

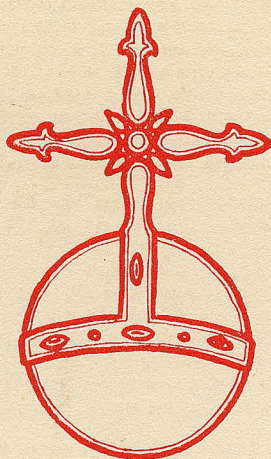
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

PÅ UPPDR. AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

UPPLAND

BAND II. HÄFTE 5.
FRÖSÅKERS HÄRAD

SÖDRA DELEN

AV

ERIK BOHRN, SIGURD CURMAN

OCH

ARMIN TUULSE

SVERIGES KYRKOR

föreligga

följande delar 1955:

- UPPLAND. (7) Band I, h. 1. *Danderyds skeppslag*, mellersta delen. Pris 6: 60.
 » (29) Band I, h. 2. *Danderyds skeppslag*, östra och västra delen. Pris 13 kr.
 » (62) Band I, h. 3. *Värmdö skeppslag*. Pris 16: 50.
 » (64) Band I, h. 4. *Åkers skeppslag*. Med register till Bd I. Pris 17: 50.
 » (8) Band II, h. 1. *Häverö och Vaddö skeppslag*, Pris 4: 40.
 » (50) Band II, h. 2. *Bro och Vålö skeppslag*. Pris 8 kr.
 » (58) Band II, h. 3. *Frötuna och Länna skeppslag*. Pris 12 kr.
 » (74) Band II, h. 4. *Frösåkers härad*, norra delen. Pris 28 kr.
 » (75) Band II, h. 5. *Frösåkers härad*, södra delen jämte Register till band II. Pris 32 kr.
 » (12) Band III, h. 1. *Långhundra härad*, norra delen. Pris 15 kr.
 » (67) Band III, h. 2. *Långhundra härad*, södra delen. Pris 12 kr.
 » (69) Band III, h. 3. *Närdinghundra härad*, västra delen. Pris 20 kr.
 » (70) Band III, h. 4. *Närdinghundra härad*, östra delen. Med register till Bd III. Pris 20 kr.
 » (1) Band IV, h. 1. *Erlinghundra härad*. Pris 4: 50.
 » (11) Band IV, h. 2. *Seminghundra härad*. Med register till Bd IV. 17 kr.
 » (71) Band V, h. 1. *Vallentuna härad, östra delen*. Pris 15 kr.
 » (72) Band V, h. 2. *Vallentuna härad, västra delen*. Pris 15 kr.
 » (73) Band VI, h. 1. *Färentuna härad, västra delen*. Pris 26 kr.
- GOTLAND. (3) Band I, h. 1. *Lummelunda ting* (utom Tingstäde). Pris 4 kr.
 » (21) Band I, h. 2. *Lummelunda ting* (Tingstäde). Pris 5: 50.
 » (31) Band I, h. 3. *Bro ting*. Pris 12 kr.
 » (33) Band I, h. 4. *Endre ting*. Pris 12 kr.
 » (35) Band I, h. 5. *Dede ting*. Med register till Bd I. Pris 10 kr.
 » (42) Band II. *Rute setting*. Med register till Bd II. Pris 16 kr.
 » (54) Band III. *Hejde setting*. Med register till Bd III. Pris 26 kr.
 » (61) Band IV, h. 1. *Lina ting*. Pris 12 kr.
 » (66) Band IV, h. 2. *Halla ting*, norra delen. Pris 18 kr.
 » (68) Band IV, h. 3. *Halla ting*, södra delen. Pris 20 kr.
- VÄSTERGÖTLAND. (2) Band I, h. 1. *Källands härad*, norra delen. Pris 5: 40.
 » (4) Band I, h. 2. *Källands härad*, sydöstra delen. Pris 4: 50.
 » (15) Band I, h. 3. *Källands härad*, sydvästra delen. I. Pris 10 kr.
 » (16) Band I, h. 4. *Källands härad*, sydvästra delen. II. Med register till Bd I. Pris 10 kr.
- STOCKHOLM. (17) Band I, h. 1. *Storkyrkan*. 1. Församlingshistoria. Pris 11 kr.
 » (24) Band I, h. 2. *Storkyrkan*. 2. Byggnadshistoria. Pris 15 kr.
 » (25) Band I, h. 3. *Storkyrkan*. 3. Inredning och inventarier. Med register till Bd I. Pris 20 kr.
 » (28) Band II, h. 1. *Riddarholmskyrkan*. 1. Byggnadshistoria. Pris 20 kr.
 » (45) Band II, h. 2. *Riddarholmskyrkan*. 2. Fast inredning, inventarier och gravminnen. Med register till Bd II. Pris 38 kr.
 » (5) Band III, h. 1. *Kungsholms kyrka*. Pris 4: 50.
 » (10) Band III, h. 2. *Hedvig Eleonora kyrka*. Med reg. till Bd III. Pris 14 kr.
 » (26) Band IV, h. 1. *Jakobs kyrka*. 1. Församlingshistoria. Pris 13 kr.
 » (32) Band IV, h. 2. *Jakobs kyrka*. 2. Konsthistoria. Pris 13 kr.
 » (40) Band IV, h. 3. *Johannes kapell och kyrka. S:t Stefans kapell*. Med register till Bd IV. Pris 10 kr.
 » (20) Band V, h. 1. *Adolf Fredriks kyrka*. Pris 12: 50.
 » (55) Band V, h. 2. *Gustav Vasa kyrka*. Pris 5: 50.
 » (60) Band V, h. 3. *Matteus kyrka*. Pris 4 kr.
 » (23) Band VI, h. 1. *Klara kyrka*. 1. Församlingshistoria. Pris 12 kr.
 » (27) Band VI, h. 2. *Klara kyrka*. 2. Konsthistoria. Med reg. till Bd VI. Pris 12 kr.
 » (41) Band VII, h. 1. *Maria Magdalena kyrka*. Pris 12 kr.
 » (56) Band VII, h. 2. *Katarina kyrka*. Pris 16 kr.
 » (49) Band VIII, h. 1. *Bromma kyrka och Västerledskyrkan*. Pris 6 kr.
 » (53) Band IX, h. 1. *Skeppholmskyrkan*. Pris 10 kr.

(Forts. å omslagets 3:e sida)

KYRKOR
I
FRÖSÅKERS HÄRAD
SÖDRA DELEN

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

UTARBETAT AV

ERIK BOHRN och ARMIN TUULSE

MED BIDRAG AV

KARL ASPLUND och SIGURD CURMAN

PÅ UPPDRAG AV

KUNGL. VITT. HIST. OCH ANT. AKADEMIEN

UTGIVET AV

SIGURD CURMAN och JOHNNY ROOSVAL

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG
STOCKHOLM 1956

UTGIVET MED BIDRAG AV
HUMANISTISKA FONDEN

INNEHÅLL

Hargs kyrka.....	663
Hökhuvuds kyrka.....	740
Edebo kyrka	807
Hallstaviks brukskapell.....	907
Rättelser och tillägg	921
Register till band II	

Å titelbladet: Frösåkers härads sigill år 1568. (Riksdagsakta 1561—1569,
sigill å 1568). Teckning i RA.

ESSELTE AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1956
412432

Fig. 546. Hargs bruksgata med kyrkan i fonden. Akvarell av Elias Martin från 1790-talet. Rosenhaneska saml., VHAA.

Die Gutsstrasse in Harg mit der Kirche im Hintergrund, Aquarell von Elias Martin aus den 1790er Jahren.

Street in Harg, with church in background. Watercolour by Elias Martin, 1790.

HARGS KYRKA

UPPLAND, STOCKHOLMS LÄN, FRÖSÅKERS HÄRAD, UPPSALA ÄRKESTIFT, OLANDS OCH FRÖSÅKERS KONTRAKT

Beskrivningen utarbetad av Erik Bohrn och Armin Tuulse, avslutad i oktober 1954

TRYCKTA KÄLLOR: AFRITNINGAR pl. 64. — KLINGSPOB II: 3, s. 125 f. — RADLOFF, s. 127 f. — RHEZELIUS, s. 69 (under jämförelse med handskriften i KB, F. c. 6). — THAM, s. 259 f. — KYRKORNA I FRÖSÅKER, Inventeringen 1829, i: Frösåkers Hembygdsför. årsskr. 1933. — B. I. KIHLSSTRÖMS uppsatser i UNT 17. 9. 53 och Östhammars Tidning 5. 12. 53.

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: ATA: IHRFORS II, s. 1946 f. (med 2 akvareller); INV. 1829; avskr. efter PER. MON. II (se nedan); brev och handl. ang. restaureringar 1904 och 1953, lillklockans omgjutning 1925 och nytt bårhus 1940; fotografier av O. JANSE, tagna 1904 jämte akvareller av E. DAHL 1904 (muralmålningar i V valvet). — VHAA:s bibliotek: Rosenhaneska saml., Rosl. 151, akvarell av ELIAS MARTIN från 1790, framställande Hargs bruksgata med kyrkan i bakgrunden. — KB: PER. MON. II, s. 137 (kyrkan jämte vapen); RHEZELIUS, se ovan (kyrkan, vapen). — UB: Handl. t. Sveriges topografi 1 (S. 48); NORDIN 997 (»Philologisk Anmärkning om och öfwer Byanamnen Harg . . . aff Petter Dijkman, Stockholm åhr 1708»); S. 137 (DIJKMAN 1711); WESTIN 1114, fol. 98 (anteckn. om

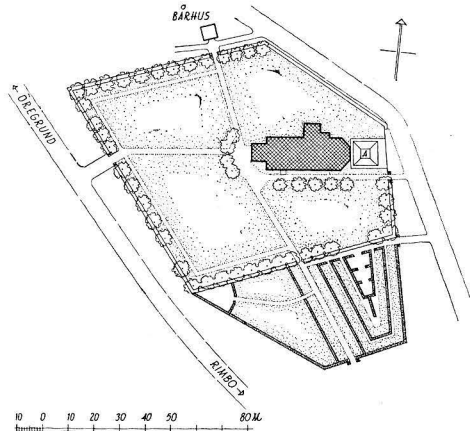

Fig. 547. Kyrkogårdsplan, 1 : 3000. Uppm. 1921, kompl. 1954.
Grundriss des Kirchhofs. Plan of churchyard.

socknens och kyrkans historia). — BSt: »Ritning till dekoration af choret i Hargs kyrka», kolorerad tuschteckning, sign. G. LINDGREN 1904; restaureringsritningar 1903, stadf. 1904, (plan, sektioner mot Ö och V samt detaljritningar till nya bänkar och ny läktare); kyrkogårdens kompletteringsplan, sign. K. M. WESTERBERG 1918; ritningar till nytt bårhus (plan, sektion, fasad och detaljer), sign. Ä. NOREN 1940; restaureringsförslag av Ä. NOREN 1950 (plan, sektioner mot Ö och N, ny dörr i sakristian); projekt till el. värmeanläggning 1953 av Älvkarleby kraftverk. — LSt: »Geometrisk Charta öfwer Norr Harg Säteri och Järnbruk . . . afmätt 1741 af Magn. Kießström.»

KYRKANS ARKIVALIER (I ULA): RÄK. från 1635—1717 (inledes med en kort krönika), 1717—1801 (inledes med en krönika 1719—1774), SPECIALRÄK. 1741—1823, RÄK. 1801—1842; ST. PROT. 1745, 1749, 1751, 1753, 1756, 1758—63, 1766, 1768, 1771, 1774—75, 1778, 1780, 1792, 1794, 1796, 1800—1802, 1804—05, 1808—14, 1819—20, 1826, 1828—31, 1833, 1836, 1838, 1842, 1844—45, 1852, 1856; VIS. PROT från 1653, 1697, 1725, 1728, 1745, 1750, 1757, 1761, 1765, VIS. HANDL. 1699—1787 m. m.; INV. från 1652, 1741, 1787, 1811, 1829. — *Vid kyrkan* förvaras en krönika, börjad 1756 av kh LARS GRUNDÉN, (kh i Harg 1740—1760), fortsatt av kh OLOF SYLVÉN (kh i Harg 1761, † 1791).

»Parochia harg» omnämnes tidigast 1291 (SD nr 1031), kyrkan visiterades 1316 av ärkebiskop Olof (SD nr 2218). I ett köpebrev från 1349 (SD nr 4419) omnämnes en vice-curator dominus Harald i Harg. — Sockennamnet Harg betyder gammal hednisk kultplats (Hargr). Möjligen har en sådan funnits på nuvarande kyrkas plats eller i närheten av denna. Kyrkan var helgad åt S. Nikolaus och S. Erasmus.

År 1638 bildades av landshövding Hans Kyle (s. 737) SÖ om kyrkan Hargs säteri, som av hans döttrar 1664 såldes till riksamiralen greve Gustaf Otto Stenbock (s. 730, not 3). Denne erhöll 1668 Bergskollegii tillstånd och privilegium på anläggandet av masugn och hammare vid Harg, varmed ortens historia som bruk begynner. Stenbocks arvingar sålde godset genom flera olika uppgörelser 1706—07 till lag-

Fig. 548. Hargs bruksgata. Foto 1955.

Die Guttssrasse in Harg. Street in Harg.

man Carl Broman († 1722), vilken var stället ägare, då ryssarna 1719 brände både gården och bruket. Harg återuppstod i förnyad gestalt, sedan bruket 1730 inköpts av krigsrådet, sedermera landshövdingen friherre Erik Oxenstierna (s. 738), som uppförde en rad ännu kvarstående byggnader. Harg¹ gjordes av honom till fideikommiss år 1756. Fideikommisset övergick 1916 till familjen Beck-Friis. (s. 738).

KYRKOGRÅDEN

Kyrkogården består av två delar, en äldre närmast kring kyrkan och en yngre S om den förstnämnda (fig. 547). Den äldre delen hägnas av en mur av kluven gråsten i kallmur, den yngre av en häck av sibirisk ärtbuske. Ingångarna omgivas av murade och vitputsade stolpar täckta med plåt. Grindar av smidesjärn.

Den ursprungliga kyrkogården, som enligt en karta från 1751 (LST) närmast hade kvadratisk form, utvidgades 1753 åt Ö och försågs där med torvlagd mur. En nyanlagd del på V sidan omgavs med en stenmur 1811. År 1830 utvidgades kyrkogården åt N. Den senast tillagda

¹ Närmare om Hargs säteri och bruk se ALMQUIST s. 762 f. samt SVENSKA SLOTT O. HERRESÄTEN, Uppland, s. 228 f.

delen på S sidan utlades 1920 enligt ritningar från 1918 av ark. K. M. Westerberg.

I äldre tid var kyrkogårdsmuren täckt med tjärat spåntak (fig. 549), vilket omlades 1669 (RÄK.). År 1766 beslöts att avlägsna spåntaket och ersätta det med torv (ST. PROT.); beslutet föranleddes av en kgl. förordning av 1764, att tak av bräder eller spån i fortsättningen ej skulle få användas på bogårdsmurar.

STIGLUCKOR År 1669 funnos tvenne stigluckor under spåntak (RÄK.), en på S och en på N sidan. Bägge finnas avbildade hos RHEZELIUS år 1635 (fig. 549). Den S stigluckan var större och hade ett spetsigt gavelröste, en tryckt, rundbågig portöppning samt en liten muröppning högst upp i röstet och tre större i en rad något längre ned; mellan de sistnämnda öppningarna och porten antydast blinderingar. Av teckningen att döma härstammade stigluckan från medeltiden. I stigluckans övre del fanns ovanför valvet ett utrymme, till vilket en uppgång ledde från ena sidan. Här plögade kyrkobesökarna insätta alla slags effekter — stora säckar, byttor m. m. — för att efter gudstjänsten plocka fram dem och föra dem till sin bestämmelseort. Detta förbjöds emellertid 1766 (ST. PROT.). Möjligen användes rummet under medeltiden som predikstol vid friluftsgudstjänster på kyrkovallen.¹ — N stigluckan var anspråkslösare. Enligt RHEZELIUS (fig. 549) bestod den av en murad genomgång med sadeltak eller möjligen blott ett pulpettak med fall åt S. I samband med kyrkogårdens utvidgning föreslogs 1809 att en ny port skulle upptagas på N sidan; den S stigluckan skulle bli kvar och inredas till benhus. Om beslutet verkställdes, är ej känt. Det torde dock vara troligt, att båda stigluckorna revos 1811, då kyrkogården försågs med tre »prydliga» ingångar.

KLOCKSTAPEL Innan kyrkans torn byggdes, fanns en klockstapel, belägen omkr. 75 alnar Ö om den äldsta kyrkogårdens SÖ hörn. Stapeln uppfördes under åren 1645—46 av en mjölnare Olof Matsson vid Skeboholm (RÄK.). Den ersatte en äldre stapel. Ett ur, bekostat av ägaren till Hargs säteri, landshövdingen Erik Oxenstierna (s. 738), och utfört av dennes hovslagare mäster Jöns Lindman (se nedan), uppsattes i stapeln år 1759 (enl. sockenkrönikan). Stapeln anges 1780 som bofällig och revs antagligen 1782, då kyrktornet uppfördes.

¹ Liknande friluftspredikstolar ha i Uppland funnits t. ex. i Edsbro (SvK Uppland III, s. 436) och i Riala (SvK Uppland I, s. 609). I Finland förekomma yttre predikstolar tämligen ofta, vilket torde förklaras genom tiggarmunkarnas inflytande på finsk medeltida kyrkoarkitektur (se A. TUULSE, Om konstförbindelserna Estland—Finland under medeltiden, i: Finskt Museum 1953).

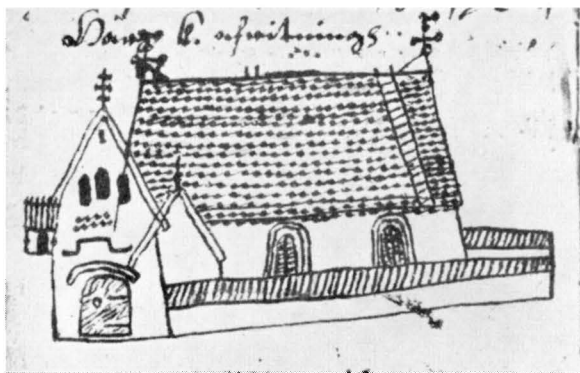

Fig. 549. Kyrkan från S år 1635. Teckning av RHEZELIUS.
Die Kirche von S, Zeichnung Church from S., 1635; pen
1635. drawing.

Strax utanför kyrkogårdsmuren på N sidan uppfördes 1941 ett bårhus efter ritningar av ark. Å. Noreen. Byggnaden är av tegel, vitputsad och försedd med fjälltegeltäckt pyramidtak med ett korskrönt klot på spetsen. De alldeles släta dörrarna äro klädda med svart plåt.

På en jordkulle, liknande en stympad pyramid, står vid kyrkans Ö gavel inom ett järnstaket det Oxenstiernska gravmonumentet, bestående av en hög dorisk kolonn av svartmålat gjutjärn vilande på en granitsockel och krönt av en gravlampa i antik form (fig. 550—551). På kolonnens S sida finns Oxenstiernska vapnet, omgivet av Vasaordens kommendörskedja, allt i förgylld relief. Inskriften därunder lyder: CARL OXENSTIERNA / FRIHERRE TIL HARG / ÖFVER.HOFSTALLMÄSTARE HOS DROTTNINGEN / COMMEND: MED ST. K. AF WASA ORDEN / FÖDD DEN 9 JANUARI 1737 / DÖD DEN 15 MAIJ 1795 / TÅRAR OCH WÄLSIGNELSER / WID HANS GRIFT / WITNA TILL HANS ÄRA / ATT DEN RIKES MINNE / KAN WARA KIÄRT FÖR DEN TORFTIGE. På den andra sidan finnes Mörnerska vapnet i förgylld relief och därunder läses: DROTTNINGENS / STATSFRU. GREFWINNAN / CHRISTINA EL: MÖRNER. / FRIHERRE / CARL OXENSTIERNAS / KÄRA HUSTRU. / FÖDD DEN 24 AUG: 1735. DÖD DEN 13 AUG: 1786. / SAKNAD I KONUNGAHUSET. / SÖRJD AF MAKA OCH WÄNNER. / BEGRÅTEN I KOIJAN. (Jfr s. 738.)

Gravmonumentet är ett verk av Jean Eric Rehn¹ och upprestes

¹ JEAN ERIC REHN (1717—1793), arkitekt, grafiker och tecknare. Började med sin arkitektsverksamhet 1753. Blev 1757 hovintendent och prof. vid Konstakad. Han var sin tids mest anlitade herrgårdsarkitekt och inredningskonstnär. Närmare om honom se M. OLSSON, Jean Erik Rehn, i: Fem stora Gustavianer, Sthlm 1944.

BÅRHUS

GRAVMONUMENT PÅ
KYRKO-
GÅRDEN

enligt en inskrift på hans ritning (fig. 551)¹ i oktober 1787, dvs. ett år efter grevinnan Christina Mörners död (se ovan). Ritningen visar, att man ev. vid monumentets uppförande har gjort vissa ändringar i

Fig. 550. Oxenstiernska gravmonumentet, 1787. Foto 1954.

Das Oxenstiernsche Grabdenkmal von 1787. Sepulchral monument of Oxenstierna family, 1787.

sockelpartiet. Monumentet är ett vackert exempel på sepulkralkonst under Gustav III:s tid.

¹ Riksantikvarien MARTIN OLSSON har vänligt riktat förf:s uppmärksamhet på denna ritning. Ritningen förvaras i Bellingasamlingen (plåt nr 546). — Även i Rehns förteckning över egenhändiga verk är monumentet i Harg upptaget (G. UPMARK, Jean Eric Rehns egenhändiga förteckningar över av honom utförda arbeten, i: Samfundet S:t Eriks årsbok 1925, s. 149 o. 153).

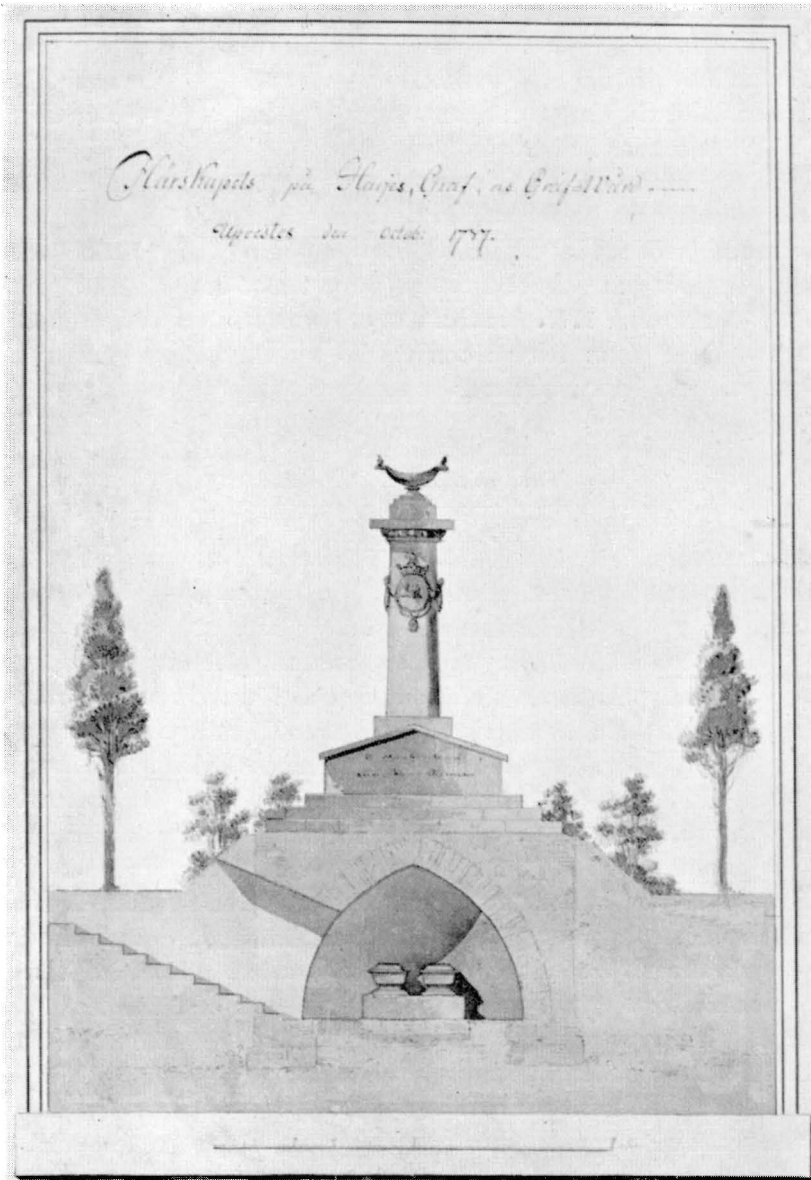

Fig. 551. J. E. Rehn, ritning till Oxenstiernska gravmonumentet. Hochschildska saml., Bellinga.

J. E. Rehn, Entwurf zum Grabdenkmal J. E. Rehn's design for monument in Fig. 550.

Utanför den V av kyrkans två ingångar på S sidan finnas två gravhällar av gjutjärn. På den V läses: LARS / HAGTORN / FÖD / DEN 20 DEC: 1700 / DÖD DEN 27 FEBR: 1759. — AV RÅK. att döma var Hagtorn anställd vid Hargs bruk, antagligen som inspektör. — Den högra gravhällen saknar inskrift. L 160 B 106.

SÖ om kyrkan ligger en stor och vacker gravsten av grå kalksten med lågerhuggen kantbård. Inskrift: HOFSLAGAREN MÄSTER / JÖNS LINDMAN / FÖDD DEN 8 MARS 1708, DÖD DEN 19 JAN. 1792. / DESS KÄRA HUSTRU / ELISABETH MINEUR / FÖDD DEN 5 OCTOBER 1712 / DÖD DEN 3 SEPTEMBER 1771. / FLERE HÄRVARANDE MECHANISKA VERK ÄRO VITTNEN / AF DESS SNILLE OCH FLIT. / EN LÄNGRE TIENSTETID AF DESS TROHET. / STENEN RESTES AF BRUKS ÄGAREN CARL OXENSTIERN.

KYRKOPYGGNADEN

PLAN Den nuvarande kyrkan (fig. 553—555) består av ett rektangulärt långhus från medeltiden med sakristia på N sidan, ett åt Ö tresidigt avslutat kor, uppfört 1752, samt ett torn i V från 1782.

MATERIAL Kyrkans medeltida delar jämte tornet äro byggda av gråsten med tegel i muröppningarnas omfattningar och i valven; koret är helt byggt av tegel. Murarna äro utvändigt överallt spritputsade och avfärgade i vitt med släta vita band kring fönster och dörrar. Bjälklagen i tornet markeras av x-formiga ankarslutar i tre våningar. Tornet har något utskjutande sockel av gråsten, spritputsad och avfärgad i grått. I övrigt saknas sockel. På långhusets V mur markeras dock sådan genom ett grått målat bälte av samma höjd som tornets sockel. En rits i putsen på koret angiver att även där en sockel tidigare varit markerad. — Kyrkans medeltida del har från början varit fogstruken och oputsad, vilket man ser på N väggen mot sakristivinden. I samband med uppförandet av koret år 1752 reparerades och målades murarna grå, men fönsteröppningarnas omfattningar vitlimmades (Sockenkrönika). År 1776 (ST. PROT.) beslöts att rödfärga koret och vitlimma långhuset.

FÖNSTER Fönstren i långhuset och koret äro stora, breda och rundbågiga med vitputsad smyg och solbänk av svartmålad plåt. Ytterfönster hava spröjsverk av svartmålat järn med gula plåtblommor i spröjsarnas korsning, delvis från 1700-talet; innanfönster med antikglas i träbågar och blyspröjsar tillkommo 1953. I sakristians N mur finnes ett stickbågigt fönster med rundbågig dageröppning. Ett rektangulärt fönster nedanför detta belyser källaren. Tornet har på var sida en

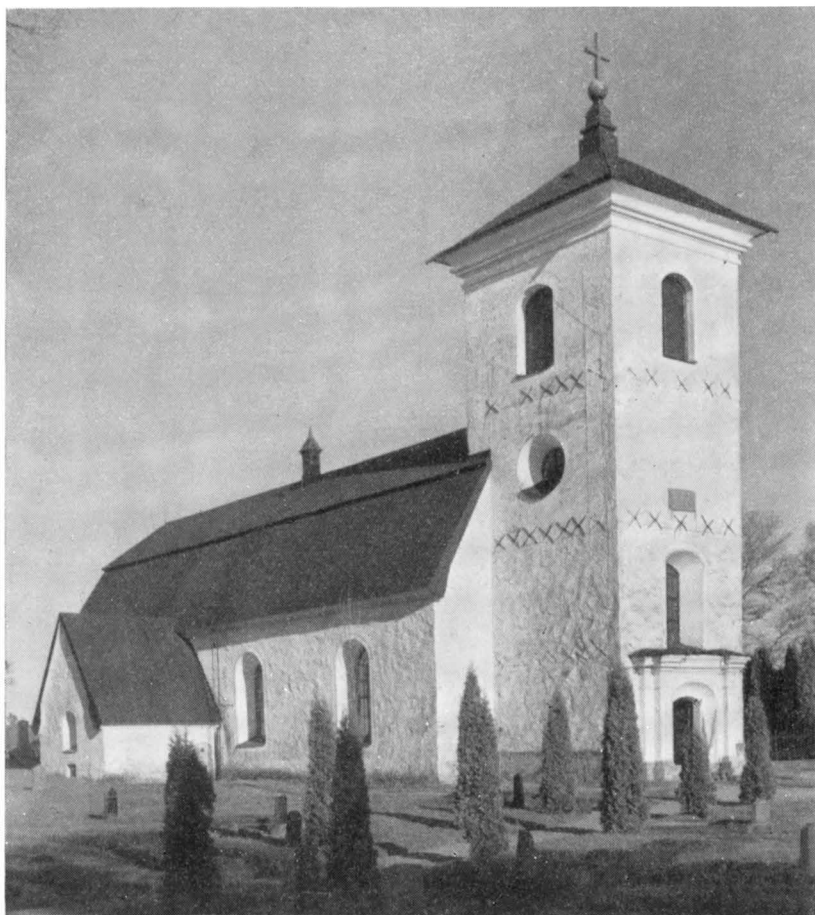

Fig. 552. Exteriör från NV. Foto 1955.
Aussenansicht von NW. Exterior from N.W.

tryckt, rundbågig ljudglugg med svarta, plåtklädda luckor. I N och S finnes längre ned ett runt fönster. Ovanför V-portalen finnes ett fönster med tryckt rundbågig avtäckning. Ovanför detta är i muren infälld en tavla av röd kalksten med följande inskrift med förgyllda bokstäver: TIL · GUDS · ÄRA · BYGT · /AF · /HARGS · FÖRSAMLING · /I · /GUSTAF · III:S /XII · REGERINGS · ÅHR.

Enligt en beskrivning från 1756 (L I:2) hade Hargs kyrka före utbyggnaden 1752 blott 3 fönster, varjämte ett litet fönster fanns under läktaren — troligen i västmuren — samt i sakristian »så som en glugg». Enligt AFRITNINGAR (fig. 556) hade kyrkan 2 fönster i sydmuren

Fig. 553. Längdsektion mot N, 1 : 300. Uppm. 1921, kompl. 1954.

Längsschnitt gegen N. Longitudinal section towards N.

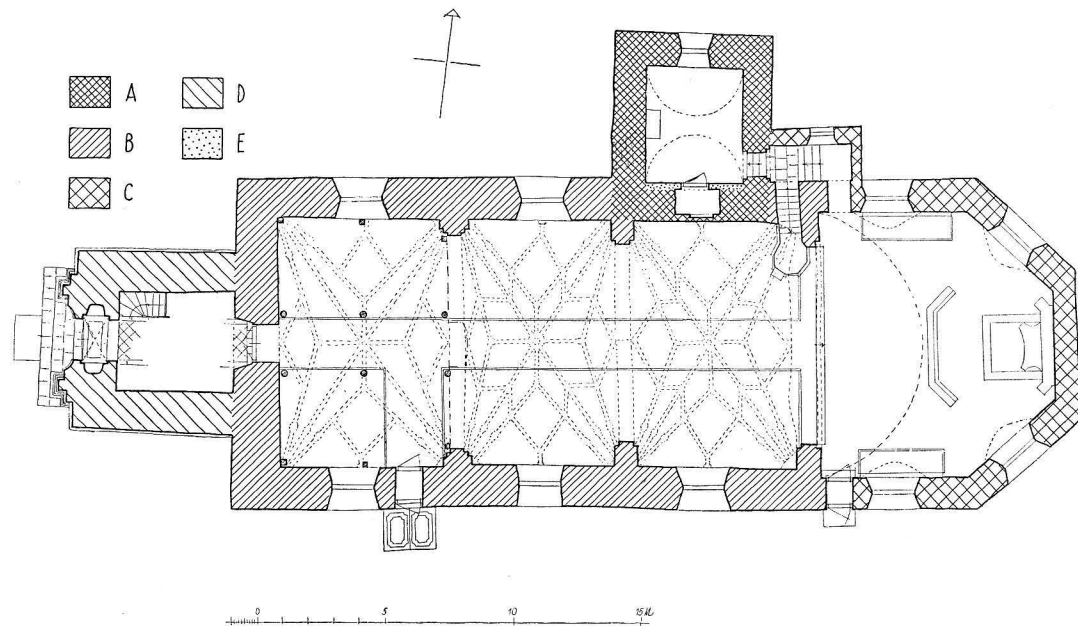

Fig. 554. Plan, 1 : 300. Uppm. 1921, kompl. 1954.

Grundriss. Plan.

och ett i östmuren. Nordsidan var sålunda blind. År 1752 förstörades de två sydfönstren och ett stort fönster byggdes ovanför V ingången (1782 omändrat till dörröppning mellan tornet och orgelläktaren). Det västligaste sydfönstret tillkom efter vapenhusets rivning 1782. Långhusets båda nordfönster härstamma från 1800-talet.

INGÅNGAR

Kyrkans huvudingång är belägen i tornets V mur (fig. 552). Den stickbågiga öppningen, som sitter i en nisch med insvängda sidor och tryckt rundbågig avslutning uppåt, omges av pilastrar, som uppbära ett mycket tungt och grovt format entablement. Omfattningen är murad och vitputsad med pilastrarnas plintar och baser gråmålade. Framför portalen och i dess nisch finnes en trappa med tre steg, de två nedre av röda sandstensblock, hophållna med järnklammer, det övre av slipad kalksten. Dörrarna av omålad ek härröra från en restaurering 1904. Långhusets V ingång har korgbågig avslutning och härstammar från 1752. Grågrönmalade svängdörrar från 1904. — På kyrkans S sida finnas två stickbågiga ingångar, den Ö från 1752, den V från 1782 med ytterdörrar av omålad ek från 1904; grågröna innerdörrar med enkla fyllningar från 1953. Från en dörr med stickbågig avtäckning i sakristians V mur leder en trappa av tegel till en källare under sakristian och långhusets N del, tillkomna 1904.

Från början hade kyrkan endast en ingång — i söder — som genom vapenhuset (s. 679) ledde in i kyrkan. Av denna urspr. portal finnas numera inga synliga spår. Murningen kring S-portalen reparerades 1684 (RÄK.). Sydportalen ersattes med nuv. SV ingång i samband med vapenhusets rivning 1782.

YTTERTAK

Yttertaket är brutet och åt Ö valmat samt täckt med svartmålad plåt (fig. 552). Tornhuven har formen av en låg pyramid, som uppbär ett klot med kors av kopparplåt på ett profilerat underrede. Huven är täckt med svartmålad plåt. — Yttertaket fick sin nuvarande form år 1802, arbetet utfördes av byggmästaren Carl Sporrang (RÄK.). Anledningen till förändringen var, att det äldre taket var för högt i förhållande till det nya tornet, varigenom bl. a. Ö ljudgluggen skymdes. Taket belades med spån, som tjärades med inblandning av »blyharts» för uppnående av större hållbarhet. Före ombyggnaden 1802 hade taket raka, branta fall ända upp till åsen med valmning åt Ö i anslutning till korets brutna östmur. Troligt är, att den nedre branta delen av det nuvarande brutna taket anger vinkeln för det äldre taket, byggt 1752 under ledning av byggmästaren Raphael Poussette vid Hargs bruk (om honom se även SvK, Uppland III, s. 274). Om tillståndet före korets tillkomst ger bilden i AFRITNINGAR

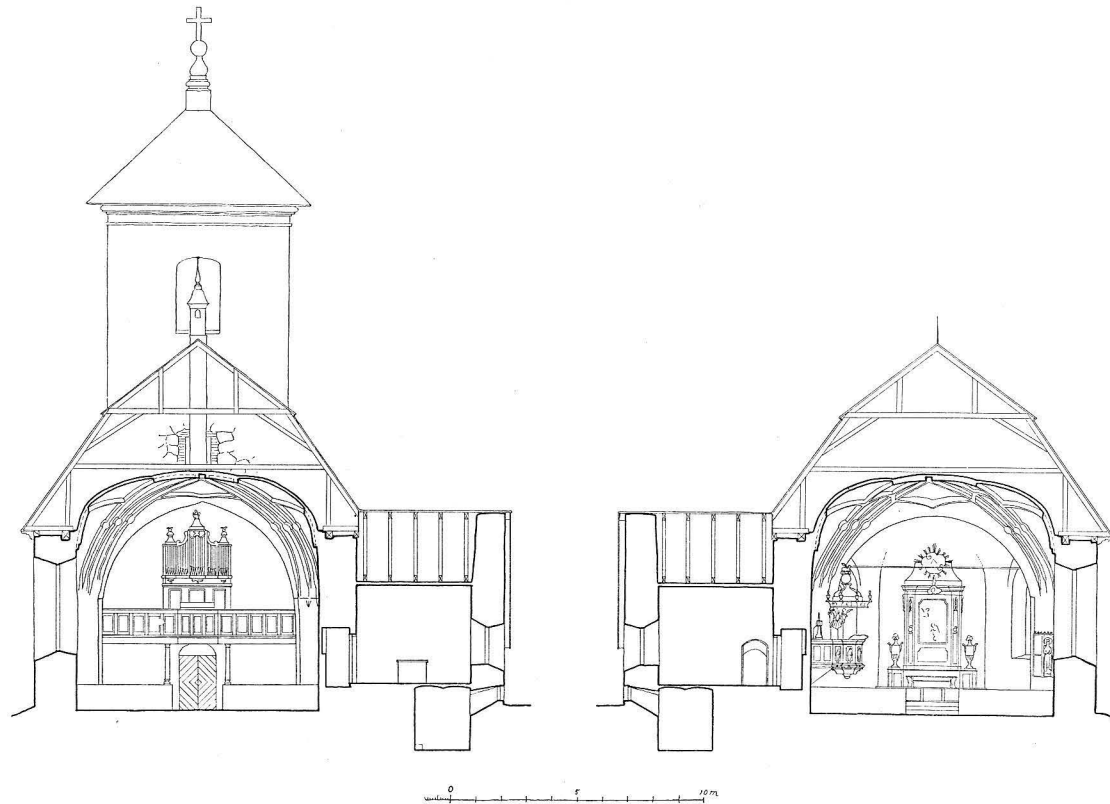

Fig. 555. Tvärsektioner mot V och Ö, 1 : 300. Uppm. 1921, kompl. 1954.
Querschnitte nach W und O. Cross sections towards W. and E.

(fig. 556) en föreställning. Yttertakets spånbeklädnad utbyttes 1904—05 mot plåt.

INTERIÖR

Kyrkans interiör (fig. 557—558) präglas framför allt av en vacker valvarkitektur samt av kalkmålningar på valv och väggar (s. 681). En viss kontrast till långhusets färgrikedom utgör koret med sina vitkalkade valv och väggytor. — Golven i koret, på stora gången och i tornrummet äro sedan 1953 av tegel, likaså i yttre delen av en gång till sakristian, medan golvet i den inre delen av denna gång är belagt med kalkstensplattor. I bänkkvarteren trägolv. Vid en restaurering 1904 belades kyrkans golv med s. k. viktoriaiplattor, vilka borttogos 1953. Före 1904 var golvet i koret och i mittgången belagt med tegel, omnämnt tidigast år 1752 (RÄK.).

Långhuset täckes av tre rika stjärnvalv av senmedeltida typ (fig. 553—554). Valven uppbäres av pilastrar, som mellan östvalvet och mittvalvet ha 1 rättvinkligt språng och mellan mittvalvet och västvalvet 2. I långhusets SÖ hörn är en uthuggning för ett där uppställt madonnaskåp (s. 710) och i NÖ hörnet mynnar en trappa till predikstolen. I SV och NV hörnet finnas inga pilastrar. Valvkapporna övergå utan sköldbågar i väggarna. Gördelbågarna, som äro två sten breda, äro svagt spetsbågiga. Ribborna äro rätvinkliga med halvstens bredd och äro flerstädes försedda med runda plattor. — Korbågen är rundbågig. Dess begränsning åt V är upp mot hjässan betydligt utåtbuktad, vilket beror på att de nedersta delarna av det östligaste valvet i långhuset huggits bort för att lämna plats för bågen mot koret vid dess uppförande år 1752. Koret är täckt med ett brett hjälmvalv med stickkupor ovan fönstren. På översidan är korvalvet försett med kraftiga förstärkningar i form av bandribbor.

SAKRISTIA

Sakristian (fig. 555) i N är uppförd av gråsten, med tegel i omfattningar och valv. Från koret till sakristian leder en utbyggd gång, från vilken man även genom en trappa når predikstolen. Gången härrör från 1752, då det nuvarande koret byggdes (s. 679). Innan dess fanns sakristians ingång på traditionell plats i gamla korets N mur. Denna dörröppning förstördes helt 1904 vid uppdragande av värmeledningens varmluftskanal. Golvet i sakristian ligger ca 1 m högre än långhusets. I gången till sakristian finnas sex trappsteg av kalksten. Trappstegen torde härstamma från 1904, då ett pannrum för värmeledningen byggdes under sakristian, varvid dess golv höjdes. Tegelgolv från 1953. Sakristidörren på utsidan täckt med grågrönmålad plåt.

Sakristian är täckt med ett tunnvalv av tegel med vederlag i Ö och V. År 1756 säges sakristian vara täckt med innertak av bräder. Tunn-

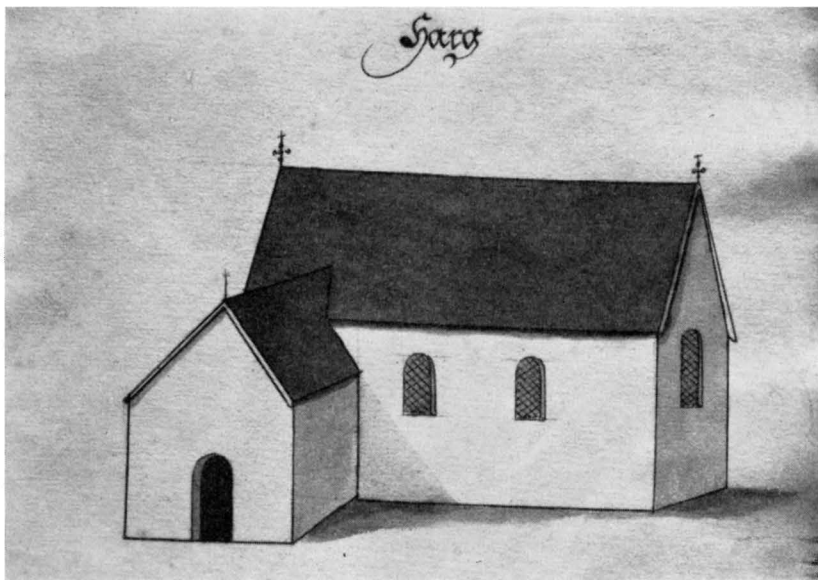

Fig. 556. Kyrkan från S år 1683 enl. AFKITNINGAR.

Die Kirche von S, Zeichnung 1683. Church from S., 1683; pen and wash drawing.

valvet torde härröra från tiden 1832—33, då kyrkans inre genomgick en omfattande reparation och ombyggnad. Valv och väggar äro vitkalkade. I S väggen ett förvaringsskåp för textilier, böcker m. m., anordnat 1953 i den ovan omtalade varmluftschanalen från 1904. Dörren till förvaringsskåpet har en omfattning av snidat trä med skulpterat överstycke bestående av en oval kartusch samt växtornament; 1700-talets förra hälft. Omfattningen ställdes på sin nuvarande plats 1953, om dess urspr. användning se s. 714. Ett litet altare av tegel vid V väggen tillkom 1953.

Kyrkans äldsta bevarade delar torde återfinnas i sakristians murar. Många detaljer tala för, att sakristian är kyrkans första av sten uppförda del, till vilken anslöt sig ett kyrkorum av trä på nuvarande kyrkas plats.¹ På långhusets N mur mot sakristian finnas nämligen oregelbundenheter, som kunna tolkas som spår av sakristians S gavelvägg mot träkyrkan. Ovanför ingången till sakristian har funnits en liten glugg, vars plats är markerad med ett vitt fält i målningsdekorerna (fig. 562). En sådan anordning är typisk för sakristior tillhörande

BYGGNADS-
HISTORIA

¹ Om liknande kyrkor se A. TUULSE, Träkyrkor med stensakristia, Fornvännen 1951, s. 159 f.

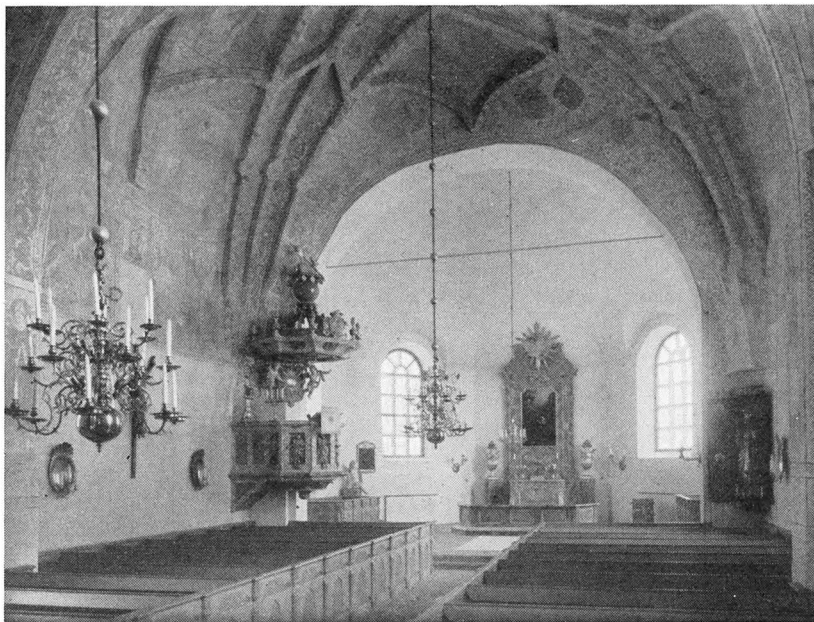

Fig. 557. Interiör mot Ö. Foto 1955.

Kircheninneres nach O. Interior towards E.

träkyrkor och finns bl. a. i Edebo kyrka (s. 822). Gluggen igensattes sannolikt i samband med tunnvalvets tillkomst i sakristian. Vid samma tillfälle har man även något höjt sakristians N gavelröste och förbättrat yttermurarna. Av р.к. framgår, att sakristian före dessa åtgärder var i mycket förfallet skick och nästan årligen måste repareras. — När sakristian resp. den försvunna träkyrkan byggdes, kan ej med säkerhet avgöras. Socknen omnämns tidigast 1291, kyrkans äldre inventarier härstamma från 1300-talets första tredjedel. Träkyrkans resp. sakristians tillkomst torde möjligen kunna sättas till 1200-talet.

Kyrkans nuvarande långhus har fått sina vackra tegelvalv samtidigt med yttermurarnas uppförande. Dessa valv med dubbla stjärnmönster och runda plattor på ribborna representera en riktning, som är ganska vanlig i Uppland under 1400-talets sista fjärdedel och under 1500-talets början. Bland häradets kyrkor stå valven i Valö närmast Hargs (s. 441), men vissa släktdrag finnas även med valvarkitekturen i Edebo. Dessa kyrkors valv härstamma samtliga från ärkebiskop Jakob Ulfssons tid (1469—1514). Att så är fallet även i Harg, bekräftar den nämnda ärkebiskopens vapen i målningsdekoren från

Fig. 558. Interiör mot V. Foto 1955.
Kircheninneres nach W. Interior towards W.

1514 (s. 686). Ett altarskåp (s. 708) från 1400-talets slut torde dock antyda, att träkyrkan ersattes med nuvarande stenkyrka redan tidigare.

Kyrkan har haft ett vapenhus i S (fig. 556). Ett par från grunden utskjutande stenar Ö om V sydportalen ange förmodligen platsen för vapenhusets Ö mur. Vapenhuset hade putsade yttermurar (RÄK. 1662), tjärat spåntak (första uppgift från 1676) och golv av tegel (RÄK. 1742). Vapenhusets dörröppning förstörades 1752. Av kyrkans S mur att döma tycks vapenhuset ej ha legat i förband med långhuset, vilket skulle innebära, att vapenhuset uppfördes något senare än det nuvarande långhuset. När kyrkan år 1782 försågs med torn i V, revs vapenhuset.

VAPENHUS

År 1719 blev kyrkan svårt vandaliserad av ryssarna under deras härjningståg i Roslagen. Alla dörrar och fönster sönderlogs och en del inventarier bortfördes. Först 1723 företogs de allra nödvändigaste reparationerna, byggnaden var emellertid även senare i ett mycket miserabelt tillstånd. Sålunda beskrives år 1749 (ST. PROT.) valvet i Ö travén som »ganska sprucket, ja så godt som löst hängande». Strax därefter, 1752, företogs en omfattande reparation och ett nytt kor

OMBYGGNAD
1752

uppfördes. I samband med korets byggande nedrevs största delen av kyrkans Ö gavel och koret förenades genom en bred båge med kyrkans äldre del. Fönsteröppningarna förstörades, de nuvarande ingångarna anlades, de medeltida muralmålningarna överkalkades (s. 682). Arbetet leddes av murmästaren Johan Gottfried Vigelt från Stockholm, en del nya inredningsdetaljer gjordes av snickarmästaren Holm och målades av skolmästaren Magnus Hellberg (om honom se även Gräsö, s. 642). Arbetet genomfördes på initiativ och delvis även på bekostnad av ägaren till Hargs bruk, landshövdingen Erik Oxenstierna (s. 738). Om detta vittnar en på kopparplåt målad tavla på Ö sidan av korbågen uppe under valvet, med ätterna Oxenstiernas och Bondes vapen, samt valspråket SINE MACULIS FULGOR (= jag lyser utan fläckar) samt årtalet 1752.¹

TORNET
UPPFÖRES

Det näst viktigaste tillägget från nyare tiden är tornet (fig. 552). Som inskriftstavlan på V fasaden (s. 671) meddelar, uppfördes tornet år 1782. Inga uppgifter finnas om arbetsledning m. m. I samband med tornets tillkomst revs vapenhuset i S. År 1820 företogs en omfattande reparation av tornets övre del och tak under ledning av brukets byggmästare Carl Björkman (RÄK.).

RESTAURE-
RINGAR

Under åren 1904—1905 genomgick kyrkan en tämligen hård restaurering. Arbetena leddes av arkitekten C. A. Ekholm i Uppsala med Ernst Dahl som konservator. Muralmålningarna framtogs och nymålades enl. tidens sätt, koret försågs med dekorativa målningar enligt ark. Gustaf Lindgrens förslag, golv av viktoriaplattor inlades, inredningen ändrades m. m. — År 1953 restaurerades interiören enligt förslag av ark. Ärland Noreen med Sven Carlsson som konservator. Medeltidsmålningarna befriades från den hårda övermålningen från 1904, korets dekorativa målningar borttogs, nya golv, dörrar, innanfönster m. m. Inredningen återställdes och dess övermålning från 1904 borttogs. Alla viktigare inventarier konserverades.

UPPVÄRM-
NING

En eldstad byggdes i sakristian år 1752 (RÄK.). 1877 beslöts (ST. PROT.) att insätta värmeugnar i långhuset, vilket även något senare realiserades. I samband med insättandet av dessa ugnar byggdes en skorsten på långhustaket, utformad som en liten takryttare. År 1885 talas det om rökbesvär i kyrkan (ST. PROT.); järnkaminerna bibehöllos dock och ersattes först 1904 av varmluftsanordning, med värmekammare under sakristian. — Elektrisk värmeanordning installerades år 1953.

¹ Enl. KLINGSPOR (s. 126) fanns där inskriften: 17. Choret tillbyggt kyrkan förbättrad. 52.

Fig. 559. Tiburtinska sibyllan, kalkmålning i travé I: 29. S. 692. Foto 1955.
 Die tiburtinische Sibylle, Wandmalerei   The Tiburtin Sybil, painting in bay I: 29.
 im Joch I: 29.

MEDELTIDA KALKMÅLNINGAR

Långhusets valv och delvis även dess väggar äro prydda med figurala kalkmålningar, bestående av framställningar ur bibliska historien och ur helgonlegender, ävensom av kristliga symboler, invädda i en rik dekor av blomsterrankor, gotiska bårder, blommor m. m. Valvribborna dekoreras av band med rödbrun utsida och grå-

grön insida, röd utsida och gul insida eller gul utsida och röd insida, lagda i spiral kring en stång. På ribborna förekomma även snodda band av eklöv med grön utsida och rödbrun insida liksom också s. k. molnband samt gallerbårder och schablonerade gotiska blommor. Figurscenerna inramas av gallerbårder, sammansatta av hela och halva spetsbågiga fyrpass. Bakgrunderna äro beströdda med schablonerade sexuddiga stjärnor, sexbladiga rosor och fåglar i rödbrunt. Marken, som är grågrön till färgen, återgives ofta som oregelbundna stenskivor, trappstegsvis staplade på varandra. På marken växa små runda vita blommor och korsformiga blommor på stänglar med parvis växande ovala blad. Figurdräkterna äro i allmänhet röda eller gröna, ofta med vita bårder; även blått, brunrött och gult förekommer. I allmänhet dominera mjuka pastelltoner, i synnerhet i långhusets två östligaste valv. Denna färgskala är dock ej ursprunglig, utan är beroende på senare åtgärder. Målningarna överkalkades nämligen 1752 och då de 1904 åter framknackades, kompletterades de och påmålades mycket hårt. När denna påmålning borttogs 1953, fick man ånyo fram målningarna i det tillstånd de befunnos, när överkalkningen avlägsnats 1904. På grund av de bristfälliga framknackningsmetoderna 1904 hade man skadat målningarna ganska mycket och genom de två övermålningarna har färgskalans ursprungliga intensitet i hög grad bleknat. Något bättre äro de medeltida färgerna bibehållna i västligaste valvet.

Bildframställningarnas fördelning är i stort sett följande: I Ö travén har valvet dekorerats med evangelister och kyrkofäder, en i Upplands senmedeltida kyrkomålning tämligen allmän anordning. Dessutom förekomma änglar med pinoredskap och profeter. På samma través väggar framställas de händelser, som förebåda Kristi födelse. Bland dessa kan nämnas Maria och jakten på enhörningen (fig. 561) — en scen som här liksom flerstädes (t. ex. i Valö, s. 457) har blivit förvandlad till en genrebild. På S väggen framställes bl. a. kejsar Augustus och den Tiburtinska sibyllan (fig. 559), en ur ikonografisk synpunkt sällsynt företeelse i Uppland. — Målningarna i andra travén berätta om Kristi liv, dessutom helgonbilder, profeter med språkband, änglar med pinoredskap. I tredje travén har passionshistorien en dominerande plats. Dessutom scener ur helgonens liv, apostlar och profeter med språkband samt folkliga scener. Huvudtemat är det godas seger över det onda och frälsningen genom Kristi lidande. Detta illustreras bl. a. genom framställning av de visa och fåvitska jungfrurna, med Kristi gestalt i mitten. Flera av de bibliska historierna ävensom

S

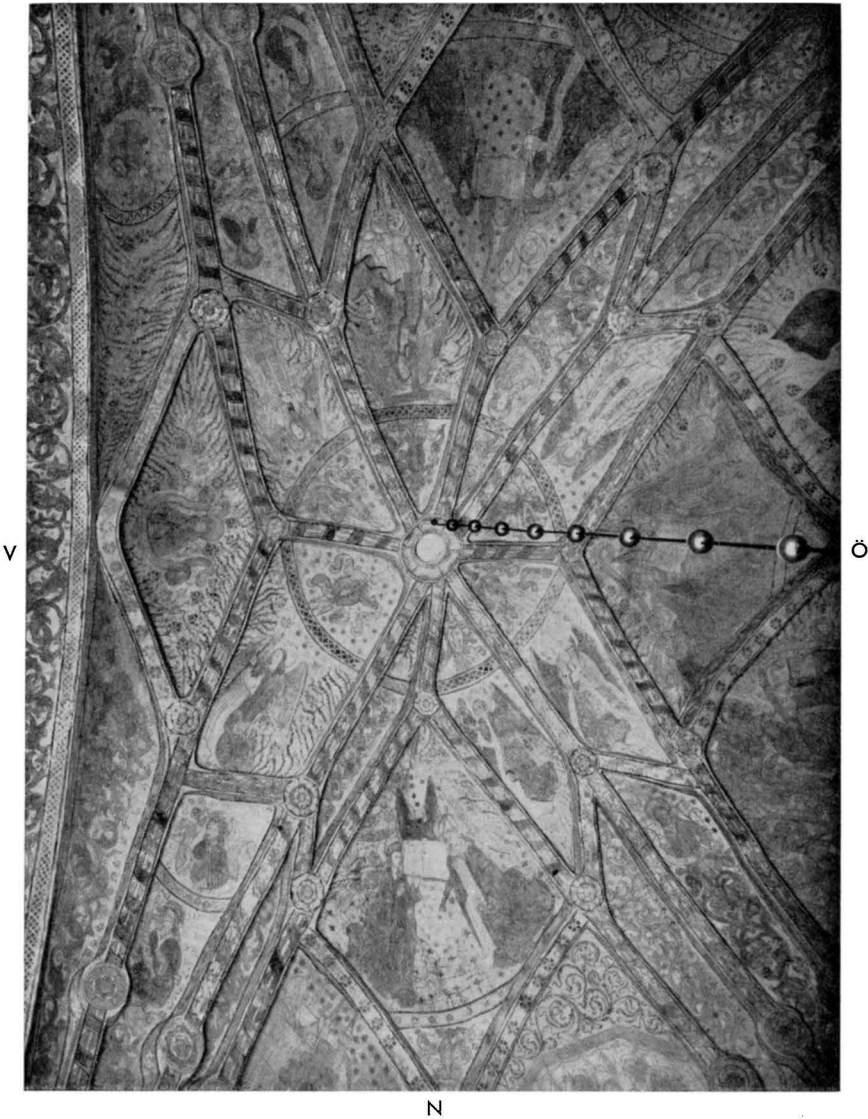

Fig. 560. Målningar i travé I. S. 687. Foto 1954.
Malereien im Joch I. Paintings in bay I.

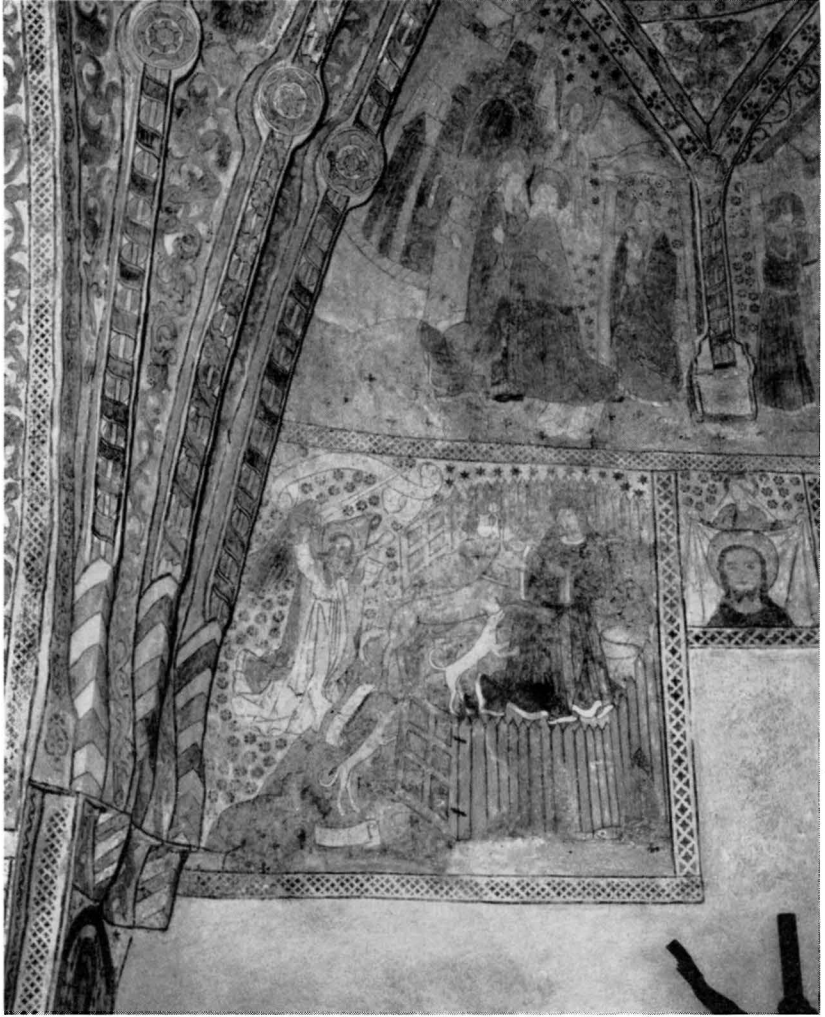

Fig. 561. Målningar i travé I, N sidans V hälft. S. 692. Foto 1954.
Malereien im Joch I, W-Hälfte der n Seite. Paintings in bay I, W. half of N. side.

profetbilderna med språkband äro målade efter träsnitten i *Biblia pauperum* (= De fattigas bibel),¹ varvid målaren dock delvis har omgrupperat och ändrat förlagans kompositioner.

¹ Beträffande *Biblia pauperum* se SYLWAN i ATS 14 (1899) och H. CORNELL, *Biblia pauperum*, Sthlm 1925. Det synes ha varit den 40-bladiga, omkr. 1463 utgivna upplagan, som använts till förlaga i Harg, liksom även i Edebo. En facsi-

Fig. 562. Målningar i travé I, N sidans Ö hälft. S. 694. Foto 1954.

Malereien im Joch I, O-Hälfte der n Seite. Paintings in bay I, E. half of N. side.

Om målningarna finnas i sockenkrönikan (i kyrkan) följande uppgifter: »Inuti var kyrkan målad med några bibliska historier, men mest catholska bilder, som genom damb och annat voro mestadelen

milereproduktion av denna är utg. av A. EINSLE, Wien (1898). Jfr även SvK Uppland III, s. 235, not 3.

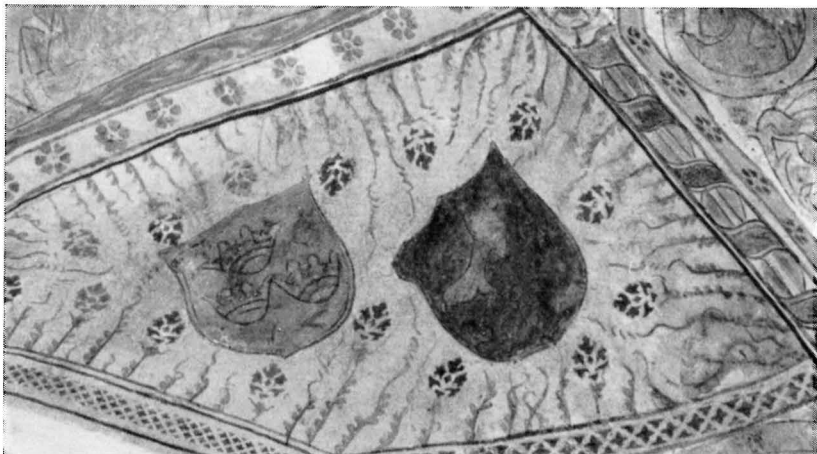

Fig. 563. Vapen i travé I, valvets SÖ kapp. S. 692. Foto 1954.

Wappen im Joch I, SÖ Gewölbekappe. Coats-of-arms in bay I, S.E. section of vaulting.

utnötta. Det enda, som värt var att nämnas var svenska vapnet (samt ett vapen med) blått och gult fält å ena sidan och på den andra sidan ärkebiskop Jacob Ulfsons vapen upp uti korvalvet, som ännu stå orubbade, och över sakristidörren lästes med möda, att kyrkan blifvit målad 1514.» De tre ovan omnämnda vapnen äro avbildade hos RHEZELIUS (fig. 598), som dessutom anger följande text: »Anno D(omi)ni M. D. XIII Tå malades thette här mo(na)sth(eri)om.» Texten torde vara identisk med den, som enligt sockenkrönikan stod att läsa över sakristidörren. — Jfr även vapenbilder i AFRITNINGAR (fig. 600) och beskrivning av övriga vapen i kyrkan, s. 727 ff.

Stilhistoriskt och ikonografiskt stå målningarna i Hargs kyrka närmast målningsdekoren i Edebo (s. 828). I synnerhet överensstämma figurstilen och den folkliga berättarkonsten, som synes ha vissa rötter i Albertus Pictors skola. Det torde vara ganska sannolikt, att figurerna i Harg och Edebo äro målade av samma mästare, en målare, som hade en framstående ställning bland de många sengotiska kyrkodekoratörer vilka voro verksamma i Roslagen under medeltidens sista skede. Dock överensstämmer rankornamentiken i Harg ej med den i Edebo; särskilt påfallande är, att den i Edebo dominerande »nate»-dekorationen ej spelar så stor roll i Harg. Detta har kanske sin förklaring däri, att huvudmästaren hade olika medhjälpare i Harg och Edebo.

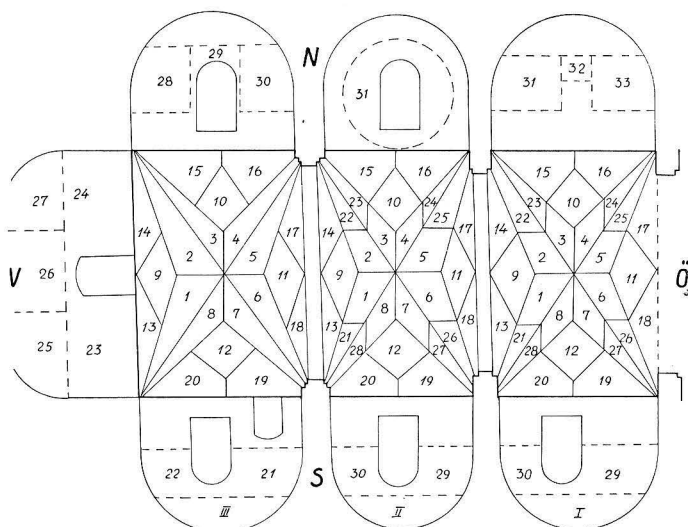

Fig. 564. Valvschema. A. Tuulse 1954.

Gewölbeeinteilung. Scheme showing distribution of painted vaultings.

FÖRTECKNING ÖVER MÅLNINGARNA

Numren hänvisa till schema fig. 564.

BP med romersk och arabisk siffra hänvisa till sida och bild i *Biblia pauperum* (s. 684, not 1).

Travé I.

TRAVÉ I

Valvet (fig. 560). I valvets hjässa 6 utåt vända blomkalkar och två bladornament. — 1. Ängel med spikar. — 2. Ängel med lans. — 3. Bladslinga. — 4. Ängel med törnekrona. — 5. Ängel med ris (eller palmkvist, grön kvist). — 6. Ängel med pelare. — 7. Bladslinga med blomma, i vilken en profetbrösbild (skägglös ung man) med språkband (text utplånad). — 8. Ängel med kors. — 9. Profetbrösbild med långt språkband (text utplånad). — 10. Evangelisten Lukas och kyrkofadern Ambrosius (eller Augustinus) hållande en uppslagen bok, bakom vilken synes en bevingad ox. Språkband t. v.: evangelista lukas, t. h.: (santus) a(ugustin)us. Lukas har mössa, kyrkofadern mitra på huvudet. — 11. Evangelisten Johannes och kyrkofadern Gregorius hållande en bok mellan sig, bakom vilken en blå örn. Språkband t. v.: santus evangelista johannes., t. h.: texten utplånad, före restaureringen 1904 lästes där: santus gregorius. Gregorius har pontifikaldräkt, men med enkel krona. — 12. Evangelisten Markus och kyrkofadern Hieronymus hållande en uppslagen bok emellan sig. Bakom boken ett bevingat lejon. Språkband t. v.: sanctus evangelista marke, t. h.: (santus hierony)mus. Markus har röd mössa, Hieronymus bär röd kardinalsdräkt. — 13. Bladranka som uppbär en profetbrösbild (skäggig man med kronliknande mössa). Språkband med utplånad text. — 14. Bladranka med blomma ur vilken en profetbrösbild (skägglös ung man) växer fram. — 15.

Fig. 565. S. Kakwkylla, S väggpilasterns V sida.
S. 694. Foto 1954.

St. Kakwkylla, W Seite des
Dienstes. St. Kakwkylla, W. side of
S. wall pilaster.

Fig. 566. S. Antonius, S väggpilasterns Ö sida. S. 694.
Foto 1954.

St. Antonius, O Seite des s   St. Anthony, E. side of S.
Dienstes.   wall pilaster.

Fig. 567. S. Simon (?), N väggpilasterns Ö sida. S. 694.
Foto 1954.

St. Simon (?), O Seite des n St. Simon (?), E. side of N.
Dienstes. wall pilaster.

Fig. 568. S. Nikolaus (?), N väggpilasterns S sida. S. 694. Foto 1954.

St. Nikolaus, S Seite des n
Dienstes.

St. Nicholas, S. side of N. wall
pilaster.

Annas och Joakims möte i Gyllene porten (fig. 561). Anna träder ut ur stadsporten och omfamnas av Joakim. I bakgrunden en ängel. T. h. en kvinna under en av kolonner burens båge. — 16. Marias födelse (fig. 562). Anna ligger i en stor, snedställd säng med hörnstolparna utformade som stora, utåt vända bladornament. Anna håller Maria, som är lindad. I förgrunden t. v. Joakim, t. h. bakom sängen sju kvinnor. Det hela omramas i bakgrunden av ett vitt draperi på en kolonnburen ställning. — 17. Överst ärkestiftets vapen: fyrdelad sköld med rött kors; högra övre och vänstra nedre fälten blå, de övriga gula.¹ Nedanför: en stor bladranka med två ur blomkalkar uppväxande profetbröstitbilder med språkband (texter utplånade). Båda männen skäggiga och med hattar. — 18. I övre delen två sköldar (fig. 563): riksvapnet (tre gula, öppna kronor i blått fält) samt ärkebiskop Jakob Ulfssons vapen (gul örnfot i rött fält).² I nedre delen bladranka med profetbröstitbild (skäggig man med kronhatt) och språkband med utplånad text. — 19. Joakim avisas från templet. T. v. en biskop, som lägger sin högra hand på en uppslagen bok på ett altare och håller ut vänster hand mot Joakim. I bakgrunden fem personer. — 20. Ängelns budskap till Joakim. Bland betande får och getter och en hund(?) går Joakim i ett grönt landskap. T. v. en vitklädd ängel med rödgröna vingar. I bakgrunden t. h. två herdar, den ene blåser säckpipa, den andre horn. Inskrift på språkbandet utplånad. På övermålningen från 1904 stod där att läsa: Angelos ad zacharya vade in domino. »Zacharya» torde vara felläsning. — 21. Bladranka krönt av profetbröstitbild. Språkband med utplånad text. — 22. Övre delen: profetbröstitbild (skäggig man med mössa) och språkband med utplånad text. Nedre delen: bladranka med profetbröstitbild och språkband med utplånad text. — 23-24. Bladranka. — 25. Bladranka krönt av profetbröstitbild (ung, skägglös man) och språkband med utplånad text. — 26. Som föregående. — 27. Bladranka. — 28. Övre delen: profetbröstitbild (skägglös man med hatt) och språkband med utplånad text. Nedre delen: bladranka krönt av profetbröstitbild.

Södra väggen. 29. Marias och Elisabets möte. T. v. en glorieförsedd ung kvinna, t. h. stadsbild. — 30. Kejsar Augustus och den Tiburtinska sibyllan³ (fig. 559). T. v. Augustus med krona och jättelik liljespira framför ett slott, t. h. sibyllan framför en kyrka. I skyn inom en halv strålkran Maria med Jesusbarnet.

Norra väggen. 31. Jungfrun och hinden (fig. 561). Inom en inhägnad trädgård med öppna grindar sitter Jungfrun. En av tre vita hundar jagad hjort tar sin tillflykt till hennes sköte. T. v. ärkeängeln Gabriel med höjt svärd och blåsande i hornet. Scenen framställd i senmedeltida version, då jakten på enhörningen som pendang till bebådelsescenen förvandlades till genrebild. I stället för jägaren avbildades ärkeängeln Gabriel, och hundarna förkroppsligade de kristliga dygderna fides, spes, caritas (tro, hopp, kärlek). På fotografier tagna 1904 läses på främsta hundens språkband »caritas». Framställningen i Harg har ganska stor likhet med en miniatyr i dominikanerbreviariet i Kolmar stadsbibliotek.⁴ — 32. Veronikas

¹ Enligt TORSTEN LENK (Svenska flaggan, i: STF:s tidning nr 1, mars 1941, s. 21 f.) ha kyrkovapen ofta de svenska färgerna.

² Dessa två jämte ärkestiftets vapen bibehöllos som enda dekor 1752, då muralmålningarna överkalkades.

³ Identifierat av fil. lic. ÅKE NISBETH. Jfr W. MOLSDORF, *Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst*, Leipzig 1926, s. 27.

⁴ KÜNSTLE I, s. 125, fig. 30.

S

N

Fig. 569. Målningar i travé II. S. 694. Foto 1954.
Malereien im Joeh II. Paintings in bay II.

svetteduk (fig. 562). — 33. Marias död (fig. 562). Maria ligger på en enkel säng med täcket i gult med blått foder, omgiven av de 12 apostlarna. Upptill inom en strålkran Kristus med Marias själ.

S väggpilastern mellan Ö och mellersta travén. På Ö sidan: Antonius eremiten i abbottdräkt med korsstav (fig. 566). Starkt restaurerad och rekonstruerad 1904. Vid Antonius' fot t. v. synes spår efter en gris.¹ — På N sidan: S. Lars med halster. Hårt restaurerad 1904. — På V sidan: S. Kakwkylla (fig. 565). Starkt restaurerad 1904, varvid även namnet har blivit förvanskat («Kakitkaina»). Helgonet i fråga förekommer bl. a. även i Films kyrka och torde vara identiskt med S. Gertrud av Nivelles.² Bokstäverna »erud ie» i Harg kunde även tolkas som en förkortning av Gertrud. Hon anropades mot råttor och möss. Hur det egendomliga namnet Kakwkylla (i Tyskland även Cutubilla) har kommit till, är hittills ej känt.

N väggpilastern mellan Ö och mellersta travén. På S sidan: Biskop med bok och uppsträckt högerhand (fig. 568). Möjligen S. Nikolaus, kyrkans skyddshelgon. Starkt restaurerad 1904. — På Ö sidan: Manligt helgon med såg och bok (fig. 567). Möjligen aposteln Simon. Mycket starkt restaurerad 1904.

TRAVÉ II Travé II.

Valvet (fig. 569). I valvets hjässa 8 blommor. — 1. Ängel med stege. — 2. Ängel med hammare. — 3. Profetbrösbild (skäggig man med hatt) och språkband med utplånad text. — 4. Profetbrösbild, som växer ut ur blomma. — 5. Ängel med tång. — 6. Ängel med gissel. — 7. Profetbrösbild som nr 4. — 8. Profetbrösbild som nr 3. — 9. Bladslingor med blomma i mitten, ur vilken växer en profetbrösbild (skäggig man med hatt). — 10. Bruden i Höga visan (3: 4). Enligt BP XXXI: 3. Två språkband med utplånad text. Antagligen har där stått: tenui eum: nec dimittam donec (= jag tog honom fatt, och jag släppte honom icke). — 11. Profetbrösbild som nr 9, men med språkband med utplånad text. — 12. Simson och lejonet. Språkband med utplånad text. Simson har röd mössa med två nackband, röd kolt och gröna hosor samt gula stövlar. Enl. BP XXVIII: 3. — 13. Bladslinga, profetbrösbild (ung skägglös man) och språkband med nästan utplånad text. — 14. Ranka samt profetbrösbild (skäggig man med hatt) samt språkband med text från Hosea II: 14. — Adducam (et ducam) eam in solitudinem: et (ibi?) loquar ad: cor: eius (= och jag skall föra henne ut i öknen och tala ljuvligt till henne). Efter BP XXXI, t. h. nederst. Felstavningen »adducam» i textens början förekommer även i BP, vilket ytterligare bevisar, att målaren har följt denna förlaga. — 15. S. Anna själv tredje (fig. 570). Inom en gul edicula med mörkröd vägg sitter Anna i vitt dok och röd mantel med blått foder och vit bård nedtill. På hennes knä står det nakna Jesusbarnet vänt mot Maria, som sitter t. h. och håller en blomstängel. Maria har blå dräkt och vit, gulkantad mantel. T. v. utanför ediculan spelar en ängel luta. Vit dräkt, rödgröna vingar. Stiliserad mark (stenar med gröna växter emellan). På språkbandet står: ora pro nobis beata mater ana. (= bed för oss, saliga moder Anna). — 16. Jesu dop. Jesus står i rinnande vatten. T. h. Johannes döparen med höjt stop. T. v. bedjande ängel (ärkeängel). Efter BP IX: 2. — 17. Bladranka med två ur blomkalkar utväxande profetbrösbilder (skäggiga, den undre har hatt).

¹ Om Antoniusgrisen se SvK Uppland III, s. 238, not 6.

² M. ÅMARK, Sankta Kakwkylla. Spår av ett hemlighetsfullt helgon från vårt medeltida ärkestift, i: Fornvännen 1935, s. 236 f. — Jfr även J. BRAUN, Tracht und Attribute der Heiligen in der deutschen Kunst, Stuttgart 1943, s. 295.

Fig. 570. S. Anna själtredje. Målning i travé II: 15. Foto 1953.

III. Anna Selbdritt, Malerei in Joch II: 15. St. Ann with St. Mary and Child. Painting in bay II: 15.

Den övre håller ett språkband med delvis bevarad text ur Första Konungaboken: exulta[uit] cor: meum in [domino] (= mitt hjärta fröjdar sig i Gud). Efter BP XXXI, t. h. överst. — 18. Bladranka och profetbrösbild med språkband med delvis bevarad text ur David 9: 11 — [quoniam non] dereliquisti quaerentes te, domine (= ty du övergiver icke dem som söka dig, Herre). Efter BP XXXI, t. v. överst. — 19. David med Goliats huvud mötes av Jerusalems döttrar som med ringklockor och trianglar komma ur stadens port. Språkband med utplånad text. Efter BP XIV: 1, dock ändrad och spegelvänd i förhållande till BP. — 20. S. Erasmus kokas i gryta. Omges av bödlar som slå spikar in under hans naglar. En gosse i förgrunden blåser på elden med en bälg. T. v. en man som dirigerar tortyren. Språkband: ora pro nobis beate martir erasme (= bed för oss, salige martyr Erasmus). Erasmus var jämte S. Nikolaus kyrkans skyddshelgon. — 21. Bladranka med profetbrösbild (vitskäggit) och språkband med utplånad text. — 22. Bladranka med profet-

bröståbild. — 23. Bladranka med profetbröståbild och språkband med utplånad text. — 24. Som nr 22. — 25. Överst: profetbröståbild med språkband med delvis bevarad text enl. Jesaja 61: 10 — Gaudens gaud[ebo] in [Domino, et] ex[ultabit anima mea in] deo [meo] (= jag gläder mig storligen i Herren, och min själ fröjdar sig i min Gud). Efter BP XXXI, t. v. nederst. Nedtill bladranka med profetbröståbild (ung, skägglös) i blomkalk. — 26. Profetbröståbild (ung, skägglös) i blomkalk på bladranka. — 27. Profetbröståbild (skäggig, med hatt, händerna i böneställning) i blomkalk på bladranka. — 28. Ranka.

Södra väggen. 29. Intåget i Jerusalem. På språkbandet fragment av text: Carmen hebreorum te laudet criste bonorum (= De rättfärdiga judarnas sång prisar dig, Kristus). Efter BP XIV: 2. — 30. Jesus utdriver månglarna ur templet. Jesus har svart hår och rödbrun dråkt som i nr 29 och i fortsåttningen. Golvet svart- och vitrutat. Efter BP XV: 2.

Norra väggen. 31. Två rosenkransar (fig. 571) åtskilda av en molnkrans (i caput mortuum). Yttre rosorna vita, inre röda. Innanför den inre rosenkransen en ljusare molnkrans. I rosenkransarna medaljonger med bildserier, av vilka endast två kunna tydas: i en medaljong t. v. om fönstret framstålles Kristus som hjälper två människor ur ett odjursgap (Kristus i skärselden, efter BP XXVIII: 2), i medaljongen t. h. om fönstret Andens utgjutande. I hörnen upptill på vardera sidan en ångel. Nedtill t. v. knåböjande kyrkliga representanter, en påve, en kardinal, en biskop, en munk etc. T. h. endast spår av knåböjande figurer (världsliga representanter). I rosenkransens mitt har stått Maria, utplånad vid fönstrets upptagande. Jfr en liknande framstållning i Edebo kyrka (s. 852).

TRAVÉ III Travé III.

Valvet. 1. S. Helena med Kristi kors, i vitt dok, röd dråkt med vit bård och brunt foder, manteln grön med gul bård och blått foder (fig. 572). På språkbandet: sancta elina dronig. — Nedtill ranka och profetbröståbild. — 2. S. Paulus. På språkbandet står »sancte paulus» samt credotexten: [qui conceptus] est de sp[iritu] sancto, natus ex maria virgi[n]e (= som är avlad av den Heliga Ande, född av jungfrun Maria). Denna text brukar i regel hållas av Jakobus major. Nedtill profetbröståbild och ranka. På språkbandet text ur Ordspr. 9: 5: venite, comedite panem meum (= kommen och åten av mitt bröd). Efter BP XVIII, t. h. överst. — 3. S. Johannes? Texten på språkbandet nästan utplånad. Nedtill profetbröståbild med ranka. — 4. S. Barbara med torn och bok. Ranka nedtill. — 5. S. Dorotea med korg och språkband: sancta dorotea gudz unud . . . od. Nedtill ranka. — 6. S. Petrus med bok och språkband. Inskrift: »sancte petder» samt credotextens begynnelseord: credo in deu[m] patrem omni[potentem, creatorem coeli ett terrae] (= jag tror på Gud fader allsmåktig, himmelens och jordens skapare). Nedtill profetbröståbild (ung, skägglös) samt språkband. — 7. Bladranka med profetbröståbild i blomma (skäggig man med hatt). Språkband med nästan utplånad text. — 8. Apostel, gråskäggig (fig. 572). Språkband med nästan helt utplånad text. Nedtill ranka. — 9. Profetbröståbild (fig. 573) med delvis bevarad text på språkbandet enl. Esaias: [ve qui dicunt] malu[m] bo[n]um et bo[n]um malum (= ve dem som kalla det onda gott och det goda ont). Efter BP XXII, t. v. överst. — 10. S. Martin och tiggaren. På språkbandet kan endast »sancte martin» läsas. — 11. Kristus i strålskrans och rosenkransmandorla. — 12. S. Birgitta (?) som pilgrim (fig. 574), åtföljd av dottern S. Katarina och en yngling (sonen Karl?). Birgitta har vit dråkt med ljusbrunt

Fig. 571. Travé II, N väggen, med rosenkransframställning. Foto 1954.

Joch II, N-Wand mit Darstellung des Rosenkranzes. Bay II, N. wall, with representation of rosary.

Fig. 572. Apostel och S. Helena, travé III: 8, 1. S. 696. Foto 1954.

Apostel und St. Helena, Joch III: 8, 1. Apostle with St. Helena, bay III: 8, 1.

foder, bruna strumpor, svarta skor, svart pilgrimsväska och gul stav samt gult radband. — 13. En skäggig man (fig. 576), som i höger hand håller en klubba och räcker vänster hand mot en från vänster kommande fågel med örnfötter. Djävul med gul svans för någonting gult till munnen. Två män »dra gränja¹», den ene med uppenbart derangerad klädsel. Texten på språkband mycket otydlig. Endast

¹ Se CARL R. AF UGGLAS, Den lilla stockholmsrebusens lösning, i: Fornvännen 1937, s. 1 f.

Fig. 573. Profet, travé III: 9. S. 696. Foto 1954.

Prophet, Joch III: 9. Prophet, bay III: 9.

orden »drahg . . . grenia . . . ö stadi» kan tydas. — 14. Folklek (fig. 576), kallad »peta gylta». ¹ Den ene av deltagarna ligger kullslagen, under det att den andre ännu är upprätt i den för leken karakteristiska ställningen. Av texten på språkbanden kan tydas orden »gylta» (överst) samt »myke ille» (nederst). Denna liksom föregående framställning ansågos 1904 anstötliga och överkalkades med tillstånd av VHAA. Vid samma tillfälle utfördes en akvarellkopia av Ernst Dahl (fig. 576). — 15. Den heliga Ursula åtföljd av 11 000 jungfrur anländer till Köln (fig. 577). Jesus framställs som skepparen. Färger: skeppet och Jesu mantel caput mortuum, master gula, sjömännen i gult och grönt. Vattnet har haft blå vågor. Seglen vita. Ursula och jungfrurna huvudsakligen i rött, grönt och vitt. — 16. Munkens vision (fig. 577). En döende munk ser S. Ursula och 11 jungfrur. ² — 17. De visa jungfrurna

¹ C. H. TILLHAGEN och N. DENCKER, Svenska folklekar och danser I, Sthlm 1949, s. 135.

² Enligt legenden hade en munk, som särskilt ägnat sig åt de 11 000 jungfrurnas kult, i en syn fått löfte om deras bistånd och hjälp i dödsögonblicket om han dessförinnan hade läst Fader Vår 11 000 gånger. Då han kände slutet nalkas och abboten och bröderna kommit för att ge honom sista smörjelsen bad han plötsligt med hög röst alla avlägsna sig för att bereda plats för de kvinnliga martyrerna som samlades omkring honom. På abbotens fråga berättade han för denne vad som förevarit och om löftet han hade fått. Genast lämnade alla cellen och då de inom kort återvände hade klosterbrodern överlämnat sin själ åt Gud. — Ikonografiska framställningar av denna scen, som återfinnes i Legenda aurea, men kunna spåras till den äldsta Ursulalegenden från 1100-talet, äro sällsynta norr om Alpena. Förutom LEGENDA AUREA se även GUY DE LA TERVARENT, Legende de Sainte Ursule, Paris 1931. Utredning av fil. lic. INGRID SWARTLING, som publicerat en uppsats om

Fig. 574. S. Birgitta som pilgrim, travé III: 12. S. 696. Foto 1954.
St. Birgitta als Pilgrim, Joch III: 12. St. Birgitta as a pilgrim, bay III: 12.

Ned till profetbrösbild i blomkalk. På språkbandet text: panem de celo prestitisti hic (= du har givit dem bröd från himmelen). Efter BP XVIII, t. h. nederst. — 18. De fåvitska jungfrurna. Ned till profetbild i blomkalk och bladranka. På språkbandet texten ur Jesaja 55: 2 — audite auditentes (= audientes) me, et comedite bonum (= hören på mig, så skolen i få äta det gott är). Efter BP XVIII, t. v. nederst. — 19. Spejarna med druvklasen. På språkbandet: flumen transitur et patria mellis aditur (= floden överskrides och honungens land uppnås). Efter BP IX: 3. — 20. Mikael som själavägare (fig. 575). I högra vågskålen en själ (kvinnlig). Djävulen vid andra skålen bortretuscherad 1904. T. h. ängel som håller fram en naken människa. Text på språkbandet: Omnes fideleis cristi devote (concurrite) ad hanc (solemnitatem) sancti mic(h)aelis archangelii (= alla Kristtrogna skynden eder till denna den heliga ärkeängeln Mikael's högtid).

munkens vision i Fornvännen 1954, s. 296 under titeln: En uppenbarelse av Elisabeth av Schönau, illustrerad i uppländska kalkmålningar. Scenen förekommer även i Edebo kyrka s. 868, IV: 21.

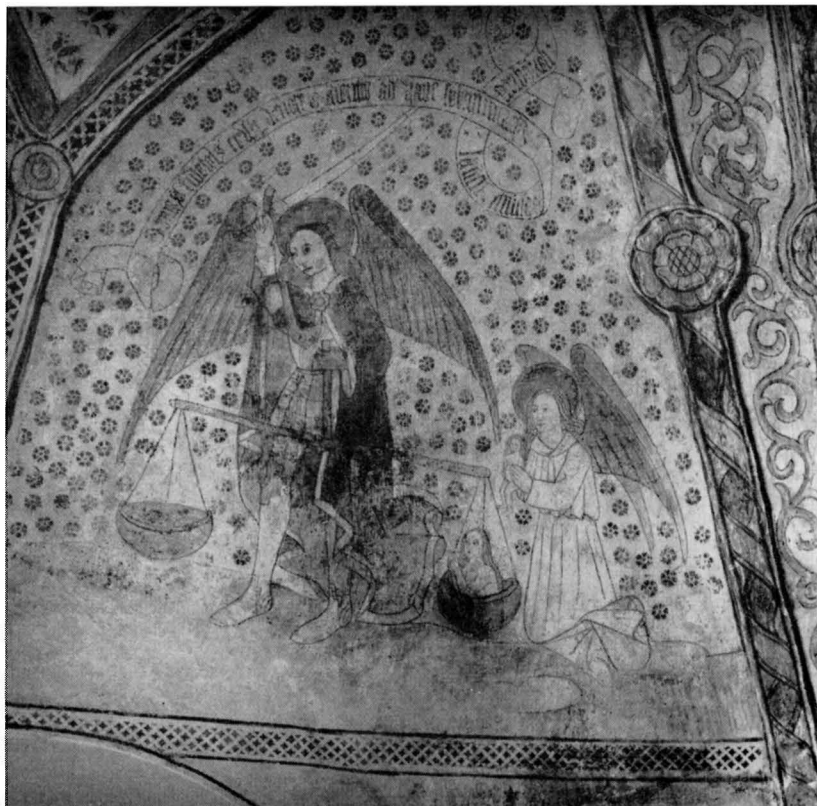

Fig. 575. S. Mikael som själavägare, travé III: 20. Foto 1954.

St. Michael beim Abwiegen der Seelen, St. Michael as weigher of souls, bay III: 20. Joch III: 20.

Södra väggen. 21. Judaskysen. Återgår delvis till förlagan i BP XXI: 2. På språkbandet: per pacem christe trahit hiis te proditor iste (= genom en kyss, o Kristus, förräder dig denna förrädare). — 22. Kristus inför Pilatus. Endast svaga spår. Uptill lansar och hillebarder, t. h. Pilatus i krona i en tronstol.

Västra väggen. 23. Svaga spår av en passionsscen. — 24. Korsbärandet. Endast Jesu huvud och ynglingen framför honom äro bevarade i fragment. Tycks återgå till framställningen i BP XXIV: 2. — 25. Nattvarden. Efter BP XVIII: 2, dock mycket ändrad. Bänkarna i förgrunden tydligen målade efter samtida kyrkmöbler i Sverige. — 26. Endast några fragment av apostlar synliga i hörnen. — 27. Getsemane.

Norra väggen. 28, 30. Rester av Jesse rot (fig. 578). — 29. Nymålat parti; på fönstrets plats har tydligen funnits framställning av den Korsfäste (jfr målningar i Edebo, s. 860, III:27, och i Tolfte kyrka, Uppland).

I SV hörnet (fig. 579) nedanför valvanfanget Kristi vapen (arma christi) med ett av lans och spik genomborrat hjärta i mitten, omramat av Judas' silverpenningar, vari inkomponerats Jesu genomborrade händer (och fötter, ej synliga på bilden).

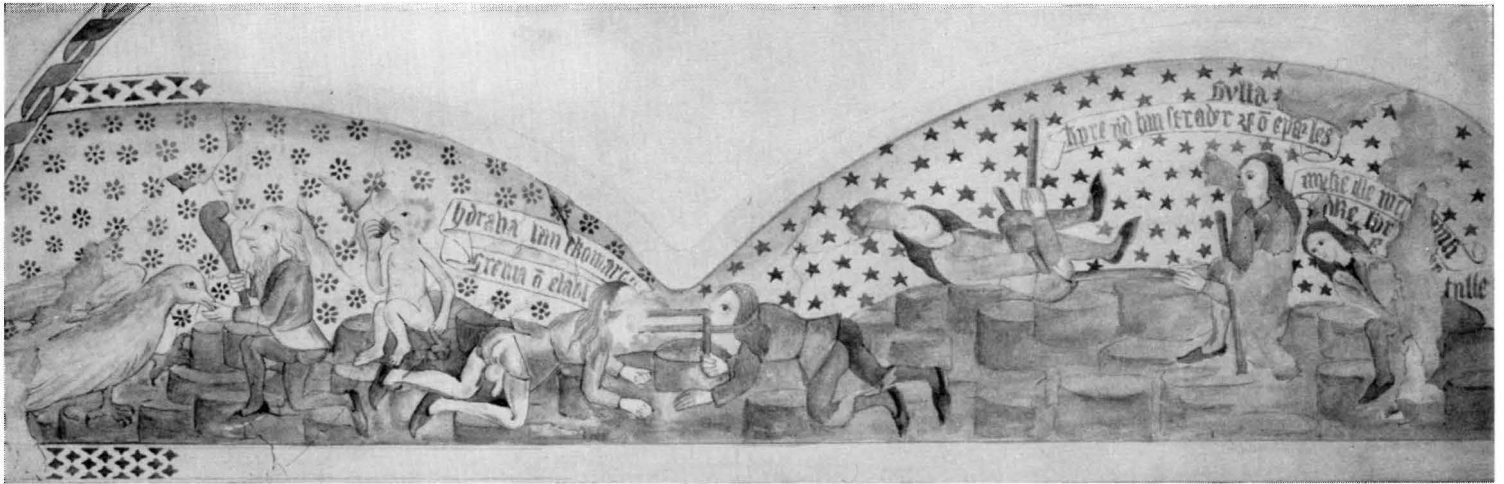

Fig. 576. Målningar i travé III: 13, 14, överkalkade 1904 och åter framtagna 1953. Akvarell av Ernst Dahl 1904. S. 698—699. ATA.

Scenen i mitten framställer folkleken »dra gränja». Till höger en folklek kallad »peta gylta».

Malereien im Joch III: 13, 14, übertüncht 1904 und wieder freigelegt 1953. Aquarell 1904. Die Szenen in der Mitte und rechts stellen zwei Volksspiele dar.

Paintings in bay III: 13, 14, washed over in 1904, but revealed again in 1953. Watercolour 1904. — The scenes in the middle and to right represent two folk-games.

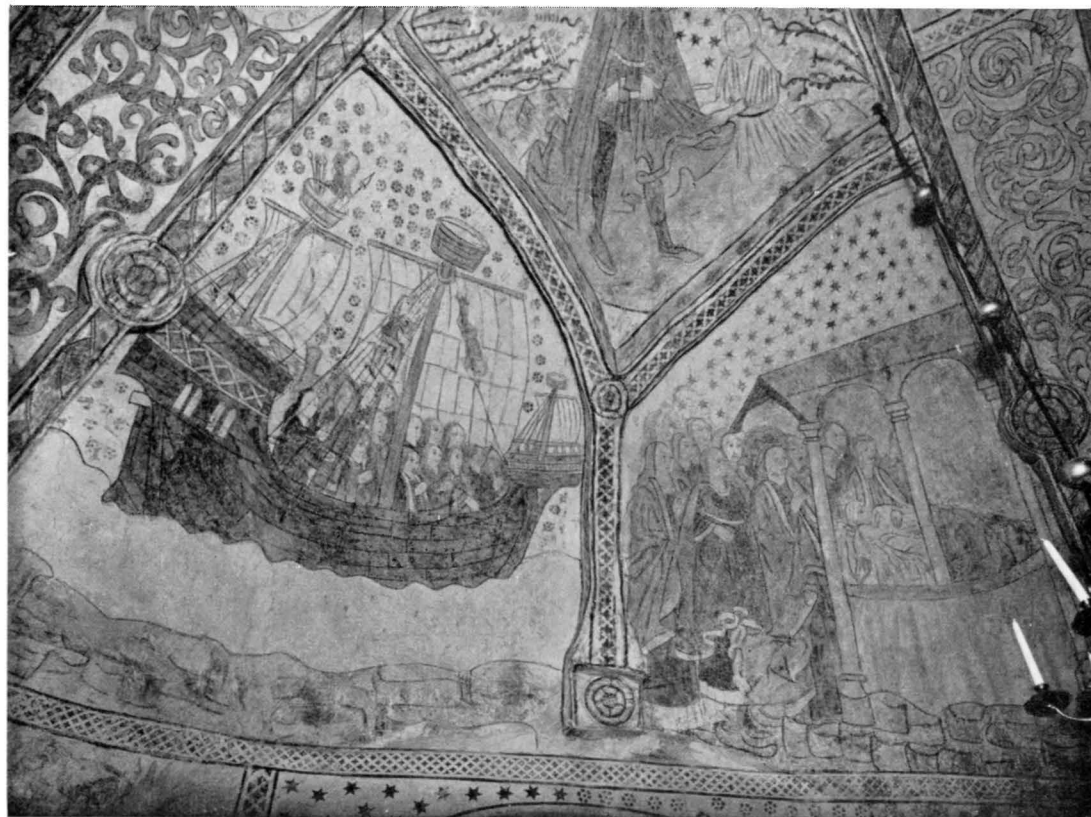

Fig. 577. S. Ursulas seglats och munkens vision, travé III: 15, 16. S. 699. Foto 1954.

Segelfahrt der hl. Ursula und Traum des Mönches, Joch III: 15, 16.
St. Ursula Sails and the Monk's Vision, bay III: 15, 16.

Fig. 578. Fragment av Jesse rot, travé III:30. S. 701. Foto 1954.
 Fragment einer Wurzel Jesse, Joch III: 30. Fragment of Jesse's Root, bay III: 30.

Inspirerat av ett birgittinskt träsnitt från ca 1500.¹ Bildframställningar av Kristi heliga hjärta voro särskilt karakteristiska just för birgittinerorden.

På N sidan av *S pilastern mellan mellersta och västra travén* har varit målat en gris som blåser säckpipa. Målningen framtogs 1904 och kopierades av E. Dahl (fig. 580). Numera ej synlig. Enligt PERINGSKIÖLD (MON. II) var målningen försedd med följande skrift: Alt godt folk i höre här oppå, huru son här för er leka ma, ingen latir hon wara sin lijke, uthan her Erikz So ten hwite. — Troligen en hånbild mot några i socknen kända personer (jfr en liknande framställning i Edebo kyrka, s. 868).

¹ ISAK COLLIJN, *Iconographia Birgittina typographica*, Sthlm 1915, s. 67, pl. XVII.

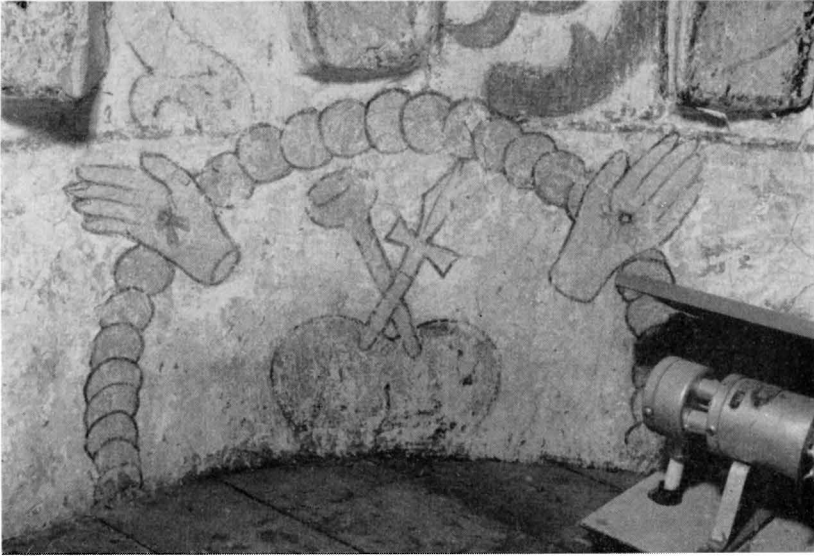

Fig. 579. »Kristi vapen», travé III, SV hörnet. S. 701. Foto 1954.
 »Herz-Jesu-Wappen», Joch III, sv Ecke. Coat-of-arms of Christ, bay III, S.W. corner.

Fig. 580. Gris som blåser säckpipa. S väggpilastern. Akvarell av Ernst Dahl 1904,
 innan den bortretuscherades. ATA.
 Schweinchen, das eine Sackpfeife bläst, s Wanddienst, Aquarell 1904 bevor es
 wegretuschiert wurde. Pig playing bagpipes. Pilaster of S. wall.
 Watercolour 1904, prior to painting over.

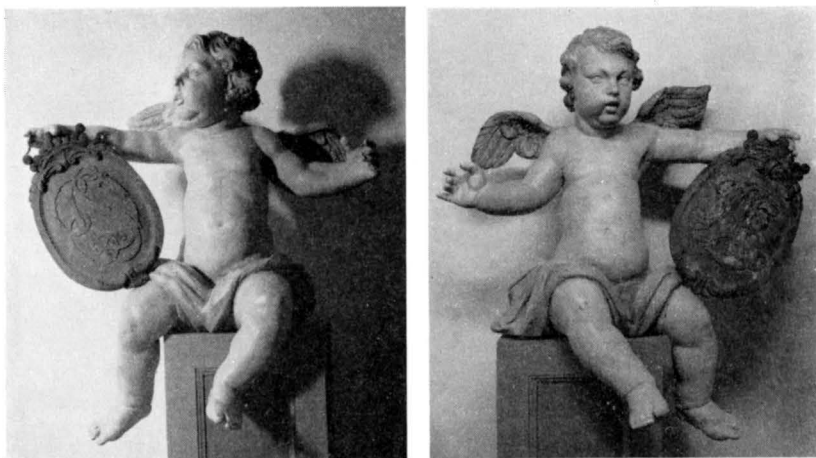

Fig. 581. Putti av skulpterat och målat trä, 1700-talet. Foto 1954.
Putti, bemalte Holzplastik des 18. Jhts. Putti, carved and painted wood, 18th cent.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARAN- ORDNING

Altaranordning (fig. 582) bestående av altarbord och altaruppsats av trä, med rikt snidade och förgyllda ornament i tidig rokoko. Mitt på bordets framsida en dubbel rocaillkartusch kring två ovaler, den ena med en bok, den andra med kalk; på altaruppsatsens ramverk rocailler och växtornament, korslagda palmkvistar m. m. Uppsatsen krönes av en gyllene triangel, omgiven av moln med änglahuvuden och strålar. Ramverket gråmarmorerat, fyllningar rödbruna. Tavlan i ramverket — oljemålning på duk — framställer Kristus bedjande i Getsemane med lärjungarna skymtande i bakgrunden; upptill tittar en ängel fram ur moln. Mot den bruna och gråblå bakgrunden tecknar sig Kristi skära klädnad och blå mantel. På ömse sidor om tavlan stå postament med urnor, som bära initialerna EOS (= *Erik Oxenstierna*) och AMB (= *Anna Magdalena Bonde*). Altaruppsatsen skänktes av friherre Erik Oxenstierna (s. 738) 1758—59 (först altarbordet sedan ramverket med tavlan). Konserverades 1953. — Altaruppsatsen kan antagas med stor säkerhet vara ett verk av Jean Eric Rehn (s. 667). En ritning av honom i Bellingasamlingen (plåt nr 568) till en altaruppsats står mycket nära altaruppsatsen i Harg.

Altarringen med enkla fyllningar förfärdigades 1753 av snickarmästaren Carl Holm (RÄK.). Avlägsnades vid restaureringen 1904,

Fig. 582. Altaranordning från 1750-talet. Foto 1954.

Altaraufbau aus der Mitte des 18. Jhts. Altar arrangements during the 1750's.

men återuppställdes 1953. Marmorerad: ramen grågrön, pilastrarnas fyllningar röda, övriga fyllningar rödbruna.

Två putti av skulpterat och vitmålat trä (fig. 581), hållande ovala sköldar av snidat trä. Sköldarna ha varit helt förgyllda, med en enkel

ram, krönta av friherrlig krona. På tavlorna finnas monogram utklippta av metallplåt, som belagts med lätt skulpterad, förgylld kredering. På den ena tavlan initialerna EOS (= Erik Oxenstierna), på den andra AMB (= Anna Magdalena Bonde), jfr altaruppsatsen. Putti H ca 100, sköldarna H 48, B 31. Sedan 1953 uppställda i koret. Om den urspr. uppställningen finns inga uppgifter.

Innan det nuv. koret uppfördes 1752 var altaret murat av tegel och täckt med träskiva. År 1640 flyttades det intill östväggen i den medeltida delen av kyrkan (RÄK.). På altaret stod ett medeltida altarskåp från 1400-talets slut, som ansågs ej passa till det nybyggda koret och skänktes 1760 till Singö kapell (s. 104 f). Vid samma tillfälle skänktes till Singö även en äldre altarring och tvenne pyramider.

Ett ostaltare¹ omtalas år 1661 (INV.). Hade troligen sin plats på gamla korets N sida.

MEDELTIDA
TRÄSKULP-
TURER

Kristusbild (fig. 583) till ett triumfkrucifix av snidad ek med spår av kredering och färg: rött och vitt på halsen, svart på skägget, rött i sidosåret och guld på ländklädet. På ett verkningfullt sätt äro skulpturens ytor uppdelade i plan, som oförmedlat skära varandra. 1300-talets andra tredjedel.² Typen är ovanlig i Sverige. Ett liknande krucifix finns i Vätö kyrka (s. 216 f), men jämfört med detta visar Hargkrucifixet vissa ålderdomliga drag. Högra armen, som saknades, ersattes 1949 av konservator Sven Dalén. Ett gaffelformat kors tillkom samtidigt efter förebild av Vätökrucifixet. Figurens H 106.

Processionskrucifix (fig. 584) av snidad, målat och förgyllt trä. Figuren är starkt S-krökt med åt vänster nedböjt huvud, långt förgyllt ländkläde och på varandra spikade fötter. Korset har fyrpassformade ändar med runda fördjupningar för evangelistsymboler och är nedåt försett med en tapp för krucifixets fästande i en processionsstav. 1300-talets mitt. Har inga direkta motsvarigheter i Uppland. Restaurerades 1904, då på korsmitten en förgyllt gloria och i vinklarna mellan korsarmarna en strålkran av förgyllt gotiskt masverk tillkommo. Även målningen härstammar från denna restaurering. Figurens H 35, korsets H 88, B 57.

Krucifix av ek. Endast huvud och torso finnas kvar. Huvudet har en repstavliknande törnekrona, taggarna avbrutna. Kroppen rak, litet höftkläde. Rätt summariskt skuret. Spår av kredering och färg —

¹ Ostaltare eller kakaltare var ett altare, där barnsängskvinnorna brukade lägga de ostar eller brödkakor, som de medförde vid sin kyrkotagning. Se även SvK Uppland V, s. 16 samt där angiven litteratur.

² MONICA RYDBECK, Två upplandskrucifix, i: Fornvännen 1948, s. 345 f.

Fig. 583. Kristusbild från triumfkruzifix från 1300-talets andra tredjedel. Foto ATA 1948.

Christusbild vom Triumphkruzifix aus dem zweiten Drittel des 14. Jhts. Representation of Christ from rood, second third of 14th cent.

4—412432

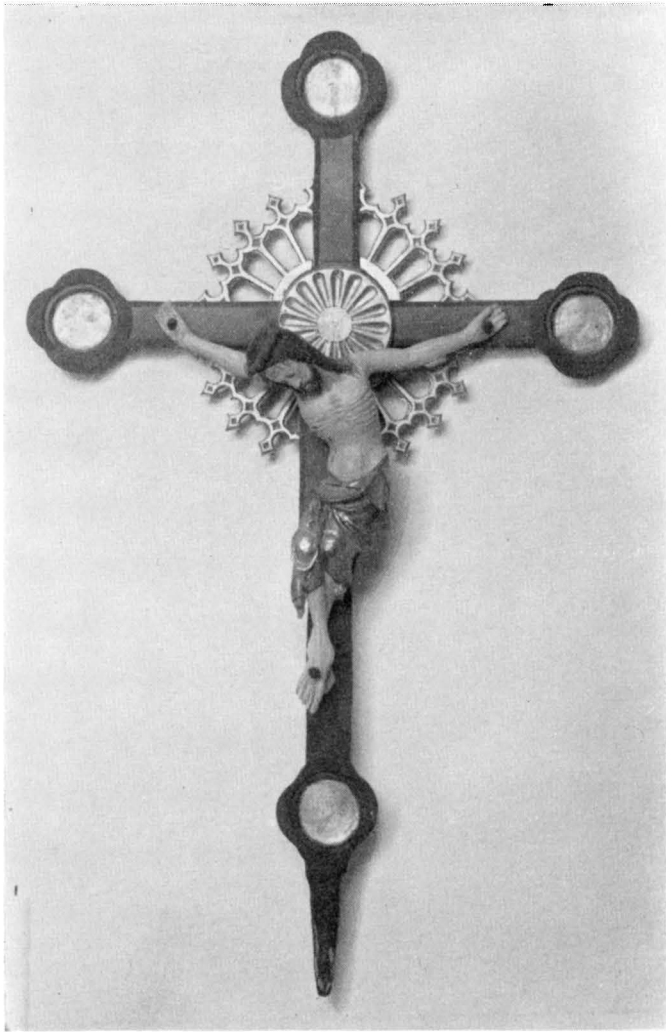

Fig. 584. Processionskrucifix, 1300-talets mitt. S. 708. Foto 1954.
 Prozessionskruzifix, Mitte des 14. Processional crucifix, mid-14th cent.
 Jhts.

guld och rött på höftklädet, karnationsfärg på kroppen, grönt på törnekronan. 1400-talet. H 24.

Mariaskåp av snidat, målat och förgyllt trä (fig. 585). Den stående Maria bär på högra handen det fullständigt nakna Jesusbarnet, som har naturlig karnation och förgyllt hår; i den vänstra handen håller

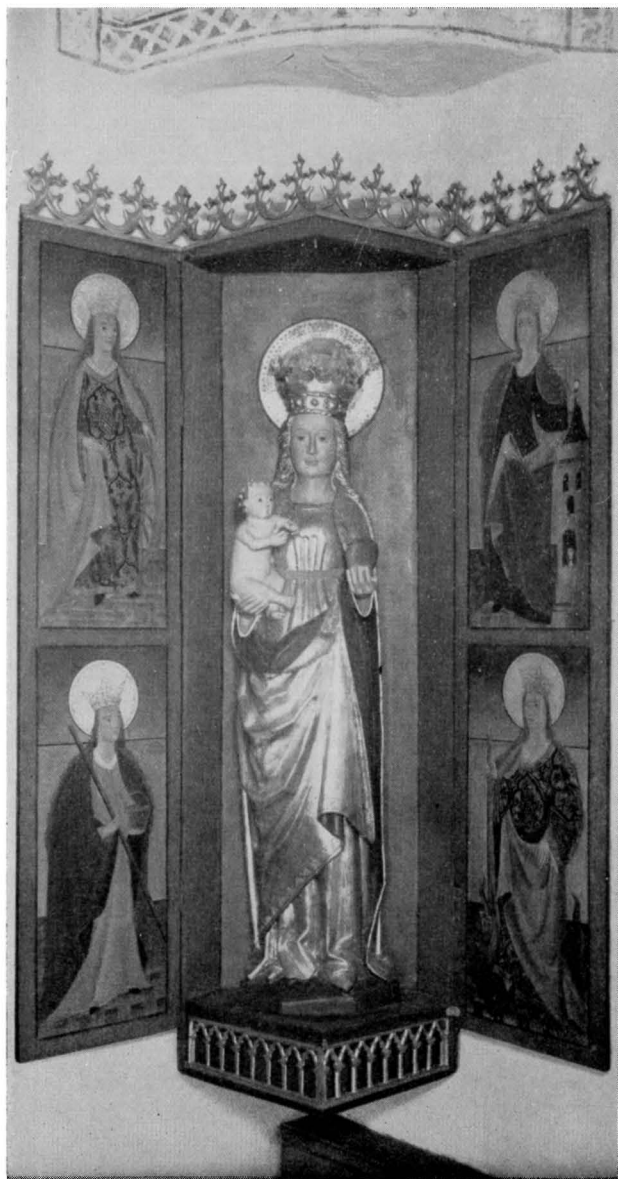

Fig. 585. Mariaskåp, svenskt arbete från 1400-talets slut.
Foto 1954.

Marienschrein, schwedische Arbeit vom Ende des 15. Jhts.

Madonna triptych, Swedish work, end of 15th cent.

han ett rött och grönt äpple. Maria har naturlig karnationsfärg, blå ögon och röda läppar samt förgyllt hår. Klänningen sammanhålles kring midjan av ett rött skärp; ärmarna ha rött foder och en ornerad bård kring linningen. Över dräkten är draperad en förgylld mantel med blått foder och en ornerad bård längs kanten. Maria står på en kullrig grönmålad markplatta och avtecknar sig mot en grågrön fond med svarta stjärnor, på vilken hennes matt förgyllda gloria är målad.

Skåpet har två fasta rygg-sidor och två dörrar och är avsett att stå i ett hörn, möjligen på det ovan omtalade ostaltaret (Maria-altaret). Skåpet avslutas uppåt och nedåt av nygjorda gotiska ornament.

Dörrarnas utsidor äro målade i brunt och rött. På insidan finnas framställningar av 4 kvinnliga helgon: på vänstra dörren upptill S. Katarina av Alexandria med hjul, nedtill S. Dorotea med stav i högra handen och flätad korg i den vänstra; på högra dörren upptill S. Barbara med torn, nedtill S. Margareta av Antiochia med en stav i högra handen, trampande på en drake. Svenskt arbete från 1400-talets slut. Mariabildens H 149, skåpets H 206. Restaurerades och nymålades 1905 av Ernst Dahl.

PREDIKSTOL

Predikstolen (fig. 586) har sexsidig korg med varannan sida förkroppad. Snidade ornament i form av lagerkransar och akantusblad. På fem av sidorna figurskulpturer i veckrika klädnader; fr. v.: Johannes med örn, Lukas med ox, Kristus med korskrönt klot, Markus med lejon och Matteus med ängel. Ljudtaket har samma plan som korgen. Undersidans kant är uppdelad i små fyllningar med bladornament. I mitten hänger en förgylld duva. Ovanpå taket stå vid hörnen eldurnor med akantusblad på livet; på den sida som befinner sig ovan Kristusbildens på korgen står en bladomgiven sköld med adlig krona ovanför; på skölden är målat ett rött kors, av fälten äro nedre vänstra och övre högra blått, övre vänstra och nedre högra gulvitt. Taket krönes av ett stjärnbestrött blått klot, som uppbar en bok med 7 insegel samt Guds lamm med korsfana. På väggen under taket är uppsatt en sköld med Jehovah-sol, omgiven av två svävande putti. Ornament samt delvis även figurerna förgyllda, listverk marmorerat i beige, fälten grå (kring Jehovah-solen och takets underfält blått). — I RÅK. upptagas utgifter för predikstolen under åren 1707—08, dock utan att nämna mästarens namn. Predikstolen uppsattes 1710. Inga donationer omnämnas. Kartuschen med adlig krona på ljudtaket tyder emellertid på, att man under tiden då predikstolen beställdes hade löfte om adliga donationer. En rimlig möjlighet synes vara, att

Fig. 586. Predikstol, anskaffad 1710. Foto 1954.
Kanzel, angeschafft 1710. Pulpit, acquired 1710.

predikstolen skänktes av Carl Broman,¹ sedan han 1706—07 blivit ägare av Hargs bruk, och avsetts att bära hans vapen. Vapenskölden beskrives av KLINGSPOR (1871) såsom övermålad, vilket även synes på fotos tagna före 1904. Således har man först under restaureringen 1904—05 målat dit korsvapnet, ev. med ärkestiftets vapen i Ö travén som förebild.

Predikstolen flyttades till sin nuvarande plats 1775 och en uppgång från sakristian anordnades genom muren. Som följd härav gjordes vissa ändringar: trappan slopades och dess dörr användes i sakristian som dörrromfattning (s. 677), en eldurna på taket blev över (förvaras numera lös i tornet). Måhända härstammar även ljudtakets krön med Guds lamm m. m. från denna tid (jfr Hökhuvud, s. 784). Vid samma tillfälle målades predikstolen och fick sin nuvarande färgsättning. Den ursprungliga färgen framgår av den omtalade lösa urnan, som har varit röd med bladen förgyllda. Predikstolen konserverades 1953.

Ett språkband av snidat och försilvrat trä med inskrift av svarta bokstäver: ÄRA VARE GUD I HÖJDEN! Har möjligen tillhört en äldre predikstol. Förvaras numera löst i sakristian. L 76.

Timglas på predikstolen av snidat och förgyllt trä. Den tresidiga foten prydd med rocailler. Den obeliskformade ståndaren med blomornament uppbär en snäcka, i vilken ligger ett klot med en stjärnkrönt eldslåga. Foder för 4 glas av trä och papper. H 103. Skänktes 1757 av friherrinnan Beata Elisabet Coyet, född Oxenstierna, sannolikt i samband med hennes bröllop (s. 738).

BÄNK-
INREDNING

Den fasta bänkinredningen (fig. 558) fick sin nuvarande form 1953, varvid sittbänkarna från restaureringen 1904 bibehölls, men gavlar, luckor och bänkskärmar från 1700-talet, vilka avlägsnats 1905, sattes på sina ursprungliga platser. Dessa delar av den gamla bänkinredningen voro bevarade såsom panel i kyrkan och sakristian samt som ett skåp i den sistnämnda. Gavlarna hava pålagda pilastrar, dörrarna äro i övre delen prydda av plattskurna ornament (fig. 587). Målade i grågrönt. — Bänkarna i långhusets V del förfärdigades år 1742 av snickaren Carl Holm (RÄK.). Efter det nya korets tillkomst

¹ CARL BROMAN, f. 1666, † 1722, adl. 1689, sekreterare hos kgl. rådet greve Joh. Gabr. Stenbock (Gustaf Otto Stenbocks brorson), lagman 1718. Harg utarrenderades av Gustaf Otto Stenbocks änka Kristina Katarina De la Gardie († 1704) efter varandra till ISAK MACKEY († 1694), HENRIK INSEN (adlad Insenstjerna, † 1701) och slutligen till CARL BROMAN, som 1702 gift sig med föreg. arrendatorns änka Eva Hök, f. omkr. 1670, † 1742, dotterdotter till den förste arrendatorn Isak Mackey. Broman köpte Hargs bruksegendomar 1706—07.

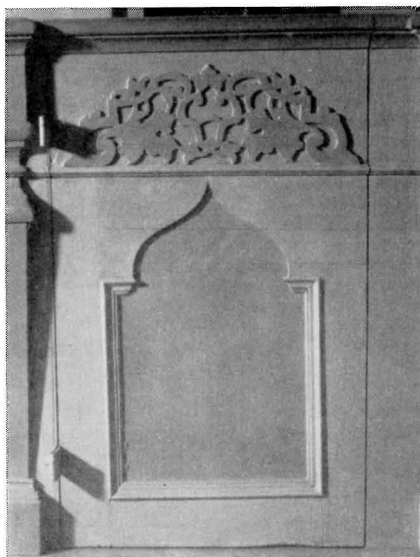

Fig. 587. Bänkdörr från 1750-talet. Foto 1954.

Gestühlstür aus der Mitte des 18. Jhts. Pew-door, about 1750.

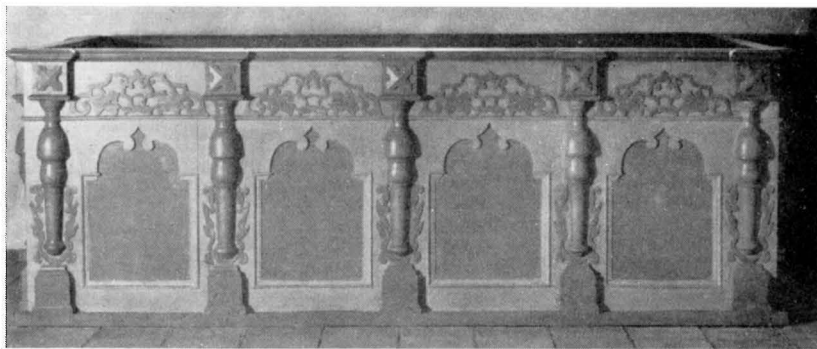

Fig. 588. Bänk i koret, 1753. Foto 1954.

Chorbank, 1753. Pew in chancel, 1753.

gjorde samme mästare år 1753 nya bänkar i långhusets Ö del samt två rikare utstyrda bänkar i koret (fig. 588), ursprungligen använda som prästbänk och herrskapsbänk. Även dessa bänkar återställdes 1953.

NUMMER-
TAVLORORGEL-
LÄKTARE

Fig. 589. Nummertavla från 1700-talets första fjärdedel. Foto 1954.

Verstafel aus dem Hymn-board, early
ersten Viertel des 18th cent.
18. Jhts.

Nummertavlor. 1. Av trä med enkel förgylld ram och rikt snidat över- och understycke av tvärrefflade band och akantusblad (fig. 589). Nedtill en liten kartusch. 1700-talets första fjärdedel. Nuvarande bronsering ej ursprunglig. H 107. — 2. Ett par, med snidad och förgylld ram med blommor i hörnen samt under- och överstycke av blad kring en kartusch (fig. 590). I den övre Oxenstiernas vapen. Skänkta 1757 av friherre Erik Oxenstierna (s. 738). H 100.

Orgelläktarens barriär har rektangulära listomgivna fyllningar, skilda av pilastrar. Barriärens mellersta del har en cirkelsvängd framsida. Marmorering i grått och gråbrunt. Läktaren vilar på runda kolonner av svarvat trä med tillhörande kvadratiska plattor. Den återställdes 1953, varvid läktarbarriär m. m., som blevo avlägsnade 1905, återuppsattes. Dessa delar tillhöra en läktare, som byggdes 1765 på bekostnad av friherre Carl Oxenstierna (s. 738), varvid i

själva bärkonstruktionen delar av en läktare från 1670 användes (Sockenkrönika).

Orgelverket byggdes år 1905 av firman E. A. Setterquist & Son, Örebro. Den hade ursprungligen 10 stämmor, men har nu efter en ombyggnad år 1945, verkställd av orgelbyggaren, ingenjör Bo Wedrup, Uppsala, 15 stämmor. Fasaden (fig. 558) är bevarad från kyrkans första orgel, byggd år 1778 av orgelbyggaren och stolmakaren Jonas Ekengren i Stockholm. Fasaden upptill krönt av voluter och urnor. Listverk pärlgrått, ornamenten förgyllda. På en bräda, som ligger inuti orgeln, en lång inskrift med uppgifter om orgelns tillkomst 1778.

DOPREDSKAP Dopskål av silver, inuti förgylld (fig. 591), oval, rätt grund skål med två handtag. Enl. stplr i botten gjord 1796 av Pehr Zethelius,

mästare i Sthlm 1766—1810. Ristat under botten: TILL HARGS KYRKA ÅHR 1796 AF AXEL OXENSTIERNNA (s. 738). H 21 L. med handtag 46, B 29. — Dopstall (fig. 591) i gustaviansk stil av snidat trä, oval i genomsnitt. Grön marmorering, ornamenten förgyllda. Två handtag av mässing. Gåva 1768 av friherre Carl Oxenstierna (s. 738). En tillhörande dopskål av porslin skänktes bort 1796. Dopstället möjligen gjort enl. ritningar av Jean Erik Rehn. H 82.

Kalk av silver, helt förgylld. 8-passformad fot och nod med motsvarande bucklor. Enl. stplr förfärdigad 1737 av Carl Lemon (Lemoine), mästare i Uppsala 1729—1786. Foten torde emellertid härstamma från en äldre kalk, ty enl. RÄK. fick Lemon betalt för »ändring och förstoring». H 27. — Tillhörande paten av silver, helt förgylld. Stplr som kalken. D 15.

Oblataskar. 1. Av silver, oval, rokokoform, på 4 fötter. Inuti förgylld. Enl. stplr i botten förfärdigad 1765 av Petter Åkerman, mästare i Sthlm 1754—1792. Skänkt av friherre Carl Oxenstierna (s. 738). H 9, L 13, B 11. — 2. Av järnplåt, oval, på 4 fötter. H 7,5, L 15,5, B 10,5. — 3. Av papp, rund. På lockets insida ett kopparstick med skepp. Möjligen urspr. en tobaksdosa. H 7,5, D 13.

Vinkannor. 1. Av silver, utvändigt delvis och invändigt helt förgylld. Påronformig, slät, på hög fot; Guds lamm på locket (flaggan saknas). Enl. stplr förfärdigad 1707 av Abraham Trautzell, mästare i Sthlm 1700—1710. Inköpt 1749 (INV.). H 31. — 2. Av silver, enkel, uppåt vidgad, med handtag och rund fot. Inskr.: TILL HARGS KYRKA DEN 6/12 1953 AV CARL OCH ELISABETH BECK-FRIIS (s. 738). Gåva vid kyrkans återinvigning efter restaurering 1953. Stplr: PLS, tre kronor, S. Erik (= Stockholm) C 9 (= 1953). H 27. — 3. Av nysilver, påron-

NATTVARDS-
KÄRL

Fig. 590. Nummertavla från 1757. Foto 1954.

Verstafel von 1757. Hymn-board, 1757.

formig på hög fot och med Guds lamm på locket. Enl. inskr. tillkommen 1854. H 34.

Sockenbudstyg. 1. Av silver, bestående av kalk och paten, delvis förgyllda. Kalken helt slät, med rund, platt nod. Enl. stplr förfärdigade 1690 av Friedrich Richter, mästare i Sthlm 1668—1700. Kalkens H 15, patenens D 9,5. Förvaras i fodral av svarvat trä, utvändigt klätt med brunt läder. Stänges med remmar. Bärrem. H 18. — 2. Av silver, delvis förgyllt, bestående av kalk och paten. Kalken har godronering på skaft och fot, samt oblatgömma i foten. Enl. stplr förfärdigad 1831 av Johan Ferdinand Grönqvist, mästare i Östhammar 1826—1845 (1850—). Kalkens H 13, patenens D 8. Förvaras i fodral av trä, utvändigt klätt med svart läder. H 18.

Kalk av slipad kristall, sprucken. H 19. Antagligen identisk med ett sockenbudstyg av glas, som köptes 1761 (RÄK.). Kalken anges redan 1831 (INV.) som bräckt.

Skumsked av förgyllt silver. Enl. stplr förfärdigad 1840 av Johan Ferdinand Grönqvist, mästare i Östhammar (se ovan). L 12.

Brudkrona av förgyllt silver. Ringen belagd med genombrutna ej förgyllda ornament. På ringen 5 genombrutna spetsar, dessutom gjutna ornament och hängande löv. Inga stplr. På nedersta ringen initialerna P. A. B. Köptes 1749 å Östhammars marknad (RÄK.), lagades 1766, varvid 5 st. nya hängande löv tillkommo. Lagningen utfördes troligen av Erik Hedenberg, mästare i Östhammar 1766—83. H 9, D 12 resp. 8. — Förvaras i ett laggkärl av trä med regel av järn, anskaffat 1779 (RÄK.). H 15.

Kyrkans äldre silver gömdes flera gånger i samband med ryssarnas härjningståg i Norra Roslagen 1719 och senare hot om dess upprepande. Om detta lämnar prästen år 1743 (krönika i kyrkans arkiv) följande dramatiska skildring: »Kyrksilvret tillika med mitt lät jag först nedgräva i fjällen (!) och sådde därovanpå, men efter det ej tycktes vara nog säkert, lät jag natten mot en söndag, då det ock lät som värst, gräva ned det under i tvenne gravar, där man dagen efter begrov två lik ovanpå, och att det ej skulle fördärvas var det lagt i kopparkittlar med lock över. . .»

LJUSREDSKAP Ljuskrone för 6 ljus av klippt järnplåt. Svartmålad. Består av två ringar, som sammanhållas av vridna järnstänger, vilka mötas i en knopp nedtill. Medeltida typ. Övre ringens D 44, H 68 med den järnten, i vilken den hänger. Starkt renoverad 1905. — Enl. KLINGSFOR funnos tvenne gamla ljuskronor av järn.

Ljuskronor av malm. 1. Med 18 ljusarmar i tre kransar, dessutom

Fig. 591. Dopstall från 1768, dopskål från 1796.
S. 716. Foto 1954.

Taufe von 1768, Schale von 1796.	Carved wood pedestal, 1768, for baptismal bowl, 1796.
-------------------------------------	---

två kransar prydnadsarmar. Staven krönt av en örn på vilken rider en naken man med ländkläde, hållande en klubba i höger hand och en krans av mässingsplåt i den vänstra. Stor kula nedtill med inskrift: HER ANDREAS AREBROENSIS OCH NICOLAUS REETS HAFWA MIGH MEST BEKÅSTADT AO 1681. Enl. RÅK. köptes ljuskronan i Stockholm, varvid bruksinspektoren Nils Reets (Reetz) donerade pengar efter sin svåger, kyrkoherden Anders Arebroensis,¹ som dött hos honom. H 90. — 2. Med 8 ljusarmar samt prydnadsarmar med reflexblommor. Litet klot i form av en stiliserad piniekotte nedtill. Musselformiga dropp-

¹ ANDREAS OLAI, f. i Arbrå, stud. 1652, pvgd 1660, kommin. i Harg 1666, kh i Hogdal 1669, † 1680. — G. m. en dotter till kh E. Tolfstadius i Harg (s. 726, not 5).

Fig. 592. Ljusarm av mässing, Stockholms-arbete 1800. Foto 1954.
 Armleuchter aus Messing, Stockholmer Arbeit 1800. Brass sconce, Stockholm work, 1800.

skålar. Skänkt 1757 (INV.) av friherre Erik Oxenstierna (s. 738). H 50. — 3. Med 16 ljusarmar i två kransar samt lika många prydnadsarmar med reflexblommor. Stort klot, musselformiga droppskålar. Enligt INV. och krönikan inköpt för kollektmedel, som skulle ha levererats till bruket, men skänktes till kyrkan av friherre Erik Oxenstierna. Uppsattes i kyrkan i december 1756. H ca 130.

Ljusarmar av mässing. 1. Trearmad, med pressad och punsad blomsterornering på väggbrickan; vridna armar med runda noder. På en sköld framtill: E · B · M · / M · N D / Ao 1703. L 42. — 2. Ett par (fig. 592), för 3 ljus, med sparsam punsad ornering; musselformiga droppskålar. Stämplor: STOCKHOLM IG 1800. Största B 77.

Ljusarmar, ett par av bronserad metall. Tvåarmade, rokokoform

Fig. 593. Kandelaber av snidat trä, skänkt 1757. S. 723. Foto 1954.

Holzgeschnitzter Kandelaber, geschenkt 1757. Seven-branch candelabra, carved wood, presented 1757.

(appliquer). Skänkta samtidigt med nummertavlorna 1757 av friherre Erik Oxenstierna (s. 738). H 14 resp. 16.

Ljusplåtar av mässing. 1. Ett par, för tre ljus, med pressad och punsad blomsterorning. På reflexfältet: E · B · M · / M · N · D · / 1703 (jfr ljusarm nr 1). H 70. — 2. Ett par, för tre ljus, med punsad och pressad ornering. Möjligen identiska med ljusarmar som skänktes 1758 (ST. PROT.). H 78. — 3. För tre ljus, med pressad och punsad blomsterorning. Troligen något yngre än nr 1 och 2. H 58. — 4. För 3 ljus, 6 st., med oval, skålförmig väggblicka med enkel profilering runt om; musselformigt överstycke. Säkert de 6 »vackert polerta mässingsljusplåtar» som år 1757 till jul skänktes av landshövdingen friherre Erik Oxenstierna (s. 738). H 75.

Fig. 594. Detalj av brudpäll, skänkt på 1780-talet. S. 724. Foto 1955.
 Einzelheit von einem Brauthimmel, ge- Detail of bridal canopy, presented during
 schenkt in den 1780er Jahren. 1780's.

Ljusstakar. 1. Av malm, för 4 ljus. Profilerad stav på rund stor platta. Sannolikt identisk med en stake, som 1655 skänktes av landshövdingen Hans Kyle (s. 726, not ³), H 42, B 52. — 2. Av malm, 6 st., med vridet skaft; fot med genombrutet och graverat ornament. 1600-talstyp. H 35. — 3. Av försilvrat tenn, 4 st., rokokoform. Stämpelar saknas. H 17. — 4. Av tenn, ett par. Förenklad rokokoform med vissa gustavianska ornament. Enl. stplr utförda av Erik Pettersson Krietz i Stockholm (mästare 1753—1795). Anskaffades 1782 i utbyte mot en gammal döpelseskål. H 19. — 5. Av försilvrat tenn, ett par, empire, med skaft i form av en kannelerad kolonn, uppbärande en urna. Gjutna bokstäver: H W S = Hans Wiksten d. y. i Västerås (mästare till 1810, änkan till 1812). H 24. — 6. Av försilvrat tenn, ett par, empire, med skaft i form av en kannelerad kolonn. Stämpelar saknas.

Fig. 595. Brudpäll av randigt siden från 1600-talets senare del, trol. skänkt 1728. S. 724. Foto 1955.

Brauthimmel aus gestreifter Seide aus der zweiten Hälfte des 17. Jhts, wahrscheinl. geschenkt 1728.

Bridal canopy of striped silk, latter half of 17th cent., possibly presented 1728.

1800-talets förra hälft. H 22. — Efter 1757 omgötos två stora tennstakar (INV.). Möjligen tillkommo då stakarna nr 5 och 6.

Sjuarmad ljusstake (fig. 593), av snidat trä, bronserat (ej urspr.). Armarna och mittstammen rikt prydda med skulpterade akantusblad. På mittstammen en hjärtformig kartusch under friherrlig krona och omgiven av bladkvistar. I kartuschen har förvisso funnits givarens monogram eller vapen. Ljuspipor och droppskålar av malm (sekundära?). H 97, B 99. Erinrar starkt om den sjuarmade kandelabern i Börstil (s. 607). Skänktes till julen 1757 av landshövdingen friherre Erik Oxenstierna (s. 738).

TEXTILIER

Mässhakar. 1. Av röd sammet, kantad med silvergaloner. På framsidan strålomgiven sol av silverband och silverbroderi. På ryggsidan kors av breda silvergaloner. På fodret broderat med silvertråd: »1759». Under detta år inköptes mässhaken med tillskott av friherre Erik Oxenstierna (s. 738). H 92 resp. 120. — 2. Av röd sammet, kantad med breda guldgaloner. På framsidan Jehovah-sol i upphöjt guldbroderi, på ryggen kors av breda guldgaloner med mark, törnekrans och strålar i upphöjt broderi. På fodret broderat med guldtråd: TILL HARGS KYRKA ÅR 1796 AF AXEL OXENSTIERN (s. 738). H 122 resp. 130. — 3. Av svart sammet, kantad med guldgaloner. På framsidan Jehovah-sol i guldbroderi, på ryggen kors av breda guldgaloner med törnekrans och strålar i guldbroderi. Nedtill broderat med guld: »1804». L 120 resp. 130. — 4. Av röd sammet med liknande utstyrsel i guld som mässhake nr 2. Enl. RÄK. förfärdigad 1863 av fru Almgren, f. Ohlsson, Sthlm. L 114 resp. 125.

Kalkduk av rött siden, kantad med guldfrans. I hörnen blommor, broderade av guldtråd och guldpaljetter. På mitten en strålomgiven sol med IHS i svart i upphöjt guldtrådsbroderi. Skänkt 1765 av grevinnan Christina Eleonora Mörner på Harg (s. 738). 53 × 53 (med frans).

Överklädnad till bokpallen på predikstolen. Röd sammet med guldbroderad ranka av ax och druvor. 1800-talet? 33 × 48.

Kollekthåvar. 1. Av röd sammet med guldgaloner och guldfrans. Förgylld skafthylsa och svartmålat svarvat skaft. — 2. Av röd sammet med silvergaloner, silverfrans och -tofs. Försilvrad skafthylsa av mässing. Svartmålat svarvat träskaft. — 3. Av röd sammet med silvergaloner, silverfrans och tofs. Likadan hylsa och skaft som föreg. — En håv skänkt av friherrinnan Vendela Oxenstierna, f. Sparre (s. 738), en av friherre Axel Oxenstierna (s. 738), en köpt 1794.

Brudpäll (fig. 595) av randigt siden från 1600-talets senare del, omväxlande 3 brunsvarta atlasränder och strödda vita blomkvistar mot laxfärgad botten. Två hela tygvåder hopskarvade och fodrade med vitt linne. 92 × 149. I kanten spår av en frans, som nu förvaras i en brunmålad spånask. Troligen skänkt av skräddaremästare Erik Roselius 1728 (INV.).

Brudpäll (fig. 594), sammansatt av olika material i vitt och gulrosa. På två motstående sidor bård av mönstervävt siden i rostfärg och rött (blekt) från 1700-talets mitt; skarvad och med märken efter knapphål. Tyget stammar från en manskostym. På pällens båda andra sidor en smalare bård av rödaktigt siden med vitt broderi. Spegel av vitt småprickigt siden, dekorerad med rött konturbroderi,

Fig. 596. Mittpartiet av gravsten över Clas Kyle, † 1648. S. 726. Foto 1954.

Mittenteil eines Grabsteins um 1648. Central section of gravestone, 1648.

strödda blomornament och en diagonalt placerad enkel ranka, som utgår från ett av det äldre hårdmaterialet bildat mittornament och kantad med guipure av grått silke. Bred frans av rött, brunt och vitt silke. Vitt sidenfoder. 115×125 utan frans. — 4 svarvade rödmålade bärstänger med tygklädda klackar upptill ha varit fastsydda i hörnen. L 53. — Pällen är enl. inv. skänk 1787 av grevinnan Christina Eleonora Mörner (s. 738).

Kormatta, rya i grått och vitt, med invävd inskrift: TILL HARGS KYRKA DEN 6—12—53 AV KYRKLIGA SYFÖRENINGEN. Mått (med frans) ca 300×200. Gåva vid kyrkans återinvigning efter restaurering 1953.

Gravstenar. 1. Av grå kalksten med enkel ristad ram samt i GRAVSTENAR mitten: HATS 1607 / HKPD 1607. 145×107. I mittgången. — 2. Av mörkbrun kalksten. Stenen bär inskrifter från två skilda begravingar.

(1) Ristad sköld med initialerna H:NM:s¹ / HDAD 1633. — (2) ERICUS MANQWER² OBIIT 1(7)03. 46 ANN / MARGARETA N: FILIA (= Erik Manqwer dog 1703, 46 år, Margareta N[ils?]-dotter). 195 × 118. — 3. I korets S del, av kalksten. I mitten ett insänkt fält med Kyle- och von der Lühe-vapen i relief (fig. 596). På ramen kring mittfältet står: HANS KÜLE.³ ELSA CATHARINA VO[N] DER LÜHE. Fältet omgivet av broskornament. I nedersta fältet följande text: ANNO 1648 DEN 24 MAY IST IN GOTT SÄHLIG ENTSCHLAFEN DER EDELL UND WOHLGEBORNE CLAS KÜLE SEINES AELTERS I JAHR UND I MONAT DEME GOTT GNÄDIG SEYHE (= år 1648 den 24 maj är i Gud saligen avsomnad den ädle och välborne Klas Kyle i en ålder av ett år och en månad. Må Gud vara honom nådig!).⁴ Omkring stenens kant bibelspråk ur Joh. 3 på svenska. 173 × 135. — 4. Av grå kalksten, i korets N del. I ett insänkt sköldformat fält i mitten (fig. 597) följande text: CAROL[US] BREDENIUS⁵ PASTOR IN HARG MORTU[US] AC SEPULTUS 1689 DOROTHEA TOLFSTADIA UXOR A 1 . . . (= Karl Bredenius kyrkoherde i Harg, död och begraven 1689. Dorotea Tolfstadia hans hustru [död] år . . .). Stenen är tydligen huggen före hustruns död. Ovanför denna text står på hebreiska: »livets källa». Runt om mittfältet inskrift på grekiska hämtad ur Pauli brev till filipperna I: 21: Ty Kristus är mitt liv, och döden är min vinning.⁶ 163 × 117.

Minneskransar av silver, upphängda på korets S vägg. 1. På en rosett är Beck-Friis vapen ingraverat jämte inskrift: TILL FRIHERRE C. J. BECK-FRIIS 27-4 1927. — GÄRD AV VÖRDNAD OCH TACKSAMHET FRÅN SÖRJANDE UNDERHAFVANDE (s. 738). Stplr C. G. Hallberg, tre

¹ H: N M S betyder möjl. Herr Nils Markusson, som var kh i Harg 1615; hans hustrus namn känner man ej.

² ERIC MANQUER var möjligen far till kyrkoherden och prosten Jacob Manquer i Munsö (f. 1700), vars far enl. Herdaminnet skall ha varit »Bergsman i Roslagen».

³ HANS KYLE, landshövding över Österbotten, ägde bl. a. Harg, där han år 1638 bildade ett säteri (s. 664); f. 1605, † 1659 i Frötuna och ligger begraven i Rasbo kyrka (se släkttavla s. 737).

⁴ Varken Hans Kyle eller Elsa Katharina von der Lyhe ligga i Hargs kyrka. Stenen är gjord för den lille sonen Clas, som dock av ELGENSTIERNNA säges vara begravd i Rasbo kyrka. Det övre fältet på stenen, som nu är utan inskrift, har varit avsett för föräldrarnas data. Deras öden skildes snart efter stenens färdigställande och fältet förblev tomt (se s. 737).

⁵ CARL HENR. BREDENIUS, stud. 1653, pvgd 1666 och s. å. kommin. i Alfsta, kh i Harg 1682, † 1689. — G. med DOROTHEA TOLFSTADIA, dotter av kh Ericus Nicolai Tolfstadius, kh i Harg 1632, † 1669 eller 1672.

⁶ De hebreiska och grekiska texterna äro tydda av docenten WILLY SCHWABACHER.

Fig. 597. Mittpartiet av gravsten över kyrkoherden Carl Bredenius († 1689) och hans hustru. Foto 1954.

Mittelteil eines Grabsteins um 1689. Central section of gravestone, 1689.

kronor, S(stockholm) Z7 (= 1926). H med band 45. — 2. Pendang till föregående. Inskrift: FRIHERRINNAN ANNA BECK-FRIIS FÖDD VON OTTER 2-1 1953. — GÄRD AV VÖRDNAD OCH TACKSAMHET FRÅN SÖRJANDE UNDERHAVANDE. Stplr som föregående samt årsbokstav E8 (= 1931).

Utom de ovan beskrivna vapnen i målningsdekoren (s. 686) är av RHEZELIUS avtecknat ett vapen (fig. 599), som enligt samma källa anges vara »Arma D[omi]ni Raualdi curati in Borsstyl (= vapen för herr Ragvald, kyrkoherde i Börstil). Samma vapen finns även i AFRITNINGAR (fig. 600). RHEZELIUS lämnar följande beskrivning av vapnet: »Hielmen huit gule skektor och blad. Stralerna Litt a röde, botn huijt eler b. Blåt om kring vapn.» Enligt PERINGSKIÖLD funnos dessutom ytterligare två vapensköldar, den ena med fyra spetsar från sidan, den andra med en 7-uddig stjärna (fig. 601).

VAPEN

Fig. 598. Vapen målade i travé I: 17—18, enl. RHEZELIUS 1636. Jfr fig. 563.

Gemalte Wappen im Joch I: 17—18, Zeichnung von 1636. Vgl. Abb. 563. Coats-of-arms in bay I: 17—18, pen drawing 1636. Cf. fig. 563.

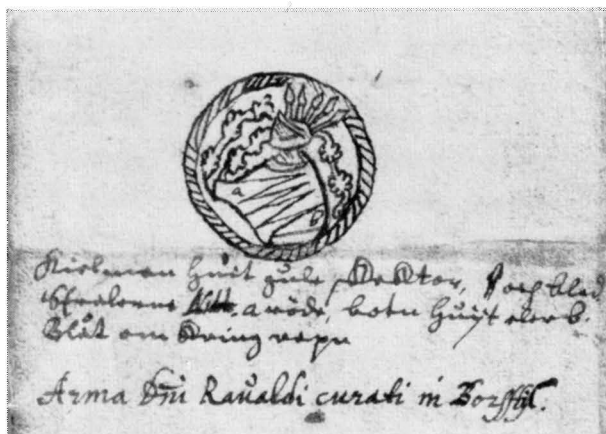

Fig. 599. Kyrkoherden Ragvalds vapen 1514, enl. RHEZELIUS 1636. S. 727.

Wappen des Pfarrers Ragvald 1514, Zeichnung von 1636. Coat-of-arms of Vicar Ragvald, 1514, pen drawing 1636.

PERINGSKIÖLD beskriver dessa vapnen i direkt samband med muralmålningarna. Detta torde ange, att vapnen ingingo i målningsdekoren och således härstamma från år 1514 (s. 686). Liknande vapen ha enl. RHEZELIUS funnits även i Börstils kyrka (s. 590), där de sägas ha varit inskurna på en »sångebenk». På samma bänk fanns även ärkebiskop Jakob Ulfssons vapen, vilket således liksom muralmålningarna i

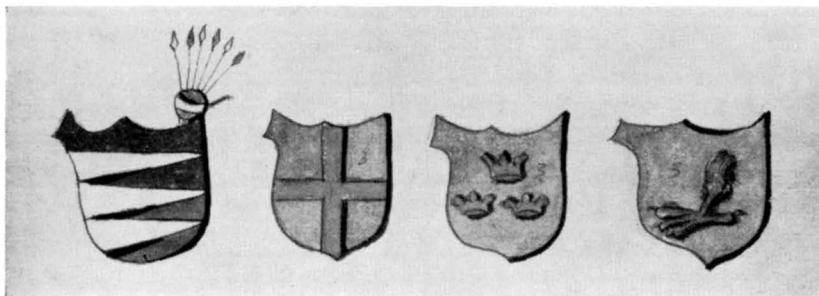

Fig. 600. Samma vapen som i fig. 598—599, enl. AFRITNINGAR 1683.

Dieselben Wappen wie in Abb. 598/599 nach
Zeichnung von 1683.

Same coats-of-arms as Figs. 598—599, pen
drawing 1683.

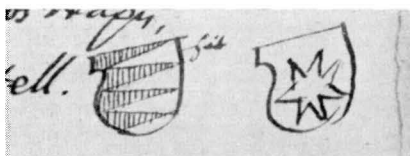

Fig. 601. Vapen i kyrkan enl. Per. Mon.
II, s. 137.

Wappen vom Ende
des 15. Jhs. nach
Zeichnung vom
Schluss des 17. Jhts.

Coats-of-arms, end of
15th cent. Pen draw-
ing, end of 17th cent.

Harg datera Ragvalds vapen till tiden 1469—1514. Vapenformen anger slutet av denna tid.

På grund av bristfälligt källmaterial är det omöjligt att närmare utreda, vilka förbindelser Ragvald hade med Hargs kyrka. Måhända tillhörde de två av PERINGSKIÖLD angivna vapnen hans föräldrar. Av dessa är vapnet med 4 spetsar från sidan troligen Laurens Tomassons, som under 1400-talets senare hälft bodde på Årby i Rasbokils sn, Uppland. Vapnet med den sjuuddiga stjärnan torde syfta på Laurens Tomassons hustru. Hennes moder, Margit Jonsdotter, var syster till en Birger Jonsson (7-uddig stjärna) och var gift med Erik Eriksson, som bodde i Sandika, beläget i Hargs sn, men nära Börstils kyrka. Laurens Tomassons hustru torde ha härstammat från Margit Jonsdotters tidigare äktenskap och förde sitt mödernens vapen. Om detta se även Börstil s. 598, not 1 samt där angiven litteratur.

Porträtt av Lars Ekorn (fig. 602), oljemålning på duk. Grå peruk med kanonlockar, svart prästdräkt och vit prästkrage. Bröstiten

PORTRÄTT

face något till höger. Karnation rosig. Svart bakgrund. På baksidan läses: ICON LAUR. EKORN PET. Fili¹ / Rosl. Phil. Mag. Upsal. & Rectoris Sch: ad Mariam / depicta est, cum annos / quadraginta complevisset. / Anders Eklund² Pinx. 1780. (= Bild av Laurentius Ekorn Petri son, från Roslagen, fil. mag. i Uppsala, rektor vid Maria skolan, målad då han fyllt 40 år. Anders Eklund målade 1780). I samtida förgylld ram. H (med ram) 73, B 64.

DIVERSE

Sanddosa av trä (bok och furu). Kvadratisk med laxade hörn. Det runda, perforerade locket försänkt och försett med svarvad knopp. H 7,5, B 9. — Ljussax av stål. L 16.

Skrin av trä med svagt välvt lock och smidda, konturerade järnbeslag. Spår av blå färg på träet och rött på beslagen. Troligen 1700-talet, urspr. använt som reseschatull? H 20, B 27, L 40. — Kyrkans silver förvaras i en kista av järnplåt med grova järnband. Målad i svart och grönt. Köptes 1842 (RÄK.). H 77, B 58, L 89.

KLOCKOR

Klockorna hänga i tornet. 1. Storklockan har runt slagringen inskrift med äldre bokstavsformer: CONVMATA FVI AD HONOREM DEI ET BEATAE VIRGINIS MARIAE ET P[AT]R[ONO]RUM ECCLESIAE HARGH VIDELICET SANCTO NICOLAO ET ERASMO SIT DEO LAVS ANNO DOMINI M D X X V I (= Till Guds och den heliga jungfrun Marias och de frommas ära blev jag anskaffad åt Hargs kyrka, nämligen åt den helige Nikolaus och den helige Erasmus, lovad vare Gud, i Herrens år 1526). Runt halsen är följande inskrift: GLORIA · IN · EXCELSIS · DEO · ET · TERRA · PAX · ANNO · 1673. På Ö sidan med nyare bokstäver: POST ACCEPTOS NAEVOS DENVQ REFVSA CVRA / ET SVMTV ILLVSTRISSIMI COMITIS R S / SENATORIS ET ARCHITALASSI GUSTAVI OTTONIS / STENBOCK³ ANNO CHRI: MDCLXXIII AB IOHAN MEYER⁴ (= Efter erhållna

¹ LARS EKORN PETERSSON, hovpredikant, f. 1739, † 1817. Hans far Pehr Ekorn var direktör vid Hargs och Forsmarks bruk. Farfadern Christoffer Jönsson Ekorn (begraven 1725) var klockare i Harg och uppgives vara av vallonsläkt (SBL, XIII, s. 171).

² ANDERS EKLUND (EKELUND), målare, f. omkr. 1737, † 1802. Verkade som porträttmålare i Sthlm fr. omkr. 1760. Han uppträdde även som kyrkomålare och har målat altartavlan i Skederids kyrka i Roslagen (1773). Med porträtt samt frukt- och jaktstycken deltog E. i Konstakad. utställningar under början av 1800-talet (SV. KONSTNÄRSLEXIKON II, s. 101).

³ GREVE GUSTAF OTTO STENBOCK, f. 1614, † 1685; riksråd 1651, tygmästare 1655, fältmarskalk s. å., riksamiral 1664. Köpte *Hargs* bruk 1664. G. 1:o 1645 med friherrinnan BRITA HORN, † 1654, 2:o 1658 med grevinnan KRISTINA KATARINA DE LA GARDIE, f. 1632, † 1704.

⁴ JOHAN MEYER, klockgjutare i Sthlm 1660—1679, son till kungl. styckgjutaren Gerdt Meyer.

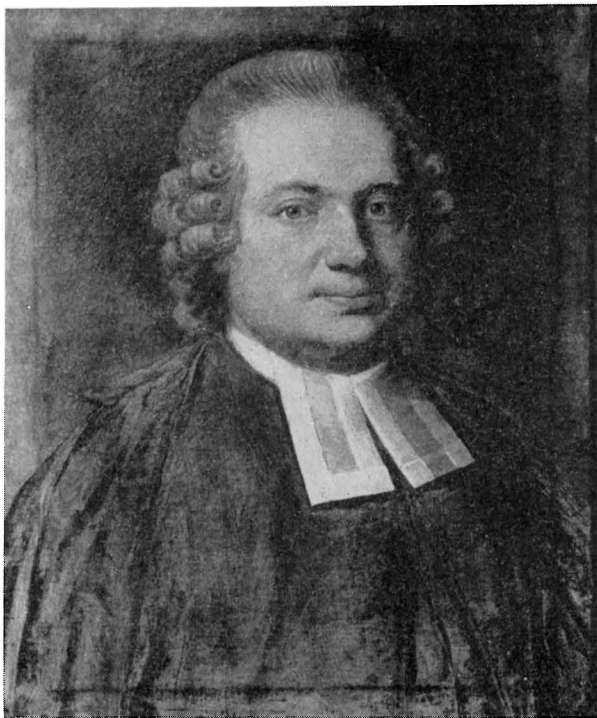

Fig. 602. Porträtt av prosten Lars Ekorn Petersson, målat av Anders Eklund 1780. S. 729. Foto Upps. utst. 1918.

Bildnis des Propstes Lars Ekorn Petersson, gemalt von Anders Eklund 1780.	Portrait of Dean Lars Ekorn Petersson, by Anders Eklund, 1780.
---	--

skador å nyo omgjuten genom försorg och på bekostnad av den högvälborne greven, Svea rikets riksråd och riksamiral Gustaf Otto Stenbock i Christi år 1673 av Johan Meyer). På V sidan: AVCTA DNI: MAG(IST)TRI GEORGY TVRONIS: PRAEPOSITI OPERA / PASTOR IOHANNES LENANDER¹ (= Prosten herr magister Georg Turesson bidrog ock med sin åtgärd. Kyrkoherde var Johannes Lenander). D 123, H 115 (med krona).

Klockan är prydd med barockornament, men på kroppen har i S och Ö placerats tvenne helgonbilder, kopierade från den gamla storklocka, vars inskrift även bevarats på nuvarande klockas slagring (se ovan). Denna äldre klocka var gjuten år 1526 av Johannes Booson,

¹ JOHAN LENANDER blev kyrkoherde i Harg 1672, † 1681.

Fig. 603. Gamla lillklockan, av Jurgen Putensen, Stockholm, 1641. Foto Bergholz 1953.

Alte Kleinglocke von Jurgen Putensen, Stockholm 1641.   The old small bell, cast by Jurgen Putensen, Stockholm 1641.

son till den kände klockgjutaren Busse Jakobsson.¹ En av helgonbilderna är samma S. Olofsbild, som gjutaren (Johannes Booson) använt på gamla storklockan i Ununge (se SvK, Uppland III, s. 515) och, omgjord till S. Erik, på storklockan i Länna (s. 389). — 2. Gamla lillklockan (fig. 603) har runt halsen inskrift: *SERVITE DOMINO IN LAETITIA · INTROITE IN CONSPECTV(M) EIVS IN EXVLTATIONE · PS 99* (= Tjänar Herren med glädje, inträden inför hans åsyn med jubel). På S sidan Kyle- och von der Lyhe-vapnen, därunder inskriften: *HANS KYLE ELSA CHATARINA VAN DER LHYE* (s. 737). På N sidan: *GWDI TIL AEHRA MIGH OCH ALLA MINE / TIL WARANDE AMINNELSE HAFVER IAGH / DENNA KLOCKA TIL MIN SOCHNE KIYRKIA / HARG GIERNA FORAEHRAT ACTVM STOC: / HOLM DEN XIII AVGVSTI ANNO MDCXLI* (= 1641). Runt slagringen: *EN EGO CAMPANA NVNQVAM DENVNICIO VANA DVM TRAHOR AVDITE VOCO VOS AD GAVDI WITAE M: IVRGEN*

¹ Jfr M. ÅMARK, Mäster Busse Jacobsson och hans klockor, i: Fornvännen 1936, s. 213.

PVTENSEN¹ ME FECIT HOLMIAE (= Se jag är en klocka, som aldrig har ett meningslöst budskap. Hören, då jag ringes [eg. = drages]. Jag kallar eder till livets glädje. Mäster Jurgen Putensen gjorde mig i Stockholm). D 87, H 77 (med krona). Klockan sprack 1925, men lagades 1953 genom svetsning. — 3. Nya lillklockan har på N sidan följande inskrift: ÅR 1925, / DÅ J. O. E. WENDBLADH VAR KYRKOHERDE, / A. LUNDÉN KLOCKARE OCH ORGANIST / H. F. SANDGREN OCH K. H. SANDBERG KYRKOVÄRDAR, / BLEV DENNA KLOCKA PÅ HARGS FÖRSAMLINGS BEKOSTNAD / GJUTEN OCH UPPHÄNGD AV K. G. BERGHOLTZ & CO I STOCKHOLM. På S sidan: GUDI ALLENA ÄRAN. D 98, H 102 (med krona).

En handklocka förvarades 1652 (INV.) i prästgården. Finns ej kvar.

SAMMANFATTNING

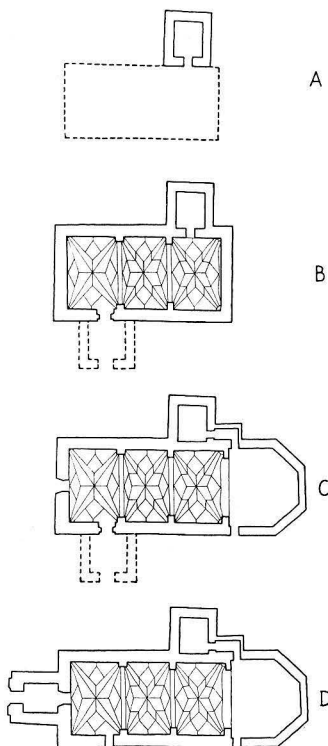
I. En träkyrka har troligen föregått den nuv. stenkyrkan (fig. 604 A). Sakristian av sten, 1200-talet, som tillhört denna träkyrka, ingår i förändrad form i nuv. kyrka. — Inv.: Kristusfigur (fig. 583) till ett triumfkrucifix 1330—70, processionskrucifix (fig. 584) 1300-talets mitt.

II. Träkyrkan ersattes med en rektangulär salkyrka av sten, täckt med stjärnvalv av tegel (fig. 604 B). 1400-talets slut? Något senare uppfördes ett vapenhus i S. År 1514 dekorerades kyrkans valv och väggar med kalkmålningar (fig. 559—580), utförda under ledning av samme mästare, som utfört kalkmålningarna i Edebo kyrka. Inv.: Altarskåp från 1400-talets slut (sedan 1760 i Singö kyrka), Mariaskåp från 1400-talets slut (fig. 585).

III. Det nuvarande koret uppfördes år 1752 (fig. 604 C) under ledning av murmästaren Johan Gottfried Vigelt, Sthlm. Initiativtagare och donator var landshövdingen friherre Erik Oxenstierna, ägare av Hargs bruk. Fönstren vidgades,

Fig. 604. Kyrkans tillväxt, 1 : 1000. A. Tuulse 1955.

Bauentwicklung der Kirche. Growth of the church.

¹ JURGEN PUTENSEN, klockgjutare i Sthlm 1631—1658, ålderman i Klockgjutareämbetet 1636—60, † 1660.

nya ingångar upptogos, nytt golv. Kalkmålningarna överkalkades. — Inv.: altarbord 1758, altaruppsats (fig. 582) 1759, troligen utförda enl. ritningar av den framstående arkitekten Jean Eric Rehn, slutna bänkinredning (fig. 587). Orgelläktaren byggdes 1765 med delvis bibehållande av en äldre läktare från 1670. Predikstolen (fig. 586) uppsattes 1710. — Kyrkans torn i V uppfördes år 1782. Samtidigt revs vapenhuset i S (fig. 604 D). — Ett ståtligt gravmonument (fig. 550) för ägaren av Hargs bruk, Carl Oxenstierna med maka, uppfördes på kyrkogården enligt ritning av J. E. Rehn 1787 (fig. 551).

IV. Arbeten under 1800-talet: taket ombyggdes med bruten form 1802, tornet reparerades 1820; allmän reparation under 1830-talet, varvid sakristian fick tunnvalv av tegel.

V. Restaurering 1904—05 under ledning av ark. C. A. Ekholm. Kalkmålningarna blottades och restaurerades mycket hårt genom ny påmålning. Yttertaket täcktes med plåt. Nya öppna bänkar, ny orgelläktare, lösa inventarier restaurerades hårt. Varmluftsvärmeledning infördes.

VI. Restaurering av interiören 1953 under ledning av ark. Å. Noreen med Sven Carlsson som konservator. Kalkmålningarnas påmålning från 1904—05 avlägsnades och målningarna konserverades. Fast inredning, som ändrats och borttagits 1905, återställdes (slutna bänkar, orgelläktare), all övrig inredning konserverades. Nya innanfönster och delvis även nya innerdörrar. El. uppvärmning infördes.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Eine Holzkirche hat wahrscheinlich an der Stelle der heutigen Steinkirche (Abb. 604 A) bestanden. Die steinerne Sakristei aus dem 13. Jht., die Teil dieser Holzkirche war, ist in veränderter Form in der jetzigen Kirche erhalten. — Von der Ausstattung sind noch vorhanden: Der Korpus für ein Triumphkreuz (Abb. 583) von einem in Schweden ungewöhnlichen Typ um 1330—70 sowie ein Prozessionskruzifix (Abb. 584) aus der Mitte des 14. Jhts.

II. Die Holzkirche ersetzte man durch eine rektanguläre Saalkirche aus Feldstein, überdeckt mit Sterngewölben aus Backstein (Abb. 604 B), die vielleicht an das Ende des 15. Jhts. zu setzen sind. Etwas später führt man ein sog. Waffenhaus (Vorhalle) im S. auf. 1514 werden Wände und Gewölbe der Kirche ausgemalt (Abb. 559—580). Der hier leitende Meister führte auch die Malereien in der Kirche von Edebo aus (S. 828). Mehrere der biblischen Szenen und Prophetenbilder haben Holzschnitte der Biblia pauperum zur Vorlage. — Zur Ausstattung gehören ein Flügelaltar vom Ende des 15. Jhts., der seit 1760 in der Kirche von Singö ist und ein Marienschrein (Abb. 585) vom Ende des 15. Jhts., eine schwedische Arbeit.

III. Der jetzt vorhandene Chor (Abb. 604 C) wurde 1752 unter Leitung des Maurermeisters Johan Gottfried Vigelt aus Stockholm erbaut. Veranlasst wurde dieser Bau durch Landeshauptmann Freiherrn Erik Oxenstierna, Besitzer des Gutes Harg, der auch Mittel dazu stiftete. Die Fenster wurden erweitert, neue Eingänge geschaffen und ein neuer Fussboden gelegt. Unter der Übertünchung verschwinden

die mittelalterlichen Wand- und Gewölbemalereien. — Neue Ausstattung: Der Altaraufbau (Abb. 582) von 1759 mit der Mensa von 1758, wahrscheinlich nach Zeichnungen des bedeutenden Architekten Jean Erik Rehn ausgeführt. Das geschlossene Gestühl (Abb. 587) wird eingerichtet. Die Orgelempore entsteht 1765 unter Benutzung von Teilen einer älteren Empore von 1670. Die Kanzel (Abb. 586) errichtet man 1710. — Der Turm der Kirche im W. wird 1782 aufgeführt. Gleichzeitig reißt man das Waffenhaus (Abb. 604 D) im S. ab. — Ein stattliches Grabmonument von 1787 (Abb. 550) für den Gutsbesitzer Freiherrn Carl Oxenstierna und Gattin auf dem Kirchhof, geht auf den Entwurf vom obengenannten Jean Erik Rehn zurück. (Abb. 551).

IV. Arbeiten während des 19. Jhts.: Das Dach wird 1802 umgebaut, es bekommt eine abgewalmte Form. Den Turm repariert man auch 1802. Anschliessend findet während der dreissiger Jahre eine umfassende Reparatur statt, wobei die Sakristei ein Tonnengewölbe aus Backstein erhält.

V. 1904—05 leitet Architekt C. A. Ekholm die Restauration, bei der u. a. auch die alte Ausmalung blossgelegt und stark verrestauriert wird. Man malt ganz neu auf dem alten Grund. Das Dach wird mit Blech gedeckt. Das geschlossene Gestühl wird durch offene Bankreihen ersetzt sowie die Orgelempore neugebaut. Die Restaurierung entstellt einzelne Stücke der Ausstattung sehr. Ein Heizungssystem mit Warmluft wird eingeführt.

VI. 1953 befreit die Wiederherstellung des Inneren unter Leitung von Architekt Ä. Noreen und Konservator Sven Carlsson die Ausmalung von den Übermalungen der Jahre 1904—05 und nimmt eine Konservierung vor. Die unbeweglichen Teile der Ausstattung, die 1905 verändert und entfernt worden waren (geschlossenes Gestühl, Orgelempore) werden in den früheren Zustand gebracht. Auch die ganze andere Einrichtung erfährt eine Konservierung. In Verbindung mit der neuen elektrischen Beheizung werden neue Doppelfenster und Doppeltüren angebracht.

SUMMARY

I. A wooden church probably preceded the present stone one (fig. 604 A). Stone vestry, 13th cent., which originally belonged to this wooden church, forms part of the present structure, though in altered form.—Inventory: Figure of Christ (fig. 583) for rood of a type not common in Sweden, 1330—70, processional crucifix (fig. 584), mid-14th cent.

II. The wooden church was replaced by a rectangular one of stone, with brick star vaulting (fig. 604 B). End of 15th cent.? Somewhat later a porch was erected to S. In 1514 the vaulting and walls of the church were decorated with murals (figs. 559—580) painted under the leadership of the master who executed the Edebo murals. Several of the Biblical stories and the figures representing prophets were derived from woodcuts in the *Biblia Pauperum*.—Inventory: Triptych, end of 15th cent. (since 1760 in Singö church), Virgin triptych, end of 15th cent. (fig. 585), Swedish work.

III. The present chancel was built in 1752 (fig. 604 C) under leadership of master mason Johan Gottfried Vigelt of Stockholm. Initiator and donor was County Governor Baron Erik Oxenstierna. Windows widened, new entrances installed, new flooring laid. Murals limewashed over.—Inventory: communion-table, 1758; retable, 1759 (fig. 582), probably made according to designs by the famous architect Jean Eric Rehn, enclosed pews (fig. 587). Organ-loft built 1765, certain parts from an earlier loft (1670) being incorporated. Pulpit 1710 (fig. 586).—Church tower, W, erected 1782, and the S. porch was simultaneously pulled down (fig. 604 D).—A magnificent sepulchral monument (fig. 550) to the memory of Baron Carl Oxenstierna and his wife, was erected in the churchyard. It was designed in 1787 by Jean Eric Rehn.

IV. 19th cent.: roof rebuilt with a double pitch in 1802, tower repaired 1820, general repairs in the 1830's, when the vestry was provided with brick barrel-vaulting.

V. Restoration during 1904—05 under leadership of architect C. A. Ekholm. Murals revealed and thoroughly restored. Roof covered with metal sheeting. New open pews, new organ-loft. Various items thoroughly restored. Hot-air central heating installed.

VI. Interior restorations in 1953 under leadership of architect Ä. Noreen, in collaboration with restorer Sven Carlsson. The touching-up of the murals (1904—05) removed, and conservation assured. The fixtures altered and removed in 1905 were restored and re-installed (enclosed pews, organ-loft). Conservation work carried out on all other furnishings. New inner windows, and some new inner doors. Electric heating installed.

Släktsambandet mellan vissa i detta band nämnda medlemmar av ätterna
KYLE, WERNSTEDT och BONDE

HANS **KYLE**, lagman, † 1583

G. 1 m. **KARIN KAGG**;

G. 2 m. **ANNA OXENSTIERNA** i hennes 1:a gifte
(g. 2 m. **LAGE AXELSSON POSSE** i hans 3:e gifte).

---

2. **Claes** † c:a 1610

G. m. sin styvsyster **Hillevi Posse** † 1632

HANS f. 1605, † 1659

till *Harg*, Frötuna m. fl. G. 1 m.
VENDELA SKYTTE, f. 1608, † 1629.
G. 2 m. **ELISABET von der LÜHE**,
från vilken han blev skild.

ANNA † 1652 G. 1 m. ———

G. 2 m. landsh. **SVEN RIBBING** i
hans 2:a gifte.

JOHAN (von) WERNSTEDT, f. 1590, † 1628. Överstelöjtnant.
Deltog i Gustaf II Adolfs ryska krig samt i kriget i Livland
och Preussen. Ägde *Harbroholm*. Han var son till Vasa-
hertigen Magnus' dotter **LUCRETIA MAGNUSDOTTER**.

ANNA, f. 1627, † 1665

G. m. riksrådet **TORD BONDE** i hans 1:a gifte; f. 1619, † 1683.
Ägde *Harbroholm*.

---

1. **Carl**, f. 1665, † 1701. Major.

Ägde *Harbroholm*.

Släktsambandet mellan de medlemmar av ätterna DE GEER,
Frösåkers härads

LOUIS DE GEER d. ä. f. 1587
G. m. ADRIANA GÉRARD f. c. 1590

LAURENS, f. 1614 i Dortrecht, † 1666 i Amsterdam.
Brukspatron på Österby, sv. kommissarie i Nederlän-
derna. G. m. MARGARETHA VAN CROMMON, † 1658 i
Amsterdam.

GERARD

f. 1642 i Amsterdam, † 1687 därst. Brukspatron på
Österby, sv. kommissarie i Nederländerna. G. m. MARIA
BERNARD i Amsterdam.

ÅKE OXENSTIERNA G. m.

f. 1652, † 1714
Friherre. Kammarherre.

LOUIS

f. 1677 i Amsterdam,
† 1731 därst. Ogift. Herre
till Österby.

ERIK, f. 1684, † 1760.

Friherre. Landsh:s titel 1747.
Köpte 1730 *Hargs* gods, som han
1756 gjorde till fideikommiss. Ägde
Ronöholm fr. 1735. G. 1731 m.
ANNA MAGDALENA BONDE, f. 1705,
† 1755. — Begravda i Uppsala
domkyrka.

EVA CHRISTINA G. m.

f. 1699, † 1750

BEATA ELISABET,

f. 1735, † 1772. G. 1:o 1757
m. friherre RUDOLF VIL-
HELM COYET; 2:o 1768 m.
statskommis. JOHAN
ARNDT von POST.

CARL, f. 1737, † 1795.

Hovstallmästare. *Harg*. G.
1762 m. grevinnan CHRIS-
TINA ELEONORA MÖRNER,
f. 1735, † 1786. Begravda
på *Hargs* kyrkogård (s. 667)

AXEL, f. 1743, † 1816.

Överhovjägmästare. *Harg*.
G. 1801 m. VENDELA GUSTAVA
SPARRE, f. 1772, † 1855.

CARL GABRIEL, f. 1802, † 1873.
Hovmarskalk. *Harg*. G. 1829
m. EVA LOVISA MÖRNER,
f. 1807, † 1887.

EBBA GUSTAVA EVA CAROLINA,
f. 1833, † 1916. *Harg*. G. 1855
m. hovmarskalken, friherre
JOACHIM TAWAST BECK-FRIIS,
f. 1827, † 1888.

CARL JOACHIM, f. 1856, † 1927.
Disponent för Dannemora gru-
vor. Innehade efter moderns död
Hargs fideikommiss. G. 1883 m.
friherrinnan ANNA VON OTTER,
f. 1861, † 1953.

CARL SIGVARD, f. 1886.
Bergsingenjör, bruksägare.
Harg.
G. 1913 m. ULRIKA ELISABETH
CHARLOTTA WERSÄLL, f. 1892.

OXENSTIERNNA af Eka och Lindö, BECK-FRIIS, vilka nämnas i kyrkobeskrivningar

i Liège, † 1652 i Amsterdam.

i Liège, † 1634 i Amsterdam.

LOUIS d. y. f. 1622 i Amsterdam † 1695 på Finspång.

G. m. JEANNE PARMENTIER f. 1634 i Utrecht, † 1710 på Eka.

— JEANNE ELISABETH f. 1656, på Rynhuysen, döpt i Utrecht, † 1735 i Stockholm.

JEAN JACQUES f. 1666 på Rynhuysen, † 1738 i Utrecht.
G. m. JACQUELINE CORNELIA VAN ASSENDELFT f. 1682 i Haag, † 1754 i Utrecht.

— LOUIS t. Finspång f. 1705 i Haag, † 1758 på Finspång. Överintendent.

JEAN JACQUES f. 1714 på Finspång, † 1781 på Rynhuysen. Kanonicus i Utrecht. G. 1:o m. baronessan CONSTANTIA CLARA TAMMINGA, † 1753 på Rynhuysen; 2:o m. baronessan ANNA VAN HAEFLEN VAN WADENOYEN, † 1801.

CHARLES (1773 friherre D. av Leufsta) f. 1720 på Finspång, † 1778 i Stockholm. Fick Leufsta bruk och gods som fideikommiss. Hovmarskalk, entomolog. G. m. CATH. CHARL. RIBBING af ZERNAVA, f. 1720, † 1787.

JEAN JACQUES

(1797 friherre D. av Finspång) f. 1737, † 1809 på Finspång. Överkammarherre, hedersledamot av Målar- o. Bildhuggareakad. G. 1:o m. HEDVIG BEATA STACKELBERG, † 1767; 2:o m. FREDRIKA AURORA TAUBE, † 1806.

Fig. 605. Hökhuvuds kyrka med omgivningar från NV. Oljemålning av P. W. Cedergren 1850. Foto 1953.

Die Kirche von Hökhuvud und ihre Umgebung von NW, Ölgemälde von 1850. Hökhuvud church and surroundings, from N.W. Oil painting, 1850.

HÖKHUVUDS KYRKA

UPPLAND, STOCKHOLMS LÄN, FRÖSÅKERS HÄRAD,
UPPSALA ÄRKESTIFT, OLANDS OCH FRÖSÅKERS
KONTRAKT

Beskrivningen utarbetad av Armin Tuulse, avslutad i november 1954.

TRYCKTA KÄLLOR: AFRITNINGAR, pl. 65 (kyrkan 1683). — RHEZELIUS, s. 67 f. (vapen avb.), s. 165 (kyrkan avb.), under jämförelse med handskr. i KB (F. c. 6). — KLINGSPOR II, s. 139 f. — RADLOFF, s. 102 f. — THAM, s. 266. — KYRKORNA I FRÖSÅKER. Inventeringen 1829, i: Frösåkers hembygdsför. årsskr. 1933, s. 3 f. — UNT 20/3 1936.

HANDSKR. KÄLLOR O. AVB.-SAML.: KB: PER. MON. II, opag. blyertsant., inhäftade mellan s. 130—131. — UB: PALMSKIÖLD 275, s. 289; WESTIN 1114, fol. 126; planschsaml., nr 47902: »Geometrisk Cnarta öfwer Hökhufwuds Praestegård och afgjörda Hemmanet Lilla Wedicka . . . afmät in Aug. Åhr 1739 af C. J. Eckorn, afritad år 1828 in Novemb. af C. G. af Sillén». — ATA: IHRFORS II: 2, s. 1957 f. (med 3 akvareller); INV. 1829; HILDEBRAND, Ö. Uppland; handl. rör. kyrkans restaurering 1935—36, konservering av lösa inventarier m. m. — BSt: »Dessein

till Orgelwärcck uti Hökhufvud kyrka», kolorerad tuschteckn., osign., odaterad; försl. till kyrkogårdens utvidg. åt S av O. LEIJONHUFVUD, fastställt 1922; kyrkogårdsplan och gravkarta av O. LEIJONHUFVUD, 1923; restaureringsritningar av Å. NOREEN, 1935; förslag till värmeledning av Älvkarleby kraftverk, 1935; förslag till komplettering av dopfont av Å. NOREEN, 1936; ritningar till bårhus av Å. NOREEN, 1937.

KYRKANS ARKIVALIER (i ULA): RÄK. 1685—1740 (ofullst.), 1740—1802, 1832—66, ST. PROT. 1725—1772, VIS. PROT. 1732, 1733, 1735, 1737, 1742, 1748, 1754, 1760, 1766, 1774, 1861, 1874, 1880, 1887, 1895, INV. 1696, 1740, 1748, 1774, 1797, 1829, 1861, 1895. Dessutom skrivelser från ärkebiskopen och konungens befallningshavande, avskrifter av kgl. resolutioner m. m.

Hökhuvud nämnes första gången 1314 (SD nr 1946) »de høkhodhi»; sedan förekommer namnet i olika variationer, såsom Høkhouut år 1316 (SD nr 2062), Høkhufdhe år 1343 (SD nr 3754) m. m. År 1346 (SD nr 4074) testamentarar Uppsala-kaniken Henrik Ludvigsson till »magistro vlphoni de høkhoffdhe ambulatorem meum nigrum» (min svarta ridhäst).

Kyrkan ligger vid Olandsån, där landsvägen mellan Uppsala—Östhammar går över en bro strax NV om kyrkan. Den nuv. bron av gråsten härstammar från 1800-talets andra hälft, men den har medeltida anor. Enligt Styffe¹ torde den »parochia Brocaste», som omtalas i ett brev från 1310, vara identisk med Hökhuvud socken, eller åtminstone med en del av densamma. Måhända har »Brocaste» sin förklaring däri, att Olandsån var allmän båtled, och att en bro vid Hökhuvuds kyrka var så inrättad, att den kunde avlyftas, när fartyg skulle passera. Enligt en uppgift i WESTIN (UB) har prästgården, belägen nära kyrkan, varit kungsgård under Gustav Vasas tid. Uppgiften har ej kunnat bekräftas. Emellertid har en »Hökhuvuds gård» spelat en roll i den statliga fogdeförvaltningen, först 1551—1556 som säte för en gårdsfogde, då Gustav Vasa hade för avsikt att i trakten upprätta ett bergverk, senare som säte för fogden i Olands härad.² Att Gustav Vasa har haft en viss kontakt med trakten, bekräfta även muralmålningar i kyrkan (s. 758).

Hökhuvud bildar med Skäfthammar ett pastorat.

Följande i texten omnämnda gods, gårdar och byar ligga i socknen: *Gunbyle Hanunda, Lysta, Långsunda, Sandby, Skedika* och *Örstad*.

¹ C. G. STYFFE, Skandinavien under unionstiden, Sthlm 1911, s. 384, not 5.

² J. A. ALMQUIST, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630 I, Sthlm 1917, s. 218.

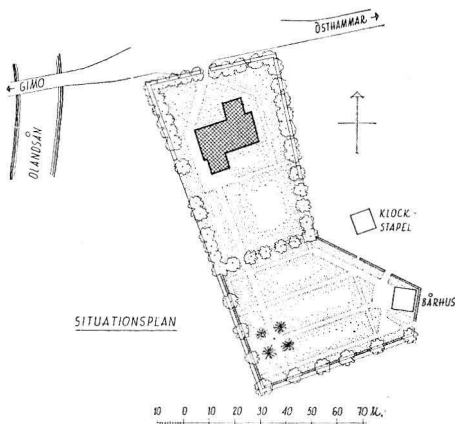

Fig. 606. Kyrkogårdsplan, 1:3000. Uppm. 1921, kompl. 1951.

Grundriss des Kirch- Plan of churchyard.
hofs.

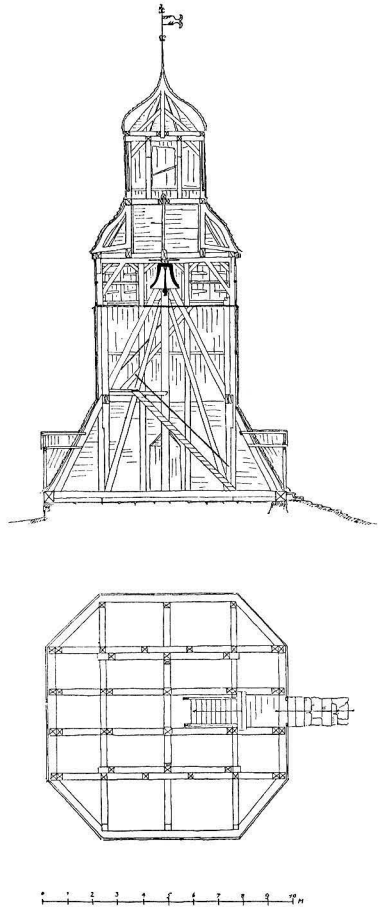

Fig. 607. Klockstapeln, 1 : 300. Uppm. 1921.
Hölzerner Glockenturm. Bell tower.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

KYRKOÅRD Kyrkogården (fig. 606) består av en äldre del kring kyrkan och en nyare del S om denna, tillkommen genom utvidgningar på 1870-talet och 1926 (vis. PROT.). Den äldre delen jämte utvidgningen från 1870-talet (invigd 1880) äro omgärdade av en gråstensmur, byggd i olika perioder. Sålunda är Ö murens N del och en del av N muren lagda i murbruk. Dessa partier torde härstamma från medeltiden. Resten av muren är byggd som kallmur, tillkommen i samband med

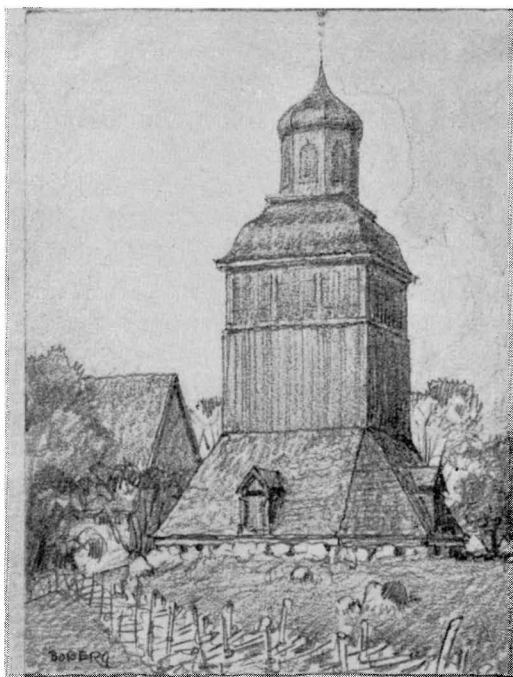

Fig. 608. Klockstapeln, teckning av Ferdinand Boberg 1920. Nord. Mus.

Der Glockenturm nach einer Bleistiftszeichnung von Ferdinand Boberg 1920. Bell tower, pencil drawing by Ferdinand Boberg, 1920.

kyrkogårdens utvidgning på 1870-talet. Gränsen mellan nyare och äldre murverk framgår tydligt i Ö genom en höjdskillnad. Den år 1926 tillagda delen av kyrkogården ligger lägre än kyrkogården i övrigt och omges av låga häckar, en låg kallmur i S och V. — En del av lövträden på kyrkogårdens äldre del härstamma från en plantering år 1813.

Bogårdsmuren är numera täckt av torv. Enligt en teckning av RHEZELIUS från 1630-talet (fig. 609) har muren kring kyrkogårdens äldre del varit täckt med trätak. Takets lagning med bräder och spån samt tjärstrykning omtalas ofta i RÅK. under 1600- och 1700-talen. Taket borttogs antingen under 1700-talets slut eller 1800-talets början, i samband med andra ändringar i bogårdsmuren (se nedan).

Kyrkogårdens ingång i N har grindstolpar av huggen granit och tunga smidda järngrindar. Grindstolparna forslades till Hökhuvud från

INGÅNGAR

Uppsala år 1850 (RÄK.); vid samma tillfälle fick sockensmeden Anders Daniel Billman betalt för järngrindarna. En ingång på denna plats hade upptagits redan 1813 (RÄK.). Dessförinnan funnos två stigluckor, belägna i Ö och V, avbildade av RHEZELIUS (fig. 609). Enligt denna teckning hade stigluckorna spåntäckta sadeltak. Stigluckornas ålder obekant, men av allt att döma torde de ha varit medeltida. Under 1600- och 1700-talen företogs olika reparationer på stigluckorna. Sålunda betecknas V stigluckan år 1764 (ST. PROT.) som mycket förfallen, och man ansåg, att den borde rivras. Nästa år fick emellertid Hans Ersson i Skedika i uppdrag att reparera stigluckan, vilket även verkställdes. Sista gången omnämnes stigluckornas reparation 1791. Sedan försvinna de från räkenskaperna. Troligen revos stigluckorna antingen under 1790-talets slut eller 1800-talets början (jfr nuv. ingången).

KLOCKSTAPEL Klockstapelⁿ (fig. 607—608) ligger Ö om kyrkogården. Den är av torntyp, tämligen vanlig i Uppland. Den nedre sluttande delen klädd med tjärad spån på bräder, därovan brädbeklädsel, rödmålad med svarta hörnfoder. Utom ingången finnas på nedre delens övriga sidor blinddörrar (jfr klockstapelⁿ i Valö, fig. 361). Tre ljudöppningar å varje sida, försedda med svarttjärade luckor. Vit taklist. Karnis-svängt, spånklätt tak, krönt av en 8-kantig, rödmålad lanternin med svarta blindöppningar och lökformig huv med spira och flöjel med årtalet 1771. — Klockstapelⁿ byggdes 1771—72 av byggmästaren Söderström från Tuna socken, Uppl., där han nyligen hade uppfört en liknande stapel (ST. PROT.). En del av byggnadsmaterialet tick man från bruksstapelⁿ vid Gimo (RÄK.). Under 1870-talet genomgick stapelⁿ en grundlig reparation.

Den nuvarande stapelⁿ har haft en föregångare, som har legat på samma plats. Denna stapel omtalas första gången 1686 i samband med spåntäckning (RÄK.). Närmare uppgifter om dess utseende fattas. Stapelⁿ angavs 1761 (ST. PROT.) som gammal och bofällig samt revs 1771.

BÅRHUS Bårhus på Ö delen av kyrkogårdens utvidgning 1926. Av vitputsat tegel, täckt av pyramidformigt, spåntäckt och tjärat tak. Ett förgyllt kors på ingångssidan. Fyrkantig port med kopparklädda dörrar. Bårhuset byggdes år 1937 enl. ritningar av ark. Å. Noreen.

**GRAVSTENAR
PÅ KYRKO-
GÅRDEN** På kyrkogården ligga trenne gravstenar från äldre tid: 1. Av kalksten, S om kyrkans V fasad. Inskr.: DENNA STEN OCH LEGERSTAD HÖRER MIG MATS ERSON OCH KIRSTIN MATSDOTTER I HANNUNDA BY

¹ MATS ÅMARK, När Hökhuvudsborna skulle bygga klockstapel. UNT ²³/₃ 1936.

OCH / ARFWINGAR TIL A^o 1684. 210×137. — 2. Av kalksten, delvis sönderslagen, S om kyrkan. Inskriften i största delen utnött, endast årtalet 1690 kan läsas. Har enl. INV. 1829 tillhört Lysta gård. 200×138. — 3. Av kalksten, Ö om kyrkan, med nedsänkta rundlar och inskr.: DENNA STEN HÖRER MIG / BENGT PERSON / OCH / MIN K HUSTRU / KERSTIN PERSDOTTER / TIL UTI LÅNGSUNDA / ÅHR 1730. 194×140.

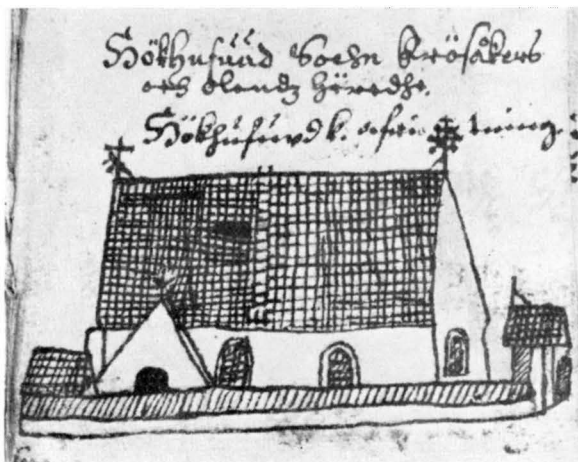

Fig. 609. Kyrkan från S år 1635. Teckning av RHEZELIUS.

Die Kirche von S. Zeichnung 1635. Church from S., 1635. Pen drawing.

KYRKOPYGGNADEN

Kyrkan (fig. 612—613) består av ett rektangulärt långhus, inne- HUVUDELAR slutande även koret, en sakristia i N och ett vapenhus i S. Alla MATERIAL dessa delar äro byggda av vald och kluven gråsten, och ytterfasaderna visa ett ytterst jämnt och vackert murverk. I långhusets alla hörn finnas några välhuggna gråstenar av stort format. Yttermurarna ha redan från början haft en tämligen slät fogbehandling; fogarna blevo överstrukna 1763 av bonden Hans Ersson i Skedika (RÄK.). Tegel förekommer i valvsystemet samt i fönster- och dörrömfattningar. Inga blinderingar förekomma. Sockel saknas.

Samtliga fönster äro stora, breda och rundbågiga, med vitputsade FÖNSTER ömfattningar samt kopparklädda solbänkar. Karmar och ytterbågar av smidesjärn med blyinfattade smårutor. Innanfönster i träbågar. Korets innanfönster har små antikbehandlade rutor i blyinfattning.

Fig. 610. Kyrkan från S omkring år 1683, enl. AFRITNINGAR.
Die Kirche von S, Zeichnung 1683. Church from S., 1683. Pen and wash drawing.

Ovanför V portalen ett rundfönster med blyinfattade rutor. — År 1696 (INV.) funnos 4 fönster, försedda med gallerformiga järnspröjsar, tydligen de tre, som äro avbildade på RHEZELIUS' teckning (fig. 609) och i AFRITNINGAR (fig. 610) jämte ett fönster på V gavelsidan. Dessa fönsteröppningar förstörades år 1755 (RÄK.) av Hans Ersson i Skedika och fingo karmar och bågar av järn, skänkta av Louis De Geer på Gimo (s. 739). Genom nämnda arbeten fingo sålunda fönsteröppningarna (utom i N) sitt nuvarande utseende. Mot N fanns från början ingen ljusöppning; det nuvarande nordfönstret tillkom först 1843 (RÄK.) och försågs då med bågar av trä; fick år 1936 samma utseende som de övriga fönstren. Vid sistnämnda tillfälle insattes även antikglas i korfönstret. På detta står målat: GÅVA AV ANNA OCH ALBERT GAUFFIN¹ 1935; SE JESUS ÄR ETT TRÖSTRIKT NAMN S. PS. 66. KONSTGLASMÄSTARE D. LINDHOLM, STHLM, UTFÖRDE ARBETET.

GLASMÅLNING Enl. RHEZELIUS har det funnits ett målat vapen på ett av de S kyrkofönstren. Han har gjort en ritning av detta vapen (fig. 614 a)

¹ ALBERT GAUFFIN, f. 1860, † 1934; handlande i Gimo; g. m. ANNA KAROLINA ANDERSSON, f. 1860, † 1935.

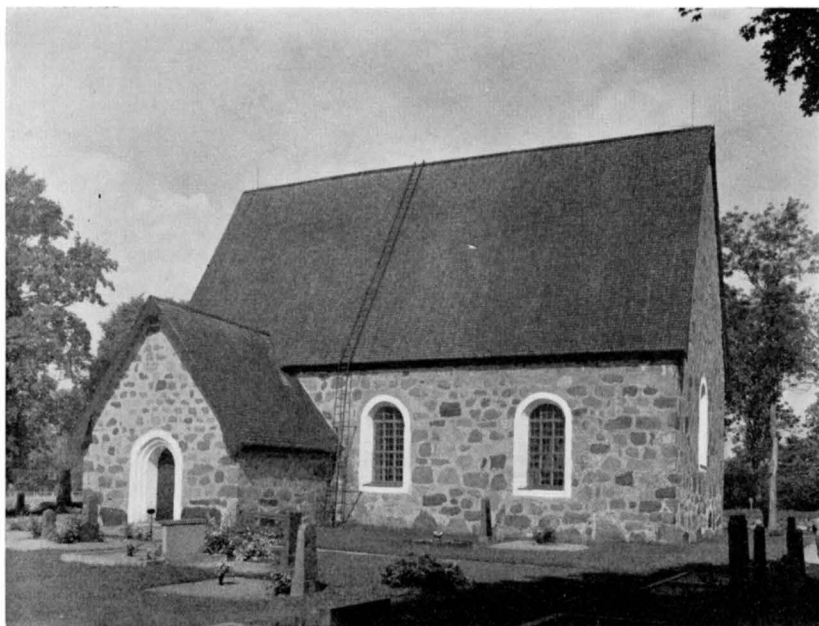

Fig. 611. Kyrkan från S. Foto 1954.

Die Kirche von S. Church from S.

jämte följande beskrivning: »I söder kyrkofönstret står dänne vapn, Botn brun, baneret röt.» Vapnet i fråga åsyftar sannolikt ätten Banér.¹

Långhusets S portal (fig. 615) är spetsbågig, med två rätvinkliga språng på utsidan. Själva öppningens sidor äro av oputsat tegel med välstrukna fogar, bågen vitslammad. Tröskel av tegel. På insidan stickbågig nisch för dörren. På ömse sidor bomhål, i Ö 130 Dj, i V 70; genomskärning 12×12. Dörren gjord av mycket breda furuplankor; stocklås med stor nyckel. Nyckelskylt och dörning medeltida (fig. 616). De smala, sick-sack-refflade kantbeslagen på nyckelskylten utlöpa i små, starkt stiliserade djurhuvud. Omkr. 1300?² Dörren

INGÅNGAR

¹ Enl. ALMQUIST (Frälsegods I: 1, s. 372, not 17 och s. 384, not 13 o. 14) funnos i Hökhuvud sn endast fyra frälsegods, vilka på 1640-talet alla innehades av ISAK AXELSSON SILFVERSPARRE, f. ca 1590, † 1649. Banérvapnet i Hökhuvuds kyrka torde därför kunna förmodas sammanhänga med Isak Axelssons moder Ingeborg Isaksdotter, som tillhörde ätten Banér (jfr SvK, Uppland III, s. 348, not 2 samt s. 384). Kanske har Isak Axelsson ärvt någon av sina Hökhuvudsgårdar (liksom sitt förnamn) från ätten Banér.

² Jfr en liknande dörning i Bladåkers kyrka, daterad till 1200-talet (SvK, Uppland III, s. 393, fig. 416).

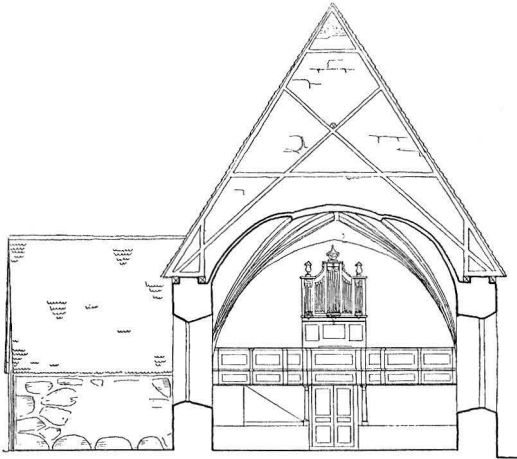
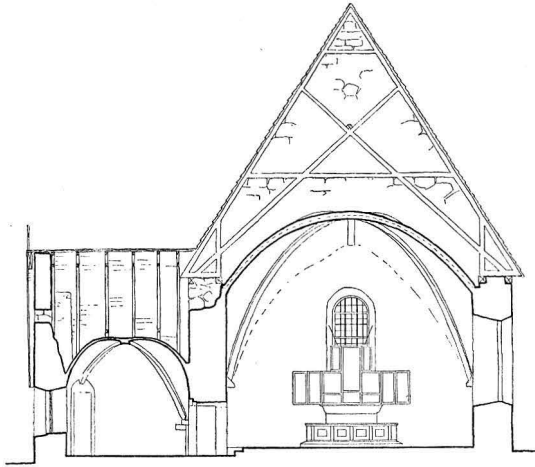

Fig. 612. Tvärsektioner mot Ö och V, 1:300. Uppm.
1921, kompl. 1954.

Querschnitte nach O   Cross section towards E
und W.   and W.

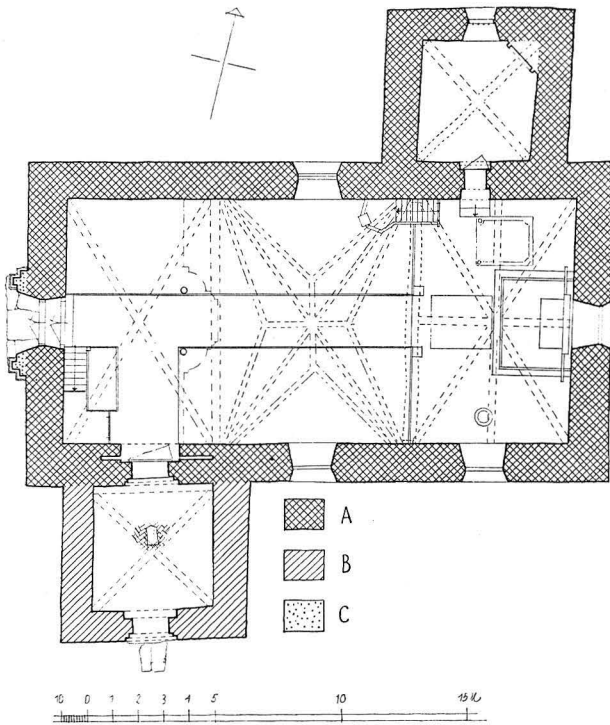
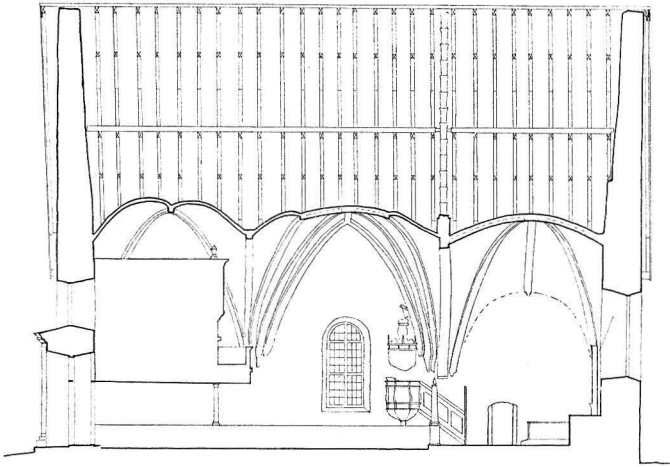

Fig. 613. Plan och längdsektion mot N, 1 : 300. Uppm. 1921.
 Grundriss und Längsschnitt gegen N. Plan and longitudinal section towards N.

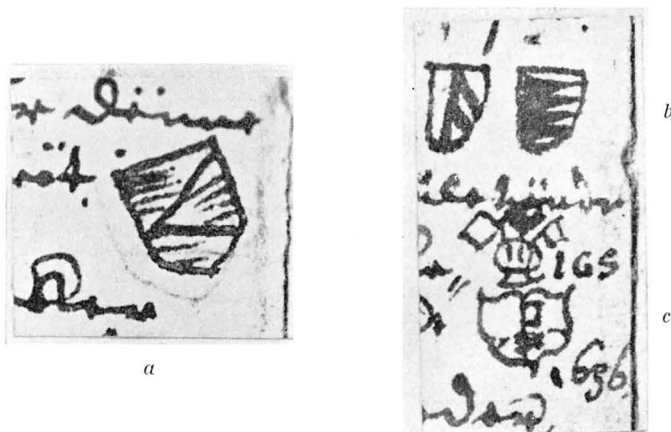

Fig. 614. Vapen, avtecknade av RHEZELIUS 1636, skala 2 : 1.

- a) t. v., i ett nu försvunnet fönster på S sidan. S. 746.
 b) överst t. h., målade på kyrkväggen. S. 758.
 c) nederst t. h. på en begravningsfana. S. 798.

Wappen nach einer Zeichnung von
1636.

Coats-of-arms. Pen drawings,
1636.

- a) links, in einem nun verschwundenen Fenster im S;
 b) oben rechts, an den Wänden;
 c) unten rechts, auf einer Totenfahne.
- a) in a formerly existing S. window.
 b) painted on wall.
 c) on a funeral banner.

utvändigt blåmålade. På insidan av dörren står målat med svart på vitt: 1781 / 1844 / JULI 1935 / FEBR 1936 — åsyftande olika reparationer. Insidan i övrigt mörkt naturfärgad. S dörröppningen igenmurades 1844 i samband med V portalens tillkomst (se nedan) och återupptogs vid kyrkans restaurering 1935—36.

V portalen (fig. 618) är rundbågig, omramad med en vitputsad pilasterställning, krönt av ett entablement. Dörrarna ha stående och liggande fyllningar målade i mörkt gröngrått. Dörröppningens övre del är utformad som fönsteröppning. V portalen upptogs 1843. Nuv. innerdörrar från 1936.

INTERIÖR

Kyrkorummet (fig. 619—620) är enkelt men stilrent, med väl avvägd valvarkitektur. Golvet är i gångarna och i koret av tegel, i bänkvarteren av trä. Nuv. golvbeläggning tillkom vid en restaurering 1935—36; vid samma tillfälle höjdes korets golv ca 15 cm. Före nämnda restaurering hade kyrkan cementgolv, inlagt vid en restaurering på 1880-talet. Enl. RÄK. från 1600- och 1700-talen hade kyrkan då tegelgolv, som reparerades flera gånger. Från detta äldre tegelgolv härstammar en tegelplatta (24×24) med ett infällt ringkors av järn

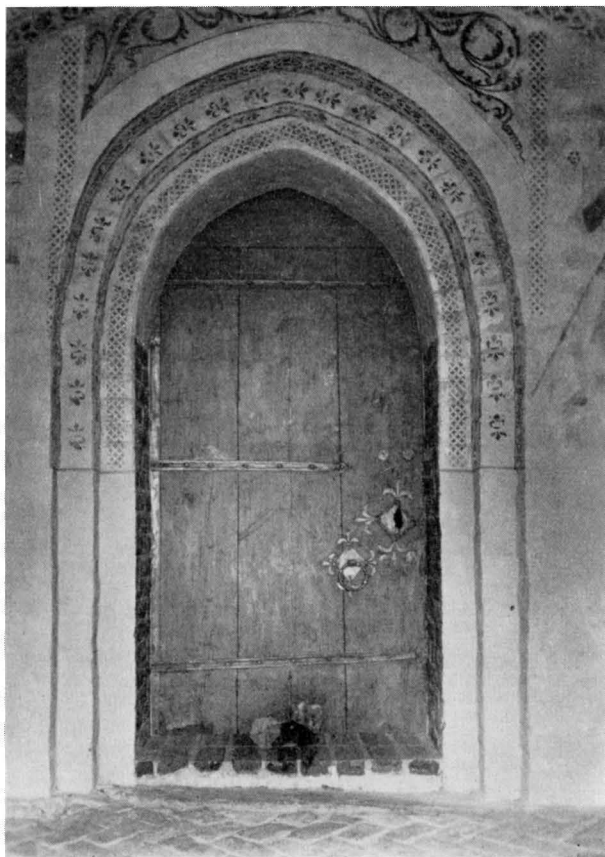

Fig. 615. Kyrkans S ingång. Foto ATA. S. 747.

S-Eingang der Kirche. S. entrance.

(D 16, fig. 617). Plattan, som före 1935 var inmurad i sakristians golv, inlades 1936 i golvet Ö om predikstolsuppgången. Om denna platta berättar PERINGSKIÖLD, att enl. en sägen »en bonde skal hafa undsagt then andra at dräpa honom hwar han skulle träffas; och ändteligen när han råkat honom här i kyrkan skal han ha huggi(t) tälgnifwen i honom».

Långhuset täckes av tre valv, skilda av svagt spetsbågiga gördelbågar. Ribborna äro helstensbreda med rätvinklig genomskärning. De äro nedtill utspetsade med avtrappad kontur. Inga hörn- eller väggpilastrar finnas, inga sköldbågar. Valven vila direkt på murarna

VALV

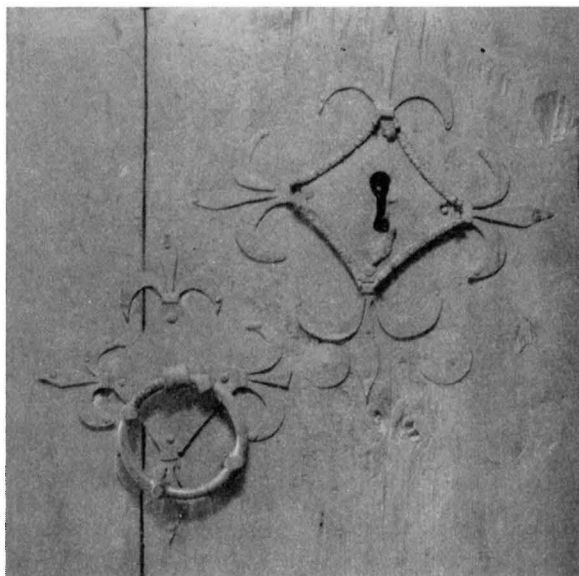

Fig. 616. Medeltida nyckelskylt och dörring på S ingångens dörr. S. 747. Foto 1953.

Mittelalterliche Schlüsseloch-
platte und Türklopfer an der
Tür des S-Eingangs

Mediaeval key-plate and door-
pull on S entrance.

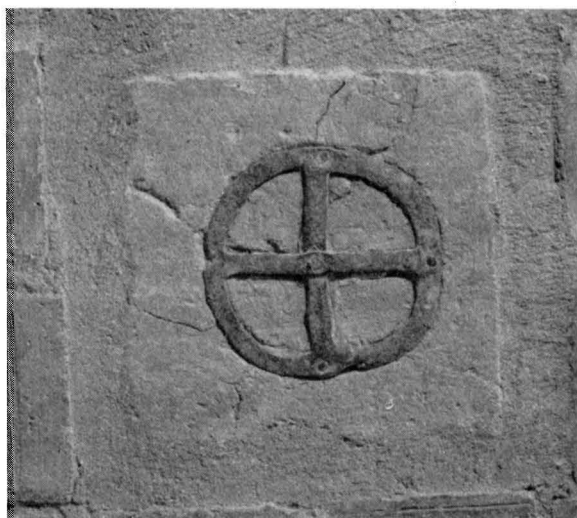

Fig. 617. Tegelplatta med järnkors i korgolvet. S. 750. Foto 1954.

Ziegelplatte mit eingelegtem
Kreuz aus Eisen im Chorfuss-
boden.

Brickwork slab with iron cross
in chancel floor.

Fig. 618. Kyrkans V ingång. Foto 1953.

W-Eingang der Kirche. W. entrance.

och genom putsen ser man tydligt, att väggarna närmast under valvkapporna äro murade av tegel. Detta innebär, att man vid murarnas uppförande har gjort ursparningar i murverket för valven, vilka sålunda redan från början förutsetts i byggnadsprogrammet. På ömse sidor om V transversalribban i Ö valvet finnas två med trärör (?) skodda hål genom valvkappan (sannolikt för klocklinor). Valv och väggar äro sedan 1754 vitkalkade. Dessförinnan har kyrkan varit prydd med medeltida muralmålningar, varav numera endast några fragment finnas kvar på V väggen (se nedan, s. 757).

Upp till vinden leder en trappa av tegel, som börjar i ett hål i SV valvanfanget. Murarna ovan valven äro oputsade. De smäckra takstolarna äro medeltida, anpassade efter valvens kupighet (fig. 612). Under nyare tid har man hopfästat takstolarna med järnbultar. Yttertaket av svarttjärad spån. Vindskidor och hammarband svarttjärade, takfoten klädd med svarttjärade bräder. Enligt RHEZELIUS (fig. 609) och AFRTNINGAR (fig. 610) voro långhusets gavelrösten krönta med rikt utbildade kors. Dessa finnas numera ej kvar. I övrigt har yttertaket bibehållit sitt gamla utseende.

TAKKON-
STRUKTION

Sakristian i N (fig. 612) ligger i förband med långhuset. Ingång SAKRISTIA

Fig. 619. Interiör mot Ö. Foto 1953.

Kircheninneres nach O. Interior towards E.

från koret till sakristian stickbågig, med ett rätvinkligt språng på utsidan, som dock ej går runt bågen. Denna sistnämnda företeelse har sin förklaring däri, att sakristi-ingången från början varit ganska låg, men gjordes högre 1763 (RÄK.). Dörren av hopnitade järnplåtar på en stomme av järnband fick sitt nuvarande utseende vid en reparation 1841, efter ett inbrott i sakristian. Sakristian täckes av ett valv med helstensribbor, nedåt tillspetsade såsom långhusribborna. Ribborna utgå i hörnen från utkragningar, lagda snett över hörnen. Kapporna övergå på alla sidor jämnt i murarna. I valvets NV, NÖ och SV hörn bärringar (förnyade 1764) för stänger. Snett över NÖ hörnet är en rektangulär nisch med rätvinklig omfattning av halvstens bredd utgörande en rest av en öppen spis från 1764. I samma hörn uppsattes under 1800-talet en kakelugn, vilken nedtogs vid kyrkans restaurering 1936, varvid på nischens vitputsade botten målades en Series pastorum. Valv och väggar vitkalkade. Golv av bräder (1936). Fönsteröppningen åt N fick sin nuvarande storlek under 1700-talet och försågs då med järngaller. Yttertaket som på långhuset, med enda skillnaden, att vindskidorna här ha en rikare profilering och säker-

Fig. 620. Interiör mot V. Foto 1953.

Kircheninneres nach W. Interior towards W.

ligen torde härstamma från medeltiden. På N gavelröstet ett litet träkors.

Vapenhuset (fig. 611) ligger ej i förband med kyrkans S mur. Portalen är ovalt rundbågig med två rätvinkliga språng på utsidan. Vitputsad, med vit bård runt om. På insidan stickbågig nisch för dörren. Dörren är gjord av mycket breda furuplankor med infalsade tvärreglar. Svarttjärad. Gångjärn med liljeformade ändpartier samt dörring med dess beslag medeltida. Stocklås. — Golv av tegel, lagt i fiskbensmönster av Jacob Sporrang år 1777 (RÄK.). Valv med rätvinkliga diagonalribbor av helstensbredd. Mot långhusmuren rundbågig sköldbåge av helstens bredd, på övriga sidor övergå kapporna jämnt i murarna. Dropphål vid valvkappornas baser. I S muren Ö om ingången finns på 75 cm:s höjd över golvet en fördjupning (H 14, Dj 20, fig. 625), kanske plats till fattigbössa el. något annat inmurat föremål. Yttertak som på långhuset.

VAPENHUS

Långhuset och sakristian äro kyrkans äldsta delar, uppförda under samma byggnadsperiod. Såsom murverket visar (s. 753), ämnade man redan från början slå valv i kyrkorummet (och väl även i sakristian).

BYGGNADS-
HISTORIA

Valven äro av en typ, som förekommer ganska ofta i Uppland och Finland, i synnerhet under 1400-talets andra fjärdedel.¹ Typen har utbildats i Preussen under 1300-talet² och spred sig därifrån till de nordiska länderna. I Uppland förenklas det kontinentala ribbsystemet såtillvida, att de smala, profilerade strålarna ersättas med helstens- eller halvstensribbor, ett ribbsystem som på kontinenten mest användes för mera underordnade rum. Enligt ERIK LUNDBERG har denna utveckling ännu icke slutförts i Roslagsbro korvalv (omkr. 1420), men finns färdig redan i samma kyrkas långhusvalv från 1430—40-talen.³ Möjligen härstamma även valven i Hökhuvud från denna tid. Murarna torde dock vara något äldre. Medan man från och med 1400-talets andra fjärdedel allt mera övergick till valvslagning med hjälp av väggpilastrar och sköldbågar, representera valven i Hökhuvud det äldre systemet, där valven lades direkt på gråstensmurarna. Så har till ex. fallet varit i Össebygarns kyrka (SvK, Uppland V, s. 11 f) och en direkt motsvarighet till Hökhuvud finns i Östuna kyrka (SvK, Uppland III, s. 58, 528).

Sista ledet i den medeltida byggnadsverksamheten är vapenhuset. Möjligen uppfördes det under medeltidens slutskede; målningsdekorationen från 1534 i vapenhuset (s. 757) ger en terminus ante quem för byggnadens tillkomst.

TRÄKYRKA Den nuvarande kyrkan kan dock ej vara den första på platsen. Såsom ovan anförts, omnämnes Hökhuvuds socken för första gången 1314 och sedan upprepade gånger under 1300-talet. Kyrkans dopfont (s. 788) härrör från 1200-talets slut, nyckelskylten på S dörren kan dateras till tiden omkr. 1300. Allt detta tyder på, att den nuvarande kyrkan har haft en föregångare, troligen byggd av trä. Därom saknas dock varje underrättelse.

RESTAURE- Under 1880-talet genomgick kyrkan en hård restaurering: cement- RINGAR golv inlades, bänkinredningen från 1700-talet ersattes med öppna bänkar, predikstolen flyttades till korets NÖ hörn samt övermålades. Vid samma tillfälle ändrades även altarringen, och orgelläktaren övermålades. Under åren 1935—36 restaurerades kyrkan under ledning av ark. Ä. Noreen med konstnären John Österlund som konservator.

¹ E. LUNDBERG, *Byggnadskonsten i Sverige. Sengotik och renässans 1400—1650*, Sthlm 1948, s. 122.

² Jfr K. H. CLASEN, *Deutschlands Anteil am Gewölbebau der Spätgotik*, i: *Ztschr. d. Dt. Ver. f. Kunstwiss.* 1937.

³ E. LUNDBERG, a. a., s. 115, bildunderskrift. — Jfr s. 137, där valvet i Roslags-Bro kyrkas långhus dateras till kort före 1471.

Fig. 621. Kristus i Getsemane, kalkmålning på långhusets V mur. S. 764. Foto 1953.

Christus am Ölberg, Wandmalerei auf der Westmauer.

Christ at Gethsemane, painting on W. wall of nave.

Golven omlades med tegel, muralmålningar i vapenhuset och i långhusets V del framtogos, S portalen, som varit igenmurad sedan 1844, återupptogs. Kyrkan fick sluten bänkinredning, predikstolen flyttades till sin urspr. plats och befriades från övermålning. Även altarringen restaurerades, orgelläktaren flyttades ca 1 m åt V och läktarbarriärens övermålning borttogs. Alla viktigare inventarier konserverades.

I sakristian byggdes en öppen spis 1764, vilken under 1800-talet ersattes med en kakelugn. Kyrkorummet fick en järnkamin omkr. 1880. I samband med senaste restaurering installerades el. värmeanordning 1936.

UPPVÄRM-
NING

MEDELTIDA KALKMÅLNINGAR

Vapenhusets väggar och valv äro prydda med kalkmålningar, framställande bibliska historier jämte allegoriska scener. I långhuset finnas numera endast några rester av målning på V väggen, visande

samma stil som målningarna i vapenhuset. — Målningarna i hela kyrkan överkalkades 1754 (ST. PROT.).¹ Vid ett år 1936 av konstnären John Österlund företaget framknackningsarbete befanns det, att långhusets målningar voro svåra att blotta, varför endast några fragment i V delen konserverades.

Enligt PERINGSKIÖLD blev kyrkan målad »uti Gustavi I tijd med Bibliske Historier; wnder hwalfwet finnes Konungens wapn, hållet af en Riddare och en Biskop, midt i är stamwapnet Wasen och utom Swea och Göta wapnet, där wnder är skrifwit på hwalfbogen med Munkestijl eller longobardiske bokstäfwr: Anno d[omi]ni: M:d:xxx:iiii. favore illustrissimi uiri et d[omi]ni [cuius] hec sunt Insignia Gostaui Suecorum Gothorumq[ue] Regis: depicta est hec eccl[es]ia ad laudem et honorem d[omi]ni nostr(i) ih(es)u xpi (= christi), et usuu (felskrivning för virginis?) marie.» (= I Herrens år 1534 blev denna kyrka målad till Vår Herres Jesu Kristi och Jungfru Marie lov och ära med nådigt bistånd av den vittberömde Herr Gustav, svearnas och götarnas konung, vilkens vapen finnes här.)

Även RHEZELIUS omnämner den ovan citerade latinska inskriften samt »Suerges Rijkes vapn m[edh] 2 and[lige] och 2 verzl[ige] personers» Dessutom beskriver han två vapensköldar (fig. 614b): »Bak i K[yrkian] i vråarna stå desse V[apner] målade 1. . . 2. botn huit gule tänder.» Det sistnämnda torde ha tillhört Årby-ätten, liksom vapnen med samma utseende i Hargs, Börstils och Rasbokils kyrkor (s. 727 f o. 590).

Ytterligare två vapensköldar äro avbildade i AFRITNINGAR (fig. 622). Om dem finnas inga uppgifter. Även dessa ha kanske tillhört målningsdekoren. Vapnen i fråga ha ej kunnat identifieras.²

Muralmålningarna i Hökhuvud stå enligt sin stil ganska nära målningarna i Valö kyrka från 1520-talets slutskede (s. 444 ff). Knappast

¹ KLINGSPORS uppgift (s. 139), att målningarna i Hökhuvud vitlimmades 1650 är felaktig. Den av honom efter PERINGSKIÖLD citerade inskriften »Anno 1650. oeconomio Erico Munck, dealbatum est hoc templum» (= år 1650, då Erik Munck var syssloman, vitlimmades detta tempel) åsyftar Uppsala domkyrka. Erik Munck var 1650 domkyrkosyssloman i Uppsala och blev först 1655 kyrkoherde i Skåfthammar och Hökhuvud (jfr PERINGSKIÖLD, Monumenta Ullerakerensia, s. 257).

² Liknande vapen ha enligt RHEZELIUS funnits även i Morkarla kyrka, i Olands härad. Av dessa har det ena varit målat på »den lille altartaflan» och beskrives följande: »Botn grön, spjutet gult blå vingar.» På samma altartavla har stått följande inskrift: »Årom efter Gudz Bord MCDLXXII ledt iak Olof Joanson, göra thenna tafla huilken fulbordat war pa san Martine affton.» — Det andra vapnet (med snedbjälke) har i Morkarla varit målat på väggen över sakristidörren.

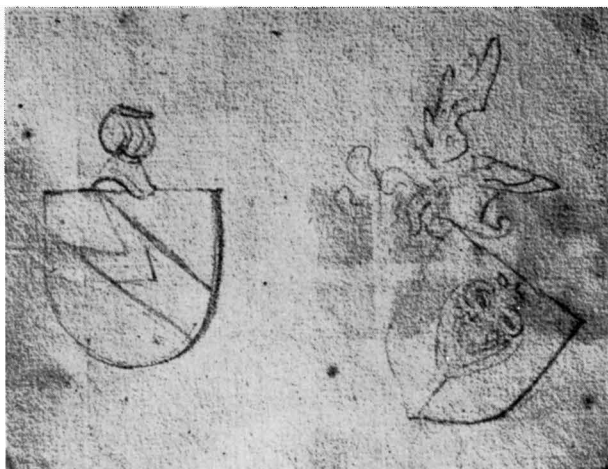

Fig. 622. Två okända vapen enl. AFRTNINGAR 1683.

Zwei unbekannte Wappen nach
Zeichnung 1683.

Two unidentified coats-of-arms.
Pencil drawing 1683.

äro de dock utförda av samma mästare. Även om målningarna i Hökhuvud äro yngre än målningarna i Valö, visar figurstilen i Hökhuvud dock ålderdomligare drag än i Valö. Mästaren i Hökhuvud tycks hava varit en äldre man, som starkare än Andreas Martinsson i Valö varit bunden vid senmedeltida traditioner. Hans veckstil är utpräglad gotisk och såsom sådan av hög kvalitet. Nya drag framträda egentligen endast i kostymer av renässansens snitt, särskilt i framställningen av Lyckohjulet (fig. 626). Även ur tematisk synpunkt ha målningarna en utpräglad medeltidskaraktär. Det enda nya inslaget utgöres av riksvapnet, som enl. PERINGSKIÖLD var avbildat i kyrkorummet mellan en kyrklig och en världslig representant. Riksvapnets förekomst sammanhänger givetvis med Gustav Vasas genom inskriften angivna mecenatskap till målningarna. Det måste ha varit beroende av det förhållandet, att nuv. prästgård var kungsgård på Gustav Vasas tid (s. 741). Det är dock ganska märkligt att finna reformationskonungen Gustav Vasa såsom bidragsgivare till en klart katolsk kyrkomålning till Jungfru Marias ära så sent som 1534.

Fig. 623. Muralmålningar på vapenhusets Ö valvkappa. S. 762. Foto 1954.
 Malerei auf der ö Gewölbekappe des Waffen- Murals on E. section of porch vaulting.
 hauses.

Fig. 624. Vapenhusets N vägg. S. 762. Foto 1954.
N-Wand des Waffenhauses. N. wall of porch.

FÖRTECKNING ÖVER MÅLNINGARNA

VAPENHUSET Vapenhuset.

De dominerande färgerna äro rödbrunt, ärggrönt och vitt. Ribborna äro på undersidan dekorerade med rutmönster, vid kanterna med schablonerade bårder. Sådana (mest i caput mortuum) förekomma även mellan figurframställningarna, kring portalen och sköldbågen. Bakgrunden till figurframställningarna fylles med mörkbruna schablonerade blommor och fåglar. Figurscenerna fördela sig på följande sätt:

Ö *valvkappan och väggen* (fig. 623). I valvkappans översta del Kristi grav, däröver svävar den uppståndne Kristus med lyfta händer, visande sina sår. Bakom Kristus en ängel med utbredda vingar, hållande i Kristi mantel. I och ovanför graven framställas Kristi pinoredskap — törnekrona, kors, lans, hammare, pelare, gissel, svamp på isopstängel och ris. Nedanför denna framställning ett altare, på vilket står kalk och paten samt en uppslagen mässbok. Framför altaret knäböjer en präst (utan mitra!) med tonsur i det bruna håret. Vit klädnad och ärggrön mässhake med svart mönster och brunrött kors. Bakom prästen en korgosse som i vänster hand håller en brun ljustav. Vit underdräkt, grå klädnad. T. v. om altaret en bedjande man med hoplagda händer. Framför honom på en kulle ett träd. Längst t. h. en byggnad med rundbågig port i bottenvåningen och ett rundbågigt fönster i övervåningen. I bottenvåningen synas hyllor med bågare, ett kassaskrin med pengar och runda fat. I porten en kvinna i renässansdräkt, hållande ett fat i höger hand. Framför kvinnan en gosse med en häst. Hela denna framställning bildar fonden till en knäböjande man med hoplagda händer.

De beskrivna scenerna ha ur ikonografisk synpunkt olika härstamning. Den knäböjande prästen och Kristi grav däröver höra direkt ihop med den s. k. Gregorii mässa, som i synnerhet under senmedeltiden blev ett omtyckt motiv i Nordeuropas bildande konst. Kristusframställningen i Hökhuvud står nära den s. k. gregorianska Smärtomannen, inspirerad av den tyska mysticismen. Även Kristi pinoredskap i form av »arma Christi» härröra från samma källa. En liknande framställning av Gregorii mässa finns bl. a. målad på altarskåpets ytterflyglar (s. 770). Jämfört med målningen i vapenhuset är altarskåpets målning spegelvänd och mellan dessa bilder finns säkerligen ingen direkt kontakt. Men likheten visar, att bakom dem båda har legat en gemensam förlaga som föreställde Gregorii mässa. Muralmålaren har dock övertagit denna framställning i ytterst förenklad form och förenat den med andra motiv, nämligen med framställningar av de två typiska motpolerna i den medeltida svart-vit-målningen av människornas beteende: den fromme och den världslige. Den förre knäböjer t. v. om altaret och hans tankar äro upptagna endast av Kristus, medan den världslige t. h. om altaret står framför sitt hus, dit alla hans tankar gå, men där hans ägodelar bli bortstulna av hans anhöriga.¹

N *valvkappan* (fig. 624). Kains och Abels offer. Gud fader framträder ur ett veckat molnband.

N *väggen* (fig. 624). Ö om portalen en biskop iklädd rödbrun mantel, med mitra och kräkla. V om portalen skymtar en ung man i världslig dräkt. Figurerna föreställa tydligen antipoder enligt medeltida uppfattning, de äro representanter för det andliga och det världsliga.

¹ Ett liknande motiv förekommer i flera Upplandskyrkor, t. ex. i Härnevi, Sollentuna och Yttergran.

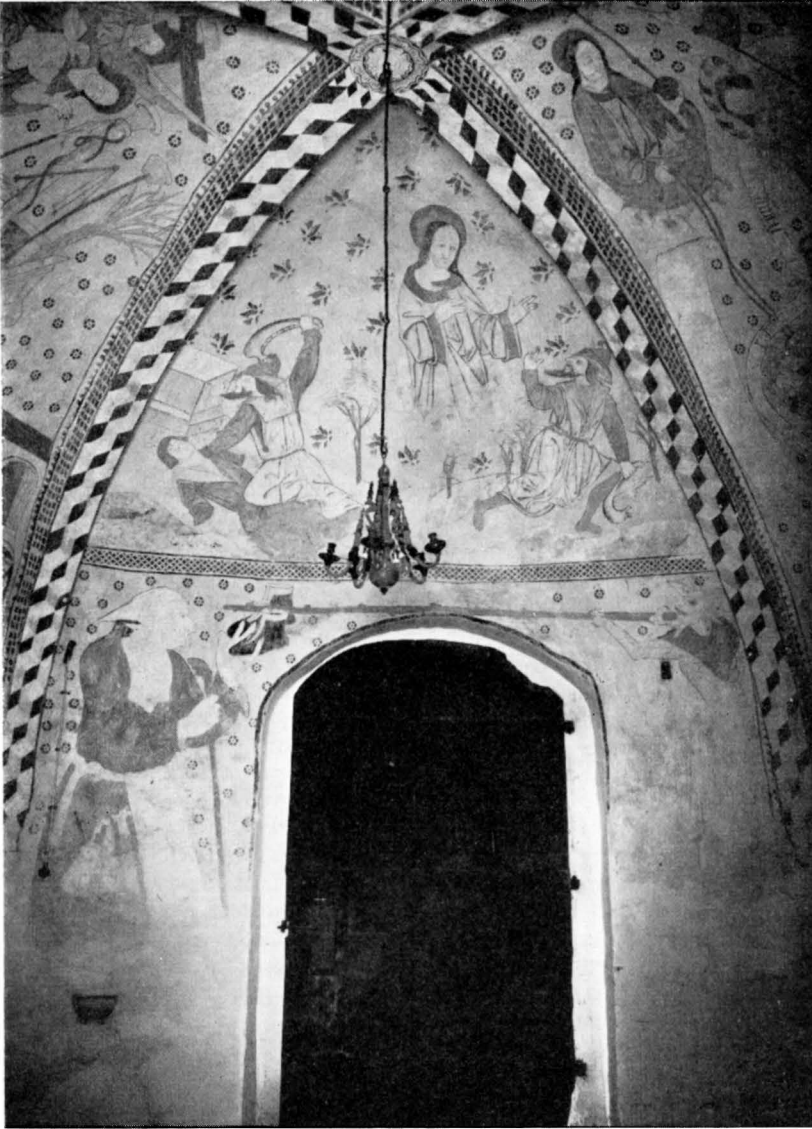

Fig. 625. Vapenhusets S vägg. S. 764. Foto 1954.
S-Wand des Waffenhauses. S. wall of porch.

S valvkappan (fig. 625). Kain dödar Abel. Gud driver bort Kain. Framställningen avslutas nedåt med en schablonerad bärd.

S väggen (fig. 625). På ömse sidor om dörren en framställning med t. h. en djävul, som med en lång rödbrun käpp sticker ett par svarta skor med vita överkanter till en kroknäst kvinna t. v. om dörren. Hon är klädd i vitt och rödbrunt. Vid hennes bälte hänger en liten dolk, en påse och ett otydligt långt föremål. Framställningen återgår på en vida spridd folksaga om karingen som hjälpte djävulen att stifta osämja mellan ett par makar.¹

V valvkappan och väggen (fig. 626). Lyckans hjul, som visar tidens och lyckans omskiftningar här i världen. T. h. om hjulet står en yngling liksom i väntan att få följa med på färden. På högra sidan av det rullande hjulet lyftes den unge mannen upp i höjden; på hans språkband stå rester av den sedvanliga texten »regnabo» (jag skall styra). Högst uppe befinner sig en mogen man, med en fana i vänster hand och på högra sidan en låda och en säck fulla av guldsbantar. Mannen är klädd i prydlig renässansdräkt och i honom har man velat se Gustav Vasa. På språkbandet står »regno» (= jag styr). På hjulets vänstra sida föres en åldrig man nedåt, på hans språkband har stått »regnavi» (= jag har styrt). T. v. står en kvinna med förbundna ögon — ödesgudinnan Fortuna — och vrider hjulet med en vev, medan Gud Fader med maktens äpple och korsfana medelst ett rep framställes såsom den högre makt, vilken styr hjulets gång.

Lyckans hjul är en tämligen vanlig framställning i det senmedeltida kyrkomåleriet i Uppland. Bilden i Hökhuvud intager dock en särställning, ty endast här förekommer motivet med Fortuna—Gud Fader. Troligen har mästaren här gått efter en nyare förlaga, vilket i sin tur även förklarar nymodigheten i dräktstilen.

LÅNGHUSET Långhuset.

V väggen. Fragment av målningar av samma slag som i vapenhuset. Olika scener i två rader, skilda åt av schablonerade bårder i caput mortuum.

Övre radens vänstra scen föreställer Getsemane (fig. 621). I bakgrunden en palissad med en överbyggd ingång, genom vilken fragmentariskt bibehållna figurer inträda. I förgrunden fragment av den bedjande Kristus och de sovande lärjungarna. Över Kristus svävar en kalk. — I högra scenen samma bakgrund. Kristus tillfångatages. Mycket folk, allt fragmentariskt. Nederst skymtar Malkus' högra hand.

Av nedre radens framställningar äro endast de övre delarna bevarade. Två fält skiljas åt av en trädliknande kolonn, försedd med två skaftringar. Scenen t. h. om denna tillhör Korsbärningen. Man ser Kristi huvud och en bit av korset. Runt Kristus bödlar med klubbor och gissel samt huvudet av en krigare i rustning, efter denne kommer en kvinna med glöria, troligen Maria. — Framställningen t. v. är mycket förstörd. Man ser endast huvuden av krigare samt flera lansar, t. h. ett

¹ Se närmare om en liknande framställning i Edebo kyrka, s. 871, samt i Almunge kyrka, SvK, Uppland III, s. 246, not 7 samt där angiven litteratur. Jfr W. LJUNGMAN, Sveriges samtliga folksagor, II, Sthlm 1950, s. 295 (Kitta el. Sissa grå). Samma folksaga tycks ha varit spridd även i andra länder, bl. a. i Estland (djävulen, resp. karingen sliter ut sju par skor för att skvallra om de unga som skola gifva sig).

Fig. 626. Muralmålning på vapenhusets V valvkappa. Foto 1954.

Malerei auf der w Gewölbekappe des Waf- Mural on W. section of porch vaulting.
fenhauses.

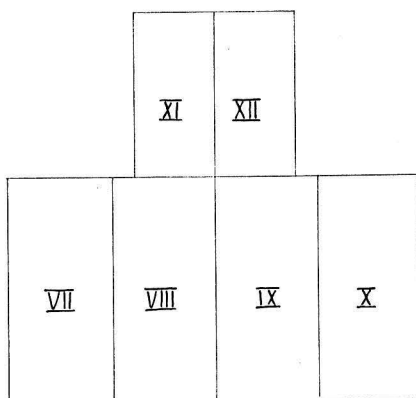
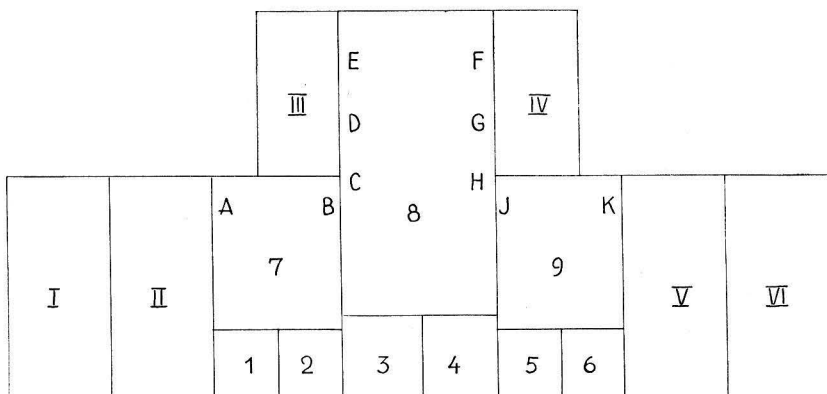

Fig. 627. Schema över bildframställningarna på altarskåpet fig. 628—643.

Ikonographische Übersicht zum Flügelaltar   Scheme showing distribution of paintings
Abb. 628/643.   and woodcarvings of triptych, figs. 628—643.

ramverk med rester av en figur i mitten. Ramverket flankeras av manshuvuden med renässansfrisyr. Möjligen Kristus visas för folket?

På *N väggen* avtäcktes vid renknackningen 1936 spår av olika scener. Dessa äro dock så fragmentariska, att en närmare tydning icke är möjlig.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTAR-
ANORDNING

Altaret är av vitputsat tegel, täckt med en grågrönmalad träskiva (från 1880-talet?). Altarring rätvinklig, med rektangulära fyllningar, omgivna av profilerade lister, skilda åt av pilastrar. Marmorering i grått, vitt och brunt. Altarringen fick sitt nuvarande ut-

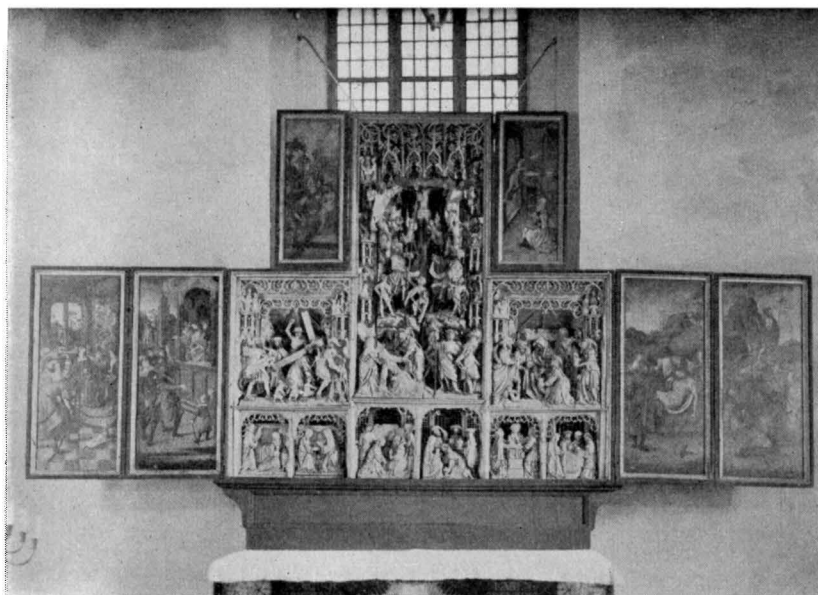

Fig. 628. Altarskåp från Antwerpen, omkr. 1510. Foto 1953.

Flügelaltar aus Antwerpen, um 1510. Triptych from Antwerp, circa 1510.

seende 1936, varvid till kortsidorna användes delar av en altarring från 1741—42 med vackra handsmidda regler och gångjärn. Denna äldre altarring hade borttagits vid restaureringen på 1880-talet.

På altaret står ett medeltida altarskåp (fig. 627—643) av snidat, målat och förgyllt trä med skulpterade scener i corpus och målningar på dörrarna, två på varje sida; det uppskjutande mittpartiet stänges med två särskilda dörrar. Även dörrarnas yttersidor äro försedda med målningar. De skulpterade scenerna i corpus (fig. 629—638) äro följande (siffrorna hänvisa till schemat fig. 627): 1. Be-bådelsen. — 2. Marias och Elisabets möte. — 3. Kristi födelse. Krubban med Jesusbarnet mellan Josef och Maria saknas. — 4. Konungarnas tillbedjan. — 5. Omskärelsen. — 6. Frambärandet i templet. Maria bär barnet, Josef håller i handen en korg med två duvor. — 7. Korsbärandet. — 8. Korsfästelsen. — 9. Gravläggningen. — I hörnet på fälten nr 7 och 9 och vid sidorna av mittfältet (nr 8) finnas under baldakiner småscener, framställande de sju sakramenten.¹ Av dessa förekomma vigseln, ordinationen och nattvarden två gånger. Sakra-

MEDELTIDA
ALTARSKÅP

¹ Jfr B. I. KIHLESTRÖM, De sju sakramenten. Några nyidentifieringar. Fornvännen 1954, s. 286 f.

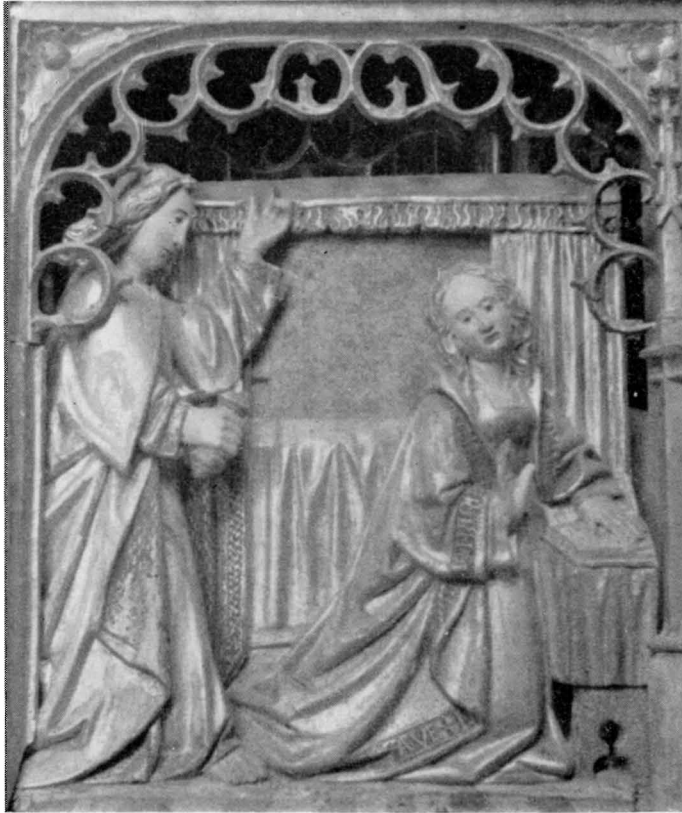

Fig. 629. Bebådelsen. Detalj av altarskåpet (= fig. 627: 1). Foto 1953.

Die Verkündigung aus dem Flügel-   The Annunciation. Detail of triptych (= fig. 627: 1).

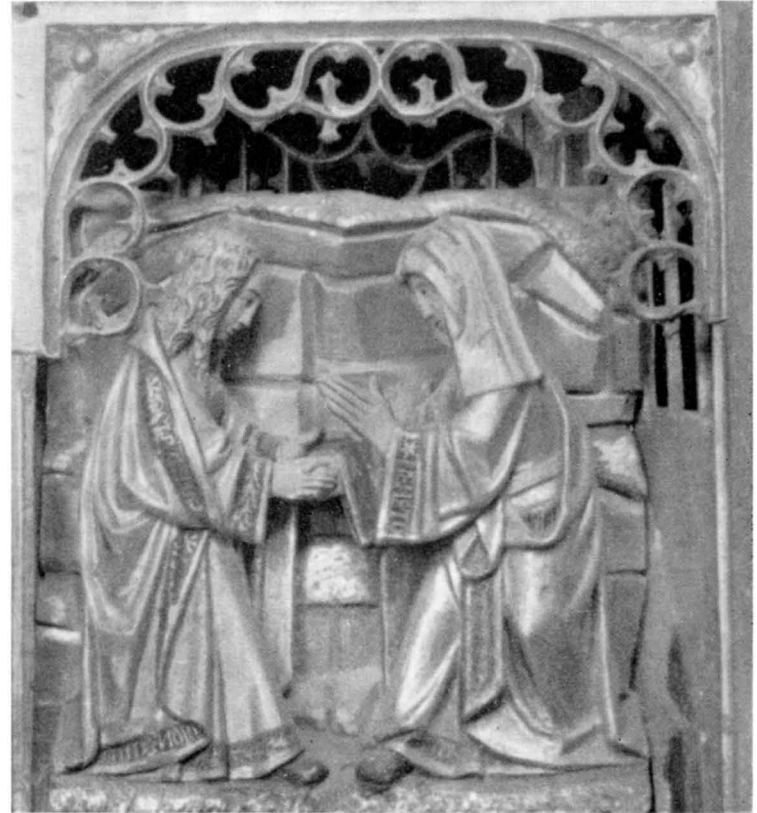

Fig. 630. Marias och Elisabeths möte. Detalj av altarskåpet (= fig. 627: 2). Foto 1953.

Maria und Elisabeth, Einzelheit aus dem   Meeting of Mary and Elizabeth. Detail of triptych (= fig. 627: 2).

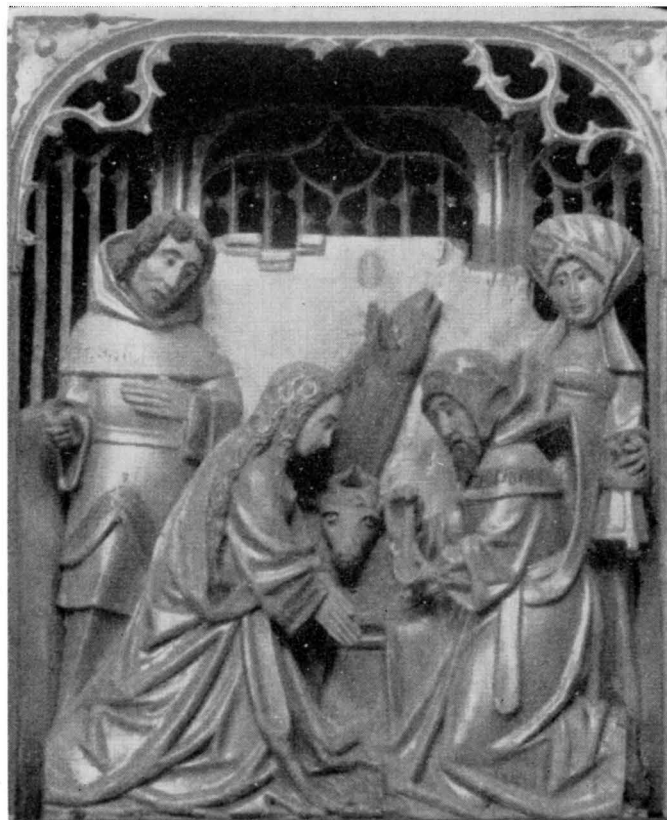

Fig. 631. Kristi födelse. Detalj av altarskåpet (= fig. 627: 3).
Foto 1953.

Christi Geburt aus dem Flügelaltar   Birth of Christ. Detail of triptych
(= Abb. 627 Nr. 3).   (= fig. 627: 3).

Fig. 632. Konungarnas tillbedjan. Detalj av altarskåpet (= fig. 627: 4).
Foto 1953.

Die Anbetung der Könige aus dem   Adoration of the Kings. Detail of
Flügelaltar (= Abb. 627 Nr. 4).   triptych (= fig. 626: 4).

mentscenernas placering är följande (fig. 627): A. Vigseln. — B. Ordinationen. — C. Bikten — D. Vigseln. — E. Dopet. — F. Ordinationen. — G. Nattvarden. — H. Konfirmationen. — I. Sista smörjelsen. — K. Nattvarden.

Figurerna i alla de beskrivna scenerna ha förgyllda kläder med blåsvart foder och ofta blysvarta bårder med majuskelinskrifter i guld. De flesta av dessa inskrifter bestå av osammanhängande bokstäver, endast i frambärandet i templet (nr 6) läses på Marias mantelbård: O MATER DEI MEMENTO MEI (= O Guds moder, tänk på mig). I Marias och Elisabets möte (nr 2) står på Elisabets mantelbård MEME(N)TO. Alla skulpterade fält äro krönta med rikt snidade, förgyllda masverk.

Målningarna på dörrarnas insidor (fig. 640—641) framställa (siffrorna hänvisa till fig. 627): I. Pilatus tvår sina händer. — II. Kristus visas för folket. — III. Korset förfärdigas, Kristus sitter bredvid och väntar. — IV. Svävande Kristus i röd mantel, vitt ländkläde och med korsfana uppenbarar sig för en sittande kvinna i svart dräkt, vitt huvudkläde och vit mantel (Maria?). — V. Gravläggningsen. — VI. Uppståndelsen. — Målningarna på dörrarnas yttersidor (fig. 639—642, 643, siffrorna hänvisa till fig. 627): VII. Abraham och Melkisedek (1 Mos. 14: 17—24). I bakgrunden ryttarfölje och fotfolk. En av krigarna håller en fana, i vilken förekommer en fläkt örn. — VIII. Gregorii mässa (vänstra hälften, jfr muralmålningen i vapenhuset, fig. 623). — IX. Gregorii mässa, högra hälften. — X. Nattvarden. — XI. En sammanställning av föremål och huvuden, löst placerade mot en neutral bakgrund (fig. 643). Denna rebusliknande framställning skall påminna om Kristi passionshistoria i korta drag. Nederst står en tupp på en kolonn och t. v. om denna tre burkliknande föremål, kanske erinrande om Petri trefaldiga förnekelse. De tre huvudena äro möjligen »porträtt» av Frälsarens plågare. Två korslagda käppar, en fackla och en lykta illustrera ytterligare de dramatiska händelserna på översteprästens gård. — XII. Pendang till föregående bild (fig. 643). Nederst äro några av Kristi pinoredskap avbildade, såsom tång, ris, lans, två korslagda rör. Mitt bland dessa föremål står ett handfat och en vattenkanna, påminnande om Pilatus' handtvagning. Av huvudena representerar det nedersta (med hjälm) möjligen en krigare el. rättsbetjänt, medan ovanför detta ett manligt huvud med robusta drag ropar något (»Korsfäst!»). Bakom honom svävar ett svärd, syftande på avhuggningen av Malkus' öra. Över det ropande huvudet finnas ett manligt och ett kvinnligt huvud, Petrus och kvinnan i förnekelsescenen. Överst i högra hörnet Judas Iskariot med

Fig. 633. Omskärelsen. Detalj av altarskåpet (= fig. 627: 5).
Foto 1953.

Die Beschneidung aus dem Flügelaltar (= Abb. 627 Nr. 5). The Circumcision. Detail of triptych (= fig. 627: 5).

Fig. 634. Frambärandet. Detalj av altarskåpet (= fig. 627: 6).
Foto 1953.

Die Darbringung im Tempel aus dem Flügelaltar (= Abb. 627 Nr. 6). Presentation. Detail of triptych (= fig. 627: 6).

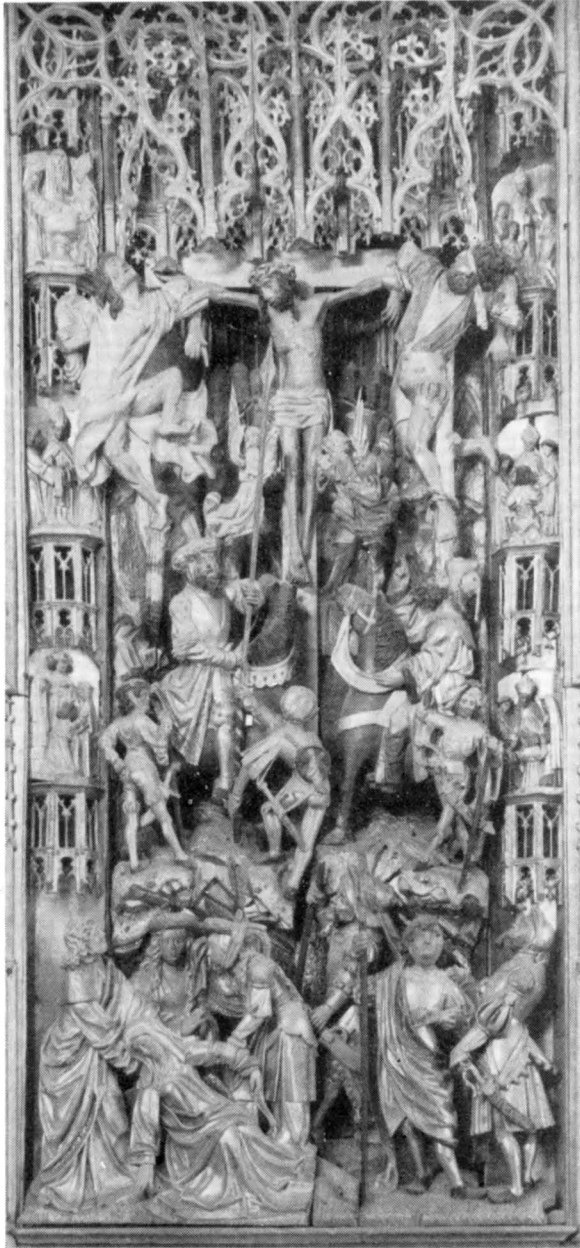

Fig. 635. Corpus' mittparti av altarskåpet (= fig. 627: 8).
Foto 1955.

Mittelteil des Hauptschreins
vom Flügelaltar (= Abb. 627
Nr. 8).

Detail of centre part of trip-
tych (= fig. 627: 8).

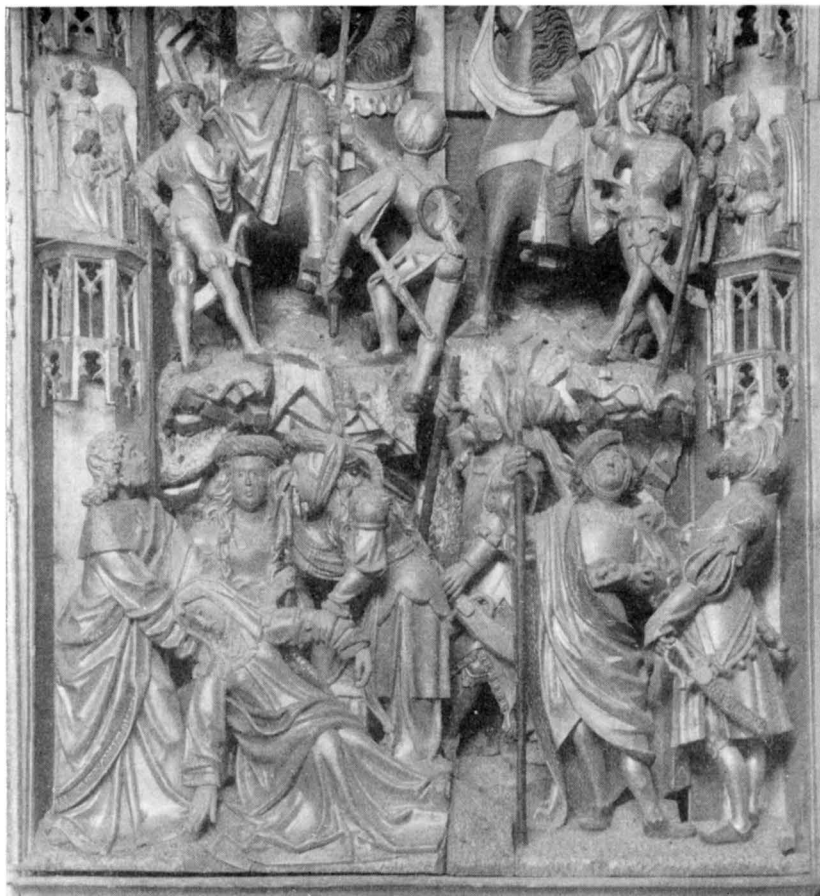

Fig. 636. Detalj av fig. 635. Foto 1953.
 Einzelheit aus Abb. 635. Detail of fig. 635.

penningpungen om halsen, i vänstra hörnet en äldre man med stränga ansletsdrag (Herodes?).

Altarskåpet, som har stort konstnärligt värde, är ett Antwerpenarbete från omkr. 1510,¹ stämplat på två ställen i Golgatascenen med Antwerpens märke, en hand med utspärrade fingrar. Samme mästare har bl. a. även förfärdigat altarskåpen i Frustuna och Botkyrka

¹ COMTE J. DE BORCHGRAVE D'ALTENA, *Les retables Brabançons conservés en Suède*, Bruxelles 1948, s. 63.

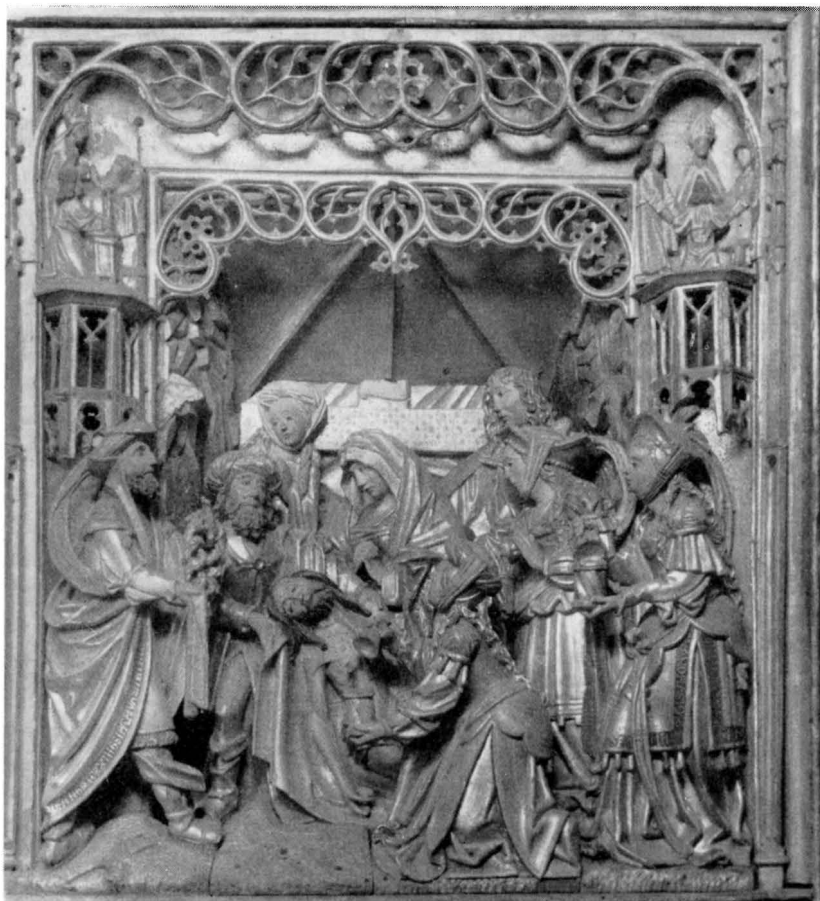

Fig. 638. Korsnedtagningen. Detalj av altarskåpet (= fig. 627: 9). Foto 1953.
 Die Kreuzabnahme aus dem Flügelaltar The Descent from the Cross. Detail of
 (= Abb. 627 Nr. 9). triptych (= fig. 627: 9).

Det finns inga direkta uppgifter om, hur altarskåpet har kommit till Hökhuvud. PÉRINGSKIÖLD beskriver altarskåpet som »wähl giord med Christi passion och bilder uphögda uthom hwar andra». Beskrivningen åsyftar tydligen det nuvarande skåpet. Enligt RHEZELIUS' beskrivning från 1636 hade kyrkan »en liten skön Altartafla», vilken knappast kan vara identisk med det nuvarande altarskåpet. Detta skulle kunna betyda, att skåpet kommit till Hökhuvud mellan 1636 och 1600-talets sista fjärdedel. Jfr altarskåpet i Valö (s. 476).

Fig. 639. Altarskåpet fig. 628 med stängda dörrar. S. 770 Foto 1953.
 Flügelaltar Abb. 628 im geschlossenen Altar triptych fig. 628, with wings closed.
 Zustand.

OSTALTARE Ett ostaltare (s. 708, not 1) omtalas i INV. 1696. Troligen var det placerat på korets N. sida.

**TRIUMF-
KRUCIFIX**

Triumfkrucifix (fig. 644) av snidat och målat trä. Kristusfiguren av ek har gråvit karnation, svart hår och skägg, stora röda blodslevrar vid såren på händerna och i högra sidan. Törnekrona lik en repstav, endast några få taggar kvar. Ländklädet har troligen varit förgyllt, med blått foder. Korset av furu har 4-passformade ändplattor med rombiska rutor, i vilka evangelistsymbolerna ha varit målade. Av dessa syns dock endast på den vänstra tvärarmens ruta några spår. Korsarmarna kantas av runda knoppar. Nedtill på korset hål för in-tappning i en bjälke (trabes). Korsets kanter röda med knopparna svarta, i övrigt grönt. Fyrpassen och romberna äro gulvita med röda

Fig. 640. Handtvagningen och Ecce homo, målningar på altarskåpets vänstra flygel (= fig. 627: I, II). S. 770. Foto 1955.

Handwaschung und Ecce homo, Malerei auf der Aussenseite des linken Altarflügels (= Abb. 627 Nr. I, II).

Washing of Hands, and Ecce Homo; paintings on left wing of altar triptych (= fig. 627: I, II).

kantlister. Svenskt arbete från omkr. 1400. Figurens H 110, korsets H 318, B 185. Konserverades 1935 av konstnären Christian Larsson.

Enl. inv. 1696 hade kyrkan två krucifix, ett stort och ett litet. Det lilla krucifixet finns ej kvar.

Maria med barnet i ett hörnskåp (fig. 645—646), av snidat, målat och förgyllt trä, Madonnan av ek (?) skåpet av furu. Maria har förgylld underdräkt och förgylld mantel med blått foder. Manteln synes

MARIASKÅP

Fig. 641. Gravläggningen och Uppståndelsen, målningar på altarskåpets högra flygel (= fig. 627: V, VI). S. 770. Foto 1955.

Grablegung und Auferstehung, Malerei auf der Aussenseite des rechten Altarflügels (= Abb. 627, Nr. V, VI). Entombment and Resurrection; paintings on right wing of triptych (= fig. 627: V, VI).

fram till ha sammanhållits av ett fristående metallspänne, som varit fäst i ett runt hål på bröstet. Förgylld krona med avbrutna uddar. Den förgyllda glorian målad på skåpets bakstycke. Gråvit karnation med blekt röda kinder. Brunt hår med spår av förgyllning. I högra handen ett brunt skaft till en i övrigt förkommen spira (?). Brunröda skor. Barnet har förgyllt ländkläde och brunt, lockigt hår. Vänstra underarmen avbruten. — Skåpet har upptill en baldakin med två

Fig. 642. Abraham och Melkisedek samt vänstra hälften av Gregorii mässa, målningar på altarskåpets vänstra flygel (= fig. 627: VII, VIII). S. 770. Foto Upps.UTST. 1918.

Abraham und Melchisedek sowie die linke Hälfte einer Gregorsmesse, Malerei auf der Aussenseite des linken Altarflügels (= Abb. 627, Nr. VII, VIII).

Abraham and Melchisedech, and left half of The Mass of St. Gregory, paintings on left wing of triptych (= fig. 627: VII, VIII).

masverksridåer, den ena innanför den andra. Skåpets kanter målade i blått och rött. På kanterna gångjärn för förlorade dörrar (funnos kvar 1696, enl. INV.). Insidorna äro målade i brunrött nedtill, rött upptill; mellanpartiets bakstycke blått med blad i mörkbrunt och guld, sidopartierna vita med blad i mörkbrunt och grönt. Skåpets underparti är målat i grönt och rött med arabesker i svart. Figuren står på ett podium, målat i rött och grönt. — Mariafiguren är ett

Fig. 643. Målningar på översta dörrparet av altarskåpet (= fig. 627: XI, XII). S. 770. Foto. Upps. utst. 1918.

Malerei auf dem oberen Flügelpaar des Flügeltaltars (= Abb. 627 Nr. XI, XII). Paintings on upper wings of triptych (= fig. 627: XI, XII).

lubeckerarbete från omkr. 1400,¹ men själva skåpet är svenskt, omkr. 1500. Figurens H 118, skåpets H 241, B 98. Bilden synes urspr. ha varit fullrund, men har senare blivit släthuggen på ryggen för att passa i skåpet. Konserverades samtidigt med altarskåpet.

Utom den ovan beskrivna Mariabilden upptages i inv. 1696 en annan Mariabild, stående på golvet. Finns ej kvar.

¹ H. WENTZEL, Das Taufbecken des Beno Korp und einige verwandte Skulpturen in Schweden und Norddeutschland, Fornvännen 1938, s. 132 f.

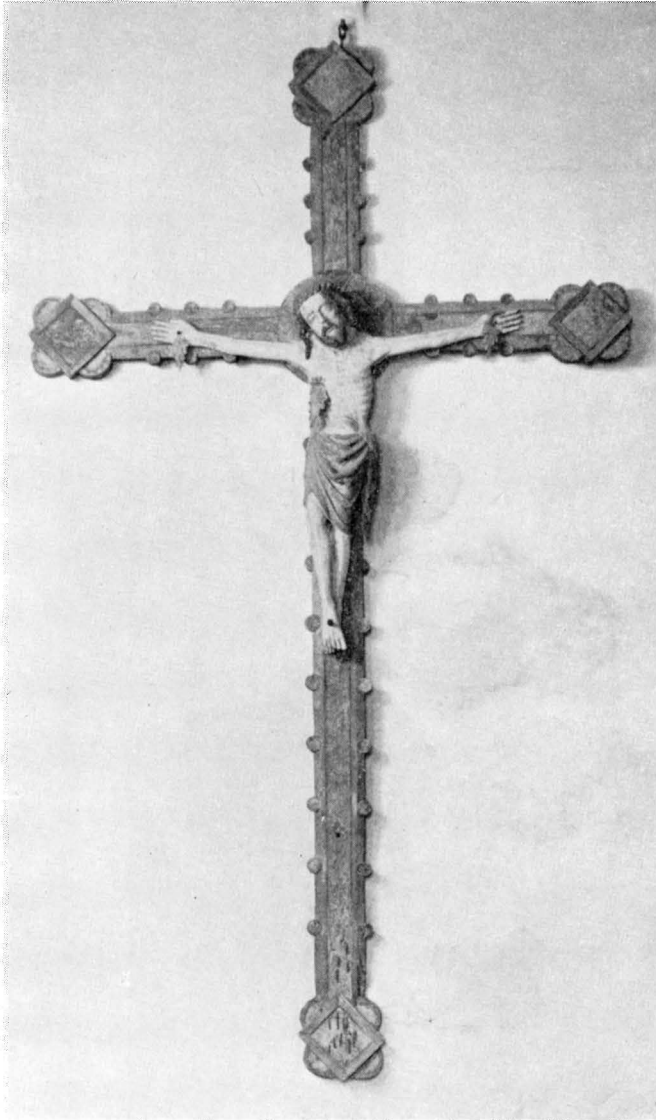

Fig. 644. Triumphkrucifix från omkr. 1400. S. 776. Foto 1953.
Triumphkreuz aus der Zeit um 1400. Rood, circa 1400.

Fig. 645. Mariaskåp. Bilden Lübeck-
arbete från omkr. 1400, skåpet svenskt
omkr. 1500. S. 777. Foto 1953.

Marienschrein, Plas-
tik Lübecker Arbeit
um 1400, der Schrein
schwedische Arbeit
um 1500.

Madonna triptych.
Woodwork Lübeck
work *circa* 1400,
shrine Swedish work
circa 1500.

Fig. 646. Detalj av fig. 645. Foto 1953.
 Einzelheit aus Abb. 645. Detail of fig. 645.

Podium (fig. 647), rektangulärt, av målat trä, till medeltida träskulptur. Den övre och den undre plattan ha röda kanter och äro i övrigt grönmålade. Sidorna genombrutna med gulmålat gotiskt masverk, som avtecknar sig mot blå och röda fält. Vid hörnen små profilerade pelare, målade i blått och rött. I övre plattans mitt ett rektangulärt hål för att fästa en bild. Omkr. 1500. H 23, B 46, L 79. Tillhörde möjligen den andra Mariabilden, som upptages i INV. 1696.

Predikstol av snidat, målat och förgyllt trä, bestående av korg, PREDIKSTOL ljudtak, trappa och dörr (fig. 648). Allt ramverk marmorerat i grågrönt. På korgen och på trappans bröstning blå fyllningar med snidade och

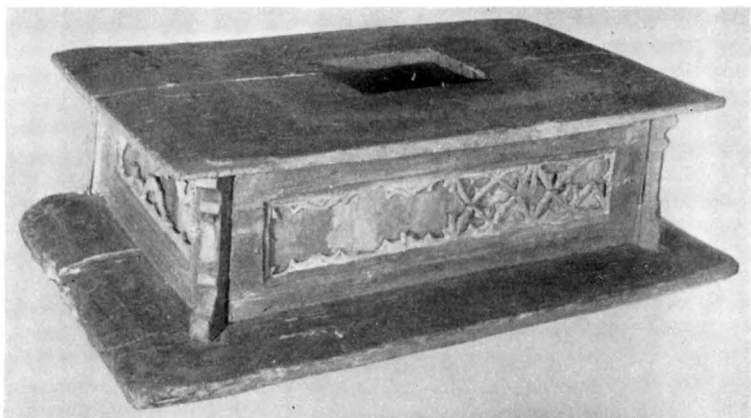

Fig. 647. Podium från omkr. 1500, har möjligen tillhört en försvunnen Mariabild. S. 783. Foto 1955.

Sockel, der möglicherweise einem verschwundenen Marienbild zugehörte, um 1500.

Podium, circa 1500, probably belonging to figure of Virgin no longer existent.

förgyllda rocailleornament. I ett av korgens fält en snidad och förgylld framställning av Treenigheten med Gud Fader, Kristus med gloria och kors samt den Helige Andes duva, svävande över deras huvuden. Mellan korgens sidor snidade och förgyllda volutpilastrar. Ljudtakets nedre kant siras av en förgylld lambrequin. På övre hörnen stå halva eldurnor. Taket krönes av blå glob med förgyllda 5-uddiga stjärnor; därpå en svart bok med guldsnitt och 7 insegel; på boken Guds lamm med korsfana. Takets undersida är blå med en snidad strålände sol, därunder hänger en skulpterad försilvrad duva. På väggen under taket ryggstycke i form av ett blått draperi med guldfrans och med en förgylld sol i mitten, allt skulpterat i trä.

Predikstolens korg och ev. även ljudtakets stomme torde härstamma från 1696, då en ny predikstol inköptes och en äldre predikstol flyttades ut till vapenhuset. År 1748 (vis.) ansågs predikstolen vara »nog slätt» och borde fördes med någon prydnad. Under tiden 1750—54 (RÄK.) betalades vid olika tillfällen lön till bildhuggaren Olof Gerdman¹ för arbete med predikstolen. Vid denna tid tillkom troligen den rika dekorationen på predikstolskorgen och ljudtaket samt en ny uppgång. År 1786 (RÄK.) fick målaren Ekholtz från Stockholm betalt

¹ OLOF GERDMAN, f. 1691 i Hälsingland, † 1765 i Sthlm; bildhuggare, elev till Burchardt Precht. Närmare om honom se s. 592, not 1.

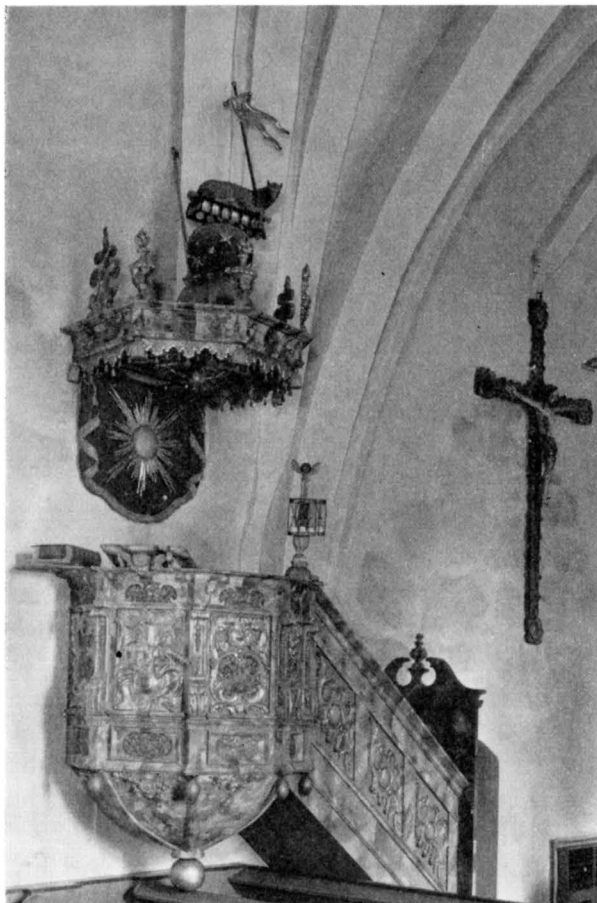

Fig. 648. Predikstol från 1696, kompletterad av O. Gerdman på 1750-talet. S. 783. Foto 1954.

Kanzel von 1696, vervollständigt von O. Gerdman in der Mitte des 18. Jhts.   Pulpit, 1696, completed (?) by O. Gerdman during the 1750's.

för predikstolens målning och förgyllning. Vid restaureringen under 1880-talet borttogs en del av korgens och trappans ornament, fälten vitmålades och predikstolen flyttades till korets NÖ hörn. År 1936 flyttades predikstolen till sin urspr. plats, de avlägsnade ornamenten återuppsattes och övermålningen från 1880-talet borttogs.

Överstykke av snidat och förgyllt trä (fig. 649), med mussel- och bladornament. Har möjligen hört till predikstolsdörren. H 30, B 58.

Fig. 649. Överstykke av snidat och förgyllt trä. Har möjligen hört till predikstolen fig. 648. Foto 1953.

Holzgeschnitzter vergoldeter Aufsatz, der vielleicht der Kanzel, Abb. 648. angehörte. Possibly the carved and gilded wooden top-piece of pulpit, fig. 648.

TIMGLAS Timglas. 1. På predikstolen, med fyra glas i foder av förgyllt koppar med diskreta blomsterornament i låg relief på ståndare av snidat och förgyllt trä. Foten prydd med voluter och musselornament, ståndaren med akantusblad och blommor; avslutas uppåt med bevingad dödskalle som ligger på en snäcka. Förfärdigat 1754 av Olof Gerdman (RÄK.). H 73. — 2. Med ett glas i ställ av björk, med fyra ståndare, sirade med enkla utskärningar upptill och nedtill. 1600-talet? H 24,5.

KORSKRANK I INV. 1696 upptages »skranket som delar kyrkian, är behållit och der hoos målat». När detta korskrank avlägsnades, är obekant. Numera finnas inga rester därav bevarade. — Samtidigt med skranket upptagas 1696 även 4 bokstolar i koret, målade och väl bibehållna. Finnas ej kvar.

BÄNKAR Bänkinredningen är sluten och har på gavlarna pilastrar och på dörrarna listomgivna fyllningar med brun botten, livad med fläckar i vitt, rött, blått och gulaktigt. I övrigt grågrön marmorering. Bänkarna gjordes 1935—36 enl. ritningar av ark. Å. Noreen, varvid vissa delar av en äldre bänkinredning från 1700-talet användes. Denna äldre bänkinredning avlägsnades under 1880-talet, då kyrkan fick öppna bänkar. — Vid bänkkvarterens främre hörn två obelisker (fig. 620) av målat och förgyllt trä, utförda 1936 av bildhuggaren Samuel Lundgren, Uppsala, enl. ritn. av Å. Noreen. — Första gången omtalas kyrkans bänkinredning år 1696 (INV.), då bänkar funnos på kvinnfolks- och manfolkssidorna utan dörrar, men målade.

Nummertavla (fig. 650) av snidat, målat och förgyllt trä, på ett postament. Själva tavlan med en vackert snidad ram torde ha tillkommit något före 1786, då målaren Ekholtz från Stockholm fick betalt för målning och förgyllning. Postamentet uppgives i kyrkans arkiv vara förfärdigat 1889 av en Hökhuvudbo. Brungrön marmorering från 1936. H 290.

Orgellåktaren (fig. 620) uppbäres av enkla kolonner. Barriären med framskjutande mittparti har två rader liggande rektangulära fyllningar inom enkla lister. Ramverket blått med mörkare blå lister; fyllningarna vita med gula lister. Låktaren byggdes 1780 (RÄK.), då mästern Rosenlund vid Gimo fick betalt för bjälkarnas inläggande i kyrkmuren, snickaren Winter för läktarskrankets ornerande samt målaren Lindström för dess målning. Under 1880-talet vitmålades läktarbarriären. Vid kyrkans restaurering 1935—36 avlägsnades denna övermålning, samtidigt drogs läktarbarriären ca 1 m tillbaka åt V. — Kyrkan äger tvenne orgelverk, båda av hög klass. Den gamla orgeln, som har 7 ½ stämmor, byggdes 1783 av orgelbyggaren Olof Schwan (s. 600, not 1) och Mathias Svalberg, Stockholm. 1857 ombyggdes den något av orgelbyggaren C. Granlund och konserverades år 1946 av orgelbyggaren Nils Hammarberg, Göteborg. Den nya orgeln, som har 20 stämmor, byggdes bakom den gamla år 1936 av samma orgelbyggare. Orgelfasaden härstammar från 1783, målad av målaren Ekholtz 1784 i vitt med förgyllda ornament.

NUMMERTAVLA

ORGELLÅKTARE

Fig. 650. Nummertavla från 1780-talet, postamentet från 1880-talet. Foto 1953.

Verstafel
aus den 1780er
Jahren, das Pos-
tament aus dem
19. Jht.

Hymn-board,
circa 1780, pedes-
tal circa 1880.

DOPREDSKAP

Fig. 651. Dopfund. Cuppan och mellanstycket från 1200-talets slut, fotens nedre del nygjord 1936. Foto 1953.

Taufstein, die Schale und der Schaft vom Ende des 13. Jhts aus gotländer Kalkstein, der untere Teil des Fusses 1936 erneuert.

Font, Gotland limestone, Bowl and central portion end of 13th cent., lower part of foot renewed 1936.

Dopfund (fig. 651) av grågul mattslipad gotländsk kalksten (skålen) och grå kalksten (skaftet) samt ljusare grå kalksten (foten, som är utförd 1936 enl. ritn. av Ä. Noreen). Uttömningshål saknas. Skålen och skaftet gotländskt arbete från 1200-talets slut?¹ Skålens D 60, inre D 47, Dj 20.

Dopfat av driven koppar (fig. 652). I mitten ett blomvasmotiv, längs randen repstav och innanför denna grenornament. I övrigt förenklade pärl- och äggstavar. Anges i INV. 1732 såsom nyligen anskaffat. D 53.

Dopskål av tenn, av kallskålstyp med snedreflat liv och ornerade handtag med kulor. Låg rund fot. Östhammars stadsstämpel. Köptes 1724, omgjordes 1771 (RÄK.) av Anders Schyllerström i Östhammar. H 10, D 21. — Dopskål av nysilver, soppskålsliknande. Stplr A. G. Dufva. Inköpt 1887 (INV.). H 17.

NATTVARDS-
KÄRL

Kalk av helt förgyllt silver med bladbård på foten samt pärlstavar på noderna. Enl. stplr gjord 1842 av Nils Wendelius, mästare i Uppsala 1824—1850. H 30. — Paten av silver, på översidan förgyllt och försedd med ett graverat hjulkors. Enl. stplr gjord 1733 av Jakob Brunck, mästare i Stockholm 1715—1743. D 17,5.

Kannor. 1. Av silver, förgyllt invändigt samt på vissa ornerade partier på utsidan. Pärnformad. Behållarens nedre del rikt ornerad i relief, på pipen ett ansikte, på locket Guds lamm med korset. Enl. stplr gjord 1842 av Nils Wendelius, se kalken. H 32. — 2. Av nysilver, pärnformad, med Guds lamm på locket. Stplr A. G. Dufva. Inköpt 1880. H 38.

Oblataskar. 1. Av silver, rektangulär, på 4 fötter. Enl. stplr av Nils Wendelius, 1842, se kalken. H 8, L 11, B 7. — 2. Av koppar, fyr-

¹ Jfr dopfunten i Follingbo kyrka, Gotland, från 1200-talets senare del (SvK, Gotland I, s. 530) samt funten i Edsbro kyrka (SvK, Uppland III, s. 464).

tidig. Upptages tidigast i INV. 1696. H 8, L 25, B 13,5.

Sked av silver, använd som skumsked. Enl. stplr utförd 1816 av Arvid Östman, mästare i Östhammar 1811—1820. Köptes 1816 (RÄK.). L 22.

Sockenbudstyg av silver. Kalkens skål invändigt förgylld, liksom noden och ett parti på foten. Graverad dekor på skål, nod och fot. Patenen är förgylld på översidan och försedd med graverad rankdekor. I botten en liten oblatgömma. Vinbehållare i kalkens fot. Enl. stplr på kalken och patenen gjorda 1737 av Carl Lemon (Lemoine), Uppsala 1729

—1786. Kalkens H 18, patenens D 10,8. Förvaras i träfodral, utvändigt klätt med svart läder, invändigt med svart sammet. H 21.

Vid ett inbrott i sakristian 1841 stals en silverkanna, en kalk och en oblatask. Av dessa föremål var kalken möjligen identisk med den, som enl. INV. 1696 skänktes i testamente efter kyrkoherde Jacob Willius;¹ kannan hade inköpts 1716 av den ovannämnde stockholmsmästaren Jacob Brunck, oblatasken var ett arbete från 1805 av uppsalamästaren Yttræus (RÄK.).

Vinbehållare av tenn, firsidig, med skruvlock. Har haft handtag, av vilket endast baserna på locket återstår. Möjligen identisk med den, som inköptes 1735/36 (RÄK.). H 27, B 14.

Brudkrona av förgyllt silver med 6 gjutna blomsterornade spetsar och hängande oförgyllda silverlöv. På nedre ringen genombrutna, oförgyllda ornament och silverprismor, som imitera stenar. Enl. stplr gjord av Henrik Wittkopf d. ä., mästare i Stockholm 1724—1756. Inköpt 1746—47 (RÄK.). H 9, D 10,5. Fodral i form av ett rödmålat laggkärl med lock och handtag. Anskaffat samtidigt med kronan.

Inv. 1740 upptager: »Et Rökelsekar, såsom et gammalt Monument RÖKELSEKAR förvaras.» Senare tillskrivet: »bortsålt».

¹ JACOB WILLIUS, f. omkr. 1644, † 1695; pvgd 1667, fältpredik. vid Uppl. infant.-reg. och pastor vid svenska förs. i Wismar; kh i Hökhuvud 1679.

Fig. 652. Dopfat av driven koppar, anskaffat på 1730-talet. Foto 1953.

Taufschale aus getriebem Kupfer, in den 1730er Jahren angeschafft.

Christening bowl, beaten copper, presented during the 1730's.

RELIKKORS Relikkors¹ (fig. 653), avsett att bäras i en kedja om halsen.² Av koppar, utvändigt förgylld. Korset är konstruerat som en behållare, den ena sidan har karaktären av ett lock, som fasthålles på sin plats medelst en sprint, inpassad i ett uppstående rör i behållarens nedre korsända; på utsidan av behållarens övre korsända har dessutom funnits en låsanordning, nu till större delen avbruten. På övre armen bärögla.

Grundformen i det närmaste likarmad. På båda sidorna äro konturerna belagda av en flätad tråd, bildande en upphöjd ram kring korsets ytor, på vilka äro lödda gjutna reliefbilder. På behållaren den Korsfäste samt evangelistsymboler; på locket i övre korsändan Nådastolen, i korsmitten S. Margareta hållande i sin högra hand ett kors och på sitt vänstra knä en drake, i korsändan t. v. Maria Magdalena bärande på sin vänstra hand ett salvkärl, i motstående korsända Madonnan med Kristusbarnet, i den nedre korsändan S. Görans kamp med draken. — Smalsidorna dekoreras med en kulrad mellan två bandliknande kanter. — Lågtyskt (lubeckskt, westfaliskt?) arbete från omkr. 1475 eller århundradets sista fjärdedel. Den form, vari Magdalenabilden gjutits, är dock uppenbarligen ej yngre än omkr. 1450. Korset anträffades i kyrkans altarskåp vid dess konservering 1935. H (utan bärögla) 7,7, B 6,7, Tj 1,5.

LJUSRED-
SKAP

Ljuskronor av malm. 1. Med 6 armar i en krans. Staven krönes av en sol med ansikte omgivet av strålar. Nedtill ett klot med ingraverad inskrift: MINNE / TILL · HINR · HINRI / MORHÆI · FÖDHE / LSE SOM SKEDDE / AO 1677 D. 8. MARTY / LEMNADT · AF · DES / VITNE / SAM: SCHVLD. H 45. — 2. Med 16 armar i två kransar. Armarna prydda av blad, små pyramider och djurhuvuden. Runda ljusmanschetter. Staven krönt av en dubbelörn och slutande i en kula. Köpt 1730 (RÅK.). H 105. — 3. Med 20 armar i två kransar. På kulan inskrift: SKÄNKT AF FASTIGHETSEGAREN FÖRRE HANDLANDEN OCH RIDDAREN AF WASA-ORDEN P. PETTERSSON I STOCKHOLM 1889. Enl. INV. var givaren född i Gunbyle. H ca 150.

¹ Beskr. enligt ett manusk. av C. R. AF UGGLAS i ATA, 1945.

² Bruket att bära på sitt bröst en i en kedja hängande relikhållare förekommer redan under tidig kristen tid, men spred sig särskilt under 1400-talet. Bland varierande former intog korsformen en bemärkt plats, med tanke på att det mycket ofta varit en partikel av »det sanna korset» som utgjort relikvariets innehåll. Närmare om dylika sengotiska relikkors (»pectoralia») se J. BRAUN, Die Reliquiare des christlichen Kultes und ihre Entwicklung, Freiburg i. Br. 1940, s. 479 f. samt C. R. AF UGGLAS, Ett skänkt relikkors från höggotiken, i: Skånes hembygdsförb. årsbok 1944, s. 30 f.

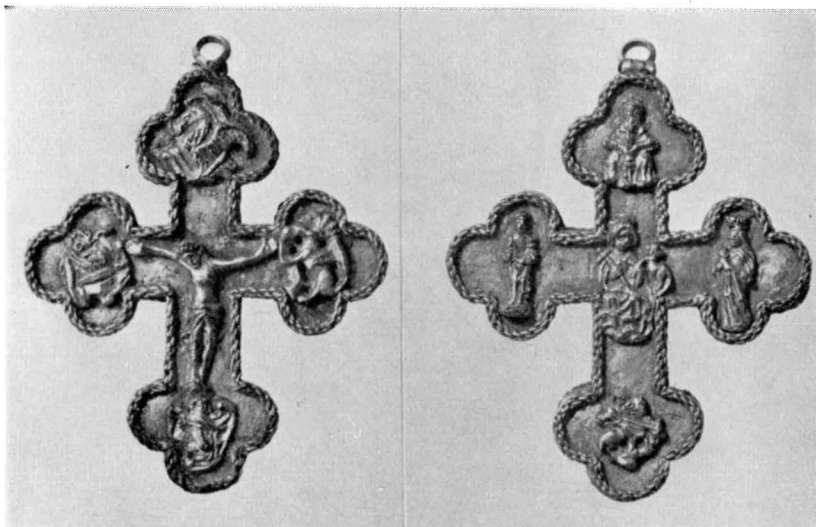

Fig. 653. Relikkors, lågtyskt arbete från omkr. 1475. T. v. behållaren, t.h. locket.
Foto SHM 1945.

Reliquienkreuz, niederdeutsche Arbeit um
1475, links der Behälter, rechts der Deckel.

Reliquary cross, Low German work, circa
1475, case (L.) and lid (R.).

Ljuskrona av gråmålat trä med 5 ljusarmar i en krans och svarvade knappar. Antagl. från 1754, då i räk. upptages lön till Lars Persson för knapparnas svarvande till lilla ljuskronan. H 53.

Ljusarm av mässing för tre ljus. Vridna armar med stora runda noder. På droppskålarna och väggbrikan pressade bucklor och blomsterornament, som avteckna sig mot ringpunsad botten. Framtill sköld utan inskrift. Upptages i INV. 1696. L 51, B 71, väggbrikan D 33.

Ljusplåtar, 6 st. (fig. 654) av pressad och förtent plåt med 1 ljusarm. Dekoration i Berainstil. Enl. INV. 1740 skänkta av kyrkoherde Gåses¹ sterbhus. H 30.

¹ ACHATIUS GÅSE, f. 1659, † 1739; stud. 1677, var vicepastor i Husby-Skederid, där hans fader Erik G. var kyrkoherde. Efter faderns död skaffade han sig falska bomärken under en kallelsekrift med vilken han åt sig utverkade konungens fullmakt på tjänsten. Bedrägeriet upptäcktes dock snart, varför han miste ämbetet. Han begav sig då till sin broder Nils Gåse i Länna, informerade hans barn samt försörjde sig såsom rättgångsbiträde åt bönder. Gick sedan till sjöss såsom matros och kom under sina resor till Thorn, där Karl XII då vistades. Fick hålla korum inför konungen med den påföljd, att han fick igen prästämbetet. Åtföljde sedan

Fig. 654. Ljusplåt av pressad och för-
tent plåt, skänkt 1740. S. 791. Foto 1953.

Leuchterplatte aus
gestanztem und
verzinnem Blech,
geschenkt 1740.

Sconce of stamped
and tinned sheet
iron, presented
1740.

Ljusstakar. 1. Av mässing, ett par, med vridet skaft, driven och punsad blomsterorning på droppskålen och fotplattan (fig. 655). På skaftet en oval sköld med graverad inskrift: LYDERT EMPORAGRIVS / JUSTINA HVMBLE / AO 1682.¹ H 44. — 2. Av tenn, 4 st., med kvadratisk, profilerad fotplatta med pärlstav kring kanten. Fyrkantigt knippeskäft. Enl. stplr gjorda av Johan Lang, kanngjutare i Sthlm 1688—1721 (LÖFGREN I: 2, s. 140). Inköptes 1772 (RÄK.). H 17. — 3. Av förgylld metall, ett par, trearmade. Pseudobaroock. Anskaffade

hären såsom fältpräst i tre år och blev kyrkoherde i Hökhuvud 1705. — G. m. MARGARETA ARNANDER, dotter till kyrkoherden i Arnö Johan Erik Arnander.

Sonen mag. Erik Gåse blev 1750 förbjuden att predika och tillbragte sitt liv i svalg och dryckenskap. Den andra sonen Johan Gåse (f. 1712, † 1797) blev komminister i Skuttunge 1743. Blev tjänstfri 1792. G. m. Kristina Katarina Rising.

¹ LYDERT EMPORAGRIUS var kronobefallningsman i Olands, Frösåkers och Närke-ninghundra härad och bosatt i Gunbyle, Hökhuvuds sn. Han var son till Eric E. (f. 1604, † 1672), kontraktprost i Långtora (SBL, XIII, s. 439).

Fig. 655. Ljusstake av driven och punsad mässing, skänkt 1682. Foto 1953.

Leuchter aus getriebenen und gepunztem Messing, geschenkt 1682. Candlestick of hammered and embossed brass, presented 1740.

1852 (INV.). H 33,5. — 4. Av malm, ett par, enkla. Enl. INV. köpta 1878. H 21.

Antependium av rödviolett sammet med broderi i silke och guldtråd. I mitten ett kors inom strålgloria samt 5 medaljonger (lammet med korsfana, de fyra evangelistsymbolerna). Å ömse sidor bårder med stiliserade druvklasar. Färger: olika nyanser av violett, dessutom rött, blått samt något grönt. Inskription: JAG · ÄR · VINTRÄDET: / I · ÄREN · GRENARNE. Kantat med röd silkesfrans. Antagl. utförd av Licism el. Handarbetets vänner. Enl. INV. anskaffat 1915.

TEXTILIER

Mässhakar. 1. Av blå italiensk sammet (fig. 656). På ryggen är applicerat ett kors, broderat med silke och guldtråd. Kristus hänger på ett grenkors. Vid korsets fot Maria i blå mantel och Johannes. Figurerna avskurna i nedre delen (vid en senare restaurering?) varvid ett stycke av Marias mantel har använts till lappning av Kristi ben. Å korsarmarna helgon i halvfigur, t. v. ett kvinnligt krönt helgon med två pilar i höger hand (S. Kristina?), t. h. ett manligt helgon utan attribut, iförd profandräkt, överst ett manligt helgon med palmkvist i vänster hand och bok med ett runt föremål (sten?) i höger (S. Stefan?). Bottnen är täckt av stora spiraler, sydda i läggsöm av guldtråd. Figurerna utförda i schattersöm med olika slags silke. Huvudfärger äro grönt och gult, men även olika schatteringar av ljusblått och lila förekomma, samt å enstaka ställen rött. Karnationen är mycket blek. På några ställen är läggsöm använd även i figurerna, nätformigt översydd med samma färg. Grovt nordtyskt broderi från 1400-talets slut. Mässhaken upptages tidigast 1696 (INV.) och anges i INV. 1760 som »nu wähl förbättrad och upplagad». Från denna tid härstammar det skära, ursprungligen röda sidenbandet kring korset, 1600-talsspets, knypplad av guldtråd, har tillagts ett stycke innanför kanten. På framsidan ett kors av gula sidenband. L 100 resp. 120. Konserverad 1919. — 2. Av röd sammet med guldgaloner längs kanterna och på ryggen ett kors av breda guldgaloner, kring korsmitten törnekrona och strålar i upphöjt guldbroderi. Vid korsets fot en jordkulle av uppskjutande benknotor i upphöjt guldbroderi. På framsidan en gyllene Jehovahsol. Enl. INV. från 1793. L 117 resp. 133. — 3. Av röd sammet med guldgaloner längs kanterna, på ryggsidan kors av breda guldgaloner och på framsidan blott en stapel av guldgalon. 1800-talet?

Enl. INV. 1696 fanns en »Mässhaka af trycht lärfftt aldeles oduglig». Finns ej kvar.

Kalkdukar. 1. Vit med stora blomsterornament i hörnen och mitt på var sida, broderade i rött, grönt och gult silke samt guld. Antagligen en av de två kalkdukar, som upptagas i INV. 1740, med »sydda blom[m]or på». 65 × 65. — 2. Av vitt siden med en rosenranka runt kanten, broderad med silke i naturalistiska färger. Möjligen identisk med den som i VIS. PROT. 1732 anges såsom nyligen anskaffad och som var »wackert påsytt». 48 × 48. — 3. Av högröd sammet, kantad med guldspets och med ett enkelt guldkors broderat i mitten. Enl. INV. 1861 skänkt 1826 av demoiselle Maria Ulrika Forsling i Gimo vid hennes första nattvardsgång. 50 × 47.

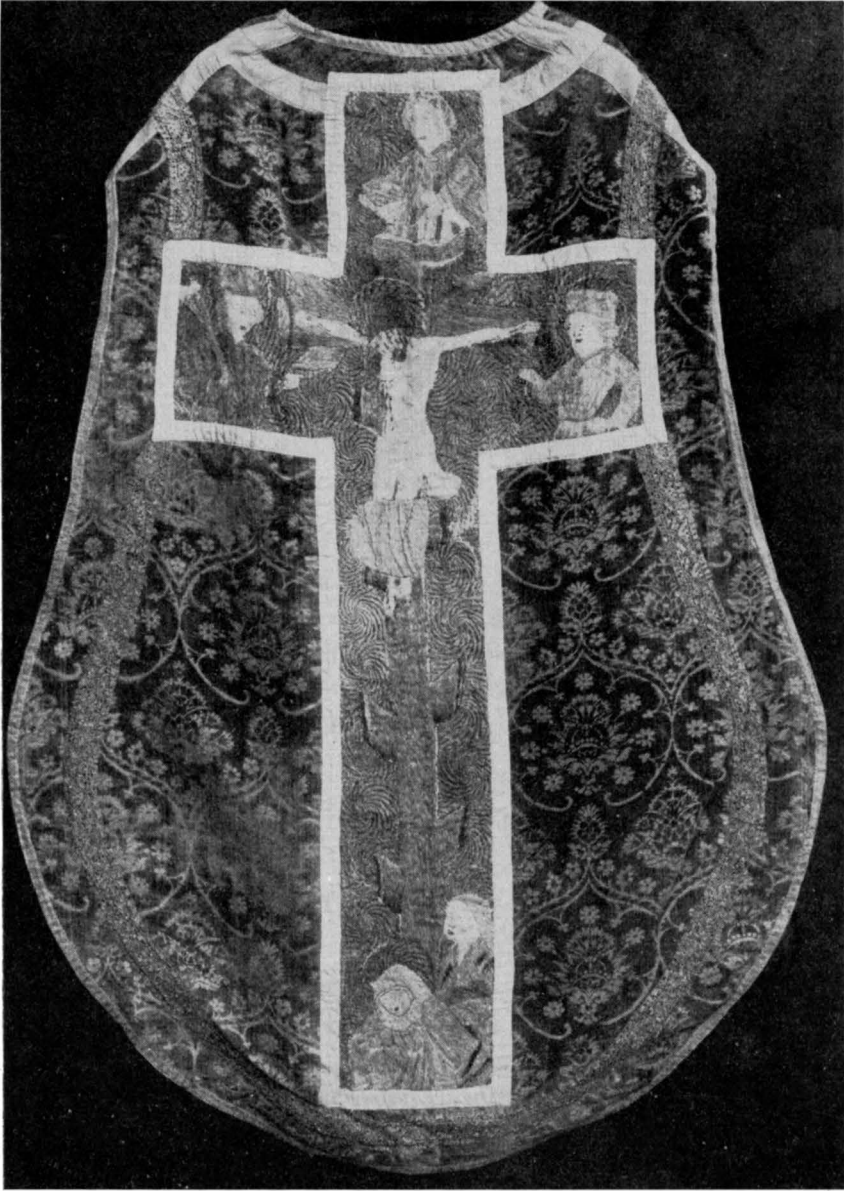

Fig. 656. Mässhake av italiensk sammet med broderier från 1400-talets slut.
Foto Pietas 1919.

Messgewand von italienischem Samt mit Chasuble, embroidered Italian samite, end of
Broderien vom Ende des 15. Jhts. 15th cent.

Bokdyna av röd sammet med guldbroderier och guldfrans. Anskaffad 1805 (RÄK.). 45 × 33.

Bokpall av röd sammet med broderier i silke och guldtråd. Stilerade rosor kring en medaljong med IHS. Färger: violett, blått, rött. Kantad med guldfrans. Samma arbete som antependiet från 1915.

Håvar. 1. Av svart sammet, indelad med silversnören och kantad med silverfrans. Hylsan klädd med avnött grön sammet. Brunt polerat skaft med inläggningar av elfenben. Anges i vis. PROT. 1732 såsom nyligen anskaffad. — 2. Av röd sammet med broderier. Inköpt 1926.

Håvklockor av silver. 1. Med graverad palmettbård kring kanten. Inskr.: I. Gåse (= Johan G. se s. 791, not 1). D 4, H3, 5. Enl. INV. har klockan tillhört en håv av svart sammet. — 2. Ett par, sittande på en bit av ett gammalt håvskaft med fragment av järnhylsa. På den ena klockan graverat »Hökhufvud», på den andra »Ao 1724 W(äger) 4¾ lo(d)». Klockornas D 3. Enl. INV. har tillhörande håv varit av röd sammet.

Brudpäll av gul sidendamast med vit silkesfrans. I hörnen skära sidenband för upphängning. Förfärdigades 1747—48, då enl. RÄK. gul damast till brudpäll anskaffades, liksom vita silkesfransar och röda band, beställda av mme Ekorn på Gimo, som tydligen utförde arbetet (sannolikt hustru till bruksinspektoren Lars Ekorn på Gimo). 177 × 155.

Kyrkvaktarroock av svart ylletyg med röd kant längs krage och ärmarnas slag. Dubbelknäppt. Knapparna ha varit klädda med svart tyg. Slå i ryggen. Utförd 1843. L ca 105.

Flossamatta för koret. Grå med Kristusmonogram och röd bård. Komp. av konservator Sven Carlsson i Gimo, utförd och skänkt 1936 av Hökhuvuds S.L.K.F.-avd.

Under 1954 tillfördes kyrkan en samling värdefulla textilier (antependium med brun samt 3 mässshakar) komp. och utförda av textilkonstnärinnan Sofia Widén.

GRAVSTENAR Gravstenar. 1. Av kalksten, N om altarringen. Inskrift: KYRKIOHERDEN / HERR ACHATIUS GÅSE / SOM ÄR FÖDD D: 29 JUNI A^o 1659 / OCH I HERRANOM AFSOMNAD / D. 12 JANUARY 1739 / OCH DESS KÄRA HSTRU / MARGARETA ARNANDER / FÖDD D: 29: AUG: 1685 / OCH I HERRANOM AFSOMNAD / D: . . . / AO 17 . . . / TILLHÖRER DENNA GRAF: TILLIKA / MED DESS BARN OCH ARFWINGAR, / MAG: ERICH GÅSE / HERR JOHAN GÅSE / NU I LIFSTIDEN, OCH FYRA DÖTTRAR / HWILCKA TILLFÖRENE MED / DÖDEN AFGÅNGIT / A^o 1739 (Jfr s. 791, not 1). Stenen är huggen före hustruns

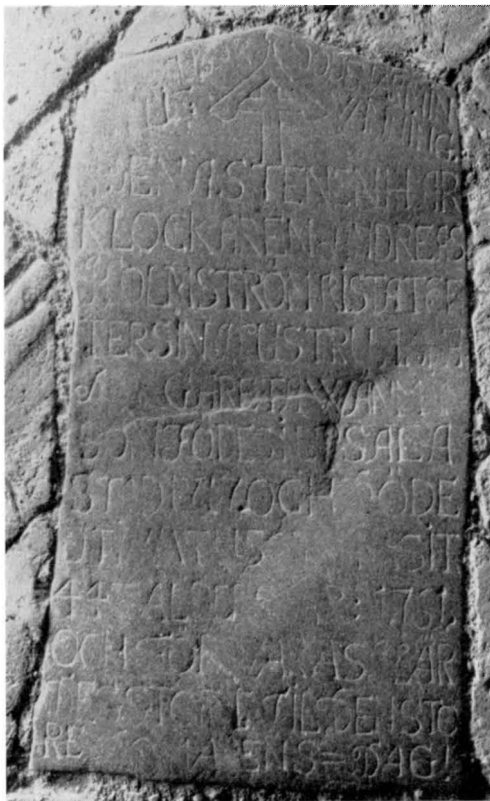

Fig. 657. Gravsten över klockaren Anders Holmströms hustru, † 1761. Foto 1953.

Grabstein um 1761. Gravestone, 1761.

död. 226×204. — 2. Av rödaktig kalksten, mitt framför altarringen. Vackert huggen, med dekor i relief: i hörnen musselornament och i mitten två sköldar inom kvistar, den övre under adlig krona. Inskr. på den övre ESA 57 c: 2 v., på den nedre: HÄR HWILAR / DESSE FÖRSAMBLINGARS / FRAMLEDNE KYRCKOHERDE / MAGISTER / JOHANNES BENJAMIN / LÖFMAN¹ / FÖDD DEN 24 MAII 1702 DÖD DEN 26 JULI 1742 / HELENA STÅHL / FÖDD DEN 20 JUNII 1700, död / DEN ... 17 ... Längs stenens kanter två bibelspråk. Stenen huggen före hustruns död. 243×207. — 3. Av kalksten, i vapenhusets golv (fig.657). Inskr.: DENA STENEN HAR / KLOCKAREN ANDREAS / HOLMSTRÖM

¹ Mag. Joh. B. LÖFMAN, f. 1702, † 1742; pvgd 1731, kh i Hökhuvud 1740.

RISTAT EFTER SIN HUSTRU ANNA (?) MARGARETA WÄNMAN / SOM FÖDES I UPSALA / STAD 1717 OCH DÖDE / UTI WATUS(OT) I SIT / 44 ÅLDERS ÅR 1761 / OCH FÖRVARAS HÄR / DES STOFT TIL DEN STO- / RE DOMARENS DAG! Upptill ristat ett gravkors samt bibelspråk: (KRISTUS ÄR MIT) LIF: DÖDEN ÄR MIN WINNING. 75 × 41. Om Andreas Holmström se även Valö s. 506. — Om gravstenar på kyrkogården se s. 744.

En begravningsfana har funnits enl. RHEZELIUS. Han lämnar en ritning av ett vapen på denna (fig. 614 c) samt följande beskrivning: »På en ny fahna står dene V(apn) botn silfuret fanan rödh armen silfuret och suärdet röde fanor.» Vapenskölden hade alltså i mitten en röd fana i silverfält, hjälmen var krönt med två röda fanor, mellan dessa en arm, som håller ett svärd. T. h. om vapnet initialerna IGS och årtalet 1636. Vapnet har ej kunnat identifieras. — INV. 1696 upptar: »En fana med swärd är satt öfw. en Fendrich Anno 30.» Sannolikt samma fana, som beskrives av RHEZELIUS.

PORTRÄTT

Porträtt, oljemålningar på duk. 1. Kyrkoherde Achatius Gåse (fig. 659), i ovalt svart fält. Grått långt hår, grått skägg och gråa mustascher. Högra handen håller en psalmbok med guldsnitt. I övre vänstra hörnet inskr: A. GÅSE. I nedre vänstra: NAT: AO 1659. DEPICT[U]S 1716 / DENATUS 1739 D 12 IUN. (= Född 1659, målad 1716, död 1739 den 12 juni. — Jfr s. . . , not 1.) I enkel svart profilerad ram. 90 × 73. — 2. Kvinnoporträtt i ovalt fält (fig. 660), pendang till föreg., säkerligen framställande kyrkoherde Gåses hustru Margareta Arnander. Vitt huvudkläde, grön sammetsklänning, honungsgul underklänning. I enkel svart profilerad ram. 90 × 74. — 3. Hovpredikanten kyrkoherde O. Stafhell.¹ Midjebild (fig. 658). T. h. bokhylla med böcker i guldpressade band. Högra handen håller en sådan bok. Odaterat och osignerat. I förgylld ram med snidade hörnornament. 89 × 78. — 4. Hovpredikanten kyrkoherde Fredrik von Friesen.² Vithårig prästman med nordstjärneorden. Förgylld träram med pärlstav. Målad inskrift på ramen: FIL. DR HOVPREDIKANT KYRKOHERDE I HÖKHUVUD OCH SKEPTHAMMAR 1832—1872 KONTRAKTPROST. 62 × 52. — 5. Justina Elisabet von Friesen, f. Brolin, f. 1818, d. 1902 (enl. inskr. på ramen).

¹ O. STAFHELL, f. 1728, † 1797; pvgd 1755, kh i Husby-Sjutolft 1758, hovpred. 1772, kh i Hökhuvud 1773, kontraktprost 1791. — G. m. KRISTINA SOLANDER. — Han var son till den bekante guldsmeden Gustaf Stafhell d. ä. mästare i Sthlm, 1714—1755, † 1761.

² FREDRIK VON FRIESEN, f. 1802, † 1872, pvgd 1825, hovpred. 1829, kh i Hökhuvud 1833. — G. 1:o m. MARIA LONGBERG (1813—1844), 2:o m. JUSTINA ELISAB. BROLIN.

Fig. 658. Porträtt av kyrkoherden O. Stafhell (f. 1728, † 1797). Foto 1953.

Bildnis des Pfarrers O. Stafhell   Portrait of Vicar O. Stafhell
(Geb. 1728, † 1797).   (b. 1728, d. 1797).

Äldre dam med glasögon och spetsmössa, svart band om halsen med guldmedaljong. Svart klänning. Sign. E. Lindgren 1903.¹ Ram och storlek som föreg.

Kyrkan och stapeln med omgivning sedd från V, oljemålning på duk i förgylld och skulpterad 1800-talsram (fig. 605). Sign. P. Wilh. Cedergren 1850.² Enl. inskr. på baksidan skänkt 1851 av fru Anna Cedergren, f. Högmark. 48 × 60.

TAVLOR

INV. 1829 upptar »en gammal, illa målad tafla, föreställande Frälsaren, hållande en Glob med kors i handen, har en oläslig inskription,

¹ HARALD EMANUEL EMIL LINDGREN, f. 1866, † 1940, porträttmålare.

² PEHR WILHELM CEDERGREN, f. 1820, † 1896, marinmålare. Var en kort tid elev vid Konstakad. och utbildade sig på resor. En tid tecknade C. fartygen på Marcus Larssons målningar. — G. 1849 med ANNA BRITA HÖGMARK, f. i Skedika i Hökhuvuds sn. (Sv. Konstnärlexikon I, s. 294).

Fig. 659. Porträtt av kyrkoherde A. Gåse, målat 1716. S. 798. Foto 1953.

Bildnis des Pfarrers
A. Gåse, gemalt
1716.

Portrait of Vicar A.
Gåse, painted 1716.

Fig. 660. Porträtt av Margareta Arnander, g. m. A. Gåse. S. 798. Foto 1953.

Bildnis der Margareta
Arnander,
Gattin des Pfarrers
Gåse.

Portrait of Margareta
Arnander, who
married A. Gåse.

är ful och vanprydlig, hänger på muren till vänster i choret, vid ingången till sakristian». Anges 1917 (I. Wilcke) som oljemålning på duk i enkel träram. Duken alldeles trasig. 178×133. Ej anträffad varken på 1940-talet eller 1953—55.

KUNGATAL

Gustav III:s tal 1771 och 1772 i samtida förgyllda, blåmålade och snidade ramar. — Karl XIII:s tal 1810 i förgylld ram med kunglig krona överst.

Hedengranstavlur (s. 563, not 1), upptagas 1732. Nu försvunna.

HAND- SKRIFTS- FRAGMENT

I kyrkan förvaras 2 st. handskriftsfragment (fig. 661) av pergament med skrift i svartbrunt och med röda begynnelsebokstäver; den röda färgen har på vissa ställen sönderfränt underlaget, så att pergamentet där är genombrutet efter bokstavens form. Båda fragmenten ha på ena sidan varit övermålade med en annan sorts röd färg, vilken dock vid en undersökning i Stockholm 1934 avlägsnats så pass mycket, att skriften där inunder blivit skönjbar. H 20 resp. 18,5, B 17,2 resp. 16,8. — Fragmenten utgöra enl. fil. dr Toni Schmid ett missale, möjligen engelskt, från senare delen av 1000-talet. — Fragmenten hittades 1933 bakom kyrkans altare. Av denna omständighet och av det skälet att ena sidan av de båda bladen varit överstruken med rödfärg kan man föränledas förmoda, att de varit be-

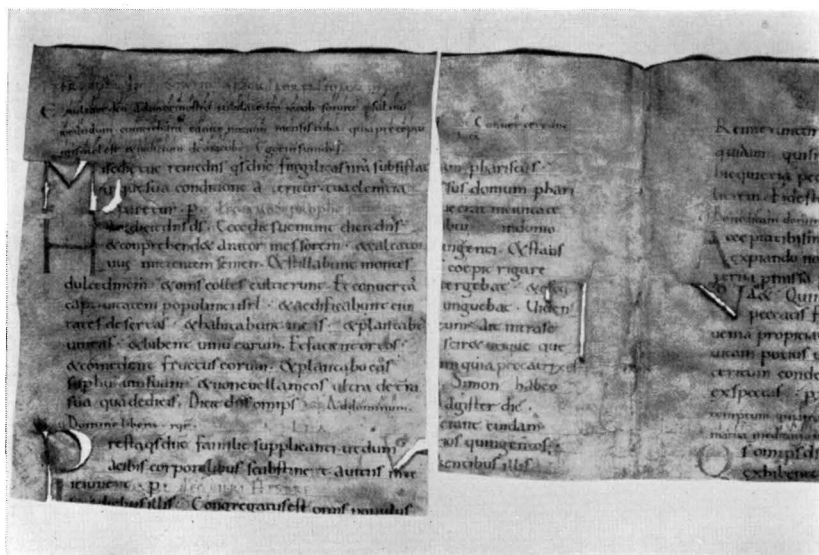

Fig. 661. Handskriftsfragment av pergament, 1000-talet. Foto H. Andersson 1934, ATA.

Handskriftsfragment des 11. Jhts., Pergament.

Fragment of parchment manuscript, 11th cent.

gagnade för att klistra över en spricka el. dyl. på baksidan av det flamländska altarskåp, som står på altaret (s. 627 ff). Det kan tänkas, att bladen anbragts på altarskåpet redan vid dess tillverkning i Antwerpen omkr. 1510. En annan möjlighet är emellertid, att bladen kommit till nämnda användning i relativt sen tid, då skåpet redan befann sig i Hökhuvud.

I samband med detta kan nämnas, att INV. 1740 upptager bl. a. »3:ne gamla Pergaments bref». I samma INV. har senare tillskrivits: »länge sedan borta».

RHEZELIUS lämnar följande uppgifter om medeltida böcker och dokument: »Fins och här i K[yrkan] 3 sånge bocker af pergament in folio skrefne. Item 5 st[ycke]r latinske Ablatsbref och 5 Svenske, om K[yrkans] wtiorde 4, Och det fempte om Inventario der samstädz.» — INV. 1696 upptager »N. T. (= Nya Testamentet?) med Munk stihl in Folio utan band sönderrifwen och oduglig. 1 Sångbok in folio skrifwen oduglig». Finnas ej kvar.

Bland bevarade äldre böcker kan nämnas Karl XII:s bibel 1703 i originalband med beslag och guldpresningar.

SIGILLSTAMP Sigillstamp (fig. 662) av brons.¹ Tryckplattan rund. I fältets mitt ett krönt K — sigillägarens initial (kronan troligen utan betydelse) — mellan ett par ytfyllande vertikala våglinjer; omskrift mellan två ramlinjer: † S'KANUTI · SIMONIS · PBR'I. (= SIGILLUM KANUTI SIMONIS PRESBYTERI = prästen Knut Simonssons sigill). Tryckplattans översida uppdragen i ett sexsidigt, av några enkla, vertikala graverade linjer livat handtag, avslutat i en firsidig bärögla (med runt hål). 1300-talets senare del eller omkr. 1400. H 2,5 tryckplattans D 1,9. Anträffat under kyrkans golv vid restaureringen 1935—1936.

VOTIVSKEPP Inv. 1696 upptager ett votivskepp — ett litet skepp hänger i kyrkan, »ingen weet hwem det gifwit hafwer». Finns ej kvar.

DIVERSE Bland möbler i sakristian finns ett skåp från 1767. Enkelt arbete. — Tre st. kassakistor, en plåtbeslagen (av sockensmeden Billman 1830), en från 1842 (med 3 lås) och en järnbeslagen.²

Måttstock av järn 52 cm lång. Graderad med $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$, $\frac{1}{56}$. Inristat årtal 1738 samt initialerna MK.

En dekorativ detalj av snidat och förgyllt trä med V-formad inskärning i mitten och med en tapp nedtill. H 15, B 28. Dess ursprungliga användning är ej bekant.

Nattkärl av koppar med öra och fot. Även ett lock har funnits, numera borta. H 18,5, D 27. Upptages ej i någon inventarieförteckning.

KLOCKOR Klockorna hänga i stapeln. Storklockan har runt halsen följande inskrift: BEVARA DIN FOT NÄR DU GÅR TILL GUDS HUS OCH KOM TILL ATT HÖRA. PRED. B. 4. 17. — På V sidan: DÅ DU MIN CHRISTEN HÖR ATT JAG SÅ TRÄGIT LJUDER / PÅ SÖN OCH HÖGTIDSDAR JAG DIG TILL GUDSTJÄNST BJUDER / DÅ BITTIDA OCH SENT MAN DAGLIGT PÅ MIG SLÅR / SÅ SUCKA TILL DIN GUD OCH TÄNK HUR TIDEN GÅR / NÄR VID DEN DÖDAS GRAF DU OCK MITT LJUD FÅR HÖRA / SÅ KOM IHOG ATT SNART DET OCHSÅ DIG TÖR RÖRA / GUD GIFVE ATT JAG EJ I NÖDEN BLEFVE HÖRD / MEN SKULLE DET SÅ SKE SÅ HJELP DET ÄR DIN BÖRD. — På Ö sidan: DENNA KLOCKA / ÄR FÖRSTA GÅNGEN GJUTEN 1586, / OMGJUTEN OCH TILLÖKT ÅREN 1771,³ 1807 OCH 1814 / ÅTER OMGJUTEN

¹ Enligt en beskrivning av C. R. AF UGGLAS 1945 i ATA.

² År 1716 fördes »i befarande af Fiendens infall» 2 kistor med silver, skrud, pengar, böcker m. m. till Uppsala. I samband med ryssarnas anfall i Roslagen 1719 företogs liknande åtgärder även i andra kyrkor i Frösåkers härad (jfr Gräsö, s. 655).

³ 1771 års omgjutning utfördes vid Gerhard Meyer d. y:s gjuteri i Sthlm. Om denne se s. 617, not 1.

Fig. 662. Sigillstamp från omkr. 1400 (t. v.) samt dess avtryck. Foto SHM 1945.

Siegelstempel aus der Zeit um 1400 (links) und dessen Abdruck. Seal, circa 1400 (L), with impression.

1834 AF S. CH. GRÖNVALL¹ I STOCKHOLM. / CARL XIV JOHAN VAR DÅ SVERIGES KONUNG / CARL VON ROSENSTEIN² ÄRKE BISKOP / C. H. RÅLAMB³ LÄNETS HÖFDING / FREDR. VON FRIESEN PASTOR⁴ / HAQUIN GÖSLING⁵ COMMINISTER / JAN PERSSON I SANDBY OCH JAN LARSSON I GUNBYLE / KYRKOVÄRDAR. — D 120, H 110 (med krona). — Enl. INV. 1771 fanns på den gamla storklockan följande inskrift: »I. E. (H?) S. Dhenna Klåcka är gutin Gudi till lof och Äre then 29 Augusti 1586. Pastor Eodem Tempore Michael Erici Rosp(iggus)⁶ Mester Hans Michil Sifredson⁷ van Pomren.»

¹ SAMUEL CHRISTOPHER GRÖNWALL, klockgjutare i Sthlm 1825—1838.

² CARL ROSÉN VON ROSENSTEIN, f. 1766, † 1836, blev ärkebiskop 1818.

³ Friherre CLAS HANS RÅLAMB, f. 1784, † 1867, blev landshövding i Sthlms län 1830.

⁴ Se s. 798, not 2.

⁵ HAQUIN GÖSLING, f. 1787, † 1867; pvgd 1813, kommin. i Skeptuna 1828, i Hökhuvud 1830.

⁶ MICHAEL ERICI, kh i Hökhuvud, riksdagsman 1571, underskrev prästerskapets beslut att gilla och antaga liturgien 1577, underskrev Uppsala mötes beslut 1593. Var död i maj 1594.

⁷ Mester HANS MICKIL SIFREDSON var sannolikt klockans gjutare. Denne, som tydligen kom från Pommern, är i övrigt icke känd.

Lillklockan har runt halsen följande inskr.: GLORIA IN EXCELSIS DEO. (= Ära vare Gud i höjden.) — På V sidan: EFFTER PRINS GVSTAFF · ET / VLRICHS¹ DÖDZFALL RINGDES IAG / SÖNDER OCH WARTT OMGVTEN / DEN 20 OCTOBER ANNO 1686 DÅ WA: / RANDE PASTOR · IAC: WILLYG : I HÖÖCK : / HVFWVD (s. 789, not 1). — På S. sidan en relief framställande spejarna med vindruvsklasen. På Ö sidan en relief av Kristus som världshärskare, däröver i halvcirkel: SALVATOR MVNDI (= världens frälsare). På N sidan i relief, en vas med blommor. Runt slagringen: HVRV LIVFLIGA AR TINA BONINGAR HERRE ZEBAOT. ME FVNDEBAT HOLMIAE MICHEL BADER² (= mig göt i Sthlm Michel Bader). D 104, H 90 (med krona).

INV. 1740 upptager »En liten söndrig handklocka». Senare tillskr.: »såld».

Klockkläpp av järn med kvarsittande läderbygel. L 65. Förvaras i prästgården, där ett litet sockenmuseum är inrättat. Där finnas även de ovan beskrivna prästporträtten samt måttstocken.

SAMMANFATTNING

I. Före nuvarande kyrka fanns sannolikt en träkyrka. Från denna stammar troligen en nyckelskylt (fig. 616) från omkr. 1300, nu på S ingångens dörr. — Inv.: dopfunt (fig. 651) från 1200-talets slut. I kyrkan förvaras två handskriftsfragment av pergament (fig. 661) troligen härrörande från ett engelskt 1000-talsmissale. De hava dock ej från början tillhört kyrkan.

II. Nuvarande kyrkas långhus och sakristia uppfördes av gråsten med utsparningar i murverket för tegelvalv, 1400-talets första fjärdedel. Valven i långhuset och sakristian tillkommo något senare, antagligen under 1430-talet. — Inv.: sigillstamp (fig. 662), triumfkrucifix (fig. 644), svenskt arbete, och Madonnafigur (fig. 645), lübeckerarbete, samtliga från omkr. 1400.

III. Vapenhus uppfördes i S. Kalkmålningar i vapenhuset och i långhuset från 1534, utförda med stöd av Gustav Vasa. — Inv.: altarskåp (fig. 627—643), förnämligt Antwerpenarbete från omkr. 1510 (har dock ej från början tillhört kyrkan), skåpet (fig. 645) till ovannämnda madonnafigur utfördes omkr. 1500. Ett podium från samma tid, har möjligen tillhört en annan Maria-figur (fig. 647); mässhake (fig. 656) med tyska broderier från 1400-talets slut, relikkors (fig. 653) från omkr. 1475, lågtyskt arbete.

¹ Prinsarna GUSTAV (f. 1683, † 29/5 1685) och ULRIK (f. 1684, † 16/4 1685), söner till Karl XI.

² MICHEL BADER, klockgjutare i Sthlm 1681—1694.

IV. Restaurering under 1750-talet: fönstren förstoras, kalkmålningarna överkalkas. — Inv.: predikstol (fig. 648) från 1696 ombygges och dekoreras av O. Gerdman; bänkar och läktare från 1780, orgel (fig. 620) från 1783.

V. 1843—44: V portalen upptages, S ingången igenmuras, ny fönsteröppning upptages åt N. — 1880-talet: hård restaurering (cementgolv, öppna bänkar, övermålning av inredningen). — 1935—36: restaurering under ledning av ark. Å. Noreen med J. Österlund som konservator. Kalkmålningarna framtagas delvis, nya slutna bänkar, övermålning från 1880-talet på inredningen avlägsnas, konservering av viktigare inventarier. Elektrisk värmeanordning.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Vor dem Bau der heutigen Kirche stand hier wahrscheinlich eine Holzkirche, von der vermutlich eine Schlüssellochplatte (Abb. 616) aus der Zeit um 1300 herrührt, die nun an der Tür des S-Portals sitzt. — Zur Ausstattung dieser Kirche gehört ein Taufstein vom Ende des 13. Jhts. (Abb. 651). In der Kirche werden zwei Fragmente einer Pergamenthandschrift (Abb. 661) verwahrt, die wohl aus einem englischen Missale des 11. Jhts. stammen. Sie sind jedoch kein alter Besitz der Kirche.

II. Das Langhaus und die Sakristei der jetzigen Kirche wurden aus Feldstein im ersten Viertel des 15. Jhts. aufgeführt. Im Mauerwerk fanden sich Aussparungen für Backsteingewölbe. Die Gewölbe in Langhaus und Sakristei wurden nämlich erst etwas später, wie man annehmen kann während der 1430er Jahre, eingezogen. — Die erhaltenen mittelalterlichen Ausstattungsgegenstände sind sämtlich aus der Zeit um 1400: Ein Siegelstempel (Abb. 662), ein Triumphkreuz (Abb. 644) aus einer schwedischen Werkstatt und eine stehende Madonna (Abb. 645) Lübecker Arbeit.

III. Ein sog. Waffenhaus (Vorhalle) wird im S. angebaut. Für die Ausmalung von Waffenhaus und Langhaus im Jahr 1534 gibt wahrscheinlich König Gustav Vasa seine Unterstützung. — Zur Ausstattung gehören: Ein Flügelaltar (Abb. 627—643), ein hervorragendes Antwerpener Werk von ungefähr 1510, jedoch erst später in den Besitz der Kirche gelangt. Der Schrein für die obengenannte Madonna wurde um 1500 gearbeitet. Ein Sockel aus der gleichen Zeit gehörte wohl zu einer anderen Marienfigur. Das Messgewand (Abb. 656) trägt deutsche figurale Broderien vom Ende des 15. Jhts. Ein Reliquienkreuz (Abb. 653) aus der Zeit um 1475 ist eine niederdeutsche Arbeit.

IV. Bei der Restauration während der 1750er Jahre werden die Fenster vergrößert und die Wandmalereien übertüncht. Dabei wird die Kanzel von 1696 durch den Bildhauer O. Gerdman umgebaut und dekoriert (Abb. 648). 1780 erhält die Kirche eine Empore und neues Gestühl. Die Orgel stammt von 1783.

V. 1843—44. Ein W-Portal wird eingebrochen, der Eingang im S. vermauert, man schafft eine neue Fensteröffnung nach N. — In den 1880er Jahren wird die Kirche restauriert (Zementfussboden, Entstellung des Gestühls, Übermalung der Ausstattung). — 1935—36 Wiederherstellung unter Leitung von Architekt Å. Noreen mit J. Österlund als Konservator. Das S.-Portal wird wiedergeöffnet.

Die Ausmalung wird teilweise freigelegt, das Gestühl im alten Sinne mit geschlossenen Bankreihen erneuert, die Übermalung der Ausstattung aus den 1880er Jahren entfernt, wobei die bedeutenderen Stücke konserviert werden. Eine elektrische Heizung wird angelegt.

SUMMARY

I. The present church was probably preceded by a wooden one. A keyplate (fig. 616), ca 1300, now on the S. entrance door, probably survives from the original structure. — Inventory: font (fig. 651), end of 13th cent. In the church there are two fragments of parchment manuscript (fig. 661), which are probably parts of an English 11th cent. missal. They have not, however, belonged to the church from the beginning.

II. Nave and vestry built of grey stone, with sockets left in the walling for brick vaulting, first quarter of 15th cent. Nave and vestry vaulting built somewhat later, probably in the 1430's. — Inventory: seal (fig. 662), rood (fig. 644), Swedish work, and figure of Virgin (fig. 645), Lübeck work, all dating from ca. 1400.

III. Porch to S. Murals in porch and nave 1534, painted under patronage of King Gustav Vasa. — Inventory: triptych (figs. 627—643), distinguished Antwerp work, ca. 1510 (but did not belong to the church from the beginning), shrine enclosing above-mentioned figure of Virgin made ca. 1500 (fig. 645). A podium, of the same period (fig. 647), was possibly made for a similar figure, chasuble (fig. 656), with German embroidery, end of 15th cent., reliquary cross (fig. 653), ca. 1475, Low German work.

IV. Restoration in the 1750's: windows enlarged, murals limewashed over. — Inventory: pulpit (fig. 648), 1696, rebuilt and decorated by O. Gerdman; pews and loft, 1780, organ (fig. 620), 1783.

V. 1843—44: W. entrance constructed, S. entrance blocked up, new window installed to N. — 1880's: thorough restoration (cement floor, open pews, woodwork painted). — 1935—36: restoration under leadership of architect Ä. Noreen in collaboration with curator J. Österlund. Murals partly revealed, new enclosed pews, removal of paintwork applied to fixtures in the 1880's, conservation of important items. Electric heating installed.

Fig. 663. Edebo kyrka och klockstapel från NV. Foto i ATA.
Kirche und Glockenturm von Edebo von Edebo church and bell-tower from N. W.
NW.

EDEBO KYRKA

UPPLAND, STOCKHOLMS LÄN, FRÖSÅKERS HÄRAD,
UPPSALA ÄRKESTIFT, NÄRDINGHUNDRA KONTRAKT

Beskrivningen utarbetad av K. ASPLUND, E. BOHRN och S. CURMAN, avslutad
i januari 1955

TRYCKTA KÄLLOR: RHEZELIUS, s. 55—56 (vapensköldar och valfiskben avb.), s. 136 (kyrkan avb.). — RADLOFF I, s. 185—195. — SD II, nr 1031, 1337; III, nr 2218; V, nr 3571, 3754. — SCRIPTORES RERUM SVEVICARUM II, s. 304 f. — H. HILDEBRAND, Bidrag till svenska medeltidens konsthistoria (ANT. TIDSKR. II, 1869, s. 380). — O. SYLWAN, Kyrkomålningar i Upland från medeltidens slut (ANT. TIDSKR. XIV, nr 1, 1899, s. 17, 163 ff, 175, 178, 183). — UPPS. UTST.KAT. nr 40, 528, 665, 666, 754, 812, 840, 852. — KARL ASPLUND, Edebo kyrkas målningar (UPPS. UTST. 1918 Studier, s. 134—171). — EDV. KIHLMARK, Edebo kyrka och dess restaurering (Julhälsning till församl. i ärkestiftet 1919, s. 29—51). — UPPLANDS KYRKOR I nr 9, 1947. — CORNELL o. WALLIN, fig. 40, s. 45. — LINDBLOM I, s. 255. — BENGT G. SÖDERBERG, Svenska kyrkomålningar från medeltiden, Sthlm 1951, s. 232, pl. 152—153.

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: RA: Registratur för civilärenden 1745 18/9 fol. 928 v.—929 v. ang. beviljade stiftskollekter till klocka och sakristia. — KB: Ms F c 6. (Rhezeli reseanteckningar), s. 165, avb. av kyrkan; s. 195, avb. av 7 vapen och valfiskben, om beläten. — ATA: INV. 1829; IHRFORS, II: 2 s. 1926 o.

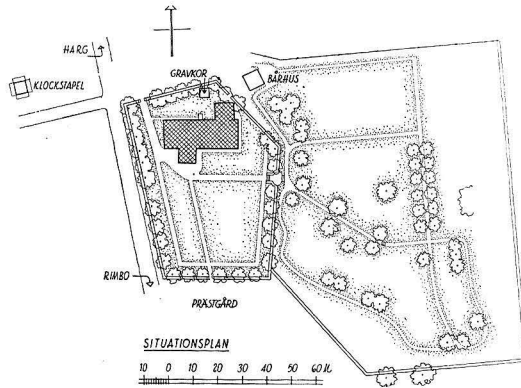

Fig. 664. Kyrkogårdsplan. 1 : 3000, uppm. 1954.
Grundriss des Kirchhofs. Plan of churchyard.

1927, avb. av klockstapel o. kyrka, plan av kyrkan, s. 1928—1944 anteckningar ur kyrkans äldre handlingar; HILDEBRAND, Ö. Uppl. s. 16, beskrivning av målningar, s. 101—109; akvarellerade teckningar efter valvmålningar ur SOHLMANS samling, odat. o. osign.; teckningar av medeltida dopfont och vapenhusets vindskidor; fotografier från tiden före och efter 1911—13 års restaurering; handl. rör. 1911—13 års restaurering samt bårhus; 4 bl. uppmättningsritn. 1911 (plan, sektioner, bänkar) av S. Curman samt restaureringsplan 1911; uppm. sakristia 1912 av Martin Olsson. — BST: Kgl. brev 1905, s. 539, 1912, s. 367 och 917; handl. och ritn. till restaur. av ark. S. Curman, 2 blad (plan, sektioner, bänkar och orgelpodium) stadf. 24/5 1912; 1 bl. värmeledn. stadf. 13/11 1912; handl. och 1 bl. ritn. till kyrkogårdsutvidgn. av Ove Leijonhufvud 1922, stadf. 18/4 1923; handl. och 1 bl. ritn. till bårhus, dat. 1932, stadf. 31/3 1934.

KYRKANS ARKIVALIER (i ULA): För beskrivningen värdefulla uppgifter finnas i följande avdelningar: RÄK. 1624—46 samt 1704—13 i LI: 1, 1723—1840 i LI: 2—4; ST. PROT. 1769—1853 i KI: 1—2; VIS. PROT. 1789, 1815 i KI: 1, 1823, 1833—34 i N: 2; INV. 1705, 1723 med tillägg 1748 i LI: 1, 1771 med tillägg 1771—88 samt 1789 med tillägg 1789—1821 i LI: 3.

Anteckningar om en stor eldsvåda 1621 i kyrkan och prästgården i LI: 1. Handlingar rörande klockstapeln 1759—60 i O: 2. — Dessutom skrivelser från domkapitlet och avskrifter av Kgl. resolutioner m. m. 1738—52 samt 1767 i KI: 1.

Vid angivande av fotografnamnen under bilderna i Edebo kyrkobeskrivning hava följande förkortningar använts:

C. L. = Dekorationsmålaren C. L. Lundin	O. S. = Olof Sörling
H. C. = Henrik Cornell	S. C. = Sigurd Curman.
M. O. = Martin Olsson	

Edebo socken kallades under medeltiden oftast Edhbohaeradh eller Ödhbor haeradh (STYFFE). Den nämnes tidigast 1291 i en förteckning över fastigheter tillhörande Uppsala domkyrka (SD, nr 1031). I de av Israel Erlandsson (f. c:a 1250,

Fig. 665. Kyrka och kyrkogård. Teckning av RHEZELIUS år 1635.

Kirche und Kirchhof, Zeichnung 1635. Church and churchyard. Pen drawing 1635.

† 1328 eller 1329) sammanställda berättelserna om S. Eriks mirakler omtalas i miraklet nr XLIII (Scriptores rerum svecicarum medii aevi II, s. 304), att en kyrkoherde Martinus i Edebo (Rector Ecclesiae Ebohäred), då han red hem från ett prästmöte, som hölls i Uppsala 1293, föll av hästen och skadades svårt, men räddades genom ett underverk av S. Erik. Vid denna tidpunkt fanns således både kyrka och präst i Edebo. 1316 visiterades Edebo av ärkebiskop Olov (SD, nr 2218).

RHEZELIUS har antecknat: »Nota S. Mart(ini) dagh håls K(yr)kie messa». Kyrkans titelhelgon har således varit den helige Martin av Tours.

Edebo socken synes ständigt hava varit ett eget pastorat.

Följande i texten nämnda gods, gårdar och byar ligga i Edebo socken: *Byringe, Forsbol, Hammarby, Harbroholm, Järinge, Lundås, Ronöholm, Sandika, Skälby, Sund; Skebo(holm)*, nu i Ununge, tillhörde tidigare Edebo socken.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Den gamla delen av kyrkogården (fig. 664) omges av stenmurar **KYRKOÅRD** av varierande höjd och bredd, uppförda av tämligen små gråstenar utan bruk. Ingångarna flankeras av vitputsade tegelstolpar med plåttak; de enkla grindarna av smitt järn äro enl. en påskruvad mäs-singsskytt utförda av J. Lundell, Faringe. — Vid en förhärjande eldsvåda 1621 brann även »Boodegården» upp (enl. L I: 1). Sannolikt betyder det, att bogårdsmurens spåntäckta tak (huvn) avbrann. Möjligen kan kyrkogården vid denna tidpunkt ha haft inhägnad av trä. 1636 »uthgaffz för boodhegårds Muren muradhes» (RÅK.).

Fig. 666. Engelcrantz'ska gravkoret. 1780-talet, från V. T. h. sakristian.
Foto M. O. 1912.

Grabchor der Familie Engelcrantz, von W, 1780er Jahre, rechts die Sakristei. The Engelcrantz burial chapel, dating from the 1780's, from W. Vestry to R.

Rhezelius' bild av kyrkogården från 1635 (fig. 665) synes emellertid angiva, att stenvmur då fanns. I muren funnos 2 stigluckor, den ena i S (fig. 665, RÄK. 1733), den andra i N (RÄK. 1741) förmodligen på samma ställen, som de nutida ingångarna. En av stigluckorna var 1635 av »beckat» trä (IHRFORS). Bägge stigluckorna hade tjärade spåntak (RÄK. 1742, 1745, 46). S stigluckan »uppbbyggdes» samt tjärades 2 gånger 1742 (RÄK.), »uppsattes» 1793 (RÄK.) och målades 1798 (RÄK.).

Ö om N ingången finnes innanför muren uppsatt en fattigbössa av järn, fästad mellan 2 runda stolpar, som uppbära ett spåntäckt gaveltak. Bössan har 2 hänglås, det ena av mycket ålderdomlig typ.

Mellan kyrkan och N muren ligger ett gravkor av vitputsat tegel med plåttak (fig. 666); fönster med järnluckor på N sidan och dörr på den V. Ovanför denna är inmurat adliga ätten Engelcrantz' vapen av gråmålad sandsten. Gravkoret byggdes av lagmannen Claes Engelcrantz (s. 906) troligen efter hustruns död 1784.

Enligt RÄK. 1752 fick trädgårdsmästaren vid Harbroholm den 10 april betalt »för trädens sättande kring kyrkan».

Kyrkogården utvidgades 1923 med ett mycket stort område på Ö sidan efter förslag av arkitekt Ove Leijonhufvud. Ned till den nya delen, som omges av gråstensmurar utom i N, där blott staket förekommer, leder en trappa av huggen gråsten.

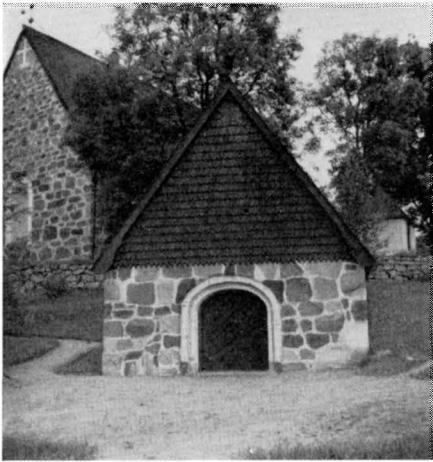

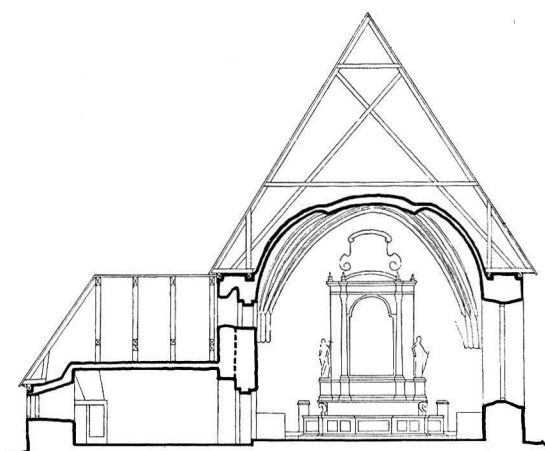
Fig. 667. Bårhus efter ritning av Ivar Tengbom 1934, från Ö. Foto 1954.

<p>Totenkammer nach Entwurf Ivar Teng- boms 1934, Ansicht von O.</p>	<p>Mortuary chapel, after design by Ivar Teng- bom, 1934, from E.</p>
--	---

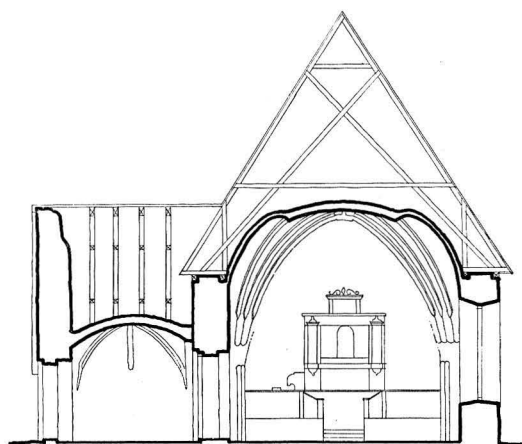

Fig. 668. Klockstapel från 1758. Foto 1954.

Glockenturm von 1758. Bell-tower, 1758.

SKÄRNING C-C

SKÄRNING B-B

Fig. 669. Tvärsektioner mot Ö och V. 1 : 300. Uppm. 1954.
 Querschnitte nach O und W. Transverse sections to E. and W.

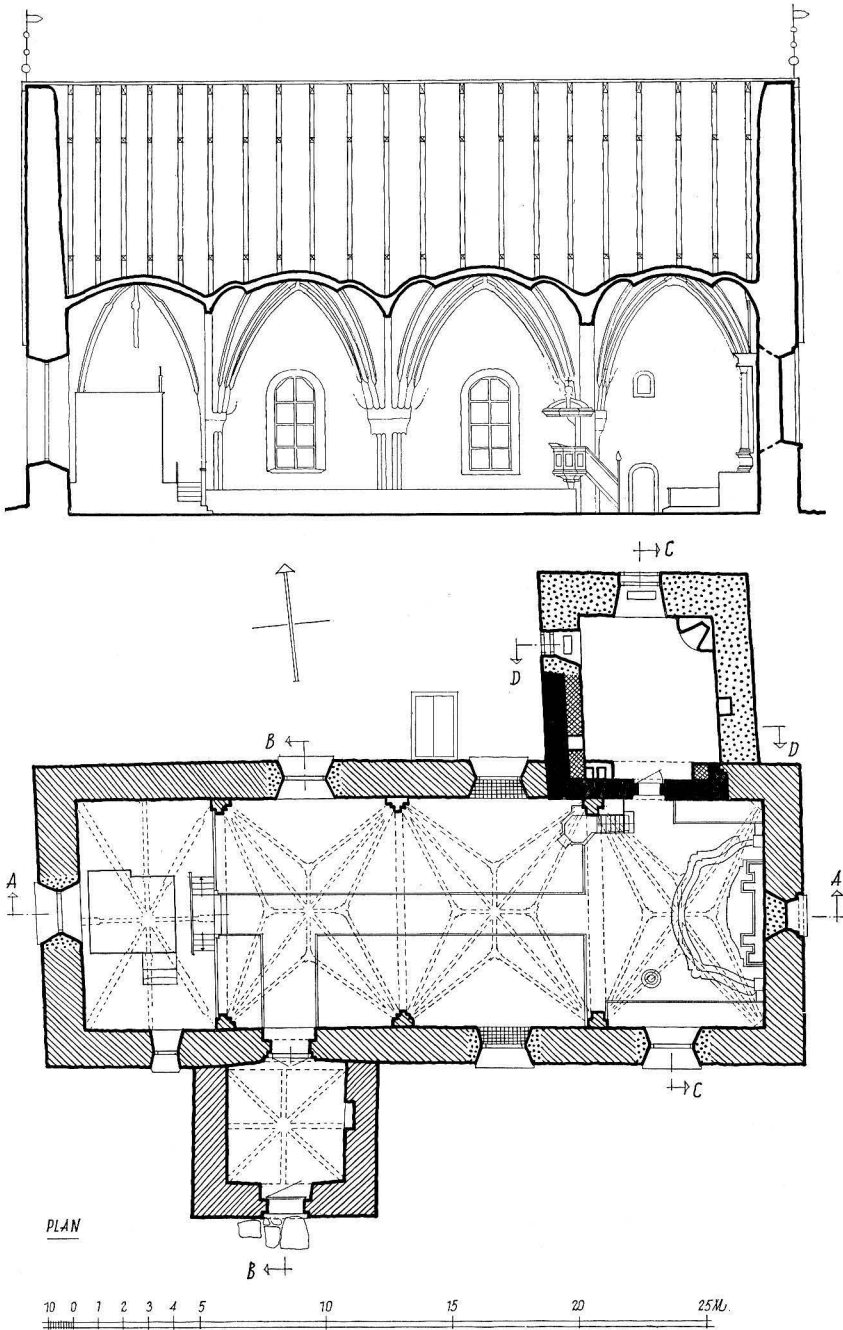

Fig. 670. Plan samt längdsektion mot N, uppm. 1954.
 Grundriss und Querschnitt nach N. Plan and longitudinal section to N.

Fig. 671. Kyrkan från S. Foto 1954.
Die Kirche von S. Church from S.

Fig. 672. Kyrkan från NÖ. Foto S. C. 1912.
Die Kirche von NO. Church from N.E.

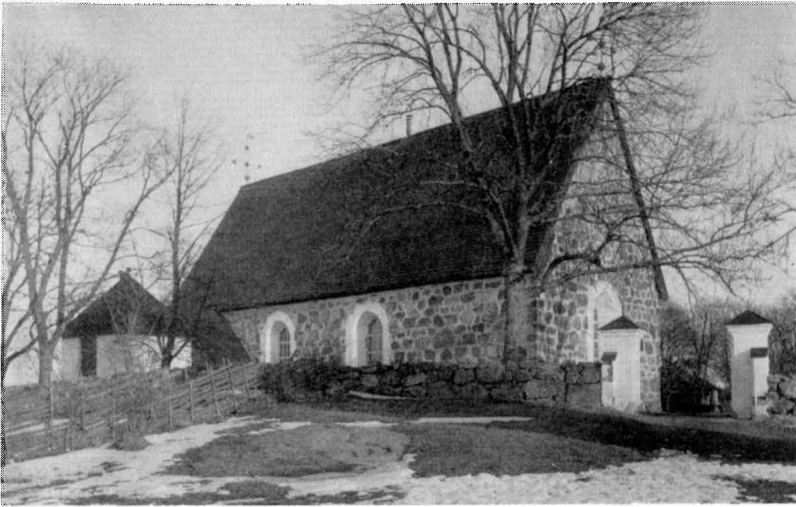

Fig. 673. Kyrkan från NV. Foto S. C. 1912.

Die Kirche von NW. Church from N.W.

På nya delen av kyrkogården uppfördes 1934 NO om kyrkan invid gamla bogårdsmuren ett bårhus (fig. 667) efter ritningar av professor Ivar Tengbom. Murarna av kluven gråsten, tak och gavelrösten klädda med tjärad spån; på Ö sidan en stickbågig portal av tegel med dörrar av trä.

NV om kyrkan på andra sidan stora landsvägen står en klockstapel (fig. 668), med konstruktion av torntyp och inklädd med rödfärgade bräder. De nedre, utskjutande partierna spånklädda. Lanternin med stora ljudluckor, avslutad med en plåttäckt huv, krönt av en spira med en halvmåne. På lanterninens alla fyra sidor står målat årtalet 1758. Enligt RÄK. gjordes detta år en utbetalning till kyrkovårdarna »för deras vid klockstapels byggande — — — hafde besvär». 1770 säges stapeln ha gjorts »ny» (RÄK.), men detta torde blott ha inneburit en mindre reparation, ty arbetet pågick blott i 5 dagar. 1788—89 täcktes huven med järnplåt av rådman Baillet (RÄK.).

KLOCK-
STAPEL

Vid en stor eldsvåda 1621, då kyrkans klocka förstördes (enl. L I: 1), måste även en tidigare stapel ha blivit lågornas rov. En ny sådan måste därefter snart nog ha uppförts. På 1720-talet användes allehanda järn till stapelns reparation (RÄK. 1724, 1726). Denna stapel ersattes 1758 av den nuvarande.

KYRKOPYGGNADEN

PLAN OCH
MATERIAL

Kyrkan (fig. 670) utgöres av ett enkelt rektangulärt långhus med ursprungliga valv omfattande även koravdelningen, en sakristia vid N sidan av kortravén samt ett vapenhus vid S sidan av den andra travén fr. V. Materialet i långhusets och vapenhusets murar är kliven gråsten i tämligen regelbundna skift med strukna fogar (fig. 671 och 674). Sakristians murar äro putsade ut- och invändigt. Tegel har använts i översta delen av långhusets rösten, i omfattningarna kring ingångar och fönster, i golven och i valven. I tegelpartierna å långhusets gavelrösten finnas vitputsade, likarmade blinderingskors, i V med runda ändplattor, i Ö stående på ett kort blinderingsband och med armarna försedda med korta tvärband. Högst upp på vapenhusets gavelröste finnes en rund vitputsad blinding med tegelomfattning (fig. 674).

INGÅNGAR

Vapenhusets portal har spetsbågig, ensprångig omfattning av tegel med strukna och vitmålade fogar (fig. 674). Dörren av dubbla lager plankor, på utsidan snedställda med profilerade gulmålade kanter, på insidan stående. — Långhusets portal från vapenhuset är svagt spetsbågig med två rätvinkliga språng på utsidan. I inre nischens ena sida ett bomhål av ej fullt 70 cm:s djup för stängning av en inåtgående dörr. Nuvarande utåtgående dörr är från en restaurering 1911—13. — Ingången till sakristian har utåt koret en tryckt rundbågig omfattning med ett rätvinkligt språng. Dörren är gjord av sammantade handsmidda järnplåtar; svartmålad. En dörring av järn är fästad vid ett beslag i form av en romb, vars spetsar löpa ut i gotiska liljor; nyckelskylten har liknande form.

FÖNSTER

Av kyrkans fönster har endast långhusets östfönster kvar sin ursprungliga form, men är sedan 1767 igenmurat på innersidan (RÄK.). Det har spetsbågig omfattning av vitputsat tegel med rätvinkligt språng ytterst och svagt skränande smyg (fig. 672). Som solbänk tjänar ett enda gråstensblock, som ligger i förband med omgivande murverk. Övriga fönster äro stora, breda och rundbågiga med vitputsade omfattningar och smyg; de ha bågar av rödmålat trä med små, blyinfattade rutor av antikglas från restaureringen 1911—13. Dessa fönsteröppningar ha alla förlorat sin ursprungliga form genom senare utvidgningar. Minst vidgat är S långsidans västligaste fönster V om vapenhuset, där en ursprunglig solbänk av gråsten ännu är bevarad. Förutom detta fönster funnos helt visst likartade fönster på långhusets S vägg Ö om vapenhuset på samma platser som de nu-

Fig. 674. Vapenhuset från S. Foto 1954.
Vorhalle, »Waffenhaus» von S. Porch from S.

varande liksom även ett på V gavelväggen. På N sidan funnos däremot ursprungligen inga fönster; detta framgår av de medeltida kalkmålningarna (jfr s. 852, II:40), särskilt på väggen under andra valvet från Ö. Åren 1735 och 1736 »utvidgades» 5 fönster och försågos med nytt glas (RÄK.). Eftersom Ö korfönstret aldrig utvidgats och sydfasadens västligaste fönster heller icke utvidgats i samma utsträckning som de andra, vill det av ordalydelsen synas, som om N-sidans två fönster varit upptagna redan före denna tidpunkt; dock är det icke uteslutet, att det skedde först 1735. Två år senare betalas 4 tunnor kalk »att huitmena kyrkiofenstren med» (RÄK.), d. v. s. de nya omfattningarna av tegel. Tydligt hade vid detta tillfälle de flesta fönstren erhållit

YTTERTAK

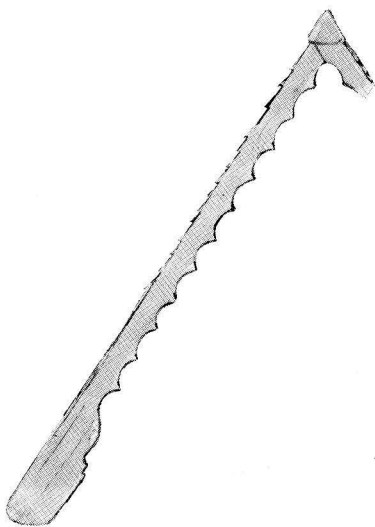

Fig. 675. Vindskada på vapenhus-gaveln. Teckn. av Aug. Sohlman, 1850-talet.

Das Traufenbrett am Giebel des »Waffenhauses«, Zeichnung aus den 1850er Jahren.

Gable-ending of porch. Drawing from the 1850's.

sin nuvarande form. 1745 kittströkos rutorna och målades karmarna (RÄK.). Om medeltida glasmålning i fönstren se s. 826.

Långhusets och vapenhusets branta sadeltak med vackert konturnerade vindskidor (fig. 675) täckas av handkluven, tjärad spån på brädpanel liksom också sakristians åt N valmade tak. Efter en brand 1621 måste kyrkans yttertak byggas nytt, och i sitt nuvarande skick härrör detta troligen i huvudsak från denna tidpunkt (IHRFORS). Takstolarna reparerades 1798 (RÄK.). Tjärning och förbättring av spånbetäckningen ha utförts vid upprepade tillfällen.

Vart och ett av långhusets rösen krönes av ett järnkors med 5 kopparklot och en vackert formad flöjel. I bägge finnas initialerna

»EMC» och »ANNO 1663», möjligen antydande, att någon betydande reparation av taket ägt rum vid denna tidpunkt. Initialerna syfta på Elias Magni Claviger, kh i Edebo från 1643 till sin död 1671.

INNERMURAR

Invändigt äro murar och valv putsade och i långhuset och vapenhuset praktiskt taget helt täckta med målningar (s. 828). Högt upp på norra korväggen finnes en öppning till sakristians vind. Öppningen stänges av en lucka, gjord av en enda bred plank, som bär spår av målningar.

1742 rappades »kyrkomurarna runt om» (RÄK.); härvid blevo målningarna på väggarna i långhuset övertäckta, vilket de förblevo fram till 1911 (s. 828). 1773 vitlimmades hela korttravén, även valvet (RÄK.). De tre övriga valven samt övre delen av väggarna under dem ha aldrig varit överkalkade (se fig. 677—78).

GOLV

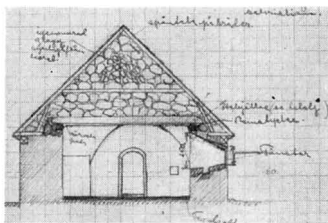
Golvet är i långhusets gångar och i koret belagt med tegel i mönster; i bänkkvarteren och innanför altarringen är det av trä. Om gravstenar i golvet se s. 893. — 1742 inlades trägolv (RÄK.); 1787 belades golvet med 3 100 tegel (RÄK.) och 1799 lagades det med 100 tegel (RÄK.). Tegelgolvet omlades 1913.

Långhuset täckes av 4 putsade ribbvalv av tegel; kapporna en halvsten tjocka (fig. 669—670). Valven vila på murpelare, byggda intill långmurarna utan förband med dessa, samt på snett över hörnen lagda konsoler av gråstensblock, som ligga i förband med murarna. Ovanför konsolen i SV hörnet är uppgången till kyrkvinden genom en rektangulär öppning med trälucka. Sköldbågar saknas; valvkapporna övergå i murarna utan markerad gräns.

Gördelbågarna äro svagt spetsiga. Bågen mellan kor och långhus är av 2, de övriga av 1 tegelstens bredd. De tre Ö valven indelas av ribbor i ett enkelt stjärnmönster; det västligaste valvet har ribbor enbart i diagonalerna och i hjässlinjerna. Ribborna äro i allmänhet av halvstens bredd, ha rätvinklig profil och äro icke synliga på valvens ovansida. Kring ribbornas skärningspunkter i de tre Ö valven hava ribborna helstens bredd. Det enklare västligaste valvet har gjorts rikare genom att varje ribba är av hel- eller halvstens bredd i en viss bestämd växling, så att en stjärna av halvstensribbor bildas kring hjässan. Av valvkappornas och hörnkonsolernas förhållande till murarna framgår, att valven äro byggda samtidigt med yttermurarna eller i varje fall planerade samtidigt med murarnas uppförande.

Vapenhusets murar ligga icke i förband med långhusets, ehuru murverket är av alldeles lika utseende. Mitt på vapenhusets Ö innervägg finns en fyrkantig nisch (B 102, H 100, Dj 18). Vapenhusets rum täckes av ett tegelvalv av halvstens tjocklek med ribbor i diagonaler och hjässlinjer av halvstens bredd med rätvinklig profil (fig. 669). På N sidan mot långhusmuren vilar valvkappan på en svagt spetsbågig sköldbåge av helstens bredd; på övriga sidor övergå kapporna i murarna utan markerad gräns. Detta visar, att valvet är samtidigt med vapenhusets murar, men att dessa äro senare uppförda än långhuset. Väggar och valv putsade och försedda med medeltida kalkmålningar (s. 869). Golvet av tegel i mönster, omlagt vid restaurering 1911—13.

Sakristian utgöres av ett lågt rum, täckt med ett plant tak av tätliggande ekbjälkar, på undersidan putsat. Murarna äro ut- och invändigt putsade. Två fönster med djupa inre nischer, täckta av tryckta

LÅNGHUSETS
VALV

Fig. 676. Sektion 1 : 300, genom sakristian mot S före restaurering. Uppm. M. Olsson 1912.

Schnitt durch die Sakristei gegen S vor der Restauration.

Section of vestry towards S before restorations.

VAPENHUSET

SAKRISTIA

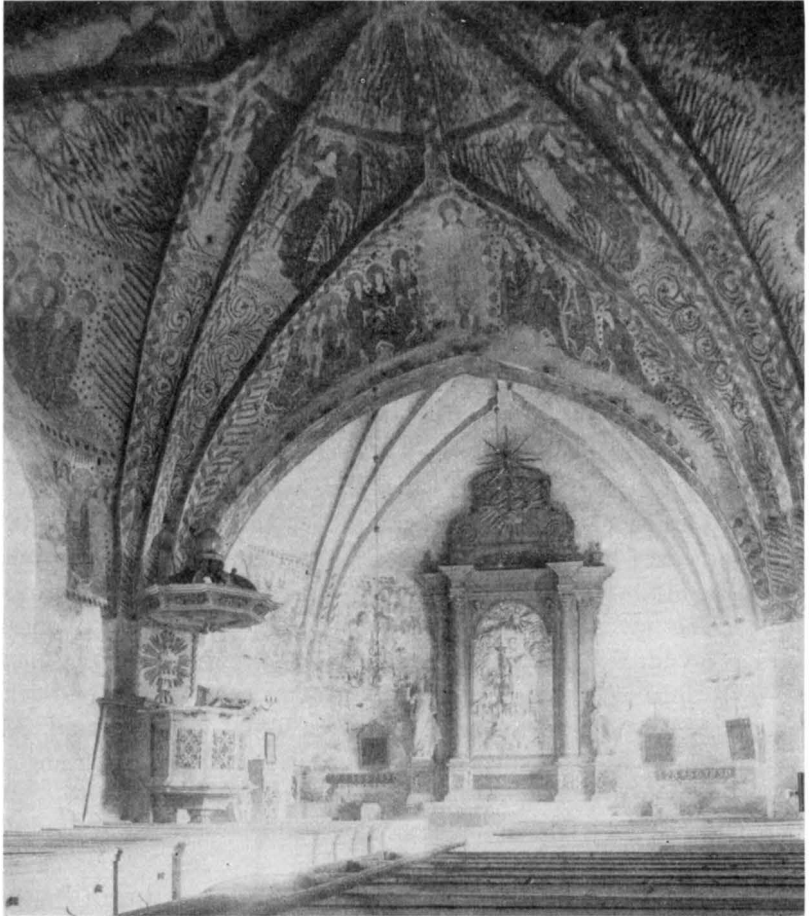

Fig. 677. Interiör mot Ö före restaureringen 1911—13. Foto S. C. 1911.

Kircheninneres gegen O vor der Restaura- Interior towards E. before restorations of
tion 1911—13. 1911—1913.

bågar. I fönsterbottnarna ha funnits rännformiga fördjupningar med kvadratisk genomskärning, numera igenmurade. I NÖ hörnet en enkel murad spis, uppförd 1911—13. Från samma tid härstammar den tryckta valvbåge, som är slagen mellan två murklackar i SÖ, resp. SV hörnet. I Ö väggen finns en nisch (B 58, H 106, Dj 55), framför vilken en vacker 1600-talsdörr suttit intill 1911—13, då den flyttades framåt för att ingå i det då utförda förvaringsskåp, som nu upptager hela Ö väggen. I V muren har funnits en liknande nisch (B 50, H 80,

Fig. 678. Interiör mot V före restaurering 1911—13. Foto S. C. 1911.

Kircheninneres gegen W vor der Restaura-
tion 1911—13.

Interior towards W before restorations of
1911—1913.

Dj 55) med en något utskjutande häll som överliggare. Igenmurad på 1930-talet. — Golvet av trä, inlagt vid restaureringen 1911—13. Dessförinnan tegelgolv. Yttertaket är valmat mot N, spåntäckt.

Sakristians nuvarande utseende härstammar i huvudsak från 1748, då betydande utgifter gjordes för densamma. Räk. upptager lön åt murmästaren samt byggmästarens lön och kost, utgifter till glas-mästaren m. m. År 1745 hade Kgl. Maj:t beviljat två stiftskollekter till Edebo bl. a. till att »å nyo» uppbygga »den bofälliga sakristian» (RA, registr. f. civilärenden 1745).

Fig. 679. Interiör mot Ö efter restaurering 1911—13. Foto 1954.
Kircheninneres gegen O nach der Restauration 1911—13. Interior towards E. after restorations of 1911—1913.

Sakristian utgör emellertid icke någon enhetlig byggnad från 1748. I dess murverk ingå delar av en äldre sakristibyggnad, vilkas omfattning icke nu med säkerhet kan avgöras på grund av de tjocka puts-lager, som täcka murverkets båda sidor. Emellertid kunna följande iakttagelser göras.

Sakristians S mur är till sin nedre del endast hälften så tjock som övriga murar. Av de båda nyssnämnda murklackarna är den SV inbyggd vid 1911—13 års restaurering och innehåller en varmlufts-kanal samt en skorstenspipa från värmekammaren under långhuset (s. 824). Den andra hörnklacken utgör däremot en rest av en äldre sakristias Ö mur (se fig. 670 o. 676). Före restaureringen 1911—13 syntes på S sakristieväggen emellan den sistnämnda klacken och det SV innerhörnet spår av ett tunnvalv, som täckt den äldre, smalare sakristian (fig. 754:A). Från sakristivinden kan man i N långhusmurens ytterliv iakttaga en båge av gråsten, murad omedelbart utanför platsen för detta tunnvalv. I den tidigare nämnda öppningen mellan koret och sakristivinden kan man iakttaga, att muren mellan sakristia

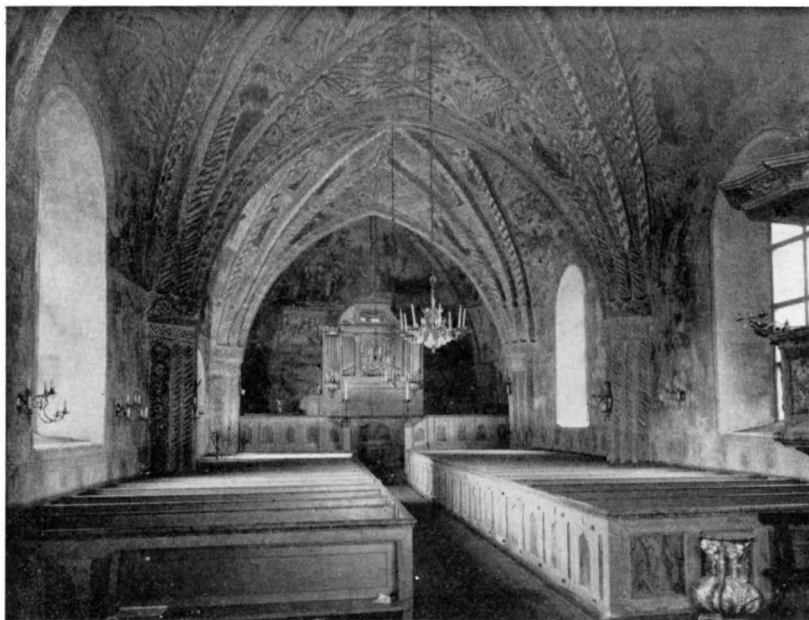

Fig. 680. Interiör mot V efter restaurering 1911—13. Foto 1954.

Kircheninneres gegen W nach der Restauration 1911—13. Interior towards W. after restorations of 1911—1913.

och kor i sin övre del består av två skikt, ett äldre mot koret, och ett annat, yngre, som vilar på nyssnämnda gråstensbåge och går med sin N yttersida i liv med långhusets N yttermur (fig. 669).

Under predikstolen kan i N långhusmuren iakttagas ett svagt utskjutande parti, som genom sitt läge angiver sig såsom den ursprungliga sakristibyggnadens SV ytterhorn. — Korets N innervägg företer c:a 2 m Ö om den nyssnämnda gluggen till sakristivinden vissa smärre oregelbundenheter.

Här ovan skildrade förhållanden torde kunna tolkas på följande sätt. Före nuvarande stenkyrkobyggnad har funnits en kyrka av trä med en sakristia av sten, såsom fallet varit vid flera uppländska kyrkor exempelvis i Lunda, Närtuna, Kårsta (SvK Uppl. III, fig. 182, resp. 224), Frösunda och Uppsala-Näs.¹ Denna ursprungliga stensakristia med gavelrösten i N och S hade murar av c:a 3 fots tjocklek (varav återstår den S och sannolikt större delen av den V). Den

¹ A. TUULSE, Träkyrkor med stensakristia, i Fornvännen 1951, s. 159—181.

hade troligen plant innerträtak. Då sakristian något senare över-
täcktes med det stentunnvalv, varav spår voro synliga före 1911—13
års restaurering (fig. 676), förtjockades den Ö och V muren för att
tjäna som tunnvalvets vederlagsmurar (jfr sakristian i Kårsta).
Sakristian var i detta stadium smalare än den nuvarande. Dess Ö
mur låg c:a 115 cm längre åt V. Murklacken i nuv. SÖ hörnet är en
rest av denna mur.

Då träkyrkan sedermera ersattes med nuvarande stenbyggnad, som
uppfördes med tjocka stenmurar utanför träkyrkan, byggdes den förut
nämnda valvbågen av sten över sakristians tunnvalv för att uppbära
den förtjockade muren vid sakristians urspr. sydgavel. Vid dennas
uppförande uppstodo också de ojämnheter å N korväggen, som om-
nämnts ovan.

Denna sakristia stod i huvudsak oförändrad till 1748, då den, såsom
ovan nämnts, var bofällig och byggdes »ånyo». Därvid utvidgades
den mot Ö, möjligen även mot N och fick sitt nuvarande utseende.
1761 »gipsades» taket (RÄK.), som fick en runt väggarna neddragen
profilerad list. Taket tyvärr omputsat på 1930-talet med granulerad
yta och ett kors i mitten.

RESTAU-
RERING
1911—13

Kyrkans interiör fick sitt nuvarande utseende genom en restaure-
ring, utförd 1911—13 under ledning av dåvarande professorn Sigurd
Curman. Huvudsyftet med denna var återställande av kyrkointeriö-
rens rika målningsskrud, varom mera nedan s. 828. Därvid ersattes
en tidigare befintlig orgelläktare (s. 880) med ett lågt podium i väst-
ligaste travén för att dennas målningar skulle komma till sin rätt i
interiören (fig. 680). Vidare omlades tegelgolven, bänkinredningen
gjordes bekvämare med bibehållande av äldre slutna bänkar, innan-
fönster insattes, nya dörrar mellan vapenhus och långhus. Ursprunglig
färg på inventarier framtoogs och kompletterades. I sakristian anord-
nades en skåpinredning utmed Ö väggen.

Samtidigt ersattes den äldre kaminuppvärmningen av kyrkan med
varmluftsvarmeledning med värmekammare förlagd under långhusets
andra travé, varifrån varmluftskanaler uppdrogos i travéns båda
fönsterbottnar samt till sakristian. I denna uppmurades en enkel
öppen spis på kaminens tidigare plats.

DATERING

Den nuvarande kyrkobyggnadens långhus, vars valv äro byggda
eller i varje fall planerade samtidigt med murarnas uppförande, kan
på grund av valvens form knappast dateras före 1400-talets mitt.
Kalkmålningarna, utförda c:a 1515 (s. 838), sätta en övre gräns för
dateringen. Emellertid giva de medeltida glasmålningar, som funnits i

Fig. 681. En sida ur RHEZELIUS' anteckningsbok 1636.

1. Johan von Wernstedts begravningsvapen, 2. Anna Kyles vapen på ett antependium, 3—6, vapen i ett målat fönster i Ö gaveln. S. 826, 892, 895.

Eine Seite aus einem Notizbuch von 1636. 1. Johann von Wernstedts Begräbniswappen, 2. Anna Kyles Wappen auf einem Antependium, 3—6. Wappen als Glasmalerei in einem Fenster des Ostgiebels.

A page of a notebook, 1636. 1: funeral hatchment of Johan von Wernstedt. 2: coat-of-arms of Anna Kyle on an altarhang- ing. 3—6: coats-of-arms in a stained glasswindow in E. wall.

östgavelns fönster, en ytterligare hållpunkt. De kunna nämligen dateras till 1470-talet (s. 828). Långhusets uppförande torde därför kunna sättas till tredje fjärdedelen av 1400-talet, i varje fall före 1480.

Vapenhuset är senare uppfört, dock färdigt senast 1515, då målningarna utfördes.

Före nuvarande stenkyrkans uppförande måste dock en kyrka ha funnits på platsen. Socknen nämnes 1291 och präst i Edebo omtalas 1293 (se ovan s. 809), varför en kyrka säkert funnits i Edebo vid 1200-talets slut.

Denna har sannolikt varit byggd av trä, men haft en sakristia av sten, av vilken betydande rester äro inbyggda i nuvarande sakristia (se ovan s. 822 f.). När denna äldsta sakristia med tillhörande träkyrka uppförts kan icke avgöras, då säkra hållpunkter för de bevarade sakristidelarnas datering saknas. Sannolikheten talar för tidigt 1200-tal.

GLASMÅLNINGAR I FÖNSTREN

I S korfönstret finnas målade rutor med adliga ätterna Wernstedts och Kyles vapen; under dessa stå inskrifterna: »JOHAN VON WERNSTEDT / till Harboholm / Här begrafven / Anno 1629» och »ANNA CLAESD. KÿHLE / till Harlinge / Död uppå Sundbyholm / Anno 1652». På en ruta nederst t. v. i samma fönster är inbränd inskriften: »Till minnet af Johan Wernstedt och hans maka uppsattes dessa vapen af ätten anno 1913.» Nederst t. h.: »M. Wernstedt pinxit.» — Vapen och inskrifter tillkommo vid kyrkorestaureringen 1911—13. Glasmålningen är utförd av dåvarande arkitekten Melchior Wernstedt.¹ Jfr begravningsvapen s. 895.

Ännu 1636 har kyrkans Ö fönster varit försett med medeltida glasmålning, nu försvunnen. Om denna anför RHEZELIUS: »Dessa eft(er-skrefne) 2 V(apner) stå på Ruterna i öst fönstret bakom Altaret» (fig. 681: 3 o. 4). »Därsammastädes desse tuå W(apner)» (fig. 681: 5 o. 6). »I samma fönster står Christi X-fix marierna och S. Lars me(dh) halstret.» Fönstret har sålunda innehållit en korsfästelsescen

¹ Ang. JOHAN (VON) WERNSTEDT se släkttavla s. 737. Arkitekten, numera professorn vid Chalmers Tekniska Högskola MELCHIOR WERNSTEDT, f. 1886, som målat vapnen i S korfönstret, är brorsons sons sons son till Johan von Wernstedt. — Melchior W. deltog i upprättande av 1911—13 års restaureringsförslag (s. 824) till Edebo kyrka.

Fig. 682. Interiör mot SO. Foto Iwar Anderson 1941.

Kircheninneres gegen SO. Interior towards S.E.

såsom huvudgrupp. Vapnen ha väl syftat på donatorer till fönstermålningen.

Av de fyra vapnen har endast ett (fig. 681: 3) kunnat tydas. Det är ett Posse-vapen. Skölden fig. 681: 4 synes innehålla ett bomärke, 5 är blank, 6 innehåller ett Andreaskors, vars släkttillhörighet ej kunnat identifieras. Själva sköldformen synes datera vapnen till 1400-talets tredje fjärdedel. Den överensstämmer helt med 6 i Roslagsbro kyrka målade vapensköldar (fig. 128), som genom inskrift äro daterade till 1471 (s. 142). — Den enda kända medlem av Posse-ätten, som skulle kunna sättas i samband med glasmålningen i Edebo, är Sven Peders-

son,¹ vilken omnämnes såsom kyrkoherde i Stockholm under 1460-, 70- och 80-talen. Denne nämnes även såsom kanik i Uppsala (första gången 1477), och i denna egenskap kan han tänkas hava haft någon förbindelse med Edebo sn, där domkyrkan ägt fastighet redan på 1200-talet (SD nr 1031) och där ett på 1300-talet grundat kanonikat ägde flera gårdar enl. Registrum Upsalense (SD nr 3835, tom V s. 315). Han dog omkring årsskiftet 1484/85. Glasmålningen torde med ledning av ovanstående uppgifter kunna dateras till omkr. 1470—80, vilket har betydelse för kyrkobyggnadens datering (s. 824).

MURALMÅLNINGAR²

Kyrkans interiör (fig. 679—680) är utomordentligt vacker tack vare de välbevarade, i färgskalan harmoniska medeltida kalkmålningar, som helt täcka väggar och valv i långhus och vapenhus. Såsom tidigare nämnts (s. 818) överkalkades under 1700-talet vissa partier av målningarna, men betydande delar därav ha dock aldrig varit överkalkade (se fig. 677—78). I samband med kyrkans restaurering 1911—13 framknackades de dolda partierna med intresse och skicklighet av dåvarande kyrkoherden i Edebo Edvard Kihlmark.³ Samtliga målningar rengjordes därefter och konserverades av dekorationsmålaren C. L. Lundin 1911—1912. Arbetet stod under ledning av dåvarande arkitekten Sigurd Curman.

Målningarna äro utförda med kalkfärg på torr grund. De använda färgerna äro rödbrunt (= caput mortuum); rött (=mönja; starkt mörknad); blandning av rödbrunt och rött; grönt (=permanentgrönt); svart (= bensvart), grått (=utspätt svart); blått (=kobolt) och gult

¹ PAUL SJÖGREN, Ätten Posses historia intill år 1500. Uppsala 1950, s. 81—89. — Se även SvK Sthlm I, s. 53.

² Målningarna i Edebo kyrka undersöktes och beskrevos sommaren 1912 av dåvarande fil kand. sedermera fil. dr KARL ASPLUND för SvK. I avvaktan på tryckningen av Frösåkers härads kyrkibeskrivningar publicerades Asplunds detaljerade målningsbeskrivning i STUDIER I UPPLANDS KYRKLIGA KONST, utgivna av UPPS. UTST. Sthlm 1918, s. 134—174. Denna ligger till grund för här publicerade, något förkortade beskrivning, i vilken hänsyn även tagits till senare forskning samt den efter 1918 utkomna litteraturen om svenska medeltidsmålningar.

³ EDVARD KIHLMARK, f. 1868, † 1932; komminister i Rasbokil 1895, där han praktiskt deltog i kyrkans restaurering 1909—10; kh i Edebo 1910—23; kh i Övergran, Yttergran och Kalmar 1924. I Yttergrans kyrka framknackade han medeltida kalkmålningar vid kyrkans restaurering 1927.

N

S

Fig. 683. Valvmålningar i travé I: 1—35. S. 844. Foto M. O. 1912.
Gewölbemalerei in Joch I: 1—35. Paintings on vaulting in bay I: 1—35.

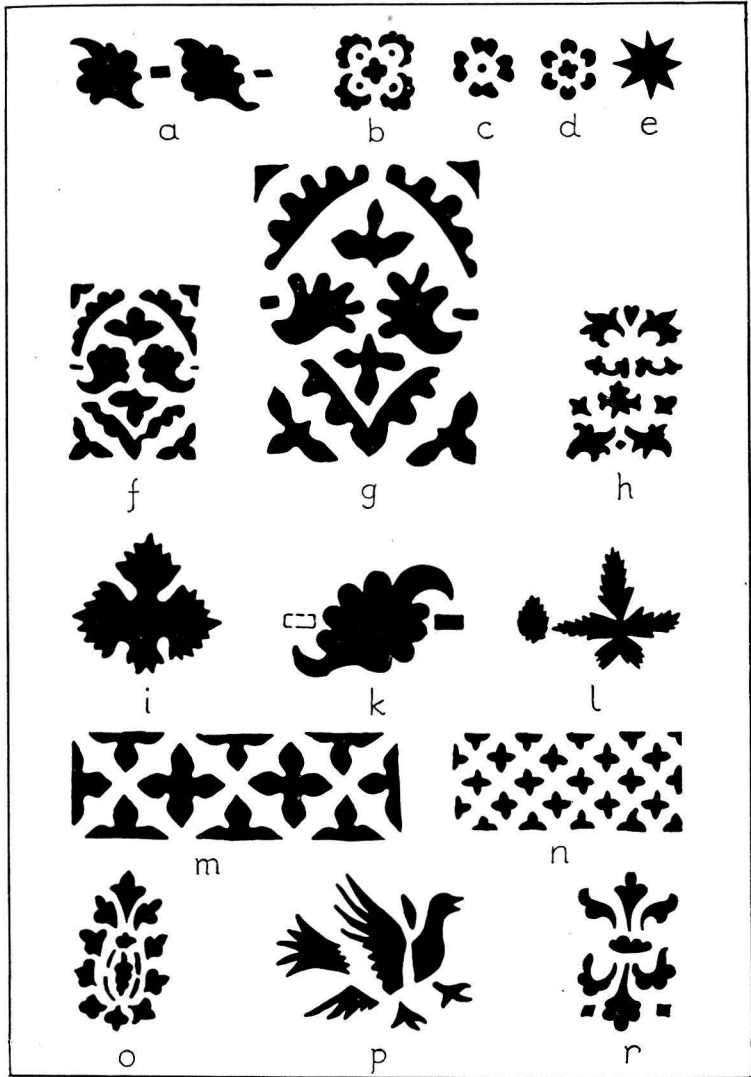

Fig. 684. Schabloner i bårder och å bottenytor. 1: 15.

Schablonenmuster von Umrahmungen und Hintergrund. Stencilling border and background. Hintergrund.

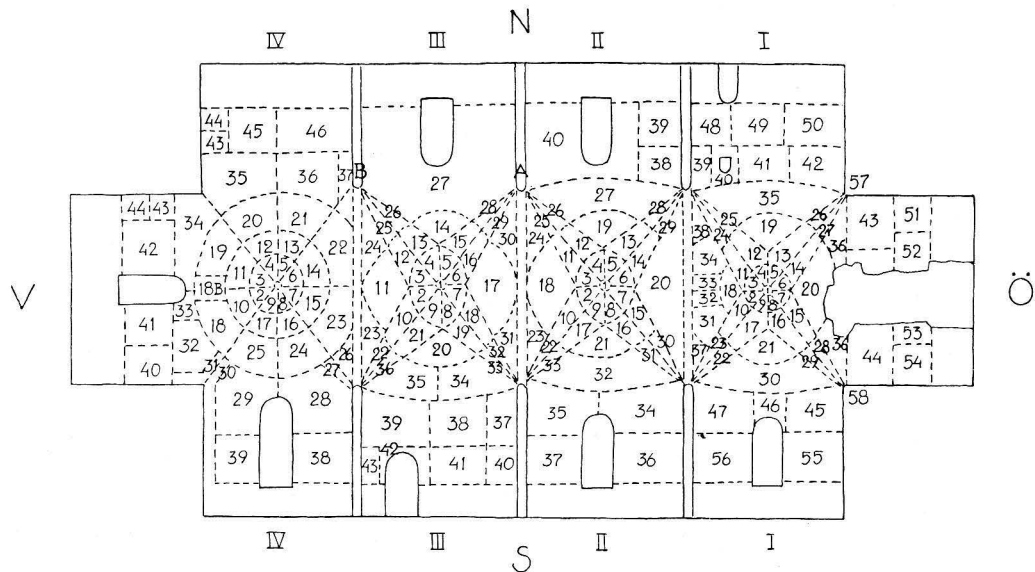

Fig. 685. Schema över kyrkans valv- och väggmålningar.
 Die Anordnung der Ausmalung im Überblick. Scheme of vaulting and wall paintings.

(= ockra). Grunden är grumligt vit; en renare vit färg, som ställvis förekommer i dräkter och språkband, är troligen ren kalk.

Den gula färgen har kommit till användning i så stor utsträckning, särskilt i koret, att helhetsintrycket av interiören domineras därav. För övrigt äro rödbrunt och grönt huvudfärgerna.

Då det inte finns sköldbågar, gå vägg- och valvmålningar över i varandra utan särskild avgränsning. Genom dekorativa bårder ordnas valvens målningar i koncentriska cirklar kring hjässan; särskilt tydligt är detta i korvalvet (fig. 683). På väggfälten äro figurscenerna ordnade i 2 våningar runt kyrkan; två framställningar på N sidan i travé II och III bryta emellertid genom sin storlek denna ordning. Målningarna avslutas nedåt ungefärligen i manshöjd med en bred sammansatt bård.

De bårder, som skilja de olika scenerna från varandra, äro i allmänhet schablonerade och målade i rödbrunt (fig. 684). Som vågrät begränsning är en bård av eklöv konsekvent använd (fig. 684: a). Den breda avslutningsbården nedåt är sammansatt av 4 vågräta skikt; räknat uppifrån (fig. 692): 1. rödbrun schablonerad bård; 2. svarta dubbelrosor på vitt med gul blombotten samt grönt och brunt innerst i bladen (i travé I endast grönt); 3. bård som 1; 4. tygimitation, bestående av stående rektangulära fält, vartannat rödbrunt, de mellanliggande gröna eller gula; under fälten äro målade fransar, gröna under rödbruna fält och rödbruna under övriga.

Valvribbornas ornamentik är tämligen ensartad i hela långhuset. I alla fyra travéerna förekomma veckade band eller band, som äro spiralformigt lagda kring en stav, i rött, grönt och gult. Dessutom förekomma gula trappstegsornament, molnband och sicksackband i vitt och grönt på rödbrun botten. De nedre delarna av ribborna i travé IV, och hela ribborna i vapenhuset äro dekorerade med rödbruna schablonbårder.

På kapporna och väggarna förekommer synnerligen rikligt ett »nate»-artat (Asplund) växtmotiv bestående av långa rödbruna stjälkar, antingen raka eller bildande spiralrankor, tätt besatta med halvrunda bladskivor, oftast på bägge sidorna, men ibland endast på den ena; bladen på ena sidan äro i regel rödbruna, på den andra gröna eller grå. Stjälkarna och slingorna avslutas ofta med »humleklängen» eller schablonerade blad eller blommor i rödbrunt (fig. 689—690 o. 724).

Stjärnor, blommor och fåglar (fig. 684: b—e, p) schablonerade i rödbrunt utfylla överallt bakgrunden till figurframställningarna och äro ibland även inströdda bland »nate»-motiven.

För målningarnas innehåll redogöres genom bildkatalogen s. 840—

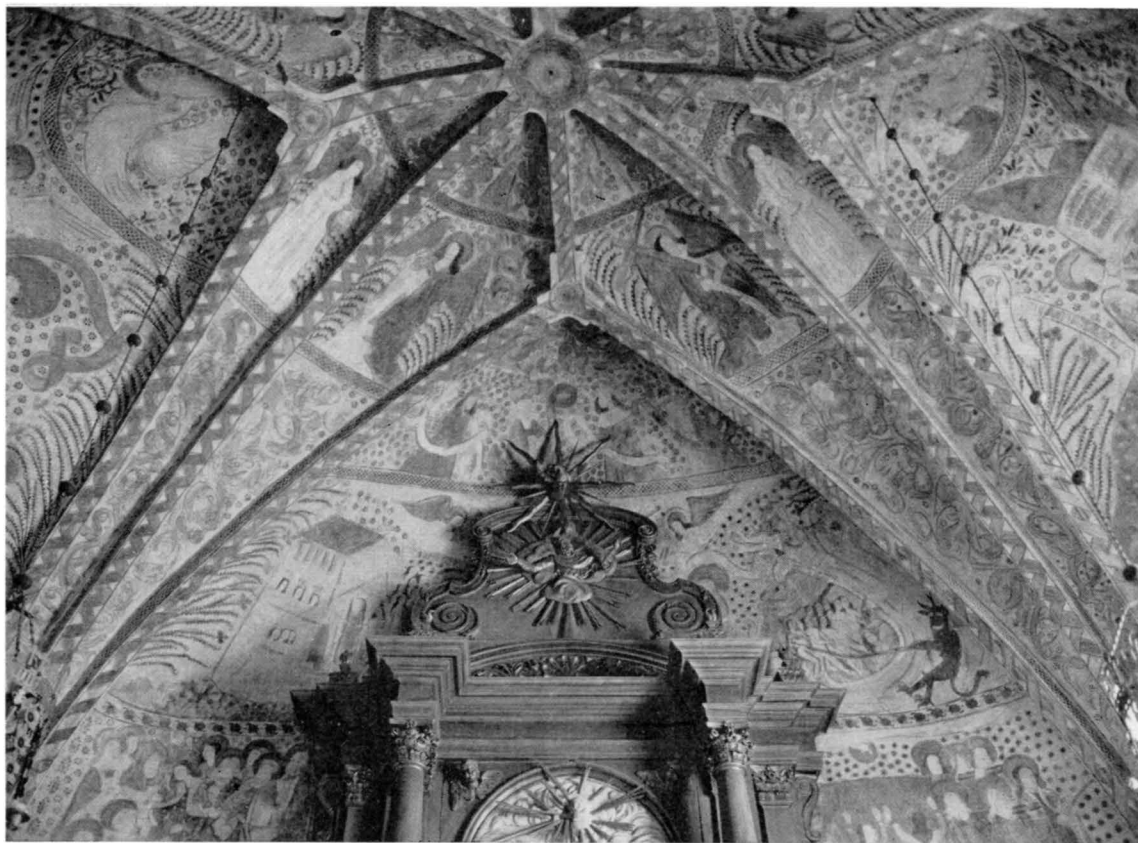

Fig. 686. Ö delen av valvet, travé I. Foto Zornska Inst., Stockholms Högskola.
Ö. Teil des Gewölbes im Joch I. E. part of vaulting of bay I.

873. Ur ikonografisk synpunkt är ingen sträng ordning iakttagen. Sammanhörande scener äro lika ofta utspridda som sammanförda. Ej heller kan man iakttaga någon stegrad helighet av ämnena mot Ö. Vapenhuset är som vanligt i betydande omfattning ägnat åt djävulen och folksagor, men där förekommer även en framställning av så betydande helighet som Kristi vapen (fig. 727).

Figurscenerna framställas ofta på en ljusgrå mark, på vilken växa små örter med schablonerade blad och vita blommor. Modellering av ansikten och övriga nakna partier har säkerligen funnits överallt, men är numera flerstädes försvunnen. Figurerna äro väl proportionerade; teckningen ofta förträfflig, men ojämn. Dräkterna äro delvis långa, veckrika mantlar med schablonerade mönster och hava ofta vita kantbårder; lägre på rangskalan stående personer äro klädda i korta livrockar och luvor. Färgerna i figurscenerna äro övervägande rödbrunt, grönt och gult; vanligen två färger hos varje figur.

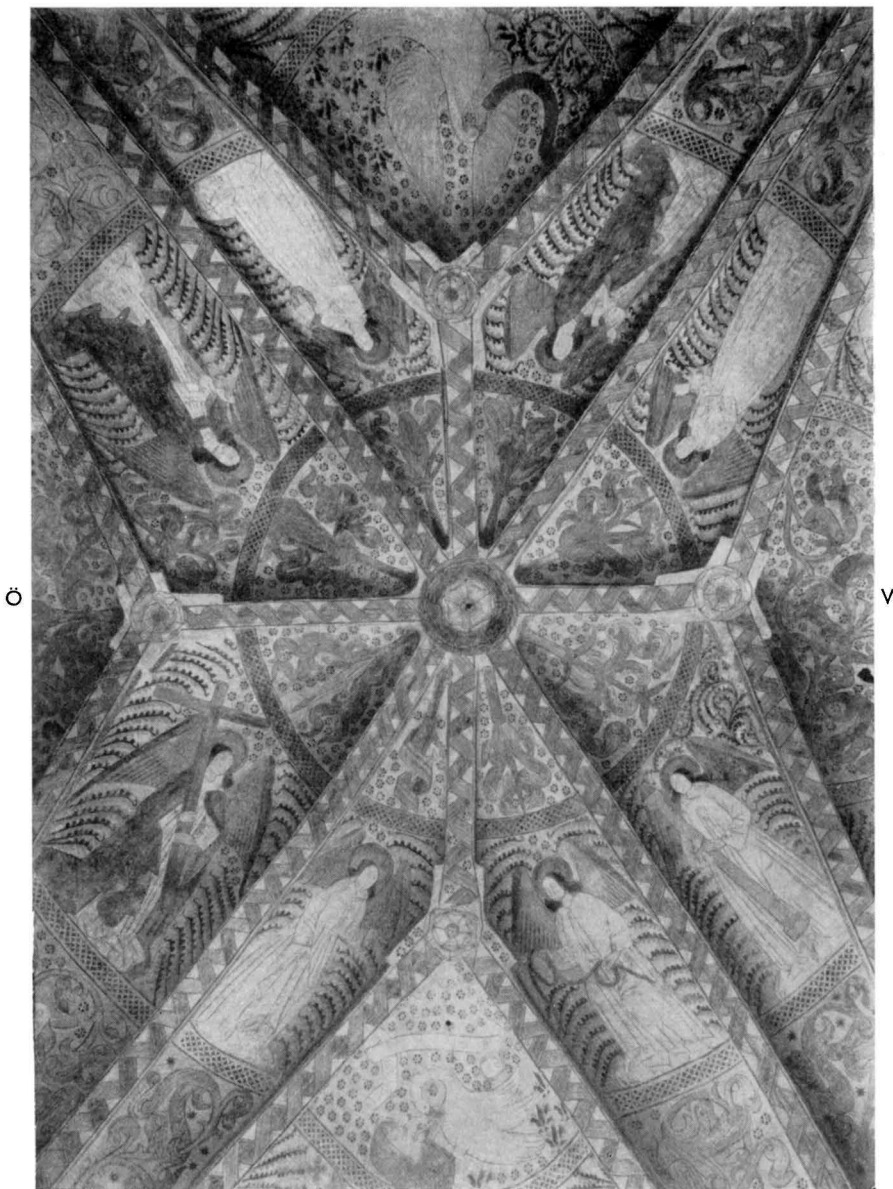
Biblia pauperum¹ har spelat stor roll som förebild för målningarna i Edebo. Detta spåras exempelvis i figurernas uppställning, i dräkt-detaljer och arkitekturbilder. Scener äro i flera fall sammanförda på samma sätt som i Biblia pauperum. Att David återfinnes icke mindre än tio gånger beror på inflytande från detta håll. Språkbanden — i gult och vitt med rödbruna bokstäver — följa oftast Biblia pauperum, men äro på flera ställen fullständigt meningslöst placerade utan samband med framställningens innehåll. Fullständigt beroende av nämnda förebild har man icke varit; sålunda förekomma språkband med svensk text — trosbekännelsen, fördelad på apostlarna i travé III och IV i följande ordning: III: 12 + III: 15, 19, 10; IV: 14, 15, 17, 10 + IV: 11, 12 (se målningsförteckning s. 840—873). — I Hargs kyrkas målningar (travé III, valvet, nr 2 o. 6, s. 696) förekommer även en del av trosbekännelsen, men på latin. Det finnes även i övrigt många likheter i motiv-val och framställningssätt mellan målningarna i Edebo och Harg (s. 686).

Den ofta mycket kraftiga modelleringen av ansiktena i Edebo-målningarna är troligen att tillskriva ett inflytande från Albertus Pictor — själva teckningen är dock honom underlägsen — liksom också en tydlig strävan att komponera dramatiska figurscener. I detta avseende har dock säkerligen den gemensamma förebilden — Biblia pauperum — även varit av betydelse.

Överst på murpelaren i N mellan travé II och III (fig. 685:A) äro

¹ Om denna viktiga medeltida uppbyggelsebok med illustrationer, som spelat en stor roll såsom förebilder för svenskt kyrkomåleri, se s. 684, not 1.

N

S

Fig. 687. Valvmålningar i travé I: 1—17, 19, 21. S. 844. Foto M. O. 1912.
 Gewölbemalerei in Joch I: 1—17, 19, 21. Paintings on vaulting in bay I: 1—17, 19, 21.

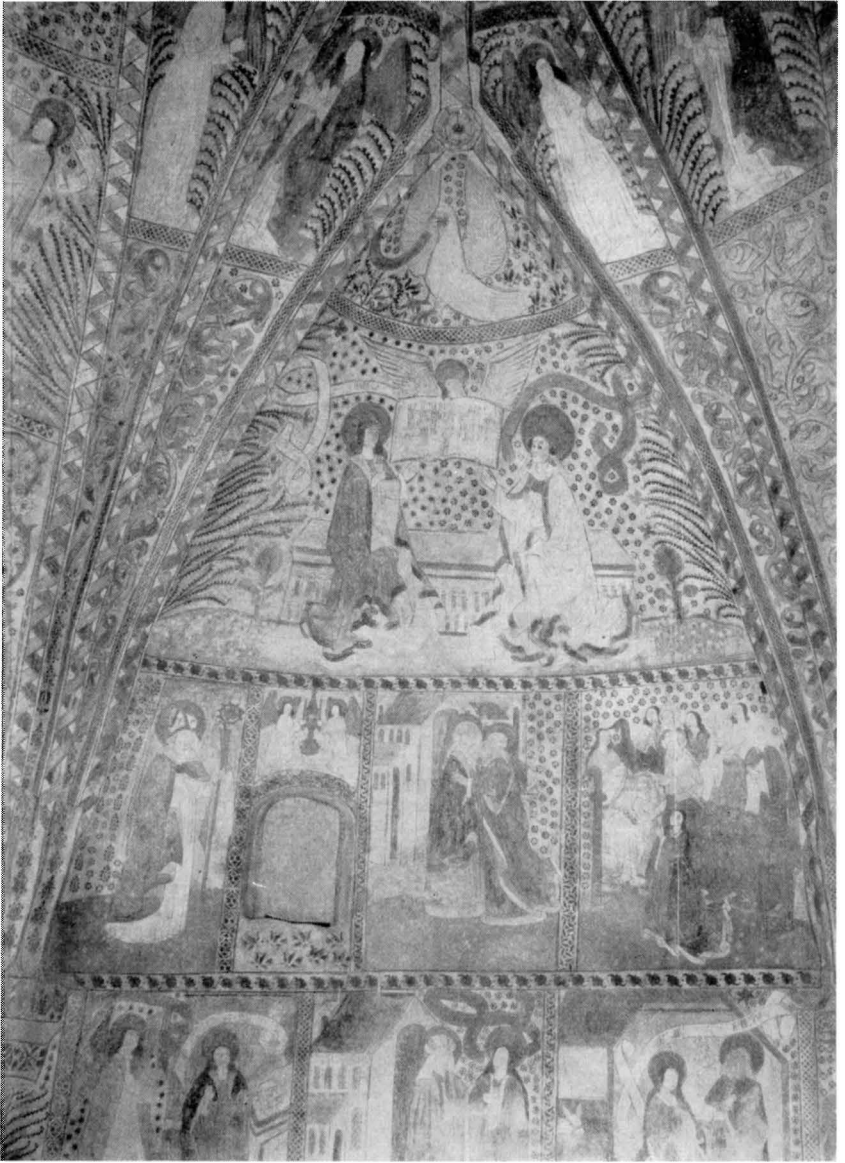

Fig. 688. Målningar å N väggen i travé I: 11—14, 19, 24—27, 35, 39—42, 48—50.
S. 844 o. 846. Foto M. O. 1912.

Malerei auf der Nordwand von Joch I: Paintings on N. wall of bay I: 11—14, 19,
11—14, 19, 24—27, 35, 39—42, 48—50.   24—27, 35, 39—42, 48—50.

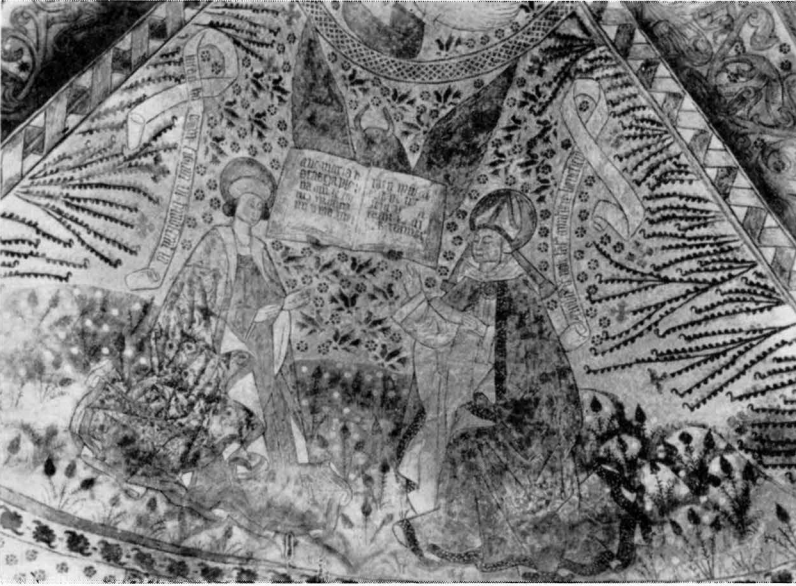

Fig. 689. Valvmålning i travé I: 30. S. 844. Foto C. L. 1912.
Gewölbemalerei in Joch I: 30. Painting on wall of bay I: 30.

Fig. 690. Valvmålning travé I: 35. S. 844. Foto C. L. 1912.
Gewölbemalerei in Joch I: 35. Painting on vaulting of bay I: 35.

Fig. 691. Målning å nedre delen av N väggen travé I: 48—50. S. 846. Foto M. O. 1912.
 Malerei auf dem unteren Teil der Nordwand Painting on lower part of N. wall of bay I:
 von Joch I: 48—50. 48—50.

målade 2 vapen bredvid varandra: ärkebiskoparna Jakob Ulfssons och Gustav Trolles (fig. 710). På grund härav kunna målningarna dateras till omkring 1514, det år då ärkebiskopsstolen övergick från Jakob Ulfsson¹ till Gustav Trolle. Sannolikt äro de påbörjade 1514 och avslutade 1515 och utförda omedelbart efter målningarna i Hargs kyrka (s. 686).

Ett överst på N murpelaren mellan travéerna III och IV målat vapen (fig. 685: B o. 713) med ett gult T på vit botten har icke kunnat identifieras. Möjligen innehåller det ett bomärke för en person, som helt eller delvis bekostat målningen.

Cornell—Wallin hävda (Uppsvenska målarskolor, s. 45), att mästaren till målningarna i Edebo står mycket nära den mästare vid namn Eghil, som signerat målningarna i Ytter-Lännäs kyrka i Ångermanland och som dessutom anses ha målat i Torsåkers kyrka i samma landskap, i Enångers kyrka i Hälsingland samt i Årsunda och Hille kyrkor i Gästrikland. De äro böjda att anse Edebomästaren som lärjunge eller närmaste kollega till Eghil. A. Lindblom (Sv. Konsthistoria, s. 255)

¹ JAKOB ULFSSON (ÖRNFOT), f. omkr. 1435 av påven providerad till ärkebiskop 18/12 1469, avsade sig ärkebiskopsämbetet 1514, † 1522.

GUSTAF TROLLE valdes till ärkebiskop i okt. 1514, providerad av påven den 25/5 1515; invigd i ämbetet s. å. i Rom; avsatt 23/11 1517 av ett riksmöte i Sthlm.

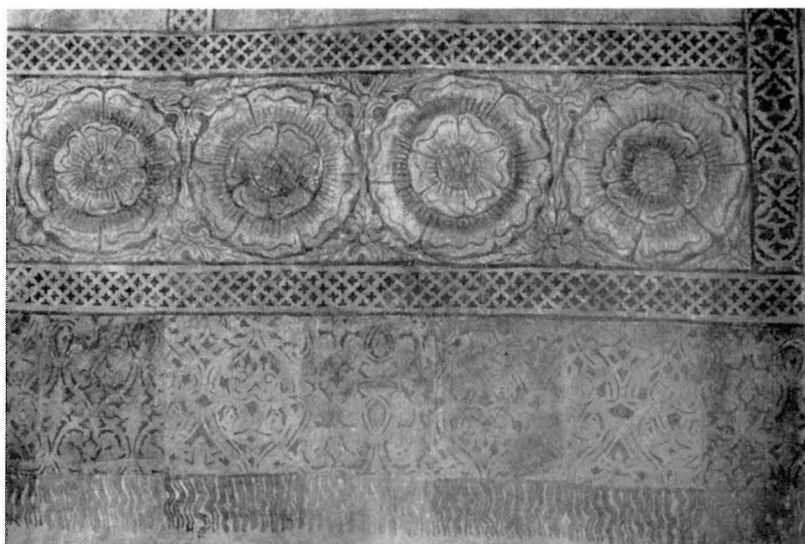

Fig. 692. Schablonerad bård under väggmålningarna fig. 691. Foto M. O. 1912.
 Schablonierte Borte unter den Wandmalereien Abb. 691. Stencilled frieze beneath wall paintings Fig. 691.

går ett steg längre och identifierar Edebo-mästaren med Eghil. Ornamentiken i Edebo och i de av Eghil målade kyrkorna är visserligen mycket nära överensstämmande, men figurstilen i Edebo är dock någonting annat: teckningen är avgjort sämre och den kraftiga modelleringen i färg finnes icke hos Eghil. Cornell-Wallin framhålla, att i Eghils konst inga tecken till påverkan från Albertus Pictor kunna påvisas, vilket däremot är fallet i Edebo liksom även i Harg. Det förefaller därför rimligast att med Cornell—Wallin anse Eghil och Edebomästaren vara skilda personer. Däremot talar mycket för att Edebomästaren varit verksam i Hargs kyrka, vars målningar äro utförda omedelbart före målningarna i Edebo (jfr ärkebiskopsvapnen i de båda kyrkorna) och visa stora likheter.

Ansiktstyper, som komma Edebo- och Harg-målningarnas mycket nära, finnas även bland målningarna i Lagga kyrka (SvK Uppland III, s. 17) — dock kanske något bättre tecknade. I Edebo är däremot draperingen av figurernas kläder rikare och bättre tecknad. Den ornamentala utsmyckningen i Lagga är av annat slag än i Edebo, och för att kunna antaga ett mästarsammanhang mellan målningarna i dessa bägge kyrkor måste man förutsätta att åtminstone två målare

Fig. 693. Målning å S väggpelaren mellan travé I och II, I: 59. S. 849. Foto 1954.

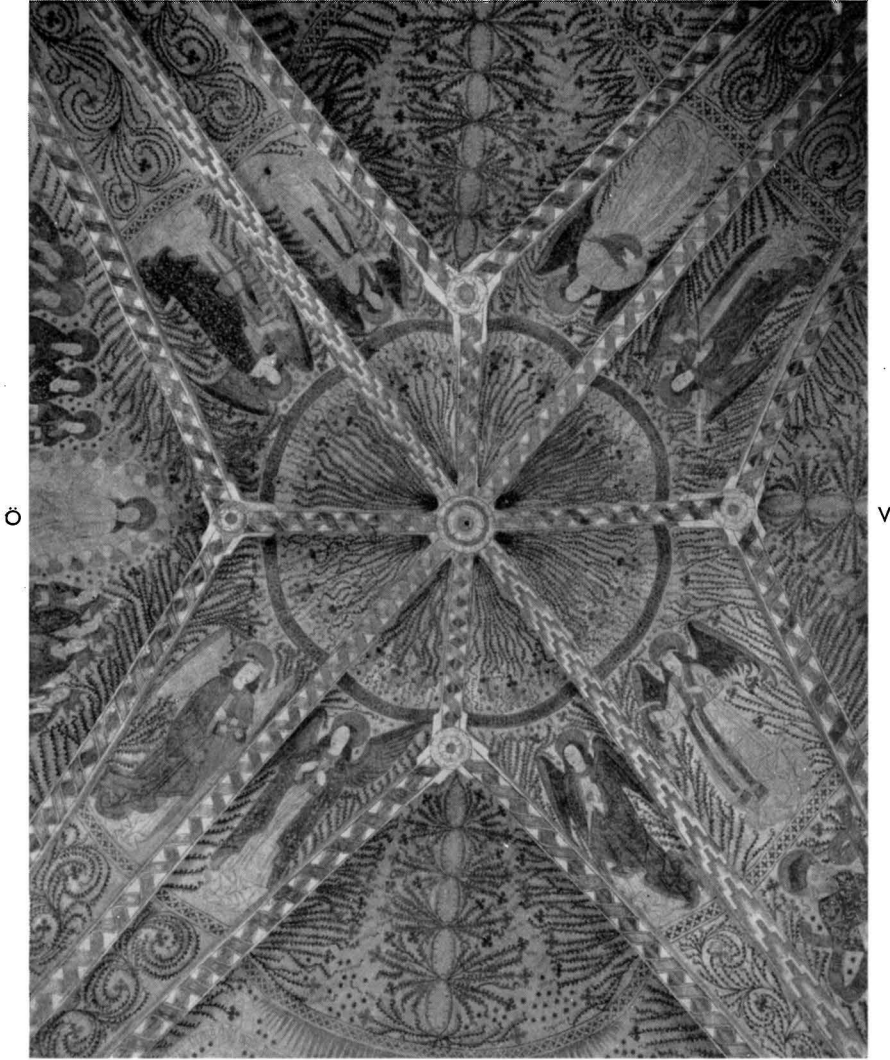
Malerei auf dem südlichen Wandpfeiler zwischen Joch I und II, I: 59. Painting on S. pillar of wall between bays I and II, I: 59.

verkat i Edebo. Av dessa skulle i så fall den ene, vilken stått Eghils skola mycket nära, ha utfört de dekorativa partierna, och den andre, som haft sina rötter i Albertus Pictors krets, de figurala. Den senare skulle då sannolikt även ha utfört figurerna i Hargmålningarna (s. 686).

FÖRTECKNING ÖVER VALV- OCH VÄGGMÅLNINGAR

Siffrorna hänvisa till målningschema fig. 685. — B. p. = Biblia pauperum, faksimileupplaga utgiven av Anton Einsle; romerska siffror efter B. p. ange de onummerade bladens ordningsnummer i boken; arabiska siffror ange bladens scener från vänster räknat.

N

S

Fig. 694. Valvmålningar i travé II: 1—21. S. 849. Foto M. O. 1912.
Gewölbemalerei in Joch II: 1—21. Paintings on vaulting in bay II: 1—21.

Fig. 695. Ö delen av valvet travé II. Foto O. S.
Ö. Teil des Gewölbes in Joch II. E. part of vaulting of bay II.

Fig. 696. V delen av valvet, travé II. Foto O. S.
W. Teil des Gewölbes im Joeh II. W. part of vaulting of bay II.

De bokstäver i språkbanden, som satts inom [ ], äro endast angivna genom förkortningstecken. ( ) angiver delar, som fattas i språkbanden, men som kompletterats, i de flesta fall efter B. p.

Travé I

- I: 1—9. *Ornamentala blommor* (fig. 683 omfattar I: 1—35).
- I: 10—17. *Änglar med pinoredskapen*. Nr 10 har kolonn, 11 käpp, 12 ris, 13 spira och törnekrona, 14 spikar, 15 kors, 16 käpp, 17 rep (fig. 687).
- I: 18. *Rankverk*.
- I: 19. *Den Helige Andes duva* med språkband.
- I: 20. *4 män i halvfigur* (profeter?). Språkbanden endast delvis läsliga. På det yttersta t. h.: »... duas (?) iuxta vias tuas ezechas.» På det andra från v.: »... (virgin...).
- I: 21. *Pelikan* med 3 ungar. Språkbandet oläsligt.
- I: 22—29. *Rankverk*. I I: 28 en liten brun man i halvfigur.
- I: 30. *Kyrkofäderna Augustinus och Ambrosius* knäböjande på ömse sidor om Lukas' ox (fig. 689), som håller en uppslagen bok med inskrift: »ave maria grascja ple - - na. . .». (= Var hälsad Maria, du som är full av nåd). Ambrosii språkband: »amb(ro)sius d[omine] noli ta[n]t[um] amittere beneficiu(m)» (= Herre, försumma icke en så stor välgärning). Augustini språkband svårläsligt.
- I: 31. *Zions dotter krönes av sin brudgum*. Komponerad efter B. p. XL: 1.
- I: 32. *Rankverk*.
- I: 33. *Profet*, knäbild med oläsligt språkband.
- I: 34. *De rättfärdigas vedergällning*. Språkband: ». . .bo datur omne» = Tunc gaudent anime: sibi quando bonum datur omne (= Då glädja sig själarna, enär allt gott gives dem). Komposition och text efter B. p. XL: 2.
- I: 35. *Kyrkofäderna Hieronymus och Gregorius* med Johannes' örn (fig. 690), som håller en bok med svårläslig inskrift. Hieronymi språkband: »— — — singer — — — e — — — med — — —» = Passio tua, Domine, singulare est remedium (= Din pina, Herre, är ett underbart läkemedel). Gregorii språkband oläsligt.
- I: 36. *Yttersta domen* (mittpartiet skymt av altarpupsatsen). T. v. *paradiset* i form av en kyrka. Petrus mottager de saliga. Språkband oläsligt. T. h. *helvetet* i form av ett grått vidundersgap, i vilket de dömda instoppas av rödbruna djävlar.
- I: 37 och 38. *Rankverk*.
- I: 39. *Helig biskop*. Antages av Hildebrand (Ant. Tidskr.) vara S:t Leonhard.
- I: 40. *Två änglar bärande en monstrans*.
- I: 41. *Joakims och Annas möte*.
- I: 42. *Marias födelse* (fig. 688 innefattar I: 39—42).
- I: 43. *Marias död*.
- I: 44. *Marias begravning* (vänstra delen skymd av altaret).
- I: 45. *Joakim hos översteprästen*.
- I: 46. Förstört av fönstret. I övre kanten en korsgloria, en vinge och en slät gloria.

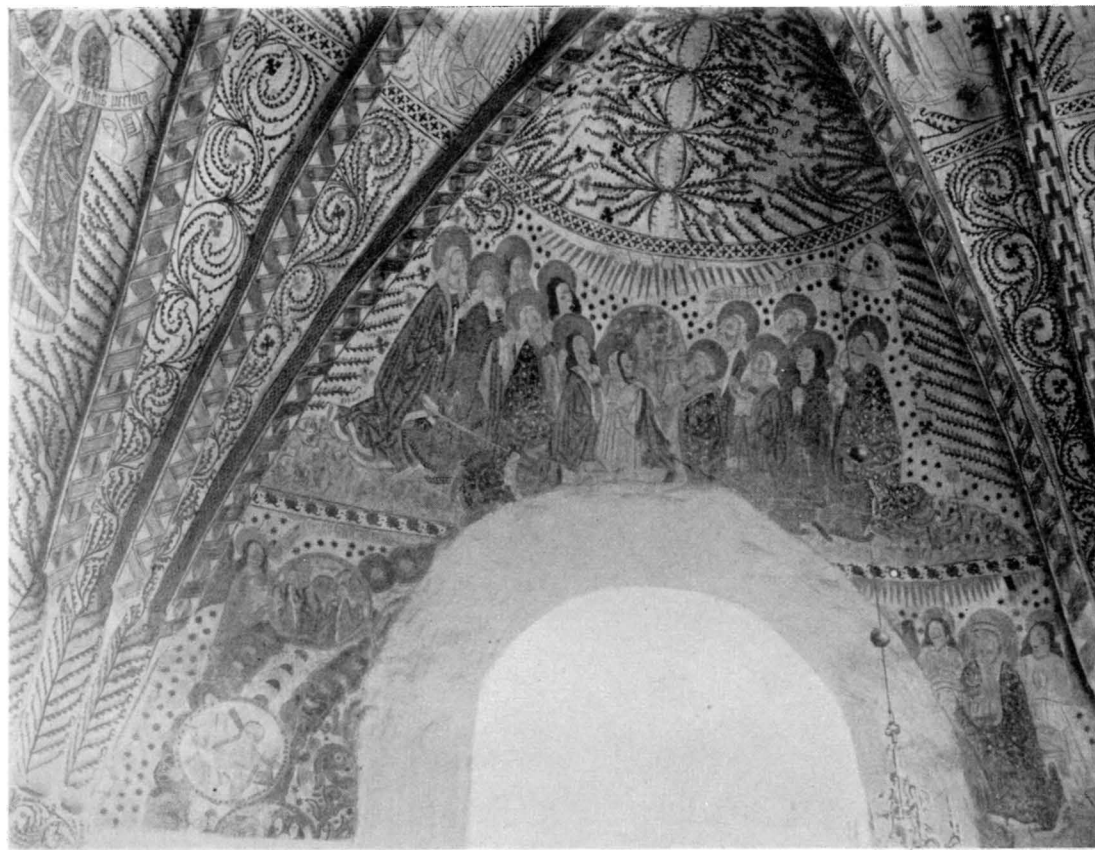

Fig. 697. N delen av valvet, travé II. Foto O. S.
N. Teil des Gewölbes in Joch II. N. part of vaulting of bay II.

Fig. 698. David och Jerusalem's döttrar, travé II: 37. S. 852. Foto 1954.

David und die Töchter Jerusalem's, Joch David and the daughters of Jerusalem,
II: 37. bay II: 37.

- I: 47. *Joakim hos herdarna*. Vänstra delen förstörd av fönstret. Oläsligt språkband.
- I: 48. *Marie bebådelse*. Språkband: »——— mar ——».
- I: 49. *Marias och Elisabets möte*. Oläsligt språkband.
- I: 50. *Jesu födelse*. Maria knäböjer för barnet. Språkband: »(m)ari-a ma(r)is» = Absque dolore paris: virgo maria maris (= Du föder med smärta, Maria, havets jungfru). Texten efter B. p. II: 2. (fig. 691 omfattar I: 48—50).
- I: 51. *Johannes Döparens födelse (?)*. Förstörd genom utfällning av salter.
- I: 52. *Omskärelsen (?)*. Förstörd som föregående.
- I: 53. *Konungarnas tillbedjan* (N hälften skymd av altaret). Språkband förstört.
- I: 54. *Frambärandet i templet*. Språkband: »——— ba —— a —— is ———ipit istum» = Virgo libauat cristum: syeonis recipit

Fig. 699. Målningar å N väggen, travé II: 12, 13, 19, 26—28, 38—40. S. 852.
Foto M. O. 1912.

Malerei auf der Nordwand von Joch II: Paintings on N. wall of bay II: 12, 13, 19,
12, 13, 19, 26—28, 38—40. 26—28, 38—40.

Fig. 700. Rosenkranzen å N väggen,
travé II: 40. S. 852. Foto M. O. 1912.

Der Rosenkranz   Rosary on N. wall
auf der Nordwand   of bay II: 40.
im Joch II: 40.

istum (= Jungfrun frambar Kristus, Simeon mottog honom).
Texten från B. p. IV: 2; kompositionen överensstämmer ej fullt
med B. p.

- I: 55. *Flykten till Egypten.* Åsnan kompletterad vid restaureringen. Språkband: »Herod — — — ira — — —» = Herodis diram: christus puer effugit iram (= Gossebarnet Kristus undflydde Herodes' grymma vrede). Texten efter B. p. V: 2.
- I: 56. *Bellehemitiska barnamordet.* Skadad av fönstret. Språkband: »— — — t — — — ab . isto» = Isti pro cristo: mundo tolluntur ab isto (= Dessa dö för Kristus och borttagas från denna världen). Texten efter B. p. VII: 2.
- I: 57. *Daniel (på NÖ valvanfanget).* Språkband: »Labis a[n]gulari[s] . . . absce . . . e[st] a . . .» = Lapis angularis sine manibus abscissus est a monte (= Hörnstenen är borttagen från berget utan människohänder). Texten efter B. p. II, profetbilden överst till höger.

Fig. 701. Detalj ur fig. 700. Foto M. O. 1912.

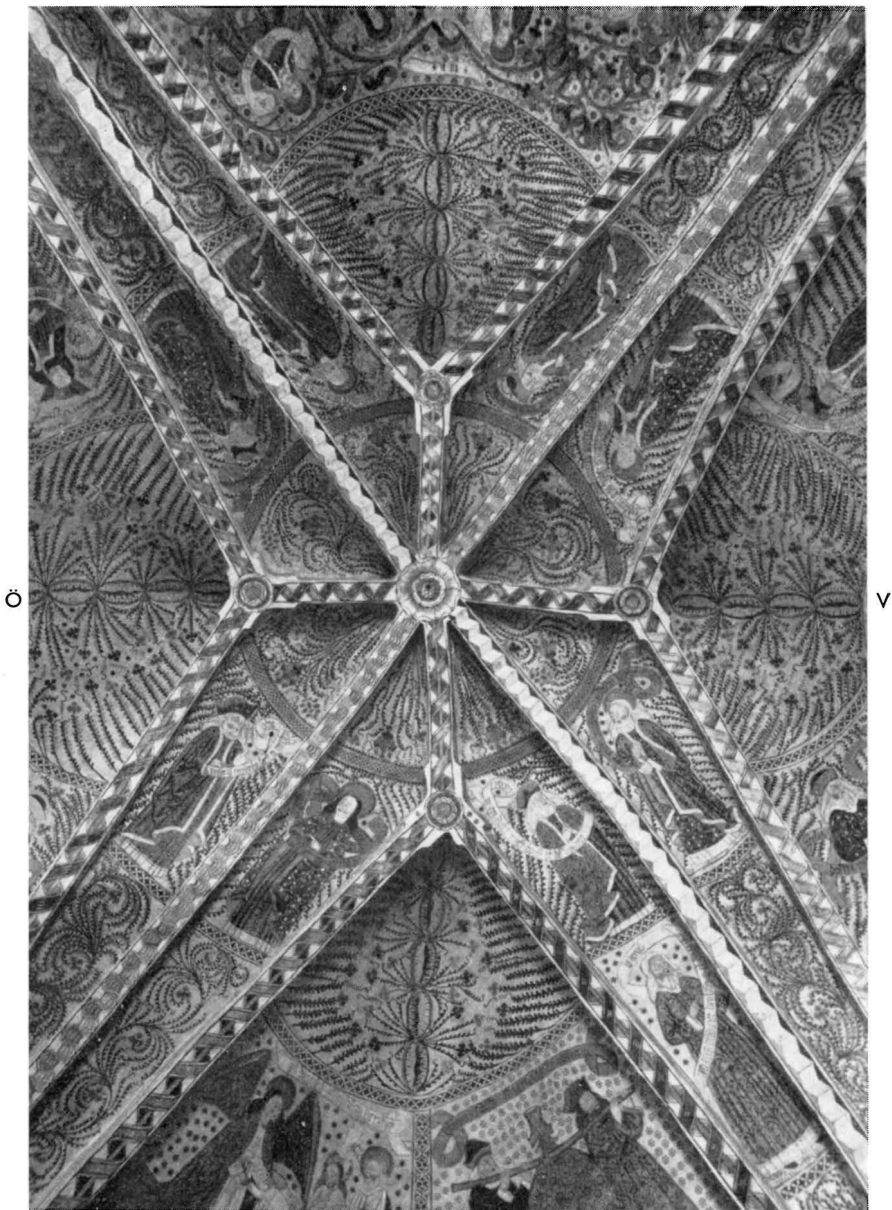
Ausschnitt aus Abb. 700. Detail of fig. 700.

- I: 58. *David på SÖ valvanfanget. Språkband: »dauid d[omi]ne . . .»; troligen efter B. p. XI, inskr. vid profetbilden överst till vänster: Domine liberasti animam meam ab inferno (Herre, Du har frigjort min själ ur helvetet).*
- I: 59. *Lutspelande gosse på S murpelaren mellan travé I och II (fig. 693).*

Travé II

- II: 1. *Ornamental blomma (fig. 694 omfattar II: 1—21).*
- II: 2—9. *Växtornamentik (»nate»).*
- II: 10—17 *Änglar med passionsverktyg och musikinstrument. Nr 10 har hammare, 11 hillebard, 12 luta, 13 harpa, 14 stege, 15 tre tärningar på en svart bricka, 16 tång, 17 svamp med stängel.*
- II: 18, 19. *Växtornamentik (»nate»).*
- II: 20. *Kristus med de visa och fåvitska jungfrurna (fig. 695) som omfattar II: 1—32, utom 22—25).*
- II: 21. *Växtornamentik (»nate»).*

N

Ö

V

S

Fig. 702. Valvmålningar i travé III: 1—36. S. 852 f. Foto M. O. 1912.
Gewölbemalerei in Joch III: 1—36. Paintings on vaulting in bay III: 1—36.

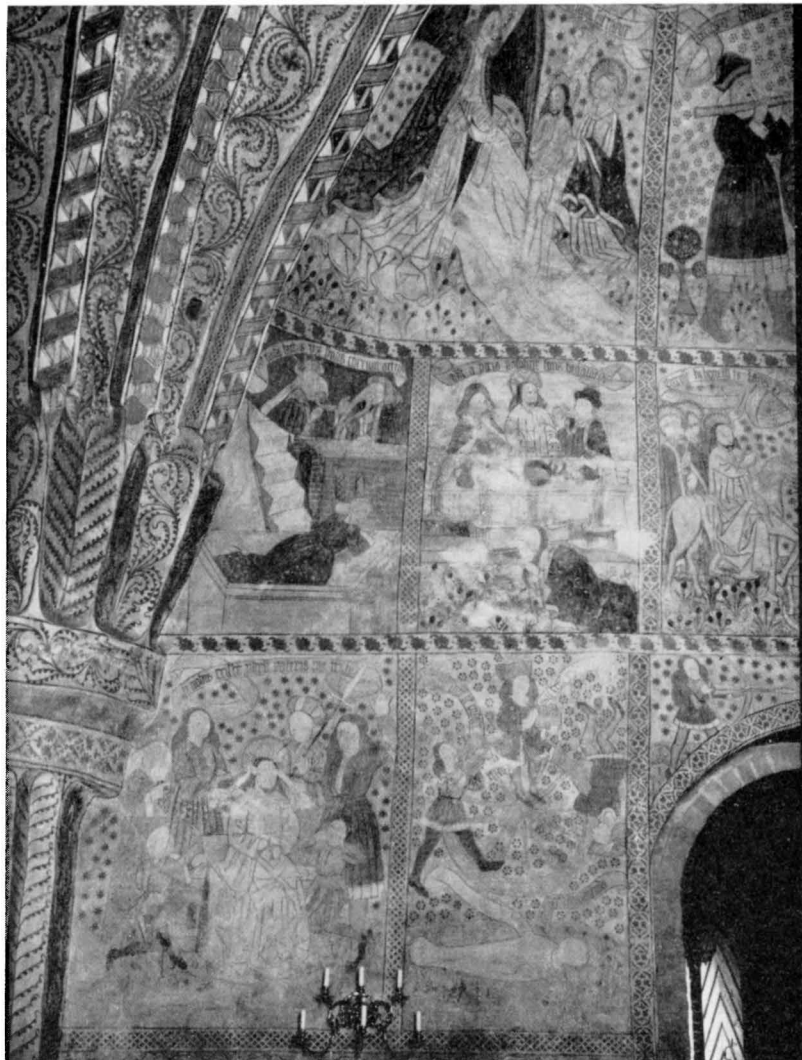

Fig. 703. S väggens Ö del i travé III: 32—34, 37, 38, 40, 41. S. 860 f. Foto 1954.
 Ö Teil der S-Wand im Joch III: 32—34, 37, 38, 40, 41. E. part of S. wall in bay III: 32—34, 37,
 38, 40, 41.

- II: 22. *David*. Språkband: »wltu[m] tuu[m] deprabu[n]t . . .» = Wultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis (= Alla de rika bland folken skola tillbedja ditt ansikte). Texten efter B. p. XXXVI, profetfiguren överst.
- II: 23. *Växtornamentik* (»nate»).
- II: 24. *Joel*. Språkband: »iohel celica fla[m]ma uenit et pleb[is] pectora lenit» (= den himmelska elden kommer och uppmjukar folkets bröst. 1 Konungaboken 18: 38). Texten efter B. p. XXXV: 3.
- II: 25, 26. *Växtornamentik* (»nate»).
- II: 27. *Himmelsfärden*. Språkband: »S[anctus] s[anc]tor[um] cristus petit astra poloru[m]» (= helig bland helgon begiver sig Kristus till himlarnas stjärnor). Komposition och text efter B. p. XXXIV: 2.
- II: 28—31. *Växtornamentik* (»nate»).
- II: 32. *Den Helige Andes utgjutande*. Språkband: »Pectora ueroru[m] r[e]plet almu[m] pneuma vir[orum]» (= Nådens ande fyller de sannfärdiga männens bröst). Komposition och text efter B. p. XXXV: 2.
- II: 33. *Växtornamentik* (»nate»).
- II: 34. *Den helige Erasmus förhöres*.
- II: 35. » » » kokas.
- II: 36. » » » *Den glödande skjortan* pådrages med tänger. Språkband: »passio sa[n]cti erasmi episcopi et ma[rtiri].» (= Den helige biskopen och martyren Erasmi lidande).
- II: 37. *David och Jerusalems döttrar* (fig. 698). Språkband: »hoste[m] qui strauit laudatur carmine dauid» (= David, som slog fienden, prisas med sång). Texten efter B. p. XIV: 1.
- II: 38. *Marias kröning*.
- II: 39. *Kristus som »smärtornas man»*. Språkband: ». . .tas. . .».
- II: 40. »*Rosenkrans*» (fig. 699—701). Ö. hälften förstörd av fönstret. I det ovala till största delen förstörda mittfältet har troligen funnits en bild av madonnan omgiven av en mandorlaformad strålkran. Där omkring en kran av rankverk. Utanför denna löpa tre kranar av sexbladiga rosor. Över kranarna äro lagda medaljonger med figurscener, ordnade i grupper med tre i varje. Scenerna framställa: I den översta gruppen: 1. (?); 2. bebådelsen (?); 3. himmelsfärden. I den mellersta gruppen: 1. korsbärandet; 2. konungarnas tillbedjan (fig. 701); 3. Tomas' tvivel. I den nedersta gruppen: 1. Kristus uppenbarar sig för (?). 2. (?). Till vänster utanför kranen två språkband, hållna av änglar; på det övre: ». . . sanctu[m] celeste[que] numen (= den heliga och himmelska makten); på det undre: qui sp(?)ae ubi . . .».

Travé III

- III: 1. Dubbel *ornamental blomma* (fig. 702 omfattar III: 1—21).
- III: 2—9. *Växtornament* (»nate» m. m.).
- III: 10. *Jacobus minor*. Helfigur liksom följande profeter och apostlar. Språkband: »piiner wnder pon[c]io pylato korsfester dödhir iordader ok iacob[us]».
- III: 11. *Växtornament* (»nate»).

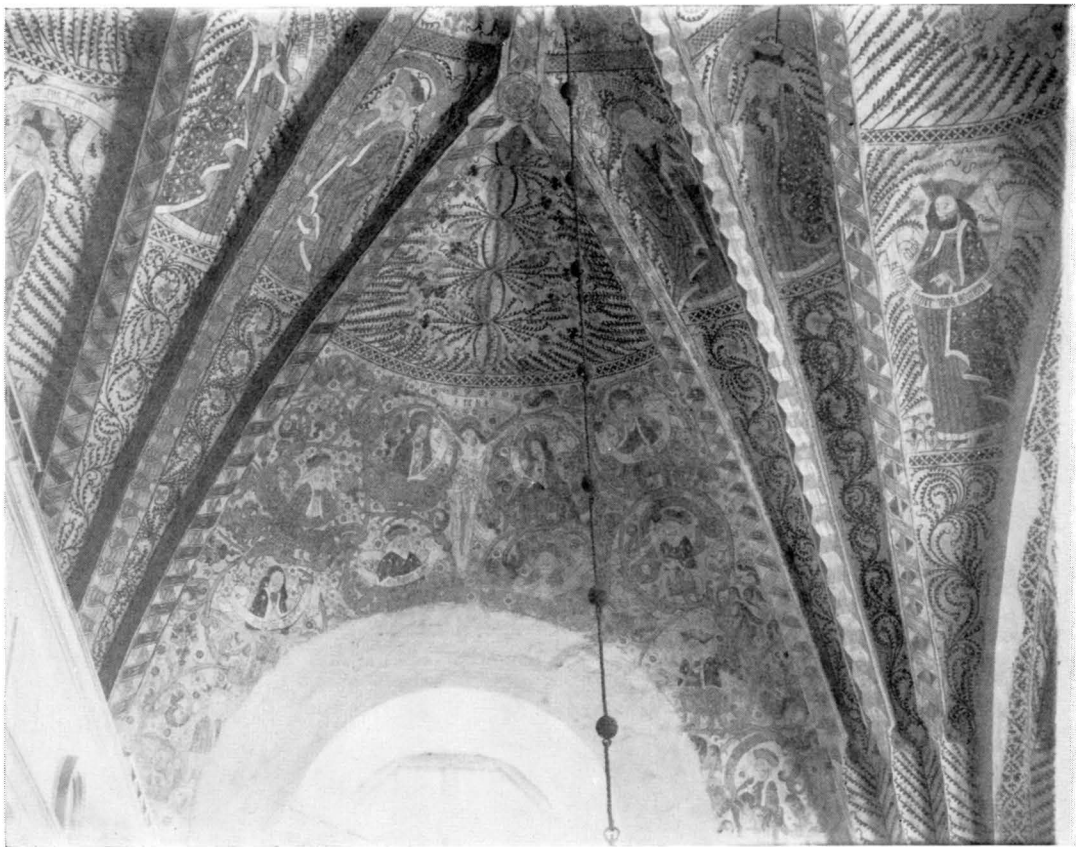

Fig. 704. N delen av valvet travé III. Foto O. S.
N Teil des Gewölbes im Joch III. N. part of vaulting of bay III.

Fig. 705. S väggen, travé III: 37 och 38. S. 860. Foto C. L. 1912.
S-Wand Joch III: 37 und 38. S. wall of bay III: 37 and 38.

Fig. 706. Detalj av Kristi stamträd, travé III: 27. S. 860. Foto C. L. 1912.
Einzelheit aus Christi Stammbaum, Joch III: 27.

Fig. 707. Jesus begabbas (t. v.), Lyckohjulet (t. h.), travé III: 40—41. S. 862.
Foto 1954.

Jesu Verspottung (links), Glücksrad (rechts), Christmocked (L.), Wheel of Fortune (R.),
Joch III: 40—41. bay III: 40—41.

Fig. 708. Kristi dop, travé III: 34. S. 860. Foto C. L. 1912.

Christi Taufe, Joch III: 34. Christ's baptism, bay III: 34.

Fig. 709. Målning över ingångsporten travé III: 42. S. 862. Foto Zornska Inst., Stockholms Högskola.

Malerei über dem Südportal, Joch III: 42. Murals over S. doorway, bay III: 42.

Fig. 710. Vapensköldar för ärkebiskoparna Jakob Ulfsson Örnefot och Gustav Trolle, målade överst å N väggpelaren mellan travé II och III (vid A, fig. 685). S. 862. Foto C. L. 1912.

Die Wappen der Erzbischöfe Jakob Ulfsson Örnefot und Gustav Trolle oben am N. Wandpfeiler zwischen Joch II und III (bei A Abb. 685).

Coats-of-arms for the Archbishops Jakob Ulfsson Örnefot and Gustav Trolle, painted at topmost part of pillar of N. wall between bays II and III (at A fig. 685).

Fig. 711. S väggens V del i travé III: 20—22, 35, 36, 39. S. 860. Foto 1954.

W Teil der S-Wand im Joch III: 20—22, 35, 36, 39. W. part of S. wall in bay III: 20—22, 35, 36, 39.

Fig. 712. Samma vapen som å fig. 710. Teckning av RHEZELIUS 1635. S. 834.

Dieselbe Wappen wie Abb. 710, abgezeichnet 1635. Same coats-of-arms as in fig. 710. Pen drawing 1635.

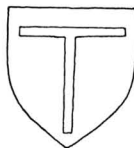
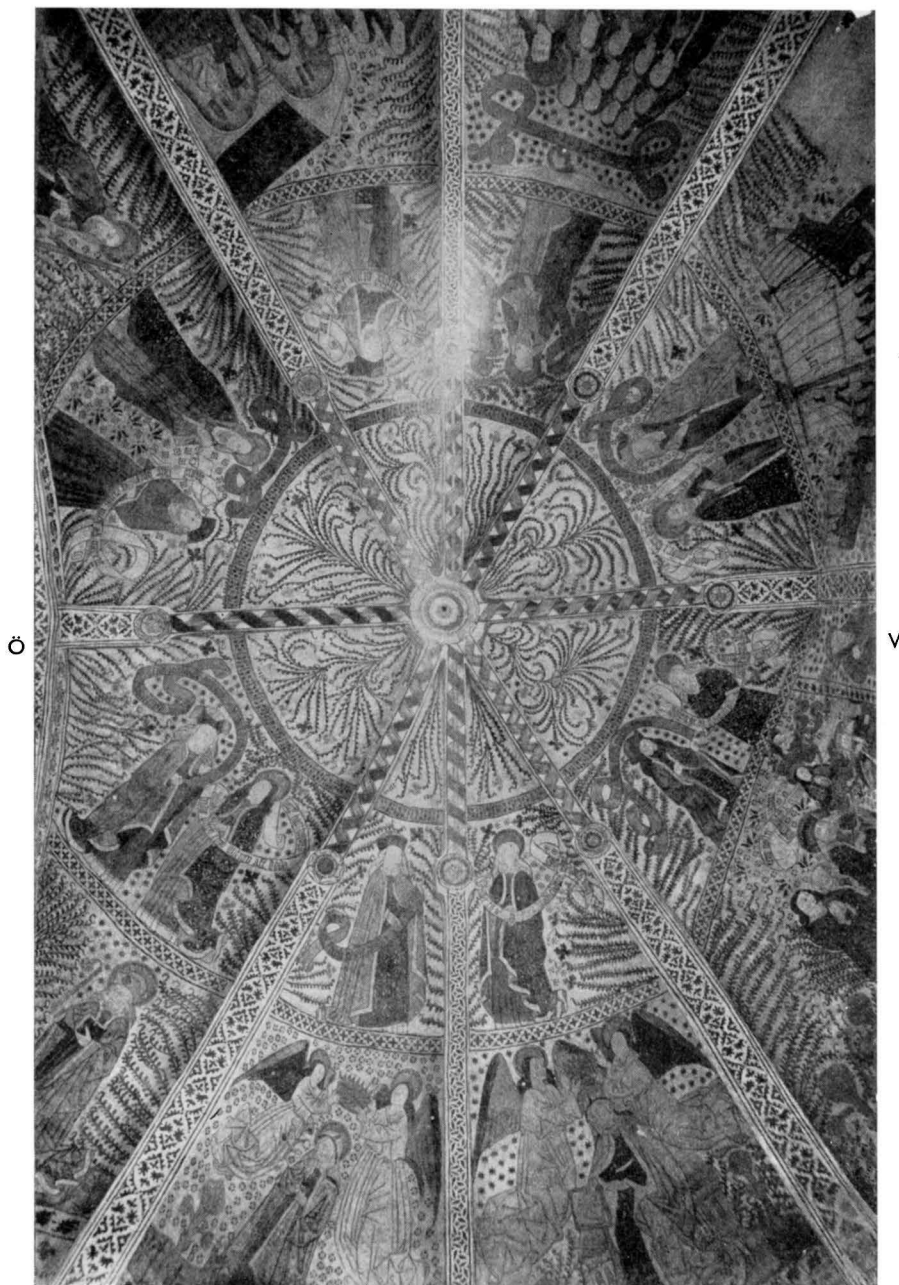

Fig. 713. Vapensköld målad överst å N väggpelaren mellan travé III och IV (vid B, fig. 685), 1: 20. S. 838.

Wappen, oben am N. Wandpfeiler zwischen Joch III und IV (bei B Abb. 685). Coat-of-arms painted at topmost part of pillar of N. wall between bay III and IV (at B Fig. 685).

- III: 12. *Petrus*. Språkband: »Iak thror i gudh fadher alzmaktugam. heme(l)rikis och iordri(kit)s skapare.» (fig. 704, omfattar III: 12—16 och 24—30).
- III: 13. *David*. Språkband: »homo pacis mee in quo sperau dauid» (= Den man genom vilken jag fick frid och på vilken jag hoppades). Texten efter B. p. XXI.
- III: 14. *Växtornament* («nate»).
- III: 15. *Andreas*. Språkband: »ok i ihesu[m] cristu[m] hans enda so[n] var herra. a[n]dreas.
- III: 16. *Salomo*. Språkband: »qui v(er)tit lingua[m] incidit in malum Salomo[n]» (= Den som förvränger sitt tal, faller i fördärvet). Texten efter B. p. XXI.
- III: 17. *Växtornament* («nate»).
- III: 18. *Daniel*. Språkband: »gens h(ec) cordelis (= crudelis) facit in mortem (daniel)is» (= Detta grymme släkte strävar efter Daniels död). Texten efter B. p. XXII: 3.
- III: 19. *Johannes*. Språkband: »iohannes. huilken so[m] affladher war aff the[n] hel/ga a(n)/dha födder».

N

S

Fig. 714. Valvmålningar i travé IV: 1—25. S. 862 f. Foto M. O. 1912.
 Gewölbemalerei in Joch IV: 1—25. Paintings on vaulting in bay IV: 1—25.

- III: 20. *Växtornament* («nate»).
- III: 21. *Esaias*. Språkband: »ysayu ve qui dicu[n]t malu[m] bonu[m] et bo[unum] malum» (= Ve dem, som kalla det onda gott och det goda ont).
Texten efter B. p. XXII, profetfiguren överst till vänster.
- III: 22. *Växtornament* («nate»).
- III: 23. *Moses*. Språkband: »moyses hostes mergu[n]tur permaris (iter) gradiu[n]tur» (= Fienderna drunkna, de gå fram på havets väg).
Texten efter B. p. IX: 1.
- III: 24. *Profetfigur*. Språkband: »interfect(?)u mu[n]sos inimicos trios (tuos?).»
Texten efter B. p. X.
- III: 25, 26. *Växtornament* («nate»).
- III: 27. *Kristi stamträd* (fig. 706). Rankverk, täckande hela N väggen. En del av framställningen förstörd genom fönstrets upphuggande. Kristus är korsfäst på rankverket; över honom språkband med: »INRI». De i rankverket insatta figurerna äro enl. språkbanden: I översta raden: t. v. närmast Kristus »maria», t. h. närmast Kristus »iohan(n)es ewa[n]gelista, t. h. om Johannes »ionā pph̄ta» = Jonas propheta. — I andra raden, fr. v.: »iohel pph̄tā» »david pph̄tā»; en utplånad; »ioram pph̄tā.» — I tredje raden, fr. v.: »iosaphat pph̄tā»; 3 utplånade krönta figurer; »obia pph̄tā» = Obadja? — I fjärde raden, fr. v.: »david rex & pph̄tā»; man med mellanting mellan krona och hatt; »echius pph̄tā». — I femte raden, fr. v.: skägglös, rödhårig figur i svart mössa, »... har...»; en är utplånad. — I sjätte raden, fr. v.: 3 figurer med utplånade språkband; ... chim» (= Joachim). — I sjunde raden: 2 figurer.
- III: 28, 29. *Växtornament* («nate»).
- III: 30. *Hesekiel*. Språkband: »esechi[el] Effu[n]da[m] super vos Aquam mu[n]damz» (= Jag vill utgjuta rent vatten över eder).
Texten efter B. p. IX.
- III: 31. *Sakarja*. Språkband: »in die illa erit fons pate[us] dom[ni] dauid» (= På den dagen skall en källa varda upplåten för Davids hus).
Texten efter B. p. IX.
- III: 32, 33. *Växtornament* («nate»).
- III: 34. *Kristi dop* (fig. 708). Språkband: »Du[m] baptizat(ur) Xp^s baptisma sacratu[r]» (= I det Kristus döpes, helgas dopet).
Kompositionen i huvudsak lik B. p. IX, 2; texten därifrån.
- III: 35. *Spejarna med druvklasen* (fig. 711). Språkband: »flumen tra[n]situr et patria mellis aditur» (= Floden överskrides och honungens land uppnås).
Komposition och text från B. p. IX: 3.
- III: 36. *David*. Språkband: »David. In ecc[lesi]is b[e]n[e]dicite deo d[omi]no et (= de) fo[n]tib[us] isr(aelis)» (= Loven Herren Gud i församlingarna. I av Israels källor).
Texten från B. p. IX.
- III: 37. *Natan och David*. Språkband: »voce nata(n) tactus rex p(ra)uos corrigit actus» (= Slagen av Natans ord, rättar konungen sina vrånga handlingar).
Komposition och text från B. p. XIII: 1.
- III: 38. *Maria Magdalena* vid Jesu fötter. Språkband: »Ha[n]c a p[er]cc[at]is absolut fons bonitatis» (= Godhetens källa renade denna kvinna från synderna).
Komposition och text från B. p. XIII: 2.

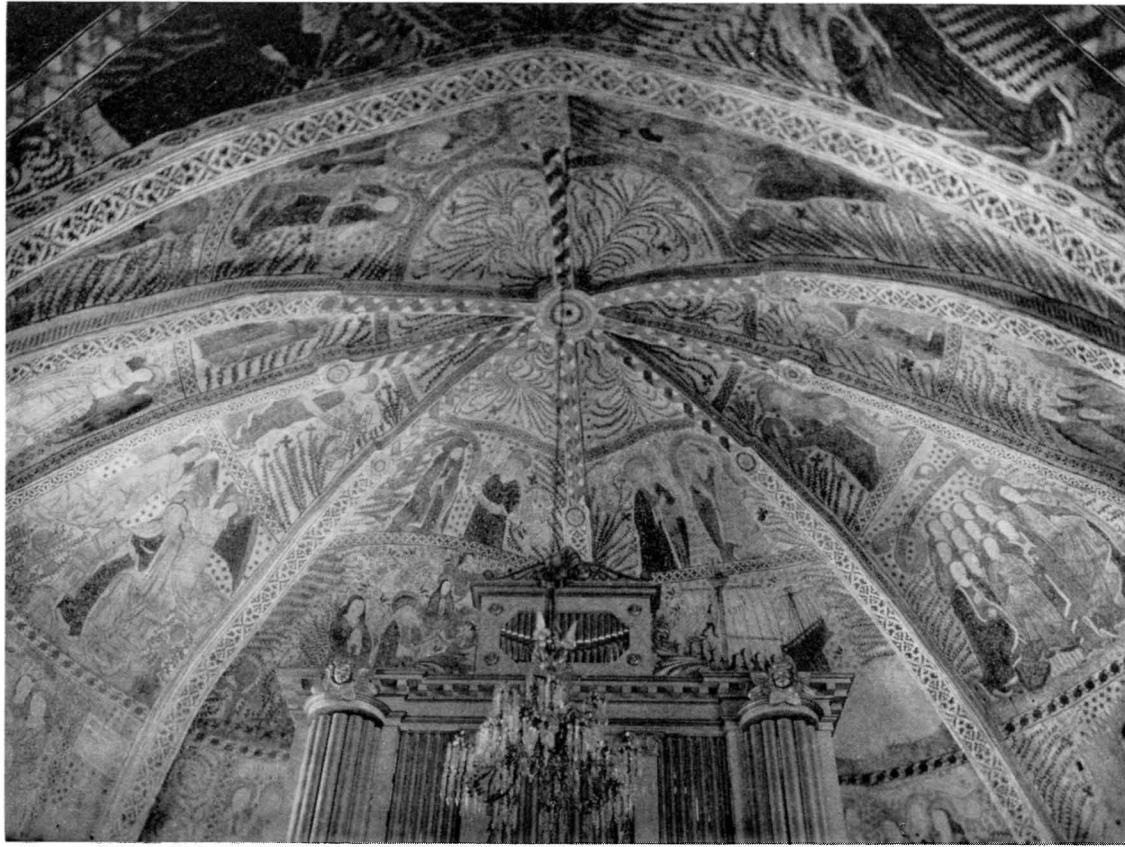

Fig. 715. Valvet i travé IV mot V. Foto Zornska Inst. Stockholms Högskola.
Gewölbe im Joch IV gegen W. Vaulting in bay IV towards W.

- III: 39. *Intåget i Jerusalem*. Språkband: »Carme[n] hebre[oru]m te laudet Xp^e (criste) (bon)orum» (= De rättfärdiga judarnas sång prisar dig, Kristus). Texten och i huvudsak kompositionen från B. p. XIV: 2.
- III: 40. *Jesus begabbas*. Språkband: »P[ro] nobis christe p(ro)bru[m] pateris (pie) triste (= För oss, Kristus, lider du tåligt en sorglig vanära). Texten från B. p. XXIII: 2. (Fig. 707.)
- III: 41. *Lyckohjulet*. Språkband: »(ven)ite et videte» (= Kommen och sen); »Sic tra[n]s(it) glo(ria) (mundi)» (= Så förgår världens ära); »et . . . unda». (Fig. 707.)
- III: 42. *Stridande män med armborst och hillebard* (fig. 709.)
- III: 43. *Christopher* bärande Kristusbarnet.

Överst på murpelarna kring N väggen i travé III äro målade *vapensköldar*; på den Ö (fig. 685: A) de ovan (s. 838) omtalade ärkebiskopsvapnen (fig. 710) Örnfoot och Trolle, på den V (fig. 685 B) en vapensköld med gult T-kors i vitt fält (fig. 713). Har ej kunnat tydas (jfr s. 838).

Travé IV

- IV: 1. *Ornamental blomma*.
- IV: 2—9. *Växtornament* (»nate»).
- IV: 10. *Salomo och Matteus*. Salomos språkband: »qui atto[n]itis oculis cogitat praua. Salomon» (= Den som blinkar med ögonen tänker intet gott). Texten från B. p. Matteus' språkband (: »tådhan är ha[n] koma scola[n]dhe döma lifwa[n]des ok dödha matheüs».
- IV: 11. *Jacobus minor och David*. Den förres språkband: »Iacob[us] mi[n]or iak th(r)or i then helgha andha». Davids språkband: »fia[n]t (dies ejus pau)ci et episcopatu[m] ejus (accipiat alter) (= Blive hans dagar få, hans ämbete tage en annan). Denna text från B. p. XVII.
- VI: 12. *Apostel*. Språkband: »the(n) helga algme[n]neligha kirkio».
- IV: 13. *Job*. Språkband: »iob hostis me[ns] terribilib[us] oculis intuit[us] e[st] in me» (= Min fiende har sett på mig med förfärliga ögon). Texten från B. p. X.
- IV: 14. *Tomas och David*. Tomas' språkband: »tomas D Sanctus for nidhr til helwit». Davids språkband »dauid d[omi]ne libera ani[m]a[m] mea[m] ab mi[s]eris» (= Herre, befria min själ från olyckor). Den senare texten från B. p. XI.
- IV: 15. *Jeremias och Bartolomeus*. Den förres språkband: »qui christo (!) vendis qui mercedes [con]giega(vit) misit eas i[n] sac(culum per-tusum) iyrmi» (= Du som säljer Kristus — den som uppbar penningarna lade dem i en trasig pung, Jeremias). Bartholomeus' språkband: »tridie dagh stoodh up aff döda sanct bartolome[us].»
- IV: 16. *Salomo*. Språkband: »salomo[n] non e[st] sapi[enti]a neque prudens(i)a» (non est consilium contra dominum) (= Ingen vishet, intet förstånd, ingen rådighet hjälper mot Herren). Texten från B. p. XVI.
- IV: 17. *Apostel*. Språkband: »wpfor til himbla sithr (på?) gudz fathrs̄ alzaē(?)-tögs (= allsmäktigs) hög(r)a ha[n]d»
- IV: 18. *Jesu stamträd*. Ur Joakims och Annas bröst uppväxer på 2 stjätkar en röd och grön blomma, ur denna Jesusbarnet. Tre bifigurer.

Fig. 716. N väggen i travé IV. Foto C. L. 1912.
N.-Wand im Joch IV. N. wall in bay IV.

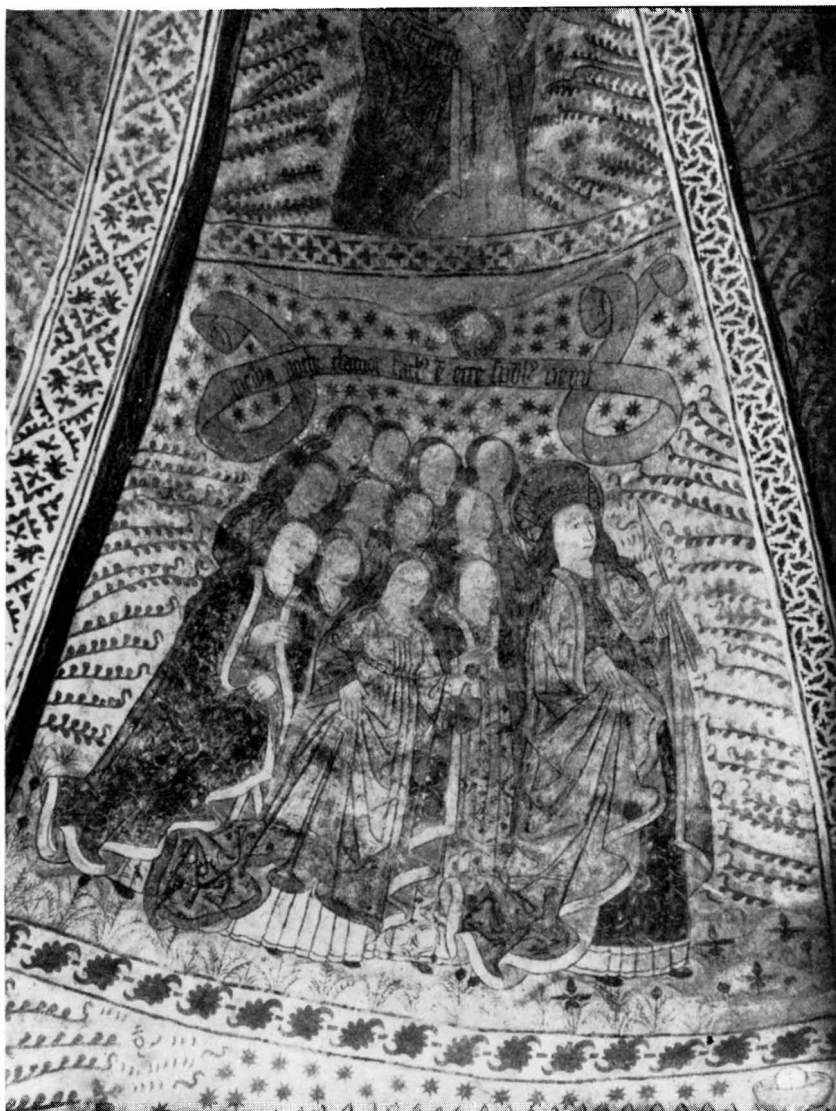

Fig. 717. S. Ursula med tolv jungfrur i valvet travé IV: 20. S. 868.

Heilige Ursula mit zwölf Jungfrauen im St. Ursula and the Twelve Virgins, on
Gewölbe des Jochs IV: 20. vaulting of bay IV: 20.

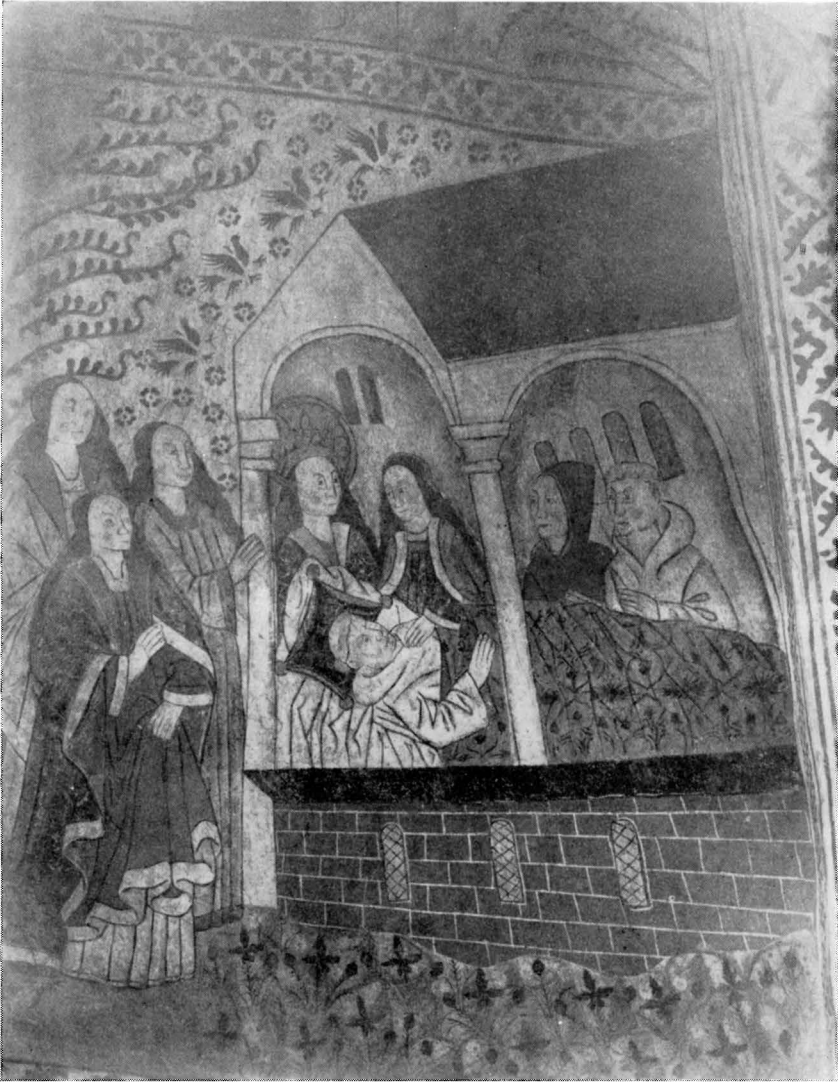

Fig. 718. S. Ursula med jungfrur bistår en döende munk, travé IV: 21. S. 868.
Foto C. L. 1912.

Heilige Ursula steht mit den Jungfrauen
einem sterbendem Mönch bei, Joch IV: 21.

St. Ursula and the Virgins assist a dying
monk, bay IV: 21.

Fig. 719. S. Katarina av Vadstena, travé IV: 24. S. 868. Foto C. L. 1912.
Heilige Katharina von Vadstena, Joch IV: 24. St. Catherine of Vadstena, bay IV: 24.

Fig. 720. S. Birgitta, travé IV: 25. S. 868. Foto C. L. 1912.

Heilige Birgitta, Joch IV: 25. St. Birgitta, bay IV: 25.

- Språkband: »Ecce nostre salutis origine[m] sanctus iakem» (= Se upphovet till vår frälsning).
- IV: 18 B. *Abbot* med gloria och kräkla.
- IV: 19. *Den heliga Ursulas pilgrimsfärd till Köln* (fig. 716). Bland passagerarna märkes Kristus. På storseglet »inri».
- IV: 20. *Den heliga Ursula med pil åtföljd av 12 jungfrur* (fig. 717). Språkband: »media nocte clamor fact[us] e[st] ecce spo[n]s[us] venit» (= Vid midnatt blev det ett anskri: Si brudgummen kommer). Inskriften är felaktigt använd; hör till liknelsen om de visa och de fåvitska jungfrurna.
- IV: 21. *Den heliga Ursula med sina jungfrur bistår en from munk* (fig. 718), då han ligger på sitt yttersta (*Legenda aurea*). Samma scen förekommer i Hargs (s. 699) och Dannemora kyrkor.¹
- IV: 22. *Andreas med kors*.
- IV: 23. *Jacobus major* iklädd pilgrimshatt med mussla.
- IV: 24. *Den heliga Katarina av Vadstena* med en gul hjort vid fötterna; hon krönes av två änglar (fig. 719).
- IV: 25. *Den heliga Birgitta*, sittande vid en skrivpulpet; hon krönes av två änglar (fig. 720).
- IV: 26, 27. *Växtornament* (»nate»).
- IV: 28. *Kristus driver månglarna ur templet*. Nedre delen förstörd vid fönstrets upphuggande.
- IV: 29. *Judas erhåller de 30 silverpenningarna* (fig. 721). Språkband: »crist[um] vendis iudas ad tartara te[n]dis» (= Du säljer Kristus, Judas, du drager åt helvetet). Texten efter B. p. XVII: 2.
- IV: 30. *Gris, som blåser säckpipa* (fig. 723). Inskrift på rektangulärt vitt fält, nu mycket svårläst, men kan med hjälp av en anteckning hos RHEZELIUS läsas på följande sätt: »Ingen är min like uthan (Per Lasseson) the(n) huite ok iohan medh sin pipe». Troligen en hånbild mot några i socknen kända personer.
- IV: 31. *Växtornament* (»nate»).
- IV: 32. *Nattvarden*. Kompositionen säkerligen utförd efter B. p. XVIII: 2, som dock betydligt omarbetats. Språkband: »Rex sedet in cena t(ur)ba ci[n]ctus duodene» (= Konungen sitter vid måltiden, omgiven av de tolv). Texten från B. p. XVIII: 2.
- IV: 33. Förstörd genom fönstrets upphuggande.
- IV: 34. *Jesus lämnar sina lärjungar i Getsemane*. Vänstra delen skadad vid fönstrets upphuggande. Språkband: »Get . . . (= Getsemane) transit: ihesus inde suis valedicit» (= Jesus går igenom Getsemane och säger därefter farväl till de sina). Texten, men ej kompositionen efter B. p. XIX: 2.
- IV: 35. *Jesus beder i Getsemane*.
- IV: 36. *Judaskyssen*. B. p. XXI: 2 har troligen tjänat som förebild.
- IV: 37. *Växtornament* (»nate»).
- IV: 38. *Kvinnligt helgon* med förstört attribut.

¹ Denna scen liksom helgonet i V: 3 har identifierats av fil. lic. INGRID SWARTLING. Se vidare s. 699, not 2.

Fig. 721. Judas får de 30 silverpenningarna, travé IV: 29. Foto 1954.

Judas erhält die 30 Silberlinge, Joch IV: 29. Judas receives the 30 pieces of silver, bay IV: 29.

- IV: 39. *Kristus inför Herodes (Pilatus?).* Delvis förstörd.
 IV: 40. *S. Mikael som själavägare.*
 IV: 41. *Bild ur passionshistorien.* Mycket förstörd. T. v. en skäggig man med turbankrona och spira. I mitten andra figurer, en krigare.
 IV: 42. *Törnekröningen.*
 IV: 43. *Två djävlar hålla en inskriptionstavla med oläslig minuskelinskrift.*
 IV: 44. *Växtornament («nate»).*
 IV: 45—46. *Två scener, troligen ur passionshistorien.* Mycket fragmentariska.

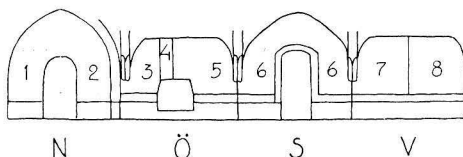

Fig. 722. Schema över målningar på vapenhusets väggar.

Systematischer Überblick über die Wandmalereien des »Waffenhauses«.

Scheme of murals in porch.

VAPENHUSET

Vapenhusets valvkappor äro helt fyllda med växtornament, »nate» (fig. 724).

Väggarna bära följande framställningar:

- V: 1. *Gässen hänga räven.*
 V: 2. *Djävulen hjälper en kvinna att kärna smör* (fig. 726).

Fig. 723. Gris blåser säckpipa. Skämtbild i travé IV: 30. S. 868.
Foto 1954.

Das Schweinchen bläst die Sack-
pfeife, Drolerie im Joch IV: 30.

Pig playing the bagpipes. Humo-
rous subject in bay IV: 30.

- V: 3. *Kvinnligt helgon* (fig. 725) med krona, gloria och 3 pilar i handen. Framställer sannolikt *den heliga Kristina av Bolsena*. Har tidigare ansetts vara Ursula, men hon brukar bära endast 1 pil, medan Kristina avbildas med 3 (s. 868, not. 1).
- V: 4. *Maria Magdalena* med smörjelsekar (fig. 725).
- V: 5. *Kristi vapen* (fig. 727), bestående av en hjälmkrönt sköld, på vilken Kristi pinoredskap äro framställda. Det hålles av Kristus, framställd såsom Smärteman, och av jungfru Maria; hjälmträcket upplyftes av den Helige Andes duva och en ängel. Bakom Kristus knäböjer en ängel. — Ovanlig framställning.

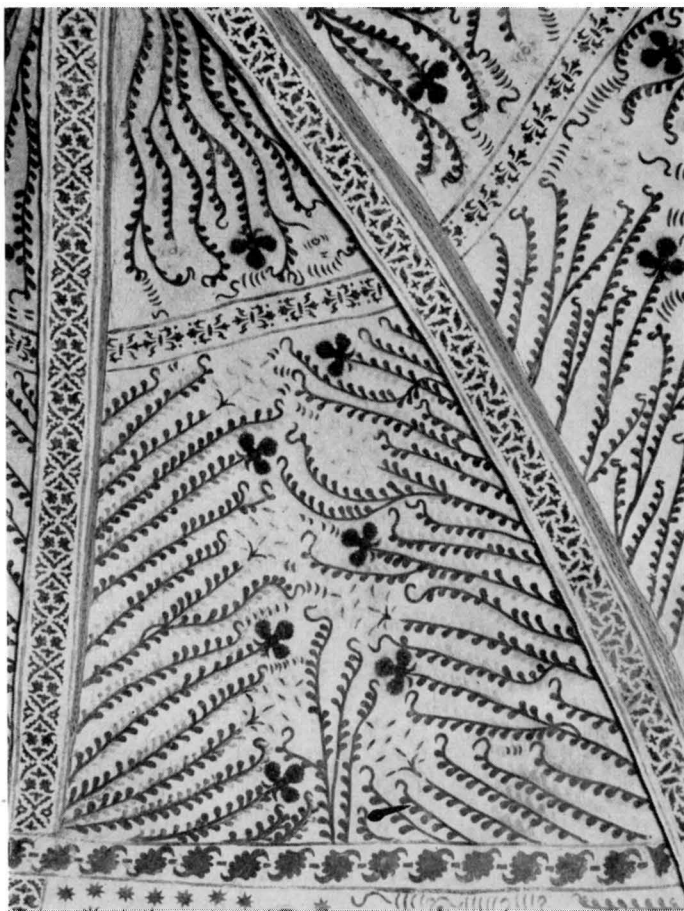

Fig. 724. Vapenhusets valvmålning. S. 869. Foto 1954.
 Gewölbmalerei im »Waffenhaus» (Vor- Painting on vaulting of porch.
 halle).

- V: 6. *Djävulen räcker en gammal kvinna ett par skor på en stång över vapenhusdörren. Samma folksaga återgiven på motsvarande plats i Husby-Sjutolfts kyrka.*
- V: 7. *En ängel leder en gosse bort från djävulen, som hotar med en käpp (fig. 728).*
- V: 8. *En ängel leder en gosse från djävulen fram till en kvinna (gossens moder?). Möjligen utgöra denna och föregående bild en framställning av en medeltida moralitet (= allegoriskt drama med moraliserande tendens).*

Fig. 725. S. Kristina av Bolsena och Maria Magdalena å vapenhusets Ö vägg, V: 3, 4 och del av 5. S. 870. Foto 1954.

Die Heilige Christina von Bolsena und Maria Magdalena an der O-Wand des »Waffenhauses» .V: 3, 4 und Teil von 5.

St. Christina of Bolsena and Mary Magdalena, on E. wall of porch, V: 3, 4 and part of 5.

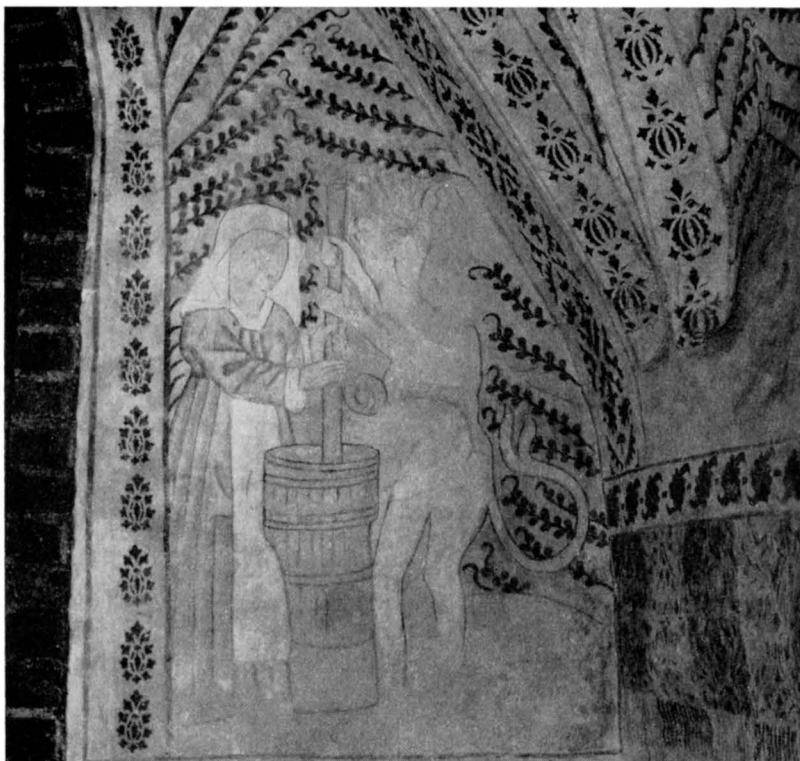

Fig. 726. Djävulen hjälper en kvinna att kärna smör. Vapenhusets N vägg, V: 2. S. 869. Foto 1954.

Der Teufel hilft einer Frau buttern, N-Wand des »Waffenhauses», V: 2.

The Devil helping a woman to churn butter, N. wall of porch, V: 2.

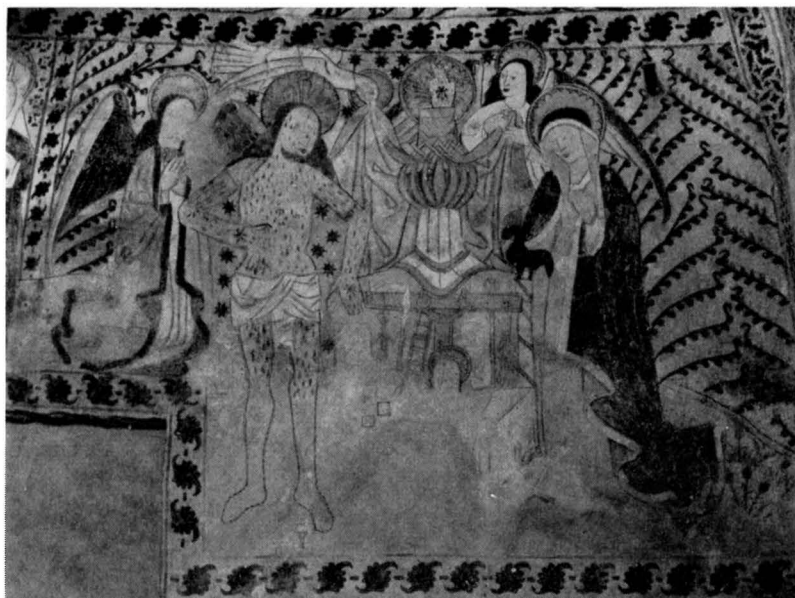

Fig. 727. Kristi vapen, hållet av Kristus och Maria. Vapenhusets Ö vägg, V: 5.
S. 870. Foto 1954.

«Herz-Jesu-Wappen», gehalten von Christus und Maria. O-Wand des «Waffenhauses». V: 5.

Coat-of-arms of Christ, held by Christ and Mary, E. wall of porch, V: 5.

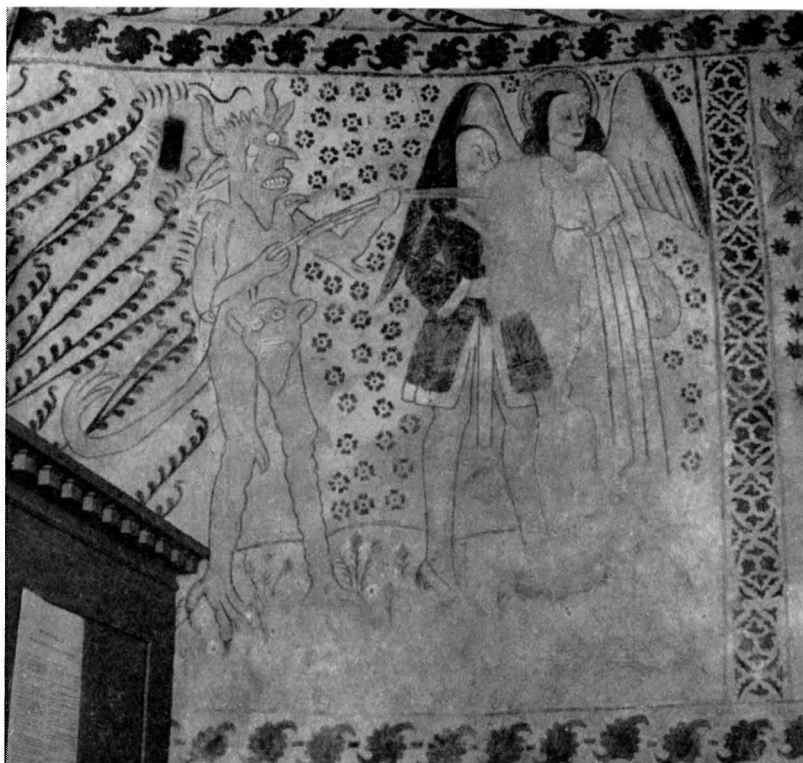

Fig. 728. Ängel leder yngling bort från djävulen. Vapenhusets N vägg, V: 7.
S. 871. Foto 1954.

Engel entführt dem Teufel einen Jüngling, W-Wand, V: 7.

An angel leading a youth away from the Devil. W. wall of porch, V: 7.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altarbordet är utformat såsom sockel till altarprydnaden (fig. 729) och torde vara samtidigt med denna. Det är av trä med svängd framsida, uppdelad i ramverk och listomgivna fyllningar. Dess ursprungliga marmorering i blågrönt befriades från senare vit övermålning vid restaurering 1911—13.

Framför altaret har tidigare enligt en sed, som synes ha varit vanlig, legat ett björnskinnsåsom matta. 1734 betalades till Pär Matsson i Byringe »för det han skiöt Biörn, hwars huud kom till Kyrkian» (RÄK.).

Altarprydnaden (fig. 729—733) utgöres av en arkitektonisk omramning, bestående av en förkroppad korintisk kolonnställning med ett tryckt, segmentformat tympanon. Detta krönes av ett volutsvängt överstycke. Hela uppställningen är av trä och målad i blågrön marmorering; ornamenten snidade och förgyllda. Kolonnställningen flankeras av två profilörer (H 165), Tron och Hoppet, i vitmålad rundskulptur med förgyllda attribut. På dessas volutuppburna plintar äro fästade snidade kartuscher med De Geer'ska vapnet under friherrlig krona.

Kolonnuppställningen omramar en korsfästelseframställning med rundskulpterade figurer av vitmålat trä, fästade på en gipsad, i relief utformad bakgrund. Överst i denna ett Gudsöga med strålkran, omgivet av tjocka moln. Vissa smärre detaljer å tavlan äro förgyllda eller försilvrade. — Uppställningens överstycke omsluter en förgylld relief av Gud Fader i ett strålomgivet moln. Högst upp den Helige Andes duva omgiven av kraftiga strålar. På entablemanget stå förgyllda eldurnor. Under korsfästelse-tavlan läses i guld på svart botten »Joh. 1, v. 29» (citerad).

En närmare granskning visar, att mitt-tavlans figurer (fig. 730) äro av betydligt högre kvalitet än profilörerna och omramningens ornamentala figurer. Även tavlans gipsade bakgrund verkar klumpig i förhållande till de små figurerna. Medan profilörerna och hela uppställningens komposition närmast föra tanken till Magnus Granlund (s. 822, not 1), Olof Gerdman (s. 592, not 1) och deras gelikar under 1700-talets andra tredjedel, synas de små figurerna ur korsfästelse-tavlan snarare tillhöra ett äldre konstskede, 1600-talets senare hälft, och en betydligt skickligare och mera rutinerad konstnärskrets än den nyss nämnda. Edebo altarpuppställning är tydligen intet enhetligt verk.

Tyvärr lämna kyrkans handlingar endast få uppgifter, som kunna vara vägledande vid försöken att utreda altarprydnadens härkomst

Fig. 729. Altarupställningen, 1700-talet. Foto 1954.

Altaraufbau, 18. Jht. Altar decorations, 18th cent.

Fig. 730. Figurerna i altarprydnadens mittparti. S. 874. Foto C. L. 1912. Märk karaktärs- och kvalitetskillnaden mellan dem och profilören fig. 733.

Figuren im Mittelfeld des Altars. Man beachte den Wesens- und Qualitätsunterschied zwischen diesen und den Seitenfiguren. Abb. 733.

Figures in middle section of altar decoration. Note difference of character and quality between these and the figures flanking fig. 733.

och tillkomst. Inv. 1829 säger i samband med en kort beskrivning, att på profilörernas »fotställningar äro anbragta Friherrliga ätten De Geers vapen af anledning att altar-tafeln blifvit skänkt af en Friherrinna De Geer från Holland, troligen mot medlet af adertonde århundradet, då en Brukspatron J. J. De Geer var ägare till Roneholms säteri». Denna uppgift har antagits avse Jean Jacque De Geer, f. 1666, † 1738 och hans maka, född i Haag (se s. 739).

Emellertid finns i mantalslängderna (ULA) icke någon De Geer angiven såsom ägare av Roneholms säteri. Det inköptes av friherre Erik Oxenstierna på Harg (s. 738) år 1735 och ägdes dessförinnan av Johan Teet. Nämnade J. J. De Geer hade visserligen både en son och en sonson med förnamnen Jean Jacque; sonen var gift två gånger med holländska baronessor (se släkttavlan s. 739), men ingendera torde kunna komma ifråga i detta sammanhang. Vidare måste observeras, att av de nämnda herrarna endast sonsonen var friherre, men först från 1797. Och vapnen på altartavlan krönas båda av friherrekronor.

Fig. 731. Altarprydnadens mittparti. S. 874. Foto 1955.
Mittelfeld des Altars. Middle section of altar decorations.

Kyrkans räkenskaper lämna följande uppgifter: 1761 betalades kost för »gipsaren» i 35 dagar; 1766 igenmurades Ö gavelfönstret; 1773 betalades logement och spisning »då Altaretaflan grundades» uti 11 dagar för 2 personer, s. å. fick målaren Nordqvist avbetalning för arbete i kyrkan, s. å. vitlimmades hela koret; 1774 beviljades »samman-skottet till Altaretaflans målning».

Dessa uppgifter sammanställda ge ingen enhetlig bild av altarpriydnadens tillkomst. Gissningsvis kan måhända följande arbetshypotes framläggas: Erik Oxenstiernas mor Jeanne Elisabeth De Geer (se släkttavlan, s. 739) var född och uppvuxen i Holland, senare gift med friherre Åke Oxenstierna († 1714). Då sonen köpt Roneholm i Edebo, har hon skänkt figurerna till en korsfästelseavla i kyrkan. Dessa figurer ha sannolikt inköpts i Holland eller Flandern (se A. E. BRINKMANN, Barockskulptur in den romanischen und germanischen Ländern, Berlin 1919, fig. 320). Omramningen har däremot beställts i Sverige av Magnus Granlund, Olof Gerdman eller någon av deras krets. Då Jeanne De Geer var ensam givarinna (mannen hade länge varit död), har hennes vapen satts på båda sidor om tavlan. Genom sitt gifte var hon sedan länge friherrinna och därför ha vapnen fått friherrekronor (måhända en djärv hypotes!). Det beställda ramverket med profilörer har levererats och uppsatts omålat i kyrkan sannolikt på 1740-talet, då den gamla altartavlan (s. 879) såldes, men i varje fall före 1760, då Erik Oxenstierna dog. Först efter denna tidpunkt börja socknens utgifter, dels till gipsmakaren, som gjorde bakgrunden för mittavlans figurer, dels till det helas målning och förgyllning. Dessutom vitkalkades hela kortavénen för att få en enligt tidens smak riktig bakgrund åt det nya stora barockartade altarverket, varjämte det bakomliggande fönstret igenmurades.

Det bör understrykas, att denna framställning endast är ett försök till förklaring av altarverkets tillkomst. Denna vinner emellertid en god bekräftelse av följande: Till ST. PROT. 11/11 1770 har tagits ett yttrande av »Capitain Hagtorn på Jeringe», i vilket han talar »om den nu i yttersta nöd stadda och nära til et slutel. fördärf lutande Altaretaflan och dess konservation». Han begär vidare att pengar skola beviljas till »Altartafans målade, förgyllande och gipsande, hvilket Målaren i Sigtuna Olof Norquist will åtaga sig för 3 000 R. Kmt.» Anslaget beviljades. Av detta synes klart framgå, att altarpriydnaden fått stå ofullbordad en längre tid, under vilken den delvis förfallit.

Altarringen är formad och målad i överensstämmelse med altarbordet. Den målades 1787 (RÄK.).

Fig. 732. Detalj av fig. 731. Foto 1955.
Ausschnitt aus Abb. 731. Detail of fig. 731.

Fig. 733. Hoppet. Altaruppställningens S profilör. S. 874. Foto Upps. UTST. 1918.

Die Hoffnung. S. Hope. S. figure
Seitenfigur des Al- flanking altar de-
taraufbaus. corations.

Innan den nuvarande altaruppsatsen tillkom, fanns ett medeltida altarskåp, som nu är uppsatt i Gräsö kyrka (se s. 637 o. fig. 529). I Edebo kyrkoräkenskaper upptages den 20/12 1761 en inkomst »För den gl. Altaretaflan 72 [Rdl.]» I INV. 1746 för Gräsö kyrka (s. 640) angives, att ett altarskåp från Edebo skänkts till Gräsö kyrka 1743 av arrendatorn till Gräsö Kungsgård. Denne har tydligen köpt skåpet senast 1743. De olika årtalsuppgifterna förklaras måhända rimligast sålunda, att altarskåpet faktiskt såldes 1743, men att betalningen gjorts och bokförts först 1761.

MEDELTIDA
TRÄ-
SKULPTUR

Dessa uppgifter tyda på, att den nya altarprydnaden i Edebo varit färdig och uppsatt (men ej målad) de första åren av 1740-talet (se ovan).

Rhezelius har 1636 (s. 196 i Fc 6) antecknat: »I södre fönstret står Marie beläte och 2 bisper m(edh) spiror. / I fönstret vid predikstolen stå S. And(reas) och S. Peders beläten.» — »Beläte» avser med största

sannolikhet medeltida träskulpturer, ej, såsom tidigare antagits, glasmålningsfigurer. Senare icke omnämnda, nu försvunna.

PREDIKSTOL Predikstolen (fig. 734) av trä med marmorering i blågrönt består av dörr, trappa, korg och ljudtak. Över dörren sitter adliga ätten De Besches vapen av snidat, förgyllt och målat trä, omgivet av lövverk i rött och silver. H. 53 cm. Trappans och korgens sidor ha fyllningar med snidade och förgyllda band- och bladornament. Taket krönes av ett riksäpple med kors, uppburet av S-svängda stöd. På väggpelaren mellan korgen och taket ett ryggstycke i form av en skärm med förgylld kantbård och en strålomgiven sol i guld med Jehova i hebreiska bokstäver. — Uppgifter om predikstolens tillkomsttid äro sparsamma. 1727 betalades två järn för predikstolen och senare s. å. betalades »lim och arbetslön för drufwans fästande under Predikstolen åt Klockaren och Snickaren Ekenberg». — Vapnet över dörren syftar möjligen på Georg De Besche d. y. till Forsmark (1667—1730, s. 518). Predikstolen liknar den 1706—07 utförda predikstolen i Knutby (SvK Uppland III s. 324) och torde ha utförts under 1700-talets första tredjedel. — Reparerad 1775 (RÄK.). Före restaureringen 1911—13 var den ursprungliga marmoreringen övermålad med vit färg. — Om dess föregångare, omnämnd 1636, är ingenting bekant.

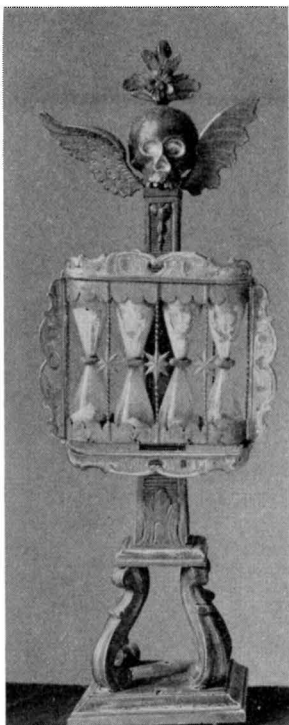
Timglas (fig. 735) för fyra glas i foder med förgyllda rocailler längs kanterna, på ståndare med S-svängda fötter nedtill samt bevingad döds-kalle och en blomma upptill, allt i förgyllt trä utom döds-kallen, som är försilvrad. H 97. — Skänkt av majoren C. F. Pajkull (s. 906) 1772 (INV).

BÄNKINREDNING Bänkinredningen är sluten och fick sin nuvarande indelning samt sitt trägolvs vid restaureringen 1911—13, varvid den äldre bänkinredningen användes — bl. a. de med kölbågsformiga fyllningar försedda dörrarna — så att det gamla utseendet i huvudsak bevarades. Endast mellanstyckena breddades och försågos med smala fyllningar. Bänkinredningen i dess ursprungliga skick utfördes 1772 av snickaren Erik Ersson i Halsta och Per Ersson i Skälby och målades följande år av målaren Nordquist (RÄK.). Dessförinnan hade 10 bänkar gjorts 1743 av en mästare Hansson (RÄK.). Den ursprungliga marmoreringen på dörrar och bänkskärmar framtogs 1911—13 och kompletterades på mellanstyckena.

ORGEL-LÄKTARE En äldre orgelläktare ersattes 1911—13 med ett 1 m högt podium för att V valvets målningar skulle bli synliga (fig. 680). Podiets barriär är sammansatt av övertaliga bänkdörrar och målades i anslutning till bänkinredningen. Dessförinnan fanns en av pelare buren läktare,

Fig. 734. Predikstol, 1700-talets första tredjedel. Foto 1954.
Kanzel aus dem ersten Drittel des 18. Jhts. Pulpit, early 18th cent.

NUMMER-
TAVLOR

DOPREDSKAP

Fig. 735. Timglas, skänkt 1772. S. 880. Foto UPPS. UTST. 1918.

Stundenglas, Hour-glass, 1772 gestiftet. presented 1772.

som fått sin form 1831 (fig. 678). — Läk-
tare omtalas första gången 1723 (INV.).

Kyrkan fick 1831 sin första orgel, ut-
förd av P. Z. Strand (s. 547, not 1). Ver-
ket ombyggdes 1936 (INV. 1942). Orgel-
fasaden med blågrön marmorering (från
1912) och förgyllda detaljer tillkom sam-
tidigt med orgelverket och är bevarad i
ursprungligt skick.

Nummertavlor, ett par (fig. 736); för-
gyllda ramar med snidade över- och un-
derstycken i blått och guld. I en kartusch
nedtill står årtalet »1741». H 109, B 63. —
Enl. RÄK. förgylldes nummertavlorna och
siffrorna 1761.

Dopfund av gotländsk kalksten (fig.
737). Skålen är en s. k. musselcuppa, med
vriden goudronnering. Dess övre del till
största delen avslagen. Bottnen i sen tid
fördjupad för att få plats för ett dopfat.
Mellanstycket har upptill en vulst. Ut-
tömningshål saknas. Gotländskt arbete från
omkring 1300. H 92. Skålens D 80.

Dopskålsställ (fig. 738) av trä med
marmorering i blått och snidade orna-
ment i förgyllning. Upptill fyra änglahu-
vud. Står på fyra lejonfötter, vilkas ur-
sprungliga samhörighet med foten är oviss. H 84. — Skänktes 1748

av församlingen till kyrkan och reparerades 1775. Den är möjligen
utförd av mästern Magnus Granlund,¹ som 1757 gjorde en dopfund
till Uppsala domkyrka, vars fot har en viss likhet med Edebo-stället.

Dopskål av silver, inuti förgylld. I bottnen graverat IHS inom en
lagerkrans och på brättet: »I.S.C.E.V.TH.R. Anno 1730 d 24 Junij»
(enl. RÄK. = Johan Christoffer von Rosen, Sofia Elisabet von Tisen-
hausen).² Stplr : R (=1729); Stockholms stadsstpl; H^WK (=Henrik

¹ Om MAGNUS GRANLUND se C. R. AF UGGLAS, Mästern Magnus Granlund. En svensk kyrkodekoratör på 1700-talet, i tidskr. Kult och Konst, Sthlm 1905, s. 75—98; SvK Uppl. III, s. 32, 95, 137; IV, s. 17. — Granlunds första säkra arbete är från 1747: predikstolen i Fröshult.

² JOHAN CHRISTOFFER VON ROSEN, f. 1687, † 1734; officer, ägde *Harbroholm*,

Wittkopf, mästare 1724—1756). L 34, B 24, H 5.

I stenfunten ett dopfat av driven mässing med duva i botten och inskrift: »LÅTEN BARNEN KOMMA TILL MIG» D 59. Utfört 1951 av Sixten Alvin & Komp. Vetlanda. Gåva s. å. av godsägaren Ludvig Engström å Lundås.

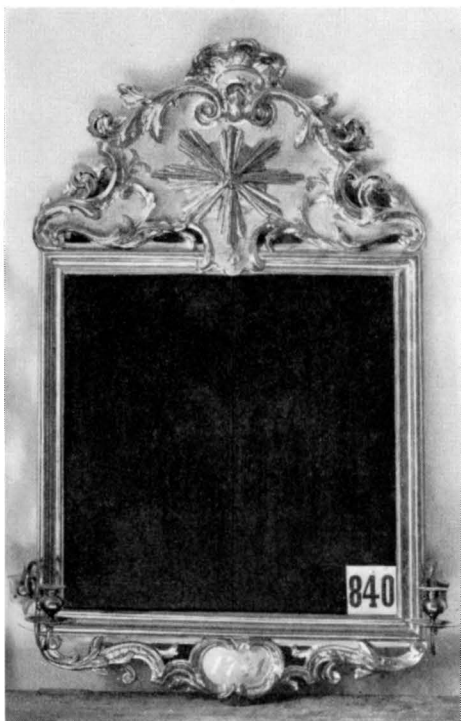
»1 bäcken, gammalt», omnämnt i INV. 1723, nyttjades säkerligen i funten. 1746 gjordes en pall till funten (RÄK.).

Kalk av förgyllt silver (fig. 739). Foten 6-kantig. På en av nedersta delens sidor är graverat ätten Ulfsparras vapen, däröver »ANNA WLFSPARRE» samt underst på fotbrättet »Renoverad 1841» på angränsande sida ätten Swinhufvuds vapen i mindre format, över detta initialerna »E. B.—S.

H.». Under detta vapen står på fotbrättet »Förbättrad aff hennes dotterson A^o 1708 Januaij». På en tredje sida ett graverat krucifix. Fotens stplr ha icke kunnat tydas. — På skålen graverad inskrift: »1. Joh. Ep. 1. Cap. 7 vers» (citerad). Skålens stplr: A. F. H. (= A. F. Hellman, mästare 1827—1844); kontrollstpl; Uppsala stadsstpl; L 4 (=1841) H 24.

Kalkens historia är tydligen följande: en kalk, vars fot ingår i den nuvarande, skänktes av Anna Ulfsparre (s. 905) under 1600-talets senare del; denna »förbättrades» (ev. gn. förgyllning) av hennes dotterson Erik Björnsson Svin Hufvud i januari 1708 (s. 905). Han lät gravera sitt vapen och sina initialer i mindre format på fältet bredvid

g. 1707 m. SOFIA ELISABET VON TIESENHAUSEN, f. 1683, † 1755. Inskriften består av parets initialer blandade sålunda: J(ohan) S(ofia) C(hristoffer) E(lisabet) v(on) T(iesen) H(ausen) R(osen).

NATTVARDS-
KÄRL

Fig. 736. Nummertavla 1741. Foto UPPS.
UTST. 1918.

Verstafel von 1741. Hymn-board, 1741.

Fig. 737. Dopfund av gotlandskalksten. Omkr. 1300, S. 882.
Foto 1954.

Taufe aus Gotländer Kalk- Font of Gotland limestone, circa
stein um 1300. 1300.

mormoderns namn och vapen. Detta har skett i samma månad, som han dog. 1772 förgylldes kalken på nytt av guldsmeden Hedenberg i Östhammar (RÄK.). Slutligen försågs den med nuvarande skål 1841.

Paten av förgyllt silver. Stplr: I. L. KLINT (mästare 1810—40), Norrtälje stadsstpl, kontrollstpl, K 3 (= 1816). D 14.

Sockenbudstyg, bestående av kalk, paten och oblatdosa av silver samt vinflaska av glas. Stplr: Q 2 (= 1798, kontrollstpl, Uppsala stadsstpl, OY (= Olof Yttraeus, mästare 1775—1810). Läderklätt träfodral. Kalkens H 14; patenens D 7; oblatdosans D 4; fodralets H 24. Föregående sockenbudstyg bortbyttes 1798 såsom »owige och förnötte» (INV.).

Oblatask av silver, oval, oornerad. Stplr: X (1710), Stockholms stadsstpl, I N inom liggande oval (= Jonas Nyman, mästare 1709—

Fig. 738. Dopställ av trä, möjligen av Magnus Granlund. Skänkt 1748. S. 882. Foto 1954.

Hölzerner Fuss für die Taufschale, möglicherweise von Magnus Granlund, gestiftet 1748.

Wooden stand for baptismal bowl, possibly by Magnus Granlund, presented 1748.

1726), åldermansranka. Den tillverkades av materialet i en äldre kalk med paten. L 15, B 12, H 6.

1762 inköptes »1 Loda af Bleck till Oblaterna», vilken målades 1771 (RÄK.). Försvunnen.

Vinkanna av silver (fig. 740) med svaga spår av förgyllning på locket. På ena sidan av livet äro graverade ätterna Bondes och Wernstedts vapen, över dem »TORDH BONDE * ANNA WERENSTEDH» (s. 737) och under dem »1658», allt inom en tunn lagerkrans; på andra sidan inom lagerkrans bibelspråket Johannes I: 29. Runt kannan nedtill: »Bengt ANDORIN¹ har låtit förgylla mig Gud till ähra och sin Dyhr

¹ BENGT ANDORIN var kronofogde i Frösåkers fögderi 1716—20. Levde ännu 1722 (ALMQUIST, Frälsegodsens I: 1 s. 67).

Fig. 739. Kalk av silver. Föten från 1600-talets senare del, cuppan från 1841. S. 883. Foto 1954.

Silberner Kelch. Fuss aus 2. Hälfte des 17. Jhts, Cuppa 1841. Silver chalice; foot latter part of 17th cent., cup 1841.

Kiöpte Försambl: till nytta. Edbo kyrka tillhörig.» Stplr saknas. H 24.

Vinkannor av nysilver, 2 st. enkla med graverad inskr: »Edebo kyrka 1862». H 33.

Skumsked av silver med förgyllt blad. Stplr: I. L. K. (= Johan Ludvig Klint, mästare 1810—1840); Norrtäljes stadsstpl (2 ggr); N3 (= 1819). L 10. Gåva av klockaren Lars Grundén (inv. 1942).

Oblatjärn, saxformat med rektangulära plattor. L 90. Skänkt 1818 av änkeprostinnan Montelius (s. 906).

Fig. 740. Vinkanna av silver. Skänkt 1658 av Tord Bonde och Anna Wernstedt på Harbroholm. S. 885. Foto 1954.

Silberne Weinkanne, gestiftet 1658. Wine-ewer of silver. Presented 1658.

Brudkrona av förgyllt silver från Atelier Borgila, Stockholm 1949. BRUDKRONA
Inköpt gn. insamling i socknen.

I 1736 års RÄK. upptas inkomst av »kyrkobrudars skrud». Vid den tidpunkten hade kyrkan tydligen en brudskrud, som utlånades mot viss betalning.

Ljuskronor (fig. 741), 2 st., av smitt, förtent järn, bestående av 2 genombrutna ringar, förenade med blomsmyckade band. Under blommornas nithuvuden sitta små röda vadmalsslappar. Från ringarna uppstiga eller nedhånga utklippta blad och blommor. Ringarna på den ena kronan äro dekorerade med gotiska minuskler, vilka dock icke

LJUS-
REDSKAP

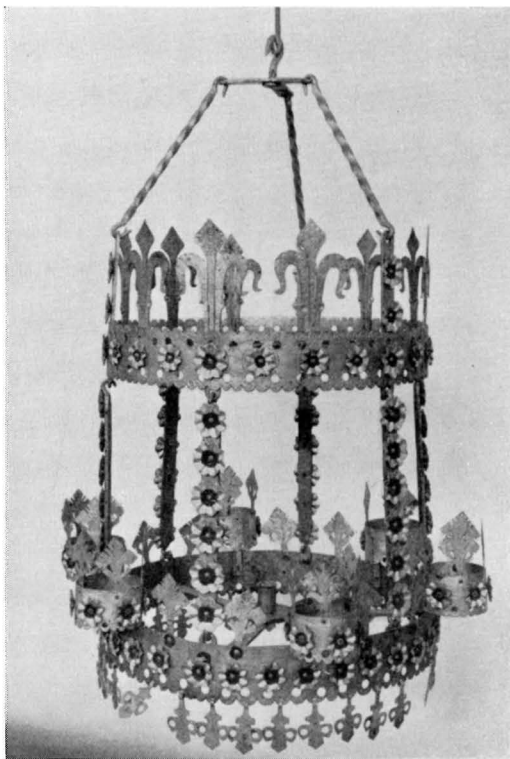

Fig. 741. Ljuskrona av förtent järn. Medeltidstyp.
S. 887. Foto 1954.

Kronleuchter aus verzinn-
tem Eisen, mittelalterlicher
Typus.

Chandelier of tinned iron,
mediaeval type.

bilda någon inskrift utan äro avsedda som ornament. Medeltida typ.
H 119 resp. 111, nedre ringens D 61 resp. 57. Restaurerade 1913.

Ljuskronor av malm: — 1. Åtta ljusarmar i en krans, klot nedtill
och dubbelörn upptill på mittstammen. S-formade prydnadsarmar
och utdraget urneformiga prydnader på armarna. 1660—70-talet. H
61. — 2. Åtta armar i en krans, prydda med stiliserade eldslågor.
Upptill på mittstammen en draperad manlig figur. På mittstammens
stora klot inskriften: »TIL . GUDS . NAPNS . ÄHRA OCH / EDDBO KYRKIAS .
PRYDNA . ÄHR . DENNA CRONA GIFWEN . AF . CRONO / BEFALNINGSMAN .
IOHAN . EDHELIO¹ . OCH . DES . KIÄRE . HUSTRU / MARGA . RETA . HAAG /
ANNO . 1704». H 88.

¹ JOHAN EDELIOUS var kronofogde i Frösåkers fögderi 1691—1707 o. 1710—11.
† 1711.

Fig. 742. Ljuskröna av försilvrad brons. Fransk typ omkr. 1700.
Foto 1954.

Kronleuchter aus versilberter
Bronze, französischer Typus um
1700.

Chandelier of silvered bronze. French
type circa 1700.

Ljuskröna av försilvrad brons (fig. 742). Sex armar i en krans. Franskt arbete från omkring 1700 (jfr SvK Uppland IV, fig. 87). Skänkt 1788 av löjtnanten greve Cronhjelm¹ på Järinge (INV. 1789). H 31.

Ljuskröna, stomme av förgylld metall med hängande glasprismor. 1800-talets senare hälft. H 120. Skänkt på 1870—80-talet av E. Stjärnholm († 1913), handlande i Skärsta (INV. 1942).

Lykta (fig. 744) av järn och glas, åttkantig. 1700-talet. H 64.

Ljusplåtar: — 1. Ett par, av mässing med driven och punsad blomsterornering. Åttkantig väggbricka med överstycke, 2 ljusarmar. 1700-talets förra hälft. H 61. — 2. Ett par med driven kopparplatta (de vise männen och stjärnan) och 2 ljusarmar. Inskr.: »OSCAR HOLMSTRÖM, LUNDÅS 1920» resp. »1922». Denne har själv förfärdigat plåtarna (s. 890, not 2).

Ljusarm av malm med 3 ljuspipor (fig. 743). Armens ena ände löper ut i en trebladig blomma. 1600-talets förra hälft. Nu liksom 1723 (INV.) på predikstolen. L 30.

¹ Avser tydligen greve HENRIK CHRISTOFFER CRONHJELM AF FLOSTA, f. 1740, † 1803; löjtnant 1764. Denne är upptagen i 1788 års mantalslängd vid Järinge nr 2, 4 o. 5 (ULA).

Ljusstake av malm för 3 ljus med vid, rund fotplatta, balusterprofilerat skaft och 2 S-svängda armar (fig. 743). 1600-talet. 1723 på altaret (INV.) H 33.

Ljusstakar: — 1. Ett par av driven och genombruten mässing med vacker ornering av tulpaner och andra blommor och blad. Omkr. 1700. H 26. — 2. Ett par av tenn med sexkantig fotplatta och fyrkantigt, refflat skaft med en vulst (liknar typ LÖFGREN I: 2, fig. 112). 1700-talets början (i INV. 1723). H 22. — 3. Ett par av tenn med rund, profilerad fotplatta och runt skaft med en vulst nedtill och ett profilerat bälte mitt på. Graverat på fotplattan en adlig krona och 2 korslagda palmkvistar samt initialerna C H T, sammanskrivna till ett monogram. De syfta på Catharina Tott af Skedebo till Lundås och hennes make, Jacob Carl von Hirscheit.¹ Stplr: C W M (= Christian Wickman, kanngjutare 1688—1711); krona (= Stockholms stadsstpl). H 27. Se LÖFGREN I: 2 s. 145 o. fig. 64. Upptagna i tillökning till INV. 1693—1705. — 4. Tre stycken av tenn med balusterformat skaft och ljushållare i form av en urna (lik typ LÖFGREN I: 3, fig. 119). Inskr. under botten: »BLIFWE HWAR OCH EN MÄSTARE I EGEN KONST OCH EI KLÅPARE I ANNANS». Stplr: tre kronor på refflad sköld, liten ängelstpl, 𐀀 (= 1779). Inskriften i botten är karakteristisk för Johan Gustaf Ryman, kanngjutare i Stockholm 1761—97 (LÖFGREN I: 3 s. 406—410). H 23. Två par tennstakar skänktes 1787 av inspektör Nils Gåses änka, fru Maria Hörner på Forsbol.

Fyra kandelabrar av driven koppar, 1600-talsform. H 64. På foten instansad inskrift: »TILL EDEBO KYRKA AF OSCAR HOLMSTRÖM 1919» på två, resp. »LASSE HOLMSTRÖM» på de två övriga.²

TEXTILIER

Antependier: — 1. Av vinröd, mönstrad sidendamast med broderi i guld och silke, utfört av Licium och skänkt av Edebo kyrkliga arbetsförening 1930. H 70, L 140. — 2. Av violett linne med silkebroderier i flera färger, bl. a. en kalk inom törnekrona. På fodret: »Libraria 1949». H 74, L 145. Skänkt av f. kyrkvärden J. H. Mattssons i Gribby sterbhus.

¹ ERIK TÖNNESSON TOTT, † 1629; ägde Lundås
G. m. HEBBLA MÅNESKÖLD AF SEGLINGE, † efter 1670

CATHARINA till Lundås, † före 1713
G. 1663 m. överstelöjtnanten JACOB CARL VON HIRSCHEIT f. 1629, † 1677 i slaget vid Landskrona.

² OSCAR HOLMSTRÖM, f. 1855, † 1931, ägde och brukade Lundås, som ärvdes av sonen LASSE, f. 1886, † 1946. — Kandelabrarna äro icke utförda av någon av dem (jfr ovan Ljusplåtar 2).

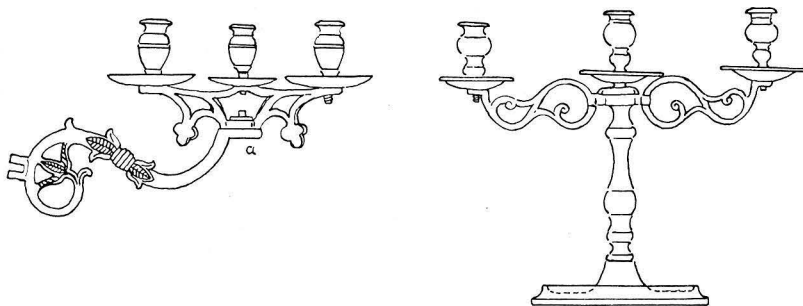

Fig. 743. Ljusarm och altarstake av malm. 1600-talet. S. 889. M. O. delin. 1912.

Leuchterarm und Altarleuchter aus Erz, 17. Jht.   Sconce and altar-candlestick, brass. 17th cent.

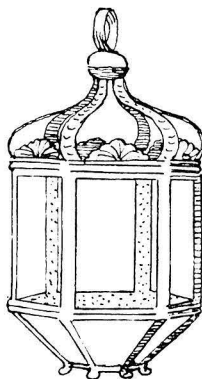

Fig. 744. Lykta av järn och glas. 1700-tal. S. 889. M. O. delin. 1912.

Leuchter aus Eisen und Glas. 18. Jht.   Lantern of iron and glass, 18th. cent.

Mässhakar: — 1. Av svart sammet med kors av silvergaloner. »1748 gjordes 1 st. swart Mässhake af sammetet, som brukades på gamla disken . . .»; dessutom upptages lön »för Tygets swärttande i Stockholm» (RÄK. 1748). L 82. — 2. Av slätt, grått, ursprungligen purpurfärgat siden med silvergaloner; på framsidan latinskt kors och initialerna »C. E.» på baksidan »IHS» och »A^o 1786». Skänkt av lagmannen Claes Engelcrantz (s. 906). L 120. — 3. Av svart sammet med silvergaloner i kantband och latinskt kors; Gudsöga med strålar. Från 1824 (INV. 1942). L 119. — 4. Av vitt, mönstrat siden med silverband och broderier i guld och rött. På ryggen IHS i korsarmarnas skärningspunkt. Rött foder med signaturen: »LICIVM 1922». H 115. Skänkt av fru M. Kihlmark (s. 828, not 3). — 5. Av violett, mönstrat siden med kors av guldband på ryggen och broderier i flera färger. Violett foder med »ERSTA 1948» L 120. Inköpt av församl.

Kalkdukar: — 1. Av numera gråbrun sidenbrokad med invävt mönster av silke i flera färger och silver (»rosigt triumphant med

Guld och Silfver uti») kantad med silverspets (fig. 745). Skänkt 1778 av »mademoiselle Johanna Brita Sundel i Skälby», som även skänkte en altarduk av damastdräll med breda spetsar. (IHRFORS, s. 1942). 37×40. — 2. Av purpurrött siden med silverbroderier: kvistar i hörnen, strålomgivet gudsöga i mitten. Kantad med silverfrans. Enl. IHRFORS s. 1944 »Skänkt 1805 af Herr Håf Junckarens Braunerhielms fru Eva Beata Engelcrantz på Lundås» (s. 906), 46×45.

Bokdyna av svart sammet med silverfrans och broderier i silver: kvistar i hörnen och i mitten; nedtill »1818». Skänkt av änkeprostinnan Montelius (s. 906). 50×39.

Kormatta, flossa i gult, blått och rödbrunt. Komponerad av Märta Gahn, Libraria. Anskaffad 1950. 210×165.

Håvar: — 1. Av purpurbrun sammet med breda silvergaloner och guldrådsfransar; renoverad 1930. Skafthylsa av silver med stplr: Östhammars stadsstpl; EN (= Elias Noreus, mästare 1758—1764). L 176. — 2. Av röd sammet med guldgaloner utförd 1930 på en äldre stomme av okänd ålder. L 190.

FÖRSVUNNA
TEXTILIER

RHEZELIUS har bredvid ett avbildat Wernstedtsvapen (jfr s. 825, fig. 681:1) gjort följande anteckning: »N(ota). denne V(apn) står ock på altarklädet sampt hans frus F(ru) Anna (Claes) d(otter) Kyles vide Kylarnes V(apn) i Rasbo S(okn).» I anteckningen (fig. 681:2) finns ritat ett Kylevapen i mycket liten skala. 1636 har alltså funnits en altarklädnad, skänkt av Johan von Wernstedt och hans hustru (s. 737) och prydd med deras vapen.

I INV. 1723 nämnas 2 antependier, det ena brunt med silver- och guldgaloner, det andra rött med »Kristi och rövarnas crucifix». — I 1693 och 1723 års INV. nämnas följande mässhakar: en av »brunt atlask med små gullspetzar och Christi crucifix», skänkt från Ronö och försett med initialerna E. M. S. och A. W. S. samt årtalet 1644, skänkt av majoren Erik MåneSköld af Seglinge och dennes maka Anna WlfSparre (s. 905), såld 1825 (senare anteckn. i INV. 1789); en av »silfverduuk med silfver- och guldknytning samt försedd med initialerna T. B. A. W. (= Tord Bonde och Anna Wernstedt, se s. 737) och årtalet 1655, såld 1825; en »af rödt blomradt atlask med smala silkesfrantzar omkring och med gröna band stofferader, gifven ifrån Lundås af Herr Carl Hirscheit (s. 890, not 1); 1825 såldes ytterligare 2 mässhakar — »gamble och förnötta» — samt en »gammal corcopa». — I 1693 års inventarium nämnes också ett kalkkläde »af hwit nättelduk med sömade Rosor af rödt silke och silfverspetz omkring» samt »Et altare örngådt af röt silfverskyr med silkes frantzar»,

Fig. 745. Kalkduk av mönstrad sidenbrokad, skänkt 1778. Foto 1954.

Kelchtuch aus gemustertem Seidenbrokat, gestiftet 1778.	Chalice-cloth of embroidered silk brocade, presented 1778.
---	--

skänkta från Lundås. — En bokdyna av röd sammet med guldspetsar skänktes 1774 av kapten Per Hagtorn på Järinge. — En kyrkvaktarrock inköptes 1749 (RÄK.) och nämnes i 1789 års INV.

Gravhällar: — 1. I sakristians golv är nedlagd en gravhäll av GRAVMINNEN gjutjärn. Inskrift i upphöjda bokstäver: »PSA: 73 w 23» (citerad).
 »HÄR VNDER LIGGER BEGRAF / VEN WYRDIGE OK WÄLLÄR / DE HER
 NILS IÖRANSSON SAM / SING KYRKIOHEERDE VTI / EDBo SOKN HVILKEN
 I HER / RANOM AFSOMNADE D. 7 MAII ANNO 1643 / GVDH GIFVE HONOM
 EN / FRÖGDEFVL UPSTÄNDELSE / OM MIGH ÄN KROP OK SIEL / FÖR-
 SMÄKTADE SÅ ÄST TV / DOK GVD ALTID MIN HIER / TANS TRÖST OK
 MIN DEEL». Inskriften nu delvis dold under en väggfast bänk. 209 × 140.
 — 2. Framför altarringen en kalkstenschäll med inskrift: »HÄR HWILA /
 CORPORALEN / WID KONGL. MAITZ LIFREGEMENT TIL HÄST / ANDERS
 FALCK / FÖDD 1689 DÖD 1762 / MED DESS KÄRA MAKÄ / CHRISTINA
 PALLYARDELLE / FÖDD 1688 DÖD 1762 / AF SÖNERNA / O P I / 1762 /
 EDBo». 208 × 146. Lär vara inflyttad från kyrkogården (INV. 1829). —
 3. I mittgången framför ingången en kalkstenschäll med inskrift: »HÄR
 HVILA / KRONO BEFALLN / FRED BRUNBERG / DESS K: MAKÄ / HELENA
 EDELIA / MED FLERE / FÖRFÄDER OCH / BARN / N G / LAG(!) STENEN». 200 × 132.

Fig. 746. Epitafium över Peder Johansson
Månesköld († 1627). Foto 1954.
Epitaph, 1627. Epitaph, 1627.

Epitafium av snidat och målat trä (fig. 746), bestående av en oval tavla med rester av ätten Måneskölds av Seglinge vapen i målning. Tavlan omges av skulpterad lagerkrans och broskornament. Sidopartierna defekta. H 120, B 61. Sannolikt uppsatt över Peder Johansson Månesköld († 1627), som köpte Ronöholm 1625 (se s. 905).

Begravningsvapen (fig. 747), huvudbaner av snidat och målat trä med spår av kredering och färg, mycket defekt och sönderslaget i 5 stycken. Nu uppsatt på en pappskiva i klockstapel. Skölden visar ätten Måneskölds av Seglinge vapen och har omgivits av 16 anvapen (nu 14, 2 möderne saknas), vilkas målade bilder nu äro utplånade. Inskriften på kartuschen fullständigt utplånad. H 125, B 122. Vapentypen tillhör 1670—80-talen. Sannolikt uppsatt över majoren Erik Persson Månesköld († 1654 enl. Elgenstierna, 1672 enl. Almquist, s. 784) till Ronöholm (se s. 905).

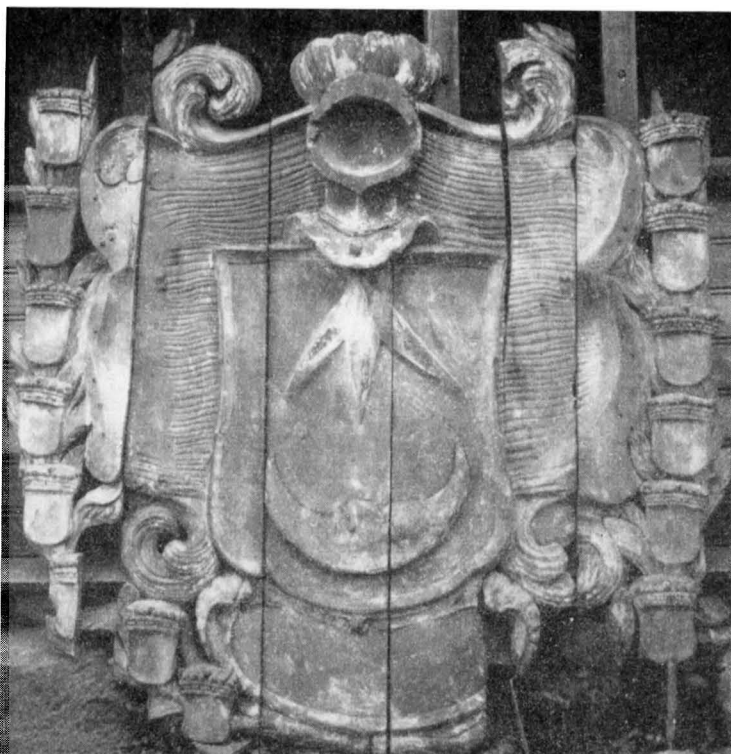

Fig. 747. Begravningsvapen över Erik Persson Månesköld († 1654 el. 1672).
Foto M. O. 1912.

Begräbnisvapen, 1654 oder 1672. Funeral hatchment, 1654 or 1672.

Enl. INV. 1829 satt i koret dels »ett stort vapen öfver en Månsköld med 16 anor», dels »ett mindre vapen öfver en Månsköld», tydligen identiska med det nyss nämnda huvudbaneret och epitafiet.

I kyrkan har funnits ett begravningsvapen med ätten Wernstedts vapen (fig. 681: 1). På inskriftskartuschen lästes enligt Rhezelius: »Iohan von Wernstedt / til Harboholm Aⁿo / 1629» (s. 737). Enligt samma källa har vapnet suttit »Widh söder sijdan om ost gafuel fonstren öfuer sin chor». Det har varit försett med hängande sorgflor. Uttrycket »sin chor» anger, att gravplatsen varit omgiven av ett skrank el. dyl. (jfr Valö, s. 508).

Värjor: — 1. Korgfäste av järn med rak parerstång (fig. 748 o. 749 A). Kavlen lindad med metalltråd. Rak klinga som bär en stämpel med två korslagda nycklar under en krona. 1600-talets första tredjedel. L 119. — Hör sannolikt samman med det Månesköldska epitafiet

(fig. 746). — 2. Har järnfäste och kavlen lindad med metalltråd och om varandra snodda kedjor (fig. 749 A). På klingan etsade ornament och inskr.: »FIDE . SED . CUI . VIDE . AMI(CO)» (= Se till på vilken vän du förlitar dig) och porträtt av en krigare, som liknar Gustav II Adolf. 1650-talet. L 96. — Har sannolikt hört till det Månesköldska begravningsvapnet (fig. 747).

TAVLOR

Kristus på korset, omgiven av Maria och Johannes, oljemålning på trä. Karnation vit, dräkter i ljusblått och rosa. Svart ram med förgylld pärlstav. Skänkt 1788 av »mademoiselle Arfvidsson¹ på Harbroholm» (IHRFORS, s. 1943). 65×47. — Tidigare har funnits en oljemålning på duk, framställande »Gisslandet» (62×50). Var lik föregående. Enl. RADLOFF hava de båda tavlorna 1804 suttit på ömse sidor om altaret.

Porträtt, oljemålningar på duk: — 1. Johan Montelius (s. 906), bröstbild (fig. 750). Slät, gråbrun bakgrund, skär karnation, svart dräkt. Inskr. i övre vänstra hörnet: »Johan Montelius / Född 1683 / Magister 1716 / Präst och Pastor / i Edbo 1723 / Probst 1748 / Död 1768» och på baksidan »Renoverad 1908». Sannolikt målat av Johan Hörner,² som var svåger till J. M. Porträttet måste i så fall vara målat före 1735, vilket år Hörner lämnade Sverige. Inskriften senare tillagd. Enkelt profilerad, förgylld ram. 75×65. — 2. Augustin Montelius, den föregående son, bröstbild (fig. 751). Bakgrund: grönt draperi, gråbrun kolonn och flik av himmel i ljusblått och rosa. Svart dräkt med gråblå sidenkappa; karnationen gulaktig, hårbehandlingen detaljerad. Inskr. i övre vänstra hörnet: »Augustin Montelius / Född 1736 / Magister och Prest 1761 / Skepps Predikant / på Ostindien

¹ CHARLOTTE ARFVEDSSON, senare gift 1: o WREDE, 2: o MÖRNER, dotter till kommerserådet CARL CHRISTOFFER ARFVEDSON, f. 1735, † 1826. A. köpte *Harbroholm* i Edebo sn 1783. Se H. ROSMAN o. A. MUNTHE, släkten Arfvedson (1945), s. 255, 296 f., 428 f.

² JOHAN HÖRNER (jfr s. 906), f. 1711 i Edebo prästgård, kom 1728 i lära hos porträttmålaren J. H. Scheffel i Stockholm. Reste 1735 utomlands och anlände senast 1736 till Köpenhamn, där han stannade till sin död 1763. Han blev i Danmark en anedd och anlita porträttmålare vid sidan av den nästan jämnåriga Pilo. Hörner målade många porträtt av medlemmar av den danska kungafamiljen, av hovet, den högre societeten och borgerskapet i Danmark. Vid sidan av porträtten målade han »nattstycken» och stilleben. Av hans verk äro ett 70-tal bevarade i danska museer och samlingar.

Se vidare: G. VALBY, Johan Hörner. Ett glömt konstnärnamn i: Tidskrift f. Konstvetensk. 1920, s. 91. — Bo G. WENNERBERG, Svenska målare i Danmark under 1700-talet. Lund 1940 (innehåller utförl. litt.hänv.). — THIEME-BECKER, Künstlerlexikon XVII, s. 219. — UPPS. UTST. KAT. nr 754.

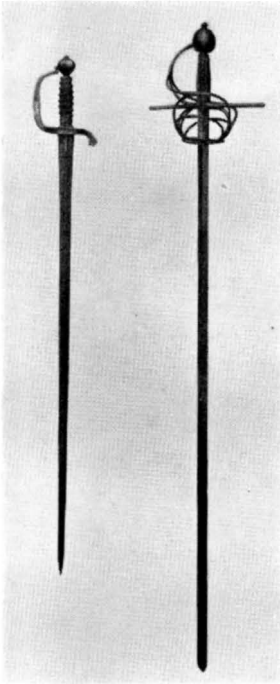

Fig. 748. Värjor, t. v. 1600-talets mitt, t. h. 1600-talets förra hälft. S. 895. Foto Kungl. Livrustkammaren.

Degen, links aus der Mitte d. 17. Jhts, rechts aus der ersten Hälfte d. 17. Jhts. Rapiers, (L.) mid-17th cent., (R.) early 17th cent.

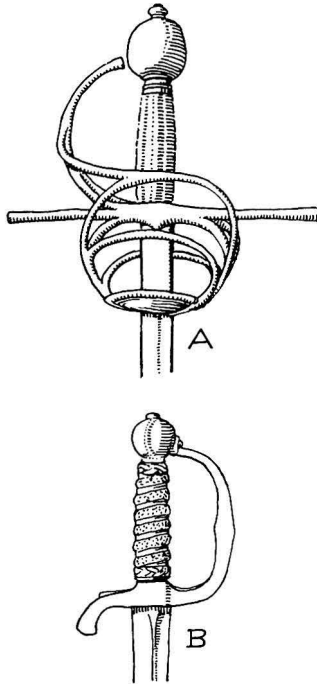

Fig. 749. Värjfästen, detaljer till fig. 748. M. O. delin. 1912.

Degengriffe, Einzel- Rapier hilts, details of heften aus Abb. 748. fig. 748.

1766—69 / Pastor i Edbo 1773 / Contracts Prost 1782 / Död 1816». Enkelt profilerad, förgylld ram. 76×63.

Kungatal: — 1. Gustav III:s tal 1771 och 1772, förgyllda ramar, skänkta 1777 av »Herr Commissarien Bellin och Herr Förgyllaren Frolander i Stockholm». 55×48. — 2. Karl XIII:s tal 1810 och 1817 i enkla svarta ramar.

Bänkar, 2 st., av trä (fig. 752), målade i mörkbrunt. Möjligen MÖBLER M. M. använda såsom brudbänkar (1600-tal?) B 97, H med ryggstöd 96.

Bänkar, 2 st. av trä (fig. 753), gråmålade. Använda i vapenhuset för barnsängskvinnor, som suttit här och väntat tillsammans med sina vittnen, tills prästen gick fram för altaret, då kyrkvaktaren tillkallade dem. L 215, ryggstödet H 140, B med fotstöd 88.

Stolar, 2 st. av björk med genombruten rygg och flat träsis. Sengustaviansk typ. H 90.

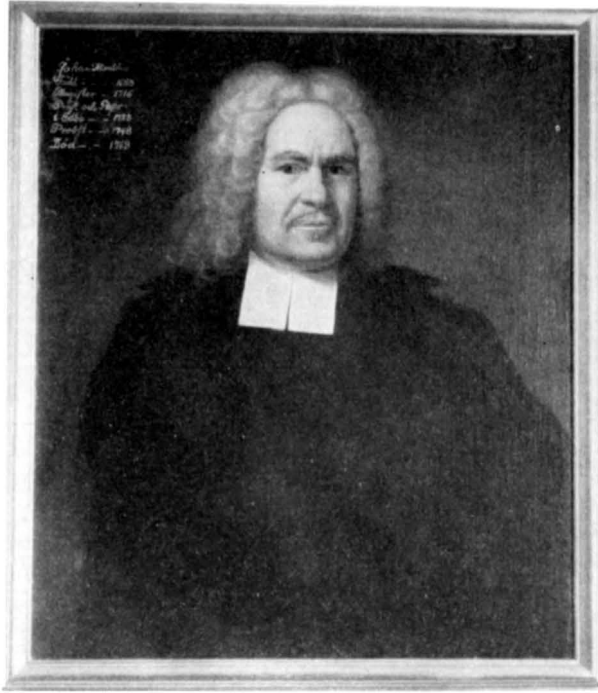

Fig. 750. Porträtt av kyrkoherden Johan Montelius, sannolikt utfört av Johan Hörner före 1735. S. 896. Foto 1954.

Bildnis des Pfarrers Johan Montelius wahrscheinlich ausgeführt von Johan Hörner vor 1735.

Portrait of Vicar Johan Montelius, probably executed by Johan Hörner prior to 1735.

Väggskåpsframsida av målat trä. Sedan 1913 inkomponerad i sakristians skåpinredning; tidigare satt den framför en nisch i sakristians Ö vägg. Troligen 1600-talets slut eller 1700-talets början (upptaget i inv. 1723). H 103, B 56.

Kista av järnbeslaget trä, svartmålad. L 130, B 62, H 52.

Ryggkotor från en val, 2 st., defekta, D 42, H 25 resp. 42 o. 9. — En av kotorna finnes avritad hos RHEZELIUS med följande upplysning: »Et såådant been af en hualfisk är i Edbo kyrkia, huilken fisk hafuer komit i Edbo wijk länge sedan och slapp intet tillbaka igen, ty watnet sualla, och sedan gaf sigh uth igen». Säkerligen var det samma valfisk, som omtalas i Sture-krönikorna¹ på följande sätt:

¹ Svenska medeltidens rimkrönikor, tredje delen, nya krönikans fortsättning eller Sturekrönikorna. Stockholm 1867—68, s. 117 (i Saml. utg. av Sv. Fornskr. Sällsk.).

JOHAN VÅN WERNSTEDT TILL HARBROHOLM (s. 737)
 GEORGIUS NICOLAI¹ PASTOR, NICOLAUS GEORGI COMMI-
 NISTER.

JÖRAN JÖRANSSON, HANS JÖRANSSON, PER NILSSON,
 MATS LARSSON. ACTUM EDEBO SOCKN DEN 8 JUNI ÅHR 1625.

DURCH DAS FEUR BIN ICH GEFLOSSEN.

MEDARDUS GESUS² IN STOCKHOLM GOS MICH ANNO
 MDCXXV.» (=Genom elden har jag flutit. M. G. i Stockholm göt
 mig år 1625.) D 112. — 2. Lillklockan bär följande inskrift:

»ESA. II 3 V. KOMMER OCH LÅTER OSS GÅ UPP TILL
 HERRANS BERG OCH TILL JACOBS GUDS HUS, ATT HAN
 LÄRE OSS SINA VÄGAR OCH VI VANDROM PÅ HANS STIGAR.
 MAGISTER JOHANNES MONTELIUS, PASTOR OCH PRE-
 POSITUS (s. 906) OCH ERICUS NORÉN,³ COMMINISTER C. M.
 FORBES I SUND (s. 906), C. FALK I SANDIKA, KYRKORÅDER.
 MATTS MATTSSON I JÄRINGE, ERIC ERSSON I SKIÄLBY,
 ANDERS MATTSSON I HAMMARBY, KYRKOVÄRDAR. GUTEN
 AF G. MEYER (s. 617, not 1) I STOCKHOLM ÅR 1760.» D 96. —
 1745 hade Kgl. Maj:t beviljat två stiftskollekter bl. a. för att gjuta
 en ny klocka i den dåvarandes ställe (RA, registratur för civilärenden
 1745 8/9).

Kyrkan har tydligen även haft en klocka av järn, ty i st. PROT.
 4/3 1770 anföres: »Angående den spruckna och odugeliga Jernklockan.
 så frågades hvad församlingen tänckte göra med samma? Svarades:
 Thet wore alrabäst, at man antingen wid något bruk finge byta
 bort henne mot jern til kyrkans behof eller ock sälja henne.» Man
 skulle fråga i Schebo Bruk. Jfr järnklockan i Gräsö s. 659.

¹ GEORGIUS NICOLAI, † omkr. 1634; kh i Edebo; under hans ämbets tid brann kyrkan och prästgården 1621.

Hans son NICOLAUS GEORGH (= Nils Jöransson Samsing, se s. 893) kkh i Edebo 1634—43, förut komminister därstädes.

² MEDARDUS GESUS (GESSUS) var en vandrande klock- och stycke gjutare från Konstanz vid Bodensjön. Tidigast känd genom 2 klockor i slottet Insterburg i Östpreussen, gjutna 1612. Kom därifrån till Riga, där han göt en kyrkklocka 1620, som av Gustaf II Adolf fördes till Stockholm och skänktes till Maria Magdalena kyrka (SvK Sthlm VII s. 181); nu i Botkyrka. M. G. flyttade senare över till Stockholm, där han gjutit en rad klockor: för Edebo 1625, Skokloster 1630, Värmdö 1637 (SvK Uppl. I s. 482), Bromma 1638 (SvK Sthlm VIII s. 57). — Meddelanden av teol. dr Mats Åmark. Se vidare PAUL CAMPE, Die Kirchenglocken Lettlands von ältester Zeit bis zum Jahre 1860 und ihre Giesser. Riga 1930.

³ ERIK NORÉN, f. 1696, † 1772; komminister i Edebo 1721—69, kh därstädes 1769—72.

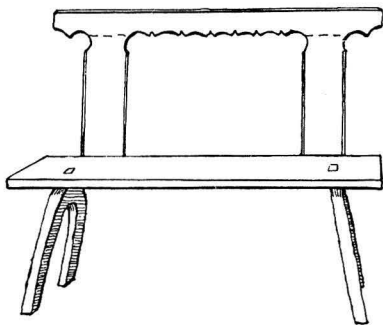

Fig. 752. Bänk, möjligen använd såsom brudbänk. 1600-tal? S. 897. M. O delin. 1912.

Bank, möglicherweise als Brautbank benutzt. 17. Jht.?   Pew, possibly meant for brides. 17th cent?

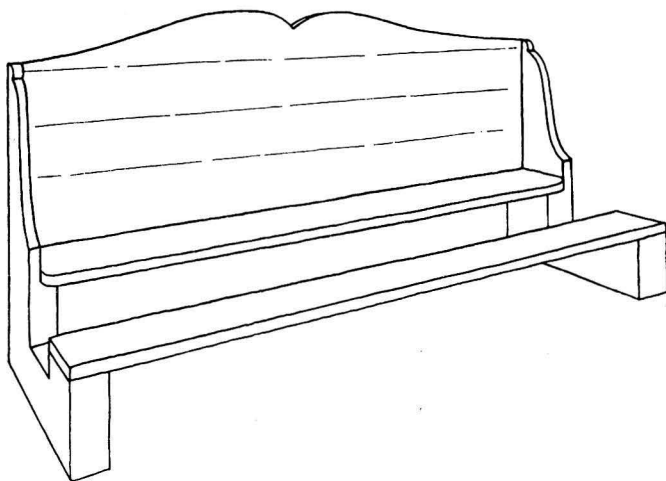
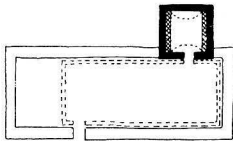

Fig. 753. Bänk för kyrkogångshustrur; i vapenhuset. S. 897. E. Bohrn delin. 1955.

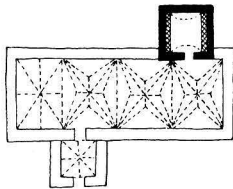
Bank für die verheirateten Frauen auf dem Kirchgang, im »Waffenhaus«.   Bench in porch, used in churching of women ceremony.

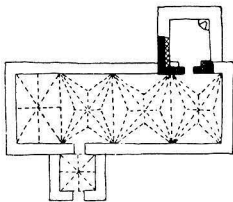
SAMMANFATTNING

A I. Den äldsta kända kyrkan på platsen var sannolikt en träkyrka med sakristia av sten (fig. 754 A), av vilken delar bevarats i nuv. sakristia (fig. 670).
 B 1200-talet. Sakristian tunnvalvdes vid obekant tidpunkt. — Inv.: dopfont fr c:a 1300 (fig. 737).

C II. Nuv. långhus av gråsten med samtida stjärnvalv av tegel uppfördes under 1400-talets tredje fjärdedel, varvid den äldre sakristian inkorporerades (fig. 754 B-C). I kyrkans Ö galvel-fönster en glasmålning, skänkt omkr. 1480. Inv.: två gotiska järnljuskronor (fig. 741), ett altarskåp fr. 1480—90, nu i Gräsö kyrka (fig. 529).

D III. Vapenhuset tillfogas före 1514—15. Dessa år dekorerats väggar och valv i långhus och vapenhus med kalkmålningar (fig. 683—728), ifråga om ornamentiken mycket närstående mästaren Eghils målningar (jfr Ytter-Lännäs, Ångerm.).

Fig. 754. Kyrkans utveckling.

Baumentwicklung der Kirche. Growth of the church.

IV. 1600-talet. År 1621 stor våldeld, som förstörde hela kyrkans yttertak, klockstapel med klocka samt bogårdsmurens takhuv, vilka alla förnyades under de följande åren. — Inv.: Ny kyrkklocka, gjuten av Medardus Gesus 1625. Ägarna till socknens säterier skänkte bl. a. vinkanna 1658 (fig. 740) och kalk av silver sl. 1600-t. (fig. 739), ljuskronor och stakar av malm och tenn, därav en liten fransk krona c. 1700 (fig. 742). — Epitafium (fig. 746), begravningsvapen (fig. 747) och värjor, 1600-ts mitt (fig. 748).

V. 1700-talet. År 1735—36 utvidgades fönstren. 1742 överrappades målningarna på långhusets och vapenhusets väggar. 1748 ombyggdes och förstörades sakristian till nuvarande utseende (fig. 754 D) med användande av vissa delar av det medeltida murverket. Ny klockstapel (fig. 668) 1758. — Inredning: ny predikstol (fig. 734) och läktare 1700-ts första tredjedel, altarpuppställning (fig. 729) 1700-ts mitt, dopskålsställ (fig. 738) av Magnus Granlund (?) 1748. Ny bänkinredning 1772 i samband med inre restaurering 1772—75, varvid bl. a. hela koret med dess valv vitlimmades och inventarier och inredning ny- och ommålades. Inventarier skänktes av herrskapen på gårdarna: dopskål 1730, nummertavlor (fig. 736) 1741, ljusplåtar och ljusstakar av mässing och tenn, textilier. — Prästporträtt av målaren Johan Hörner före 1735 (fig. 750).

VI. 1800-talet. Ny läktare med orgel 1831. Inredningen vitmålas. Textilier skänkas.

VII. 1900-talet. Omfattande inre restaurering 1911—13 under ledning av ark. Sigurd Curman. Kalkmålningarna framtogos och konserverades, orgeln nedflyt-

tades på ett podium i V, den slutna bänkinredningen ombyggdes. Äldre färg å inredning och inventarier återställdes. Varmluftsvärmeledning anordnades. — 1923 utvidgades kyrkogården åt Ö. 1934 byggdes bårhus efter ritningar av prof. Ivar Tengbom. — Gåvor av nya textilier m. m.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Der älteste Bau an dieser Stelle war anscheinend eine Holzkirche mit steiner-
ner Sakristei (Abb. 754 A), eine Bauweise, die offenbar mehrfach bei Kirchen in
Uppland vorgekommen ist. Diese älteste Sakristei, von der Teile in ihrer Nach-
folgerin erhalten sind, stammt aus dem 13. Jht. und wird später mit einer Tonne
eingewölbt. — Von der Ausstattung ist noch der Taufstein (Abb. 737) aus der
Zeit um 1300 vorhanden.

II. Das jetzige Langhaus wurde aus Feldstein mit Sterngewölben von Backstein
in der zweiten Hälfte des 15. Jhts. errichtet, wobei die ältere Sakristei diesem Bau
einverleibt wurde (Abb. 754 B-C). — Erhaltene Ausstattungsgegenstände: Zwei
gotische Kronleuchter (Abb. 741), ein Flügelaltar von 1480/90 (Abb. 529), nun in
der Kirche von Gräsö befindlich.

III. Das sog. Waffenhause (Vorhalle) wurde vor 1514—15 hinzugefügt. In diesen
Jahren schmückt man die Wände und Gewölbe im Langhaus und Waffenhause mit
reichen Malereien (Abb. 683—728), die unter Leitung desselben Malers ausgeführt
werden, von dem die Ausmalung der Kirche in Harg (S. 734) stammt. Er steht dem
bekannten schwedischen Meister Eghil nahe. Man kann die Malereien durch zwei in
ihnen vorkommende Erzbischofswappen auf 1514/15 datieren (Abb. 710). Sie sind
mit ihren zahlreichen figuralen Szenen und wuchernder Ornamentik wohl erhalten.

IV. 17. Jht. 1621 vernichtet eine grosse Feuersbrunst vor allem das Dach der
Kirche und einen hölzernen Glockenturm. Der Wiederaufbau findet in den fol-
genden Jahren statt. — Ausstattungsgegenstände: Eine neue Glocke, gegossen
von Medardus Jesus aus Konstanz, der auf dem Wege über Riga nach Stockholm
gekommen war. — Die Gutsherrschaften des Kirchspiels schenken Altarsilber
(Abb. 739, 740), Kronleuchter (Abb. 742), Textilien und anderes.

V. 18. Jht. 1735/36 werden die Fenster aufgebrochen oder erweitert. Die Sa-
kristei wird 1748 umgebaut und vergrössert (Abb. 754 D). 1742 übertüncht man
die Wandmalereien. Der neue hölzerne Glockenturm (Abb. 668) ist von 1758. —
Neue Ausstattung: Die Kanzel (Abb. 734) ist aus dem ersten Drittel und der
Altaraufbau (Abb. 729) um die Mitte des 18. Jhts., letzterer ein Geschenk eines
Mitglieds der aus Holland eingewanderten, in der oekonomischen Geschichte
Schwedens sehr bedeutenden Familie De Geer. Die aus dem 17. Jht. stammenden
Figuren des Mittelfeldes (Abb. 730) sind möglicherweise niederländischer Import,
das Rahmenwerk und die Seitenfiguren von einem einheimischen Meister. — Pre-
digerbildnis (Abb. 750) von dem in der Gemeinde geborenen Maler Johan Hörner,
der 1735 nach Kopenhagen ging, wo er ein geschätzter Porträtist wurde.

VI. 19. Jht. Die neue Empore mit Orgel ist von 1831. Die ganze Ausstattung
wird weiss gestrichen.

VII. 20. Jht. Anlässlich der Restauration 1911—13 unter Leitung von Architekt S. Curman werden die übertünchten Wand- und Gewölbemalereien freigelegt und restauriert. Um die Ausmalung des westlichen Gewölbes besser zur Wirkung kommen zu lassen, ersetzt man die Orgelempore durch ein niedriges Podest. Die ursprüngliche Marmorierung der Ausstattung wird wiederhergestellt.

SUMMARY

I. The oldest church on this site was most likely a wooden one with a stone vestry (fig. 754 A), a mode of building that seems to have prevailed in several churches in Uppland. Vestry, built in 13th cent., was barrel-vaulted later. Of this original vestry, certain parts survive in the present one. — Inventory: font, ca. 1300, still kept (fig. 737).

II. Present nave of grey stone, with contemporary brick star-vaults, erected in the latter half of 15th cent., at which time the original vestry was incorporated (fig. 754 B-C). — Inventory: two Gothic chandeliers (fig. 741), one triptych, 1480—90, now in Gräsö church (fig. 529).

III. Porch was added before 1514—15. During these years walls and vaulting of nave and porch were richly decorated with murals (figs. 683—728), painted under leadership of the artist who was also responsible for the decoration of Harg church (page 735). His style is closely related to that of the famous Swedish master-painter Eghil. Two archbishop's coats-of-arms depicted indicate that the murals were executed 1514—15 (fig. 710). They are in good condition, and contain numerous figure-scenes and much ornamentation.

IV. 17th cent.: In 1621 a big fire destroyed the church roof and the bell-tower, etc., which were replaced during subsequent years. — Inventory: new church bell, cast by Medardus Jesus of Constanz who had moved to Stockholm via Riga. Parish farmowners presented altar silver (fig. 739, 740), chandeliers (fig. 742), textiles, etc.

V. 18th cent.; windows widened 1735—36. Vestry rebuilt and enlarged 1748. (fig. 754 D). Murals limewashed over in 1742. New detached bell-tower (fig. 668) 1758. — Inventory: new pulpit (fig. 734), first third of 18th cent., altar decorations (fig. 729), middle of 18th cent., presented by a member of the important De Geer family, which immigrated from Holland. The figures of the centre portion (fig. 730) possibly imported from the Netherlands. Framing and flanking carved figures by a Swedish master. — Portrait of a clergyman (fig. 750) painted by Johan Hörner who in 1735 moved to Copenhagen where he became a much appreciated portrait painter.

VI. 19th cent.: new loft with organ in 1831. Woodwork painted white.

VII. 20th cent.: restoration 1911—13 under leadership of S. Curman, architect. Murals revealed and restored. Organ-loft replaced by a low podium in order to do justice to the murals of the west vaulting. The previous marbled paintwork restored.

Släktsambandet mellan vissa i detta band nämnda ägare av Ronöholm

Jfr Månesköldska släkttavlan i SvK Uppland III, s. 382

PEDER JOHANSSON **MÅNESKÖLD** af SEGLINGE

Ryttmästare för Upplandsfanan. Deltog i ryska kriget 1614-17.
Köpte *Ronöholm* 1625. † 1627. G. m. ANNA KÖRNING, † 1692

ERIK PERSSON

Major vid Uppl. reg. Ägde *Ronöholm* † 1654 (1672?)
G. 1640 m. ANNA ULFSPARRE, † i Edebo sn, begr. 1692 i Knutby

CHRISTINA HELENA, † 1677

G. m. kaptenen BJÖRN **SVINHUFVUD** af QVALSTAD, † 1707. Ägde *Ronöholm*

ERIK, † ogift 25/1 1708

Ägde *Ronöholm*

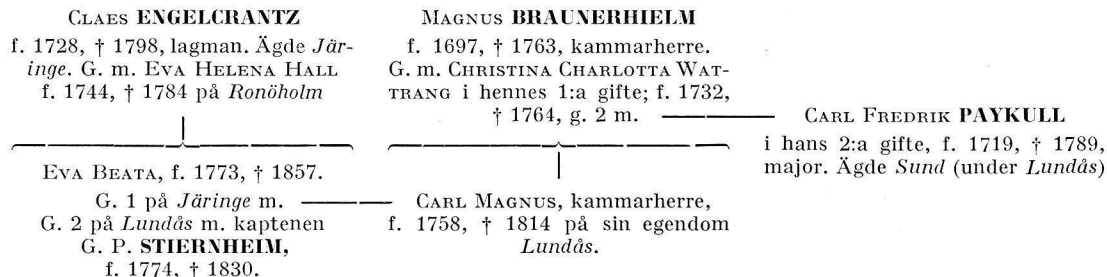
JOHANNA ELISABET, † 1726

G. 1:o m. kaptenen ALEXANDER MAGNUS **FORBES**
† 1712. Ägde *Ronöholm*

CARL MAGNUS

f. 1703, ryttmästare, † 1763 på *Sund* i Edebo;
G. m. CATHARINA ELISABET HÖRNER,
(dotter till kkh. i Edebo P. Hörner, s. 906) f. 1706, † 1769

Släktsambandet mellan vissa i detta band nämnda medlemmar av ätterna
ENGELCRANTZ, BRAUNERHJELM och PAYKULL

Sambandet mellan i detta band nämnda medlemmar av prästsläkterna HÖRNER och MONTELIUS

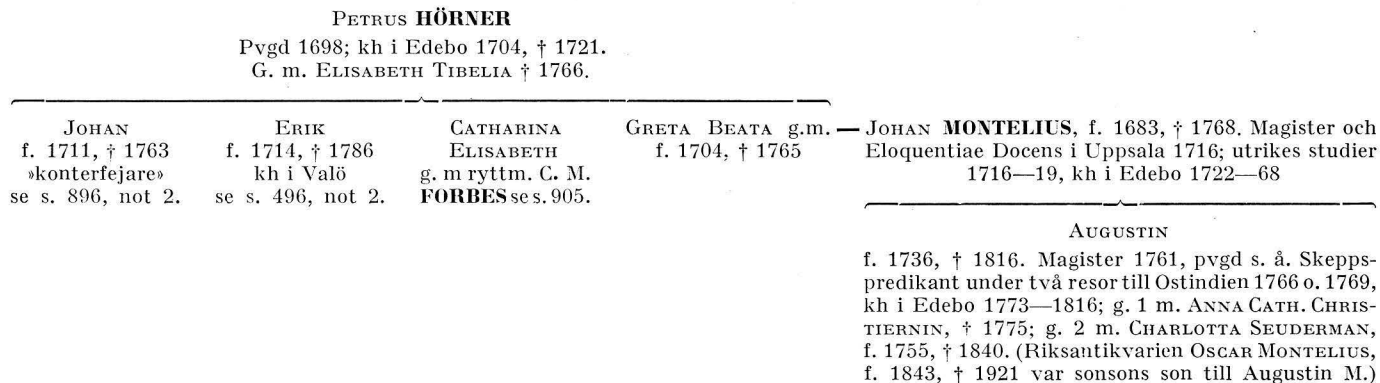

Fig. 755. Hallstavik. Kapellet och klockstapeln från landsvägen. Foto 1955.

Hallstavik. Die Kapelle mit dem Glocken-
turm von der Landstrasse aus.

Hallstavik, chapel and bell tower from
main road.

HALLSTAVIKS BRUKSKAPELL

INOM HÄVERÖ SOCKEN¹

UPPLAND, STOCKHOLMS LÄN, HÄVERÖ OCH VÄDDÖ
SKEPPSLAG, UPPSALA ÄRKESTIFT, NÄRDINGHUNDRA
KONTRAKT

Beskrivningen utförd av SIGURD CURMAN, avslutad i april 1955

¹ Då beskrivningen av Häverö kyrka (s. 1—68 i detta band) trycktes år 1918, fanns icke något brukskapell i Hallstavik. Dess beskrivning återfinnes därför icke bland kyrkorna inom Häverö och Väddö skeppslag, utan har nu upptagits sist i bandet omedelbart efter Edebo kyrkas beskrivning inom Frösåkers härad. Delar av Hallstaviks samhälle ligger f. ö. inom Edebo socken.

Vid beskrivningens upprättande har förf. åtnjutit värdefullt bistånd av prof. IVAR TENGBOM, kyrkoherden H. GUNNARSON i Häverö och ingenjör O. TJERNSTRÖM, Hallstavik ävensom av fil. kand. GUNNAR LINDQVIST, vilken tagit flertalet här reproducerade fotografier. Till alla dessa betygar förf. sin tacksamhet.

TRYCKTA KÄLLOR: STIG LINDHOLM, Hallstaviks Brukskapell, Upplands Kyrkor XL, Upps. 1951. Hallstavikskyrkans tillblivelse, och Invigningen av Hallstaviks kyrka i Östhammars Tidn. 1/8 resp. 26/9 1933.

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: BSR: Handlingar och tidningsurklipp, men inga ritningar.

I HALLSTAVIKS KYRKOARKIV förvaras handlingar rörande kapellets tillkomst och uppförande jämte ritningar, räkenskaper, fotografier från byggnadstiden samt tidningsurklipp m. m. Vidare ett detaljrikt inv. upprättat 1953 av dåvarande komministern H. GUNNARSON.

Sedan Holmens Bruks och Fabriks AB i Norrköping år 1913 anlagt ett stort pappersbruk vid Hallsta inom Häverö socken, uppstod på denna plats ett större samhälle, som låg relativt avlägset från socknens gamla huvudbygd och den där belägna kyrkan. För att fylla det nya brukssamhällets behov av gudstjänstlokal och präst bildades »Stiftelsen Hallstaviks kyrka» under samverkan mellan de kyrkliga myndigheterna och Holmens Bruk, vars dåvarande disponent, överingenjören Fredrik Grewin¹ blev ordförande och tillsammans med komministern D. Ahlund drivande kraft i en för kyrkobyggets realiserande tillsatt kommitté. En stor insamling inom och utom brukssamhället gav en god grundplåt för ett nytt kyrkobygge, men huvudparten av kostnaden härför har burits av Holmens Bruk, vars tjänstemän också delade ansvaret med församlingens prästerskap, när det gällde arbetets utförande.

Grundstenen till kyrkan lades i september 1932 och invigningen ägde rum den 23 september 1933. Kyrkan äges och förvaltas av Stiftelsen Hallstaviks kyrka, men anses såsom en församlingens officiella gudstjänstbyggnad.

KAPELLBYGGNADEN

Kapellet, som är vackert beläget på en skogbevuxen tomt utmed stora landsvägen genom Hallstaviks samhälle (fig. 755), är uppfört efter ritningar av professor Ivar Tengbom, som övervakat dess uppförande och komponerat dess inredning. Såsom byggnadskontrollant fungerade ingenjör Olov Tjernström (vid Holmens bruk). Kapellområdet avgränsas mot vägen genom en kraftig mur av röd granit i bruk, täckt med grästovr. I muren finnas tvenne ingångsöppningar (fig. 758), en i S, en i NÖ, omgivna av murade pelare, täckta med kalkstensskivor.

KLOCK-
STAPEL

SV delen av kapelltomten upptages av en bergnalle, på vilken en klockstapel (fig. 755) uppförts. Det är en enkel klockbockskonstruk-

¹ FREDRIK GREWIN, f. 1880, † 1944. Ingenjör och industriman; blev 1915 överingenjör, sedermera tekn. direktör vid Holmens bruks o. fabriks ab., 1928 disponent för Hallsta pappersbruk. G. hörde till förgrundsgestalterna inom svensk pappersindustri och var initiativtagare till Svenska träforskningsinstitutet. G. m. GERDA PEDERSEN, f. 1879.

Fig. 756. Klockstapeln från S. Foto 1955.

Der hölzerne Glockenturm von S. Bell tower from S.

tion av vanlig typ, utförd av kraftigt timmer (fig. 756). Formen ansluter sig till »Gunillaklockans» stapel vid Uppsala slott.

Mellan klockstapelsberget och kapellbyggnaden är ordnad en liten begravningsplats, där f. n. (1955) finns en enda grav, en låg tumba, täckt av en slipad granithäll med inskr: FREDRIK GREWIN * 20.9. 1880, † 26.10.1944 (s. 908, not 1).

Kapellet består av ett rektangulärt långhus, med två mindre utbyggnader, en på Ö gaveln för sakristia, en i SV för vapenhus

GRAVPLATS

PLAN OCH
MATERIAL

(fig. 757). Sockel av valda, rödaktiga granitstenar. Murarna av tegel med fasader av hårdbränt rött tegel i munkförband och breda bruksfogar. I Ö gavelröset en korsformig blinding (fig. 759). Hög takresning, täckt med kopparplåt. På långhusets gavelspetsar enkla flöjlar av kopparplåt; den Ö har formen av en tupp.

Tryckt rundbågiga fönster- och portöppningar i långhus och sak-

INTERIÖR

ristia. Fönstren ha träkarmar med dubbla bågar, de yttre med blyinfattade smårutor. I västgaveln ett rundfönster med antikglas. Vapenhusets ytterport av trä med pålagda profilerade ekbräder i mönster.

Innerväggarna vitputsade med kvastad yta. Golv av tegel i gångar och korparti; det sistnämndas golv ligger ett steg högre än det övriga

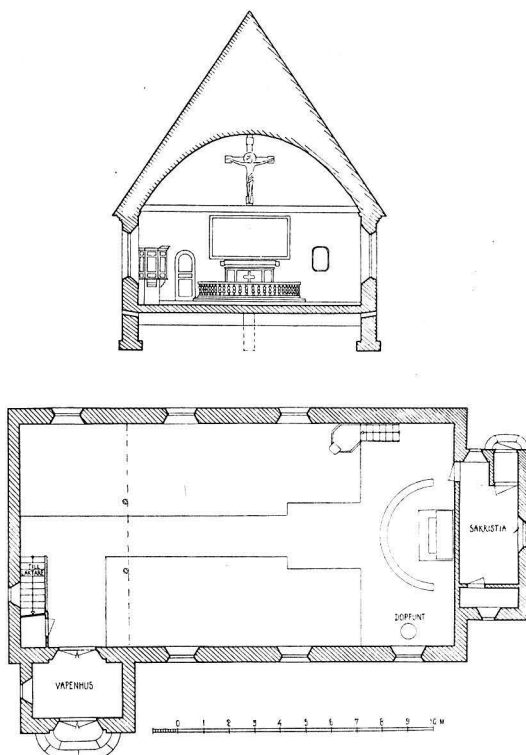

Fig. 757. Plan och sektion mot Ö, 1:300.

Grundriss und Schnitt nach O. Plan and section towards E.

rummets. Under bänkkvarteren golv av ekstav i samma höjd som gångens tegelgolv. Kyrkorummet täckes av ett segmentformat trävalv av hyvlade bräder, tunt grålaserade (fig. 760).

I det rektangulära kyrkorummet avskiljes den östligaste delen till en markerad koravdelning dels genom ett steg i golvet, men framför allt genom en kraftig tvärbjälke mellan murkrönen ca 3,5 m. V om

Fig. 758. Kapellet och kyrkogårdsingången från S. Foto 1955.

Die Kapelle und der Kirchhofseingang   Chapel and entrance to churchyard
von S.   from S.

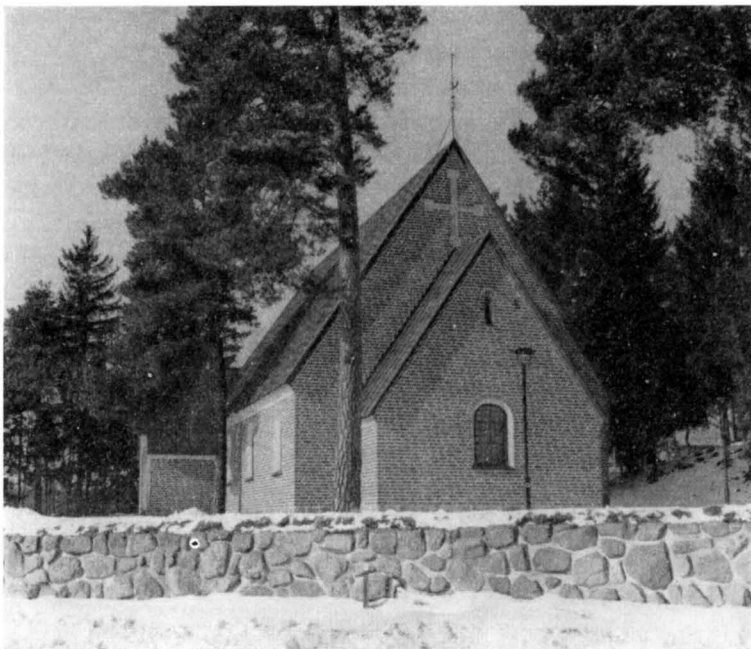

Fig. 759. Kapellet från Ö. Foto 1955.

Die Kapelle von O.   Chapel from E.

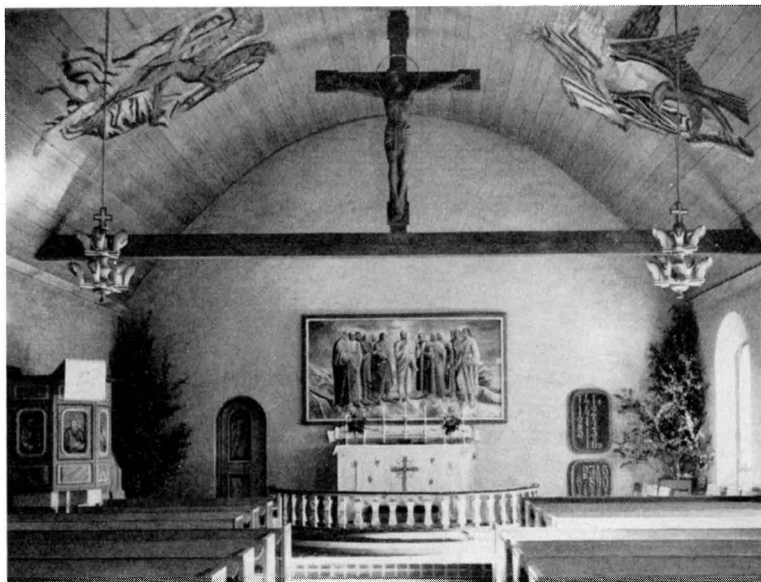

Fig. 760. Interiör mot Ö. Foto 1955.
Kircheninneres gegen O. Interiör towards E.

östvæggen, en »trabes», uppbärande ett krucifix (fig. 760). På båda sidor om detta äro på takets ytor målade de fyra evangelistsymbolerna; på N sidan Matteus ängel och Markus lejon (fig. 762), på S sidan Lukas ox och Johannes örn, utförda av konstnären Gunnar Torhamn. Invid N väggen står predikstolen (fig. 760) i samma gränslinje mellan kor och åhörarorum, och slutligen verkar den i söder framför det östligaste sydfönstret anordnade dopfuntsplatsen likaledes rumsskiljande.

I V delen av takvalvet har Torhamn målat änglar med domsbasuner.

Sakristian har segmentformat brädvalv med blågrå lasyr, på vilket Torhamn målat i söder Moses med lagens tavlor, i norr Esaias.

UPPVÄRM-
NING

Kapellet har elektrisk värmeledning med värmeelementen under bänkarna.

Kapellbyggnaden i Hallstavik utgör en god exponent för den under 1900-talets första tredjedel framvuxna nya svenska kyrkobyggnadskonst, inom vilken Ivar Tengbom och L. I. Wahlman gjort så betydande insatser.

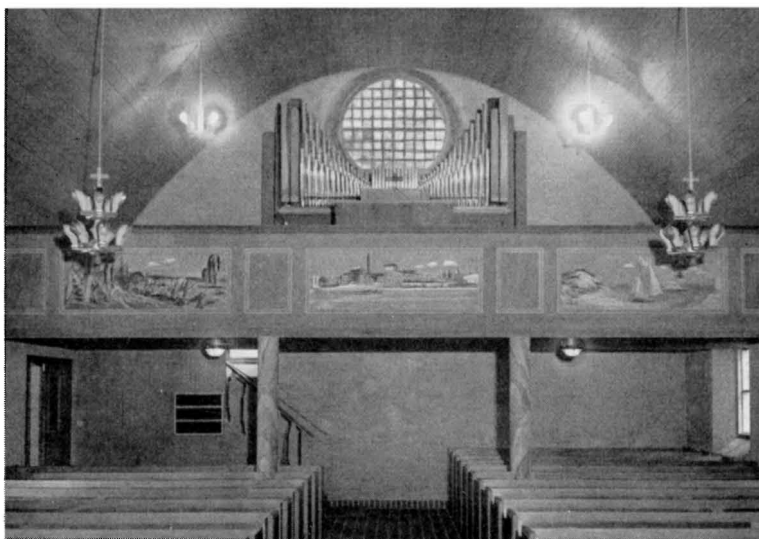

Fig. 761. Interiör mot V. Foto 1955.
Kircheninneres gegen W. Interior towards W.

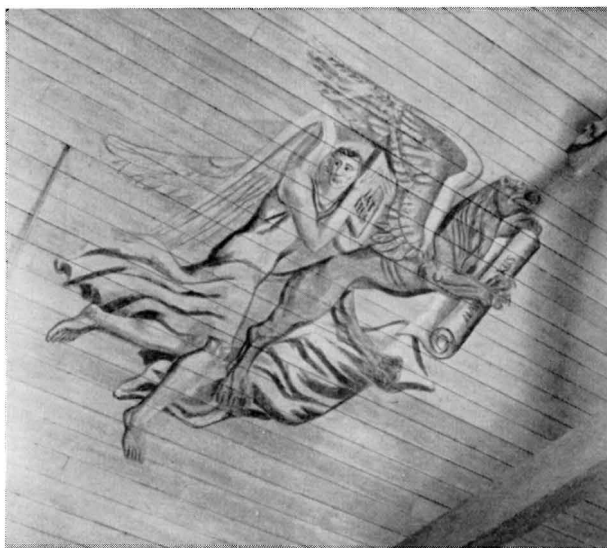

Fig. 762. Evangelisterna Matteus' och Markus' symboler.
Dekorativ målning av Gunnar Torhamn å kappellets trävalv,
N sidan. Foto 1955.

Symbole der Evangelisten Mat-
theus und Markus, dekorative
Malerei von Gunnar Torhamn
im Holzgewölbe der Kirche, N.
Seite.

Symbols of the evangelists Mat-
thew and Mark. Decorative
painting by Gunnar Torhamn on
timber vaulting of chapel, N.
side.

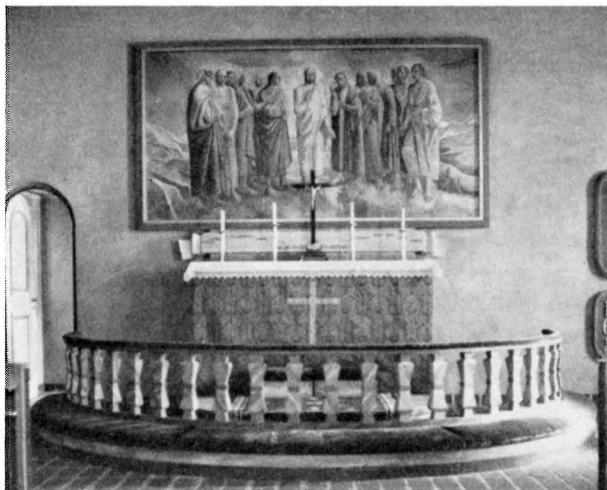

Fig. 763. Altare med tavla av Gunnar Torhamn 1933. Foto 1955.

Altar mit Altarbild von Gunnar Torhamn 1933. Altar with picture by Gunnar Torhamn 1933.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARE

Altaret av trä i fyllningsverk står intill Ö väggen. Över detsamma en rektangulär altartavla (fig. 763) framställande Kristus med de tolv apostlarna; temperamålning på pannå, signerad »Torhamn 33» B 295, H 151. — Mellan altarbordet och tavlan ett predellalikhande mellanstycke, täckt av ett förgyllt inskriftsband, på vilket står: JAG ÄR VINTRÄDET I ÄREN GRENARNA, samt apostlarnas namn placerade under deras platser på altartavlan.

Altarring, halvrund, med fyrkantiga profilerade dockor av trä; knäfall och överliggare klädda med rödbrun plysch.

KRUCIFIX

På altaret står ett krucifix av elfenben på ett kors av svart polerat trä. Bildens H 23, korsets H 82. Franskt arbete från 1700-talet (?), inköpt 1945.

Triumfkrucifix av trä (fig. 764), skuret och lasyrmålat av Gunnar Torhamn. Det står på trabes (se ovan). Korset gråbrunt, Kristus-bilden i naturliga färger, ländklädet vitt. Korsets H 270, bildens H 180. — En skiss av målad gips (bildens H 34, korsets 54) till triumfkrucifixet är uppsatt över ett altare vid sakristians V vägg. Gåva av konstnären.

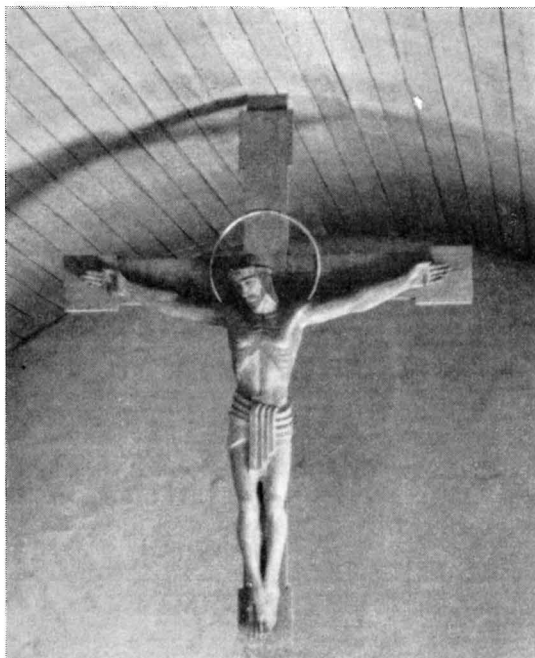

Fig. 764. Triumfkrcifix av Gunnar Torhamn. Foto 1955.

Triumphkreuz von Gunnar Rood by Gunnar Torhamn.
Torhamn.

Predikstol av trä. Korgen består av 5 sidor av en åttkant. Marmorering i blått och gråvitt. Å sidornas mittfyllningar äro framställda i halvfigur (med inskrift): Paulus, Luther, Olavus Petri, Gustav Adolf den Store. Målningarna av Gunnar Torhamn. PREDIKSTOL

Bänkinredningen är öppen med enkla rektangulära gavlar, brunmarmorerade i mahognyfärg. De 3 främsta bänkpären avkortade, så att en öppen plats bildas framför altaret. Ryggar och sittbräden laserade i gråbrunt. BÄNKAR

Läktaren i V (fig. 761) uppbäres av två runda pelare. Rak barriär med listomgivna fyllningar. De tre långa fyllningarna prydas med målningar utförda av Gunnar Torhamn, med skildringar ur bygdens arbetsliv: jordbruk, industri (med en bild av pappers bruket i Hallsta), sjöfart och fiske. — Orgeln, (fig. 761) enligt Tengboms ritning med dekorativt ordnade tenn- och träpipor och utan skenfasad, är utförd år 1942 av orgelbyggaren H. Lindegren, Göteborg. ORGEL-LÄKTARE

DOPREDSKAP Dopfunten av finhuggen röd granit (fig. 765) har kring cuppan en skulpterad, slipad vinranka. Utförd av stenhuggaren Isak Davoust i Hallstavik efter ritning av I. Tengbom. Gåva av Holmens bruk, H 86, D 58.

Dopfunten är uppställd framför koravdelningens S fönster. Detta fylles helt av en glasmålning, framställande Jungfru Maria med barnet, vitklädd mot blå bakgrund (fig. 766). Nedtill såsom bakgrund en bild av Hallstafabrikens byggnadskomplex. Signerad H. G. 45 (= Hugo Gehlin¹ 1945). Gåva av Holmens bruk. H 168, B 97.

Dopskålar: — 1. Av tenn, godronnerad skål på fyra kulor, vilande på en rund platta. Graverad inskrift under botten: TILL / HALLSTA KYRKA / FRÅN / HILDUR O. AXEL JOHNSON / 1933. — Stplr: GAB, G 8, TENN, Sthlm, Svensk vara 194. Tillverkad av Guldsmeds AB i Sthlm 1933. — 2. Av silver i dopfuntsform. Cuppans inre förgyllt. I botten den Helige Andes duva över ett kors i drivet arbete. Enl. stplr tillverkad av Guldsmeds AB i Sthlm 1949. Enl. uppgift i INV. utförd efter ritning av Jacob Ängman²). Den bär följande inskrifter: A) med drivna bokstäver runt cuppans övre del LÅTEN · BARNEN · KOMMA · TILL · MIG · OCH · FÖRMENEN · DEM · ICKE · TY · SÅDANA · HÖRER · GUDS · RIKE · TILL +, B) graverad runt brättet GÅVA TILL HALLSTAVIKS KYRKA ÅR 1949 AV KYRKVÄRDEN GOTTFRID DAHLGREN³ TILL MINNE AV HANS FRAMLIDNA MAKAN HILDUR F. ERIKSSON. C) graverad runt fotens nedre kant DOPSKÅLEN INVIGD GENOM HANS EGON STARBORGS DOP DEN 18 · 12 · 1949. H 14,5. D 17.

**NATTVARDSS-
KÄRL**

Kalk av silver, foten åttpassformad, nod med trapetsformig ornering, skålen invändigt förgyllt. Enl. stplr utförd av Arnold Karlström i Sthlm 1936. Graverad inskrift under foten: GÅVA AV KYRKLIGA SYFÖRENINGEN I HALLSTAVIK. H 25, D 14. — Tillhörande patén slät, rund med fyrpassformad fördjupning. Stplr som kalken. D 17.

Oblatask av silver, rund med korsprytt lock, invändigt förgyllt. Stplr som kalken. H 12,5. D 13. — Vinkanna av silver, invän-

¹ HUGO GEHLIN, f. 1889, † 1953. En konstnär, som ägnat sig åt många konstgrenar, glasmålning, mosaikkonst, monumentalmåleri, grafik och bokillustration. G. har utfört målade skulpturer och glasmålningar i flera skånska kyrkor bl. a. i Maria kyrkan i Hälsingborg (1928—31) och S. Petrikyrkan i Malmö (1938).

² JACOB ÄNGMAN, ciselör, f. 1876, † 1942. Avdelningschef och ritare hos Guldsmeds AB i Sthlm sedan 1907. Framstående silversmed, som utfört silverföremål för ett stort antal kyrkor. Se bl. a. SvK Uppland VI, s. 50—52.

³ GOTTFRID DAHLGREN, f. 1884, kamrer vid Holmens bruk i Hallstavik. Gossebarnet H. E. Starborg är hans dotterson.

digt förgylld. H 39. Båda ha under botten graverad inskrift: KOLLEKTMEDEL.

Kommunionssked av silver. 1600-talsmodell med brett ovallt blad och skaft med graverade och gjutna ornament. Stämplar: CDB (= Carl D. Bäckström), Sthlm 1939. L 14.

Brudkrona av förgyllt silver, femuddig med hängande hjärtan mellan uddarna. Besatt med 5 akvamariner och 15 turmaliner i olika färger. Enl. stplr utförd av C. G. Hallberg i Sthlm 1933. Gåva av Kyrkl. syföreningen (INV.). H 7, D 6.

Kyrkorummet upplyses av 4 större och 2 mindre (över läktaren) elektriska takkronor (fig. 760—61) av snidat och målat trä med lampkupor av förgylld metallplåt (12 resp. 4 i varje krona). Utförda efter ritningar av I. Tengbom. H 85, resp. 40.

Altarstakar av silver, 7 st. enkla raka, med drivna bladrankor runt skaffets nedre del. Enl. stplr utförda av Guldsmeds AB i Sthlm 1933. Enl. INV. gåva av disponent Fredrik Grewin med familj (s. 908, not 1). Stakarnas H olika: 1 st. 41, 2 st. 34,5, 4 st. 28.

Ljusstake, trearmad, av malm, 1600-talstyp, möjl. utförd på 1800-talet, anskaffad redan 1926 (INV.). H 33.

Ljusstakar av mässing, 4 st. 1800-tals-typ. Stplr under botten NPL 26. Höjd 26.

Antependier: — 1. Av mörkröd sammet med Kristusmonogram broderat i guldtråd. Utfört av Libraria 1933. Gåva av fru Helga Wahren¹ i Norrköping. — 2. Av violett sidenbrokad med kors av guldband på mitten. Utf. av Libraria 1942. Gåva av Tjänstemännen vid Holmens bruk. — 3. Av grönt linne, utf. 1954 av fru Elna Lindberg, Uppsala. — Mått på samtliga 192 × 104.

¹ HELGA WAHREN, född Dahllöf, 1877, † 1948, var maka till chefen för Holmens bruks och fabriks ab. CARL JACOB WAHREN, f. 1866, † 1941, på vars initiativ pappersbruket i Hallsta anlades.

Fig. 765. Dopfund, ritad av Ivar Tengbom.

Taufstein, entworfen von Ivar Tengbom. Font, designed by Ivar Tengbom.

BRUDKRONA

LJUSRED-
SKAP

TEXTILIER

Mässhake, dubbel; den ena sidan ljusgrå med invävda guldtrådar, på ryggstycket rött kors med guldbroderad sol, innehållande IHS i rött broderi samt med strålar i rött och guld; den andra sidan grön med invävda guldtrådar, på ryggstycket ett grått kors kantat med guldbård och försett med Kristusmonogram. Utf. av Libraria 1933. Gåva av Kyrkl. syföreningen i Hallstavik.

Stolor, 4 st i violett, grönt o. vitt, utf. av fru Elna Lindberg, Uppsala. Gåvor.

Kalkduk av vit sidenbrokad med guldbroderier i mitten och hörnen. Runt mittkortet broderat: HALLSTAVIKS KYRKA 1936. Utf. av Margit Berglund, Hallstavik. 43×43.

Predikstolskläden: — 1. Av röd sammet med guldbroderat kors och guldfrens. Gåva av fröken Hedvig Humble,¹ Häverö. 45×32. — 2. Av violett sidenbrokad med silkebroderad törnekrona. Utf. av Libraria 1944. Gåva av fru Gerda Grewin (s. 908, not 1). 45×48.

Kollekthåvar med svarta, svarvade skaft: — 1. Av röd sammet med guldspets. — 2. Av grönt linne med invävda guldtrådar, broderad med guld samt rött och vitt silke. — Båda från Libraria, skänkta 1933 resp. 1936 av Kyrkl. syföreningen.

Mattor: — 1. Rödbrun flossamatta med mönster i vitt, gult och brunt, 195×130. Ligger framför altaret. — 2. Grön flossamatta med mönster i vitt, gult och brunt. Signerad: E. M. 1933. 160×240. I sakkristian. Båda gåvor av Maja och Erik Forsman, direktör för Järnbolaget i Norrtälje.

BIBLAR

Bibel, Sthlm 1729; B. G. Schneider. Titelbladet saknas.

Läderband med träpärm. På främre pärmens insida äldre anteckningar med bläck. 13×22. Gåva 1945 (INV.) av pappersarbetaren Emil P. Eriksson vid Holmens bruk.

1917 års bibel i helt skinnband. På blad 2 är följande inskrivet: »OL. ABR. + HILDA HUMBLE¹ förvärvade denna Bibel, därmed / stödjande Stiftelsen Ansgars Minne.² / Vår Guds ord förbliver evinnerligen / Nathan Söderblom» — samt därefter med annan handstil: »Då Nathan Söderbloms förhoppning / om en kyrka i Hallstavik stod förverkligad / öfverlämnades i tacksamt minne / denna bibel till kyr-

¹ OLOF ABRAHAM HUMBLE, f. 1862, † 1940. Kontraktsprest, kh i Häverö 1922—35; g. m. HILDA SOFIA MALMBERG, f. 1872, † 1941. — Deras dotter var distriktsköterskan Hedvig H. f. 1896, † 1935.

² Kapellstiftelsen Ansgars Minne bildades 1929 på initiativ av ärkebiskop Nathan Söderblom med syftemål att på Björkö i Mälaren uppföra ett kapell till minne av Ansgar, Nordens apostel (801—865). Om detta kapell se SvK Uppland VI, s. 39—57.

Fig. 766. Målat fönster av Hugo Gehlin 1945. Foto 1955.

Glasmalerei von Hugo Gehlin 1945. Stained glass window by Hugo Gehlin, 1945.

kan / invigningsdagen den 23/9 1933 / Må de få mätta sig med det goda / i ditt hus det heliga i ditt tempel / Hilda och Ol. Abr. Humble.» — Ligger på predikstolen.

Kyrkklockan hänger i stapeln (s. 756). Den bär inskriften: DENNA KLOCKA ÄR GJUTEN 1946 AV FÖRSLITNA MASKINDELAR FRÅN HOLMENS BRUK AV BERGHOLTZ KLOCKGJUTERI AB STOCKHOLM. Gåva av Holmens bruk. H 95, D 100.

KLOCKA

SAMMANFATTNING

Kring det av Holmens Bruks- och Fabriks AB år 1913 anlagda stora pappersbruket vid Hallstavik uppväxte snart ett större samhälle, bildande ett nytt befolkningscentrum inom Häverö socken. För att tillgodose invånarnas behov av kyrka

och präst uppfördes en mindre kyrkobyggnad i Hallstavik genom samarbete mellan Holmens bruk och de kyrkliga myndigheterna.

Kyrkobyggnaden, som är av tegel och har rektangulär plan (fig. 757), uppfördes 1932—1933 efter ritningar av professor Ivar Tengbom. Förekommade dekorativa målningar (fig. 762—763) äro utförda av konstnären Gunnar Torhamn, som även skulpterat ett triumfkruzifix (fig. 764). — Det nya kapellet har från bruket, dess tjänstemän och från andra privatpersoner och föreningar fått mottaga rika gåvor i form av textilier och silverpjäser såsom nattvardskärl, ljusstakar m. m.

Hallstaviks brukskapell är ett vackert exempel på den nya svenska kyrkobyggnadsstil, som framväxte under 1900-talets första tredjedel.

ZUSAMMENFASSUNG

In einem nach 1913 im Kirchspiel Häverö entstandenen Industriesiedlung, Hallstavik, wurde 1932—33 ein neuer Kapellenbau aufgeführt. Das Gebäude hat einen einfachen rechteckigen Grundriss und ist aus Backstein. (Abb. 757). Der Kirchenraum wird durch eine hölzerne Tonne (Abb. 760) überdeckt. Der Bau wurde nach Entwürfen von Professor Ivar Tengbom ausgeführt. Die dekorativen Malereien auf dem Deckengewölbe (Abb. 762), der Kanzel (Abb. 760), sind von dem Künstler Gunnar Torhamn, von dem auch das Altarbild und ein Triumphkruzifix aus Holz (Abb. 764) stammen. In einem Fenster über der von Tengbom entworfenen Taufe (Abb. 765) befindet sich eine Glasmalerei des Künstlers Hugo Gehlin (Abb. 766).

Die Kapelle hat von den Gemeindemitgliedern und dem Vorstand der Industriebetriebe reiche Stiftungen von schlichtem, aber gutem Kirchensilber und Textilien erhalten.

Der Kapellenbau ist ein gutes Beispiel für die neuere schwedische Kirchenbaukunst, welche im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts aufkam.

SUMMARY

Hallstavik, an industrial community which since 1913 has grown up in Häverö parish, was in 1932—33 provided with a new chapel. It is a rectangular building of brick (figs. 757—759) with a wooden barrel vault (fig. 760) and was designed by Professor Ivar Tengbom. The decorative paintings on the barrel vault (fig. 762), the pulpit (fig. 760) and the balcony balustrade was the work of Gunnar Torhamn. This artist also executed the altar picture (fig. 763) and a wooden rood (fig. 764). The window behind the font (fig. 765)—designed by Tengbom—contains stained glass by Hugo Gehlin (fig. 766).

The inhabitants of the parish and its industrial leaders have presented the chapel with many fine gifts such as simple but good ecclesiastical textiles, silverwork etc.

The chapel is a good example of modern Swedish ecclesiastical building, in a style which developed during the first quarter of the present century.

RÄTTELSE OCH TILLÄGG

TILL

SVERIGES KYRKOR

UPPLAND, BAND II

Vid beräkning av radnummer nedifrån medräknas icke noternas rader.

HÄVERÖ OCH VÄDDÖ SKEPPSLAG

S. 3: Ett bårhus S om kyrkan är under uppförande efter ritningar av C. O. Deurell.

HÄVERÖ
KYRKA

S. 4: Rörande klockstapelⁿ se IWAR ANDERSON. Häveröstapelⁿ, Fornv. 1944, s. 348 f.

S. 44, rad 23 f.: Ang. tydningen av scenerna I b—I h på altarskåpets corpus, se B. I. KILSTRÖM, De sju sakramenten, Fornv. 1954, s. 286 f. Scenerna framställa de sju sakramenten på följande sätt: I d. Dopets sakrament, I c. Äktenskapets, I b. Konfirmationens, I e. Botens, I f. Ordinationens, I g. Sista smörjelsens, I h. Nattvardens.

S. 48, rad 5 nedifrån: Beträffande altarskåpets historia, se EDVIN GUSTAVSSON, Ett klenodium från fädernas tid, Julhälsning. . . ärkestiftet. 1934, s. 189—194.

S. 53, rad 4: Orgelläktaren utvidgades 1953 efter ritningar av C. O. Deurell.

S. 55, rad 7: Nytt orgelverk byggdes 1954 av H. Lindegren, Göteborg.

S. 56, rad 18: G. P. Elmén var g. m. Brita Kristina Telin, som var dotter till kh. i Häverö Johan Telin, f. 1656, † 1717 (HERDAM. II, s. 124).

S. 56, rad 13 nedifrån: Nytt nattvardssilver, bestående av kalk, paten, vinkanna och oblatask, tillverkat av Borgila, Sthlm, skänktes 1953 av hemmansägaren August Jansson, på villkor att den tidigare använda uppsättningen av nysilver skänktes till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

S. 56, rad 10 nedifrån samt fig. 47: Smärtoman, dateras till 1400-talets slut.

S. 61, rad 15 nedifrån: Under senare år ha flera nya textilier tillkommit, bl. a. ett altarbrun av guldbrokad, komp. av Licium 1954.

S. 63, not 1, står: Kindronius, skall vara Kidronius (enl. HERDAM. och sönerns namnteckning i Domkap.).

S. 67, rad 15 nedifrån: Det är ovisst, om J. L. Larsson ritat altaranordningen. Jfr källförteckningen, där det uppges, att hans ritning från omkr. 1850 ej utförts: den utförda ritningen av 1851 är icke signerad. J. L. Larsson var orgelbyggare i Ystad, men tycks i övrigt egentligen ha ritat orgelfasader.

VÄDDÖ
KYRKA

S. 72, rad 8 nedifrån står: Anders Olof Borg, *skall vara* Anders Adolf Borg (enl. HERDAM. och hans egen namnteckning i Domkap.).

S. 73, rad 1—2 står: Orsala, *skall vara* Ortala.

S. 73, rad 6 nedifrån o.f.: Beträffande medeltidskyrkan, se även EDVIN, GUSTAVSSON, Tre dokument om Väddö kyrka, Hundare och skeppslag 8 (1947—48) s. 18—28.

S. 85, rad 17: En ny orgel byggdes 1948 av Åkerman & Lund, Stockholm.

S. 86, rad 6 samt fig. 66: Triumfkrucifix, dateras till 1300-talet. Kristusfiguren, fig. 67, dateras omkr. 1300.

S. 86, rad 10 nedifrån samt fig. 69 A: Madonna med barnet, dateras till 1300-talets förra del.

S. 86, rad 2 nedifrån samt fig. 69 B: Smärtoman, dateras till 1400-talets slut.

S. 88, rad 3 samt fig. 72: Kalk med patén: *Tillägg:* Svenskt eller lübeckiskt arbete c. 1325.

S. 91, not 1 står: L. Enstadius, *skall vara* Peder Enstadius. Det var icke Elsa Enstadia, utan hennes dotter Elsa Halenia, som var g. m. kh Johan Hoffman och därefter med hans efterträdare Iwar Hilleström (se HERDAM. II, s. 397 o. inskr. på ljuskronan s. 92).

S. 93, not 1: Pehr Åman blev 1689 kyrkoherde i Harg, † 1715.

SINGÖ
KYRKA

S. 109, rad 17 nedifrån: Ny orgel 1941 av H. Lindegren, Göteborg.

S. 109, rad 7 nedifrån: PGF torde avse Pehr Georg Fröberg, guldsmed i Norrtälje 1840—.

S. 109, rad 3 nedifrån: IPB torde vara Johan Pettersson Berg, guldsmed i Norrköping 1727—1762 (1768). Efter hans död 1762 drev änkan rörelsen till 1768.

S. 109, rad 5—6 nedifrån: »Man med yxa och riksäpple» är Norrköpings stadsstämpel. (UPMARK nr 4588—89.)

S. 110, rad 1: Stämplarna avse trol. 3-stämpel av Jacob Lemon, typ LÖFGREN I: 3, s. 448, fig. 3.

S. 110, rad 22: Stämpeln C. G. M. = C. G. Malmborg, Stockholm, se LÖFGREN I: 3, s. 426.

S. 110, rad 23: Stämplarna på nr IV = Erik P-son Krietz, Stockholm, se LÖFGREN I: 3, s. 401 fig. 2.

S. 114, rad 17 f.: Klockan är gjuten av »Magister Hedenricus stockholmensis» omkr. 1400 och inköptes efter 1838 från Össeby kyrka (se SvK Uppland V, s. 48).

BRO OCH VÄTÖ SKEPPSLAG

ROSLAGSBRO
KYRKA

S. 119, nederst, KÄLLOR: tillägg. UB: Nordinska samlingen 1910: 62 (ärkeb. vis. 1641).

S. 138 f.: Se även I. WILCKE-LINDQVIST, De äldsta målningarna i Roslags-Bro kyrka, Fornv. 1941, s. 245 f.

S. 144, not 2 står: Den hel. Bernhard av Clairvaux, skall vara S. Bernhardinus, såsom även tydligt framgår av inskriften (se fig. 114). Knutrepet tillhör den franciskanska ordensdräkten. Jfr OLGA NYGREN, Helgonen i Finlands medeltidskonst, Finska fornm. fören. tidskr. 46 (Hfors 1945) s. 169. — Gissningen att den andra franciskanermunken skulle vara S. Landulphus är säkerligen oriktig; möjligen är han i stället S. Ludvig av Toulouse (enl. upplysning av fil. dr TONI SCHMID). Se Upplands Kyrkor, bd I, s. 73.

S. 148, rad 2 nedifrån: Man kan utgå från, att vapnet nr 3 är Bondes, då släkten Bonde (men icke släkten Bååt) ägt gods i trakten.

S. 148, rad 1 nedifrån står: ankare, skall vara skäkta. De båda vapnen med örnfot och skäkta ha funnits »målade i en gammal natstugu både på taket och fönstret» på Eke gård (RHEZELIUS s. 47).

S. 151, rad 7 nedifrån står: S. Eskil, skall troligen vara S. Nicolaus. Denne och S. Clemens mitt emot äro de sjöfarandes skyddspatroner och passa som sådana bra i en Roslagskyrka.

S. 155, rad 2 samt not 1: S. Torkel bär ej en klubba, utan en klockkläpp. Se MATS ÅMARCKS recension i UNT 6/12 1940. Att S. Torkel skulle vara avbildad i Hattula kyrka i Finland är ett misstag, som stöder sig på en uppgift av E. NERVANDER, Bidrag till Lojo sockenbeskrifning, 3: Lojo kyrka, 1896, s. 76. OLGA A. NYGREN har emellertid i sin avhandling, Helgonen i Finlands medeltidskonst (Finska fornm. fören. tidskr. XLVI, 1954) visat, att ifrågavarande bild icke föreställer S. Torkel, utan antagligen S. Dominicus. Se f. ö. beträffande S. Torkel J. SAMZELIUS, Kumla kyrkas räkenskapsbok 1421—1590, Uppsala 1946, särskilt s. C f. — I CORNELL — WALLIN s. 101 betecknas S. Torkel som S. Eskil trots inskriften (se fig. 121).

S. 155, rad 4 nedifrån: Denna scen återger en hos Caesarius av Heisterbach m. fl. förekommande legend: en riddare, som ofta bett för de dödas själar, tog en gång, då han angreps av fiender, sin tillflykt till en kyrkogård, varvid de döda stego upp ur sina gravar och försvarade honom. Samma legend finnes avbildad i Rö (SvK Uppland V) och Yttergrans kyrkor. Se härom ÅKE NISBETH, En legend av Caesarius av Heisterbach illustrerad i svenska kalkmålningar, Fornv. 1953, s. 307. Jfr O. ODENIUS i Arv, vol. 10, 1954, s. 97. I Roslags-Bro är blott det parti av målningarna bevarat, som visar de fientliga riddarna utanför kyrkogårdsporten.

S. 156, rad 10: Under medeltiden stod altaret såsom då var brukligt, fritt från muren. Vid ärkebiskopsvisitation 1641 föreskrevs, att »Altaret skulle transferes till Gaffwelmhuren» (Nordiska saml. 1910: 62).

S. 157, rad 5 nedifrån: Ett krön av samma art som på altarskåpet i Roslags-Bro finnes på ett altarskåp i Lau kyrka, Gotl., ungefär samtidigt med Roslags-Broskåpet.

S. 165, rad 7—8: S. Staffan. Skåpet med inv.nr 21482: 44 har troligen icke hört

till Staffanbilden, ehuru det passar i måtten. Skåpet fotograferades nämligen tomt 1910, medan S. Staffan finns fotograferad med fastsittande dorsal 1917.

S. 171, rad 7: Sakramentshuset. Se även I. WILCKE-LINDQVIST, Ett sakramentshus från Roslags-Bro i årsb. Uppland 1940, s. 7.

S. 176, rad 3 nedifrån och fig. 151: Patenen är ett svenskt eller lübeckiskt arbete från 1300-talets andra fjärdedel. Jfr A. ANDERSSON, Upplands Kyrkor, bd IV, s. XI.

S. 179, rad 4: Thure Skragge, ryttmästare vid livregementet till häst, f. 1659, † 1715 (C. A. G. BRAUNERHJELM, Kungl. Lifregementets historia, 5: 1, s. 132). Uppgiften i Hundare och skeppslag 2 s. 154, att hans födelseår skulle vara 1691, måste vara felaktig, dödsår saknas där. Näs (Nedernäs), där han bodde, hade 1691 anslagits till militien.

S. 182, not 1, rad 6 står: Donauwerth, skall vara Donauwörth.

S. 185, rad 4: Betr. runstenarna, se även S. B. F. JANSSON, ytterligare några nyfunna runinskrifter, Fornv. 1943, s. 309—318.

S. 190, rad 7: Om Mats Gunnarssons ätt, se SCHLEGEL-KLINGSPOR samt PERSONHIST. TIDSKR. 8, 1906, s. 108, och 9, 1907, s. 60.

S. 190, not 3: Johannes Laurentii Bechius, se även PERSONHIST. TIDSKR. 1938, s. 57.

VÄTÖ
KYRKA

S. 201 f.: Vätö kyrka restaurerades 1953 av arkitekten Erik Fant. Vapenhuset, som hade ett ensidigt luttak, fick därvid nytt gavelröste och nytt spånklätt sadeltak. Valvens kalkmålningar restaurerades, nytt golv av tegel inlades såväl i kyrkan som i sakristian och vapenhuset. Kyrkan fick ny sluten bänkinredning samt ny elektrisk värmeledning. Om restaureringen, se vidare Julhälsning... ärke-stiftet, 1953, s. 141 f.

S. 207, rad 2 nedifrån: Medeltida kalkmålningar. Målningarna renoverades 1953. Då de framtogos och restaurerades 1904, blevo de hårt övermålad. Vid restaureringen 1953 besprutades målningarna med en limlösning som bildade en film på vilken övermålningen fastnade så att den kunde dragas bort. De ånyo framtagna originalmålningarna (se fig. 767) ha lämnats orörda och icke kompletterats med undantag för vissa mindre, ornamentala partier på valvstrålar och väggar. Arbetet utfördes av konservator Sven Carlsson.

S. 216, rad 7 nedifrån: Två allegoriska kvinnofigurer (fig. 768 a—b). Stående en face med uppåtlyftade huvuden, den ena med blicken riktad åt höger, den andra åt vänster sida; iklädda rikt draperade, fotsida klädnader. Fragmentarisk målning, vit grundfärg, gröna fotplattor; på den ena spår av förgyllning. Fig. 768 a: H 77,5 cm, B (fotplattan) 19,5 cm. Fig. 768 b: H 78 cm, B (fotplattan) 18,5 cm. Dessa figurer ha sannolikt utförts av Olof Gerdman och ha troligen varit profilörer till den av honom utförda altarpuppen (måtten och färgspåren stamma). Ha tillhört Nord. mus., sedan 1943 dep. i SHM, inv.nr 23003: 42 A—B.

S. 216, rad 4 nedifrån och fig. 186: Om triumfkrucifixet se MONICA RYDBECK, Två upplandskrucifix, Fornv. 1948 s. 345. Sedan 1943 dep. i SHM, inv.nr 23002: 19.

Fig. 767. Vätö kyrka. Marie kröning, kalkmålning från omkr. 1490 i travé III:10 (jfr fig. 179). Foto Elov Mattsson, Norrtälje 1953.

Die Kirche von Vätö. Die Krönung Mariä. Malerei um 1490 in Joch III:10 (vgl. Abb. 179). Photo nach Restaurierung 1953.

Vätö church. The Coronation of the Virgin. Painted vaulting in bay III:10 (cf. fig. 179). Photo after restorations in 1953.

S. 217, rad 10: Krucifixgrupp, 1700-talets början. Sedan 1943 dep. i SHM inv.nr 23003: 37.

S. 217, rad 16: S. Görän och draken. Återlämnade till ursprungskyrkan 1953.

S. 219, rad 1: »S. Göräns prinsessa» är sedan 1943 dep. i SHM, inv.nr 23002: 38.

S. 220, rad 9 samt fig. 187: Madonnabilden är en fri kopia av en skulptur från mitten av 1200-talet, kopian sannolikt utförd först under 1400-talets förra hälft; sedan 1943 dep. i SHM, inv.nr 23003: 30.

S. 222, rad 4: Tillägg: Urnor av trä, sedan 1943 dep. i SHM, inv. nr 23004: 17.

S. 222, rad 12: 1953 gjordes ny sluten bänkinredning efter mönster av 1600-talsbänkarna.

S. 222, rad 8 nedifrån: Det tredje rökfatet eller eldurnan sedan 1943 dep. i SHM, inv. nr 23004: 29.

S. 222, rad 1 nedifrån, s. 223, not 1: Ifrågavarande predikstolstak anskaffades till Länna kyrka 1677 (s. 373). Jfr även Länna s. 373, rad 16. Försäljningen av predikstolstaket skedde redan 1728, men infördes som en särskild inkomstpost först 1730.

S. 226, not 2, rad 2 står: s. 163, skall vara s. 164.

BJÖRKÖ-
ARHOLMA
KAPELL

S. 234. Källförteckningen har av misstag blivit utelämnad och införes därför nedan:

KÄLLOR: Vätö sockens kyrkböcker 1897—1905; handl. i Domkap. i Uppsala samt i BSt.

FRÖTUNA OCH LÄNNA SKEPPSLAG

FÖRORDET

S. IV, rad 7, 8 nedifrån står: Pihlqvist, läs: Pilström.

FRÖTUNA
KYRKA

S. 239, rad 8, 9 nedifrån: Anteckningarna i slutet av PER. MON. III äro sedan 1955 uttagna ur volymen. Efter originalregistret i PER. MON. III står: »num. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. Små octavkladdar eller annotationsbook öfr åtskilliga härader och sochnar i Upland. Manu Joh. Hadorphii.» De äro alltså utförda av JOHAN HADORPH.

S. 240, rad 8 nedifrån. Tillägg: Skiss till tornbyggnad (icke utförd) å kyrkan (1811) Odat. (O 2); ritning till kyrkans tornbyggnad 1811 (ej utförd, O 5).

S. 256, rad 8 nedifrån: Beslut om gamla sakristians rivning fattades 1836 (ST. PROT.).

S. 274, noten: Med a. a. avses den s. 270 citerade Analecta Bollandiana t. XII, 1893.

S. 284, rad 17 står: Dep. i SHM, skall vara: Nu i SHM.

S. 284, rad 19 samt fig. 241: S. Anna självtredje. Figuren moderniserad under 1400-talet: bildens huvud utbytt mot ett nytt och Marias klänning omskulpterad.

Fig. 768. Vätö kyrka. Allegoriska kvinnofigurer trol. tillhörande Olof Gerdmans altarpopsats från 1755. Foto SHM. S. 924.

Die Kirche von Vätö. Allegorische Figuren, wahrscheinlich einem Altartafel von Olof Gerdman aus 1755 angehörend.

Vätö church. Allegorical statues, probably belonging to an altarpiece, 1755, by Olof Gerdman.

S. 292, rad 13: Läktaren drogs in redan 1916, men glasväggen fanns kvar till 1932.

S. 295, rad 6 nedifrån står: Ingemund Nilsson, skall vara Ingemund Axilsson.

S. 298, not 2, står: Chr. Humble, skall vara Olof Humble.

S. 301, fig. 255: I bildunderskriften står: Lucctillverkning, skall vara Luccatillverkning.

S. 304, rad 1: Om brännspegeln se även A. HOLMBERG, En optisk dyrgrip — brännspegeln i Armémuseum, Jöns Jacob Berzelius och brännspegeln i Frötuna kyrka, Fören. Armémusei vänner Medd. 11, 1950, s. 100—112.

S. 308, rad 10 nedifrån står: die Kirchhofsmauer, skall vara eine Kirchhofsmauer. Den tyska översättningen kan annars här lätt missförstås, så att man tror, att den medeltida bogårdsmuren ännu kvarstår. Det rätta förhållandet, nämligen att muren i huvudsak är uppförd 1805, men synes innehålla rester av en medeltida mur, framgår av uppgifter s. 241 f.

**RÅDMANSÖ
KYRKA** *S. 311, rad 1:* SEGELSONS sista uppsats om Rådmanö gamla kyrka inflöt i Norrt. tidn. i juni 1945.

S. 312, rad 6 nedifrån: C. O. Sperling, som egentligen var friherre, kallas greve i ST. PROT. 1742.

S. 333, not 1: O. KÄLLSTRÖMS artikel, Rådmanö kyrkas silversmycken, ingår i årsb. Uppland 1945, s. 7—29.

S. 337, rad 3: Av de textilier, som 1883 dep. i Nord. mus. under inv. nr 36455—58, äro mässhakarna nr 1 o. 3 samt kalkklädet sedan 1943 dep. i SHM, inv. nr 23005. Mässshake nr 2 befinner sig fortfarande i Nord. mus.

**LÄNNA
KYRKA** *S. 341, rad 8:* HADORPHS anteckningar i slutet av PER. MON. III äro sedan 1955 uttagna ur denna volym. Jfr Rättelser, s. 239, rad 8—9.

S. 343, rad 7 står: »kyrkängen». Detta namn behöver endast betyda, att ängen en gång tillhört kyrkan. Men namnet kan ha givit upphov till sängen.

S. 345, rad 12 nedifrån: Det är osäkert, om GRAUS teckning (fig. 292) visar kyrkan från N eller från S (i allmänhet torde han dock ha avritat kyrkorna från S). Härav följer, att klockstapeln 1748 kan ha legat N om kyrkan liksom nu, dock på annan plats än den nuvarande, ty att den flyttats framgår otvetydigt av ST. PROT. 1767.

S. 346, rad 6 nedifrån: Kanske är det dock detta fönster, som avses med följande: »Vester derom [dvs. öppningen till vapenhuset] ett lågt, men bredt fönster, ungefär kvadratisk, med svagt hvälfd båge». (Norrt. tidn. 14/9 1898).

S. 356, rad 8 nedifrån: Den cirkelrunda, svarta begränsningslinjen är givetvis förstärkt vid restaureringen, men kan mycket väl vara ursprunglig.

S. 357, not 2, rad 3: Med »detta slags målningar» har författaren avsett figurmålningar från 1300-talet. Sådana finnas emellertid även i Vendels kyrka; dessa äro beskrivna av I. WILCKE-LINDQVIST i Fornv. 1947 s. 314.

S. 374 se Rättelser vid s. 222.

S. 374, not 2: Ryttmästare Stierncrona arrenderade Penningby av greve Erik Brahe (upplysning av civiling. FRITZ NORDSTRÖM, Penningby).

S. 375, rad 1 nedifrån: Margareta Bielke dog snarare i kräfte än i barnsäng (upplysn. av civiling. F. NORDSTRÖM). Att makarna trodde sig vänta en arvinge, när funten beställdes, är väl dock antagligt. Efter hustruns död saknade riksrådet Oxenstierna tydligt allt intresse för Länna kyrka och församlingen fick själv betala funtens transport till kyrkan (RÄK. 1632).

S. 376, rad 3 nedifrån: Daniel Brynelsson var först Margareta och Brita Bielkes,

Fig. 769. Valö kyrka. Målningar i travé II, Ö valvkappan. Foto 1954 (ersätter fig. 381, som är spegelvänd).

Die Kirche von Valö. Malereien in Joch II Valö church. Painted vaulting in Bay II (ersetzt Abb. 381, die umgekehrt ist). (replaces fig. 381 which is reversed).

sedermåra Gabriel Oxenstiernas landbofogde. Han bodde på Solö, Länna sn (upplysn. av civiling. F. NORDSTRÖM).

S. 378, rad 8 nedifrån: Johan Laurell var Christina Beata Lillies (till Penningby) kamrerare (upplysn. av civiling. F. NORDSTRÖM).

S. 379, rad 11 nedifrån: Påhl Wetter blev sedan hemmansägare i Vetershaga, där fadern varit bonde (upplysn. av civiling. F. NORDSTRÖM).

S. 384, rad 2, och S. 385, raderna 2 och 4: Årtalet 1439 förekommer hos PERINGSKIÖLD och i en anteckning i kyrkboken L I 2 och är dessutom läst på stället av förf., medan IHRFORS och S. GARDELL, Gravmonument från Sveriges medeltid (Sthlm 1945, nr 389) uppge årtalet 1430. Gardells läsning återgår tydligen på Ihrfors, eftersom han liksom I. läser *curatus* i stället för *cat.* — N. L. RASMUSSEN (rec. i Personhist. tidskrift 1951 s. 132) framhåller riktigt, att Gardell ej citerats,

Fig. 770. Valö kyrka. Maria med barnet och två donatorer (?). Mellersta och högra delen av predellan till altarskåpet fig. 397—406. Foto 1954.

Die Kirche von Valö. Maria mit dem Christkinde und zwei Stiftern (?). Mittlerer und rechter Teil der Predella des Altarschreins
Abb. 397—406.

Valö church. Virgin and child and two donors (?). Predella, centre and right part, belonging to triptych figs. 397—406.

men tar fel, då han uppger, att inskriften ej skulle vara fullständigt återgiven i SvK. Att Gardell ej citerats torde bero på, att hans arbete utkom först samma år som SvK-häftet.

S. 386, rad 7 uppifrån: Gravmonumentet är numera behandlat i G. AXEL-NILSSONS avhandling, Dekorativ stenhuggarkonst i yngre Vasastil (Lund 1950, s. 73), där det beskrives i anslutning till SvK. Något mästarnamn föreslås ej; monumentet anges vara utfört av någon konstnär ur kretsen kring Aris Claszon. — Beträffande personhistorien, se FRITZ NORDSTRÖM, Om det Ryning-Bielkeska gravmonumentet i Länna kyrka, i Hundare och skeppslag. 9 (1949/50) s. 95—98.

S. 389—90. Den minsta klockan är enligt L. M. HOLMBÄCK (Härnösands stifts medeltida kyrkklockor. Forum Theologicum 1949, s. 127) en medeltidsklocka, alltså ej från 1630-talet.

BLIDÖ
KYRKA

S. 394, rad 8 nedifrån: En bild av Blidö gamla kyrka och klockstapel från sjösidan, utförd omkr. 1850 av Elias Sehlstedt, är återgiven i Upplands Kyrkor bd 1, s. 136.

S. 405, rad 4: Orgeln byggdes 1941 av Bo Wedrup, Uppsala.

S. 412, rad 1 nedifrån står: Joh. Zach. Mårtensson, skall vara Joh. Jac. Mårtensson.

FRÖSÅKERS HÄRAD

VALÖ
KYRKA

S. 424, rad 2 nedifrån: Berkinge ligger i Forsmarks socken, ej i Valö.

S. 450, fig. 381 är spegelvänd. Ny avbildning fig. 769.

S. 470, rad 5—6 nedifrån: Predellans målningar avbildas i fig. 770—772.

S. 500, ljusredskap, tillägg: I salen i Valö-Forsmarks hembygdsgård, Valö, hänger en ljuskrona som enligt traditionen smiddes vid Vreta gård och var en gåva till kyrkan. Se årsb. Uppland 1954, s. 210.

S. 515, rad 3, klockor, tillägg: På Berkinge i Forsmarks socken hänger en klocka

Fig. 771. Valö kyrka. Detalj av fig. 770. Foto 1954.

Die Kirche von Valö. Detail aus Abb. 770. Valö church. Detail of fig. 770.

Fig. 772. Valö kyrka. Två donatorer (?), vänstra delen av predellan fig. 770.
Foto 1954.

Die Kirche von Valö. Zwei Stifter (?), linker Teil der Predella Abb. 770. Valö church, two donors (?), left part of predella in fig. 770.

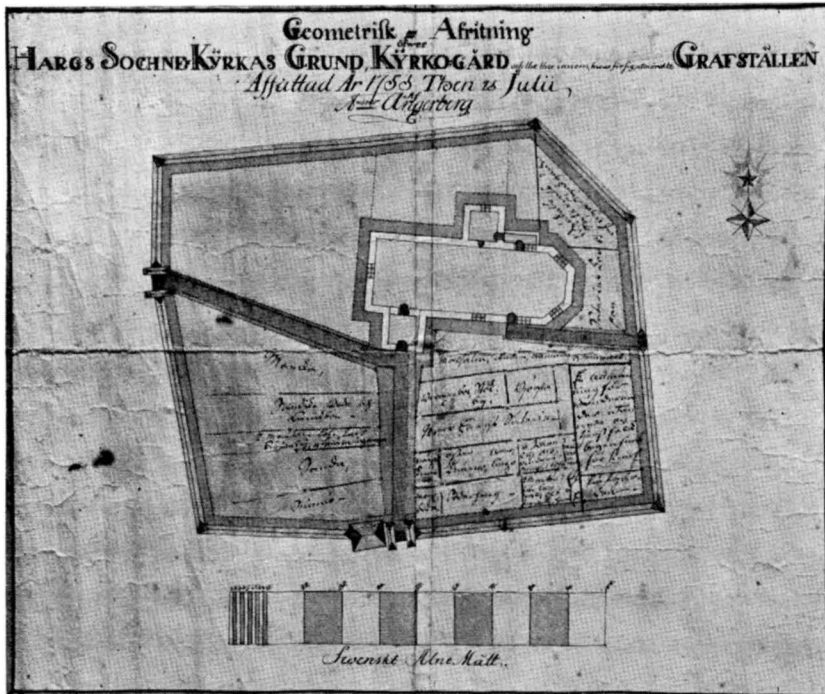

Fig. 773. Hargs kyrka. Gravkarta, utförd av Anders Angerberg 1753. Hargs kyrkoarkiv. S. 936.

Die Kirche von Harg. Friedhofsplan mit den Gräbern eingezeichnet. 1753. Harg church. Plan of church-yard with burial places. 1753.

av gjutjärn, som möjligen har kommit från Valö. Inskriften på latin är delvis utplånad av väder och vind och lyder enl. M. ÅMARK: (övre raden) SI DEUS PRO NOBIS QVIS CONTRA NOS (Rom. 8: 31); (nedre raden) ME FECIT WILLEM KECKERMAN [BODE]VALI A:O 1682. Se M. ÅMARK, Vällingklockor som varit kyrkklockor. UNT 18/5 1954. — Samme klockgjutare har även gjutit lillklockan i Ekerö (SvK Uppland VI, s. 210).

S. 599, fig. 502, bildunderskriften, står: Jakob Ulfsson († 1514), skall vara: (avgick 1514).

BÖRSTILS
KYRKA

S. 617, not 3, rad 2—3 står: kommissarien i reduktionskollegium. — GUSTAV GEETE etc. skall vara: kommissarien i reduktionskollegium GUSTAV GEETE etc.

HARGS
KYRKA

I HARGS BRUKSARKIV förvaras ett antal äldre ritningar av kyrkan som kommo till författarens kännedom genom redaktionen för Upplands Kyrkor och med. kand. frih. Jan Beck-Friis först sedan kyrkobeskr. förelåg i ombrutet korrektur.

De utgöras av a) fyra ritningar av kyrkan från 1780—81 (plan, fig. 774; V-fasad, fig. 775; S-fasad samt en sektion), b) en osignerad och odaterad ritning till orgelfasad samt c) plan och sektioner av det Oxenstiernska gravmonumentet (s. 667).

I HARGS KYRKOARKIV förvaras en kyrkogårdsplan från 1753 (fig. 773) samt originalet till den orgelfasadsritning som förvaras i bruksarkivet (fig. 776).

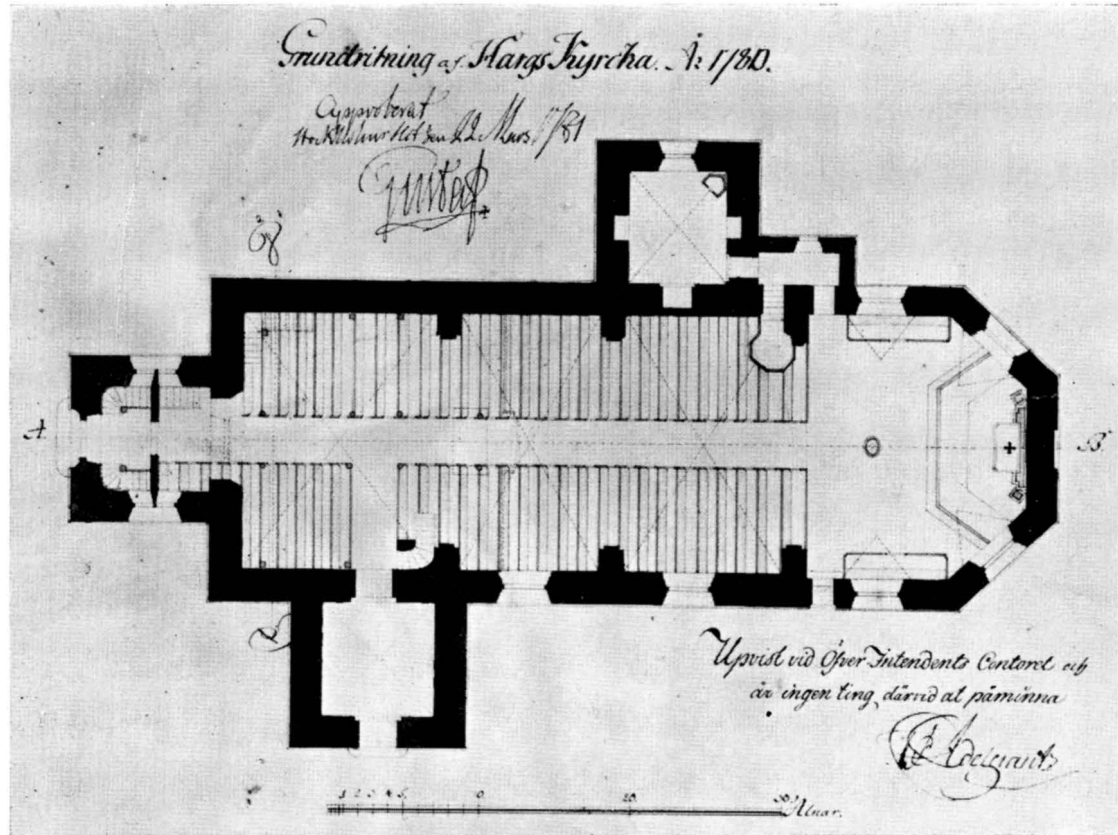

Fig. 774. Hargs kyrka. Osignerat förslag till ombyggnad 1780. Plan, 1:300. Hargs bruksarkiv.
Die Kirche von Harg. Entwurf für Umbau 1780. Grundriss. Harg church. Project, 1780, for alterations. Plan.

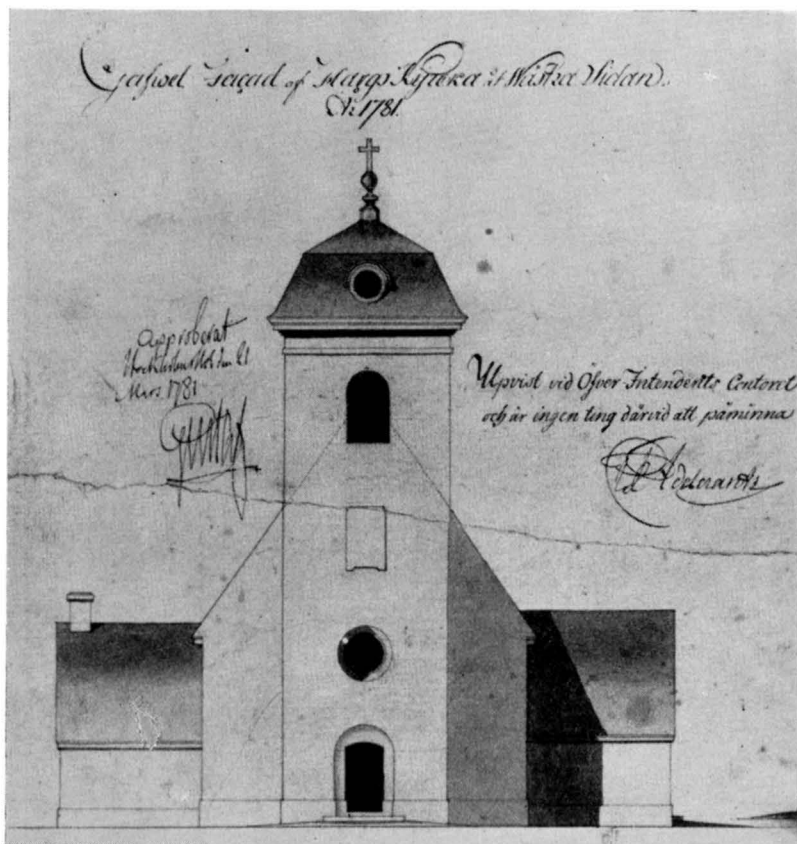

Fig. 775. Hargs kyrka. Osignerat förslag till tornbyggnad 1781, västfasad, 1:300. Hargs bruksarkiv.

Die Kirche von Harg. Entwurf für Turmbau, 1781. W.-Fassade. Harg church. Project, 1781, for tower, W.-façade.

Vem som utfört ritningarna a) är obekant. De ha tillkommit såsom förberedelse till V-tornets byggande, vilket skedde 1782 (s. 680). På planen fig. 774 är tornet även markerat med en annan färg än kyrkobyggnaden i övrigt. Fasadritningarna visa två alternativ, av vilka dock intetdera exakt följdes vid tornets uppförande (fig. 775). — Ritningarna a) äro enligt påskrift granskade av ÖIÄ samt approberade av Gustav III i mars 1781.

Vad kyrkans plan beträffar, så finnas även där några detaljer, som ej överensstämma med det nuvarande tillståndet. Enligt ritningarna ämnade man förena långhuset med tornets bottenvåning medelst en bred öppning, så att bänkinredningen på S sidan skulle sträcka sig ända till tornkammarens mellersta del, där en skiljevägg är inritad. Ingenting av detta blev emellertid genomfört; långhusets V ingång har kvar sin omfattning, sådan den byggdes 1752 (jfr s. 674). Vid långhusets SV valvpilaster, strax Ö om S ingången, är på planen markerad en svängd

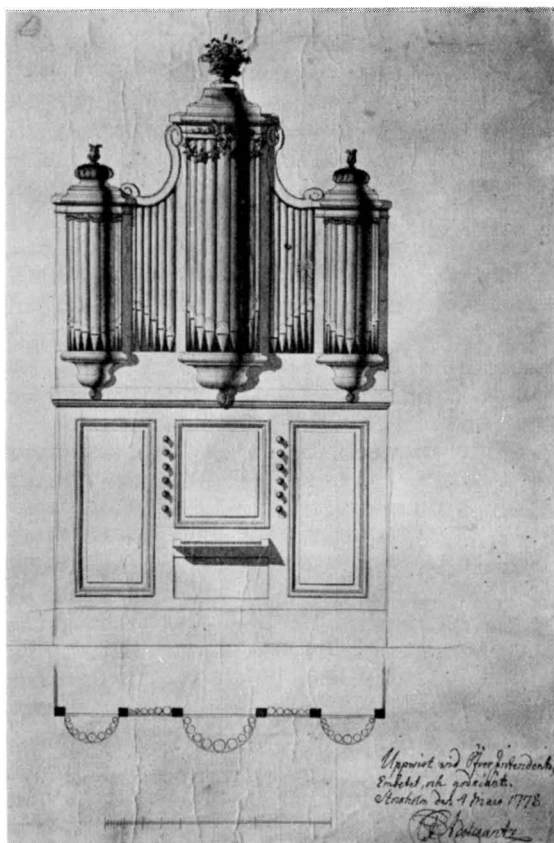

Fig. 776. Hargs kyrka. Ritning till orgelfasad, osignerad. Godkänd 1778. Hargs kyrkoarkiv. S. 936.

Die Kirche von Harg. Zeichnung für eine Orgelfassade. Unsiniert. 1778. Harg church. Drawing for organ front, unsigned. Approved 1778.

trappa, som tydligen var byggd på ett murat underlag. Denna trappas läge och konstruktion är mycket ovanlig. Möjligen hänger den samman med någon äldre läktaranordning. Under 1790-talet hade läktaren även en uppgång i NV hörnet.

Sakristian är enligt ritningen täckt av ett kryssvalv. Denna detalj överensstämmer sålunda ej med det nuvarande tillståndet, eftersom sakristian är försedd med ett tunnvalv, troligen tillkommet under 1830-talet (s. 677). År 1756 säges sakristian vara täckt med innertak av bräder (s. 676). Möjligen ämnade man i samband med tornets uppförande även slå valv i sakristian, vilket dock ej verkställdes 1781—82, ty arkivuppgifterna tyda på, att sakristian under 1800-talets början var tämligen förfallen, varför den renoverades under 1830-talet. Den inre smygen av sakristians gamla ingång fanns ännu 1781 oförändrad kvar (jfr s. 676). Väggnischer markeras i Ö och V; den förra troligen på platsen av ett ursprungligt fönster. Eldstaden i NÖ hörnet uppfördes 1752 (s. 680).

Vapenhusets dimensioner på planritningen 1780 överensstämma med rekonstruktionen fig. 604. Enligt ritningen var vapenhuset täckt av ett kryssvalv utan sköldbågar och torde sålunda ha tillkommit samtidigt med murarna.

Vad inredningen beträffar, så finnas inga nämnvärda skiljaktigheter mellan ritningen 1780 och det nuvarande tillståndet. Ett runt föremål framför altaret, i korets mitt, är säkerligen det dopställe, som skänktes 1768 av friherre Carl Oxenstierna (s. 717).

De båda orgelfasadritningarna äro identiska; den i kyrkoarkivet förvarade är granskad av ÖIÄ 4/3 1778 (fig. 776), den andra är en duplett. De äro osignerade, men likheten med Jac. Wulffs ritning till orgel i Börstils kyrka, fig. 503, låter förmoda, att han även gjort Hargs orgelritningar, måhända även övriga arkitekturritningar.

På kyrkogårdsplanen från 1753, som är utförd av Anders Angerberg (fig. 773), har kyrkan den utsträckning som den fick 1752, då bl.a. det nuvarande koret kom till. I samband med denna byggnadsverksamhet var man tvungen att även utvidga kyrkogården åt Ö, vilket utfördes år 1753 (jfr s. 665). Genom denna utvidgning fick kyrkogårdens äldre del kring kyrkan sin nuvarande storlek (jfr fig. 547). Även ingångarna i V, S och Ö äro markerade på samma ställen där de numera finnas. V om S ingången är en byggnad angiven, säkerligen den medeltida stiglucka, som är avbildad av RHEZELIUS (fig. 549) och som man under 1800-talets början ville inreda till benhus (s. 666). På N sidan finns på kartan ingen stiglucka markerad. — Bruket och säteriet hade sina gravplatser NÖ om koret, medan området strax Ö om koret, där år 1787 det Oxenstiernska gravmonumentet restes (s. 667 f), var reserverat åt »säterins torpen». Prästgårdens gravplats låg i SÖ hörnet, S och SV om kyrkan hade bl.a. Norra Hargs säteri och de olika gårdarna och byarna sina gravställen. N och NV om kyrkan finnas inga gravplatser markerade, vilket väl överensstämmer med den gamla begravningsseden.

I Hargs kyrkoarkiv förvaras även ett häfte,¹ innehållande Tsar Peters I:s manifest till »allom Sweriges Ryckes Inbyggare», utfärdat på den ryska flottan i Ålands hav i juni 1719. Det utgöres av 5 tättryckta sidor (fig. 777) i storleken 17×25,5. På den sjätte blanka sidan är överst skrivet med bläck: »Detta är av Fienden Ryssen åhr 1719 in Junio slaget på Hargs Kyrkio dörr i Roslagen och deraf nedertaget af min Måg Cammar Herren Teet, som mig det sedan öf:se(ndt)». I manifestets övre vänstra hörn synes tydligt hål efter den spik, med vilken det uppslagits på kyrkodörren. Hålen senare lagade på samtliga 3 blad.

Manifestet, som är avfattat på dålig svenska, avser att bibringa den svenska befolkningen den uppfattningen, att Sveriges regering vore det egentliga hindret för den slutliga fred, som tsaren förklarar sig för länge sedan hava erbjudit på mycket »raisonable conditioner».

Men om Sverige nu inte vill godtaga dessa, så hotas med att »Wij då medh all vår Macht /under Gudeligh Bistånd/ våre Kriegs operationer, in till dhe innerste Sweriges Länder företaga och continuera lärer». För att undvika detta böra Sveriges undersåtar gripa till »helsosame Medell och consilier».

Manifestet torde ha uppspikats på Hargs kyrkodörr den 14 juli 1719, då ryssarna

¹ Kännedomen härom har förmedlats av med. kand. friherre JAN BECK-FRIIS, Uppsala, till vilken utgivarne stanna i stor tacksamhetsskuld för hans på flera sätt visade intresse och hjälpsamhet.

W I PETER den första medh Gudz Råde
 Czar och Avthocrator allar Ryssor / &c: &c: &c:
 Sidrom allom Sveriges Ryckes Inbyggjarom af
 wärdighe eller andelighe höggra eller lågra Stände/
 witterligt: Effter såsom heela Werlden bekandt är / huru länge
 denne blodige Kriegen emellan Wår och Sveriges Grobnan på-
 städt hafwer/och Wij derhoos erfabrit/ att icke allenast uti Ryss-
 tyds Hans Konigl. May: Carl des XII:ten storwärdigst i Amin-
 nelse/utban och wedh Regerningen närwahrande Konungl. Drott-
 n. Mayt. Sveriges Ryckes Inbyggjarom och Underfatarom/och sär-
 deres dem/hwille å Sackens Omständighbeeter intet informerade
 äre/den faste concepten imprimerat är/som wåre Wij för Wår O-
 försöhntigheet (skuld den eendaste Orsaken till prolongation af
 detta så långwierige Krygbet/ hållt emedan Wy icke den ringas-
 te inclination till Fredh skåble bewyst / ey heller uppå dhe/ af
 Swenska Sydan gjorde propositioner, den ringaste reflectionen
 giordt hafwa / endast och allenast till den enda / att antingen
 Sveriges Ryck aldeles i full kasta / och conquestera, eller och
 ännu några Provincier derifrån att till Os dragha/fördensskuld
 äre Wij necessiterade, sådane framledne / och närwarande / Os
 medh största Ogrund påördade Uplagor/genom detta Manifest
 att elidera, och deremot Wår Oskuld/Sackens Rättfärdigheet/
 och synnerlighe inclination till Fredh heela Werlden för Ogonen
 att låggia/ och eburuswåht Wij icke sinnade äre alla Orsacker/ som
 Os till detta Krygbet förantåtit/ att föreståta/ ändogh så hafwer
 Wij aldeles för nödigt erachtat/utbi den möghigaste Rårtheeten/
 derom att mentionera, och desmeedest framtee / att eburuswåht
 Wij för atskiljige/åth Swenska Sydhan/Os och Wår Grobnan
 tillfogade Otillbörlighbeeter / tesyllest uti förre seculo emoth Fre-
 dzens pactor och alliancer skedde abalienationer, af någre/till wårt
 Rycke/af Anders här/tiåhdrige Landh och Provincier, aldeles nog-
 sammt railon hafst hade att bryta / så hafwe Wij ändogh ingen
 Orlogh fördensfull att beginna/ utbi Wåre Tanckor hafst/ i sället
 icke dhen/ af dhen Tijden warande General Gouverneur Gress
 Dabibergh utbi Riga/wed Wår/ medh Wår till fremmande Ry-
 ckor destinerade Ambassaden, skedde genom Reesan/ anställte listi-
 ghe insidiation till wårt Riffwet/ Os därtill nödgat hadde/ särde-
 les/ efftersom Wij icke allenast genom dhe/ den Tijden hoos Os
 subsisterande Swenske Ambassadeurer, utban och genom frem-
 mande Puilancer å swederhörande satisfaction derom anhöllt/ men
 icke

Fig. 777. Hargs kyrka. Tsar Peters manifest 1719 till Sveriges inbyggare.
Hargs kyrkoarkiv.

Die Kirche von Harg. Ein Manifest des
Zaren Peters an die Einwohner Schwedens
1719.

Harg church. A manifesto of Czar Peter,
1719, to the inhabitants of Sweden.

landsteg i Harg, varvid bruket och andra byggnader nedbrändes, men kyrkan, enligt givna instruktioner, lämnades oskadad.¹

Påskriften på manifestets sista blanka sida torde ha gjorts av dåvarande kammarrådet, sedemera titullärlandshövdingen ARVID HÄGERFLYCHT (f. 1665, † 1751), vars dotter HELENA CHRISTINA (f. 1701, † 1786) den 22 febr. 1719 blivit gift med kammarherren hos hertig Carl Fredrik av Holstein JOHAN TEET (f. 1674, † 1752), som ägde Ronöholm i grannsocknen Edebo (se s. 876).

Att påskriften anger juni i st. f. juli månad för manifestets uppspikande beror sannolikt därpå, att påskriften gjorts någon tid efter händelsens inträffande av en person, som ej varit med om densamma. Manifestets senare öden äro f. n. okända intill dess det genom ett brev från Mexico den 29/12 1937 överlämnades till kontraktsprosten I Wendbladh i Harg af Sveriges dåvarande minister i Mexico, envoyén C. G. G. Anderberg (f. i Harg 1878, † 1946), vilken »såsom son af Harg» föreslog att det hädanefter skulle förvaras i Hargs kyrkoarkiv. Tsarens manifest är mycket sällsynt. Ett exemplar från Torö sn i Södermanland förvaras i KB i Sthlm.

I samma häfte som tsarmanifestet är även inhäftat ett exemplar av den svenska regeringens svar på detta: »Kongl. Maj:ts Öpne Bref Och Warning Til samtel. Des trogne Undersåtare emot Czarens af Muschou utspridde Patenter. Gifwit Stockholm den 1 augusti 1719». Detta brev har ett titelblad och sex sidor text (format 16 × 19,5). Brevet bemöter tsarmanifestets osanna påståenden och uppmanar till enigt motstånd: »Och fördenskull såsom redelige och wälsinte Patrioter, efterföljandes sina Lofwärdige och manlige Förfäders efterdömen / och såsom Redelige Swenske Män anstår/ för sin Religions, anhöriges och hela timmelige wälfärds och frihets försvar/ hellre lära uti tid/ och medan något därmed står att uträtta /uppsättia Lif och Blod/ än låta sig intaga utaf fiendens smikrande /som de på slutet doch dyrt umgälla skulle/ samt ingalunda sielfwilligt luta halsen under et Ok/ hwilket i längden skulle blifwa dem swårare än sielfwa döden/ och de sedan ej mera så lätt torde kunna sig afskudda».

¹ Detaljerad upplysning om ryssarnas härjningar i Harg och dess omgivningar finnes i: »Underdänig berättelse angående den, efter hans kongl. maj:ts nådigaste befallning, så och instructioner af den 16 sept. anno 1724 förrättade undersökning, på de orter emellan Elfkarleby och Norrköping, hvarest fienden år 1719 landstigit, sköflat och bränt, huru alt dermed förelupit, samt hvar och en är befunnen dess skyldighet hava fullgjort, eller densamma eftersatt,» tryckt i Handlingar til upplysning av sv. hist. (E. M. Fant). St. 2. (Ups. 1789) s. 98.

REGISTER TILL UPPLAND, BAND II

utarbetade av Ingeborg Wilcke-Lindqvist och Lydia Tuulse

Siffror med * beteckna avbildning. Kursiverade siffror hänvisa till huvudbeskrivningen av en kyrka

ORTSREGISTER

- Ala (Gotland), kyrkan..... 496
 Alfsta (Häls.), kyrkan..... 726
 Almunge, kyrkan..... 457, 467, 764
 Alnö, Börstils sn..... 648
 Alster (Värml.), kyrkan..... 61
 Alsvik, Blidö sn..... 415
 Altranstädt (Sachsen)..... 178
 Amsterdam..... 514
 Annö, Valö sn..... 424, 497
 Antwerpen 40, *41, 44, 49, 67, 68,
 470, 472, *767, 773, 774, 801
 Arboga..... 646
 Arbrå (Häls.)..... 719
 Arholma, se Björkö-Arholma
 Arnö, kyrkan..... 792
 Aspö, Börstils sn..... 572, 585
 Assjö, Börstils sn..... 616
 Augsburg..... 294, *295, 330
- Backa missionshus, Väddö sn..... 86
 Barkarö, Börstils sn..... 572, 607
 Bergby gård, Häverö sn..... 60
 Bergshamra, Länna sn..... 378
 Berkinge bruk, Forsmarks sn 424,
 490, 504, 506, 508, 510, 930
 Bjuråker (Häls.), kyrkan..... 506
 Björklinge, S. Holmgers kapell... 431
 Björkö, se Björkö-Arholma
 Björkö-Arholma, Arholma..... 196
 — Arholma kapell 234, 926
 — Björkö kapell 234, 926
 — socken..... 234
 Björkö, Adelsö sn, Ansgarskapellet 918
 Björnö, Frötuna sn 243, 275, 292, 298, 310
 Björsäter (Österg.), kyrkan..... 357
 Bladåker, kyrkan... 427, 441, 597, 747
 Blidö gård, Blidö sn 393, 397, 398,
 405, 411, 412, 413, 414
- Blidö, kapell (gamla kyrkan, resp.
 dess föregångare) 393, 394—401,
 412, 414, 415, 417, 930
 — kyrkan..... 389, 392—414, 415
 — socken..... 343, 393
 Boda, Blidö sn..... 415
 — Singö sn..... 114
 Bol, Valö sn..... 494, 497
 Borggård, by i Hökhuvuds sn.... 424
 Botkyrka (Söderm.), kyrkan.. 773, 900
 Bottna, Roslags-Bro sn..... 171, 223
 Breitenfeld (Sachsen)..... 182
 Bro, kyrkan o. socknen, se Roslags-
 Bro
 — skeppslag..... 120
 Bromma, kyrkan..... 900
 Burgsvik (Gotl.)..... 176
 Burs (Gotl.), kyrkan..... 156
 Buska, Häverö sn..... 13
 Byringe, Edebo sn..... 809, 874
 Bälänge 63
 — kyrkan 512
 Böhmen..... 378
 Börstil, kyrkan 570—620, 631, 643,
 651, 656, 657, 723, 727, 728, 729,
 758, 932, 936
 — Östhammarskyrkan 574, 583, 584,
 592, 597
- Carmyllie, Forfarshire (Skottland),
 kapellet..... 65, 66, 68
 Cismar (nära Lübeck)..... 490
- Danderyd, skeppslag..... 584
 Dannemora, kyrkan 868
 Danmark..... 328, 333
 Danzig..... 478
 Delsbo («Dilssbo»), (Häls.)..... 390
 Doberan (Mecklenburg), klosterkyr-
 kan..... 286, 366

- Donauwörth (Bayern), (felakt. Donauwerth)..... 182, 924
- Dorpat..... 652, 659
- Drammensfjorden, Norge..... 460
- Dublin..... 552
- Dudergården, se Gräsö
- Ed, kyrkan..... 256, 616
- Edebo, kyrkan 15, 28, 44, 55, 76, 80,
85, 640, 642, 678, 684, 686, 696,
700, 701, 704, 764, 807—906
- socken..... 900
- Edeby, Vaddö sn..... 90
- Edsbro, kyrkan..... 467, 666, 788
- Edshamra, Börstils sn..... 572, 588
- Eke, Roslags-Bro sn 127, 171, 179,
186, 188, 190, 923
- Ekerö, kyrkan..... 930
- Elbing (Ostpreussen)..... 182, 187
- Enånger (Häls.), kyrkan..... 838
- Eskelhem (Gotl.), kyrkan.... 130, 162
- Estland..... 764
- Estuna..... 63
- kyrkan..... 72, 134
- Faringe, socken..... 809
- Fernebo, se Västerfärnebo
- Film, kyrkan..... 694
- Finland 136, 196, 269, 317, 552, 623,
624, 626, 666, 756
- Finspång, bruk (Österg.)..... 514
- Finström (Åland), kyrkan..... 144
- Fjelkinge (Skåne), kyrkan..... 374
- Flandern..... 878
- Floda (Söderm.), kyrkan.... 210, 211
- Follingbo (Gotl.), kyrkan..... 788
- Forfar (Forfarshire, Skottland), kyrkan..... 66
- Forsbol, Edebo sn..... 504, 809, 890
- Forsmark..... 880
- bruk 439, 504, 514, 522, 526, 544,
552, 556, 558, 560, 580, 626, 659
- kyrkan.... 424, 488, 512, 519—569
- Frauenburg (Ostpreussen), domkyrkan..... 188
- Frustuna (Fröstuna, Söderm.), kyrkan..... 44, 773
- Frösthult, kyrkan..... 506, 882
- Frösunda, kyrkan..... 823
- Frötuna, kyrkan 239—310, 318, 324,
340, 347, 415, 467, 657 926—928
- klockaregården..... 242
- prästgården..... *241, 242, 306
- socken..... 241, 312
- Fullerö (Västmanl.), kyrkan 520, 526, 557
- Färentuna, kyrkan..... 584
- Galarmora, Valö sn..... 424, 499
- Gillöga, Rådmansö sn (tidigare Frötuna sn), kapell 415, 416—417, 418
- Gimo, bruk, Skepthammars sn 514,
744, 746, 794, 796
- Glanshammar (Närke), kyrkan.... 508
- Glyxnäs, Blidö sn..... 397, 415
- Gnarp (Häls.), kyrkan..... 657
- Godegård, bruk, (Östergöt.)..... 514
- Gotland..... 128, 130, 134
- Grong (Norge), kyrkan..... 366
- Groothe, Holland..... 774
- Gräskarna, Blidö sn..... 415
- Gräsö, gårdskapell..... 624, 633
- kungsgård..... 679
- kyrkan.... 621—661, 680, 802, 879
- (Dudergården), säteri 572, 597,
617, 622, 624, 640, 652, 654
- Gubbö, Valö sn..... 424, 430
- Gunbyle, Hökhuvuds sn 741, 790,
792, 803
- Gävle..... 70
- Göteborg..... 787, 921, 922
- Chalmers Tekniska Högskola... 826
- Haag..... 876
- Haga, Gustav III:s paviljong..... 540
- Hallsta, Häverö sn, pappersbruk
908, 915, 917
- Hallstavik..... 916, 918
- brukskapell..... 907—920
- Halsta..... 880
- Halsö, Blidö sn..... 415
- Hammarby, Edebo sn..... 809, 900
- Hammarby (Söderm.), kyrkan.... 286
- Hangö (Finl.)..... 196
- Hanunda, Hökhuvuds sn.... 741, 744
- Harbroholm, Edebo sn 809, 810, 826,
882, 895, 896, 900

- Harg, by, Vätö sn..... 195
Harg, bruk 664, 665, 670, 674, 680,
714, 936, 938
— gård..... 665
— kyrkan 104, 506, 598, 606, 642,
648, 663—739, 758, 868, 922,
932—938
— säteri..... 666, 936
Harlinge..... 826
Harö, Roslags-Bro sn..... 190
Hattula (Finl.), kyrkan..... 155
Haverö (Medelpad)..... 486
Hedemora..... 563
Hedesunda (Gästr.), kyrkan.. 292, 293
— socken..... 320
Hille (Gästr.), klockstapeln..... 5
— kyrkan..... 838
Hogdal (Härjed.)..... 719
Holland..... 876, 878
Hollola (Finl.), kyrkan..... 206
Holmens bruk, Hallstavik 908, 916,
917, 918, 919
Holstein..... 328
Hudiksvall..... 646
Husby-Långhundra, kyrkan..... 377
— (-Sjuhundra sn?)..... 276
— -Sjutolft, kyrkan 211, 212, 798, 871
Hvessinge landsby (Själland)..... 331
Håknäs, Vätö sn..... 223, 226
Hållnäs, kyrkan..... 514
Hårsten, Värmdö sn, kapell..... 417
Håtö, Frötuna sn..... 416
Hägerstad (Österg.), kyrkan..... 606
Hälsingborg, Mariakyrkan..... 916
Hälsingland..... 222, 784
Härnevi, kyrkan..... 213, 762
Härnösand..... 540, 646, 647
Häverö..... 918
— kyrkan 1—68, 75, 76, 85, 87, 640,
645, 921
— prästgård..... 110
Hökhuvud, kungsgård... 741, 759, 918
— kyrkan... 506, 600, 714, 740—806
— socken..... 424, 436, 747
Insterburg (Ostpreussen)..... 900
»Insula rudhina» (Rådmansölandet). 312
Järfälla, kyrkan..... 584
Järinge, Edebo sn 809, 878, 889, 893, 900
Kalmar (Uppl.), kyrkan..... 828
Karlboda, Gräsö sn..... 651
Karlskrona, Tyska kyrkan..... 540
Karlskyrka (Karlunge), socken... 114
— ödekyrka..... 114, 162
Karlsruhe..... 630
Karlösa, Söderbykarls sn.... 179, 186
Kila (Söderm.), kyrkan..... 114
Klinte (Gotl.), kyrkan..... 128
Klockarboda, Gräsö sn..... 622
Knivsta, kyrkan..... 138
Knutby, kyrkan... 157, 158, 476, 880
— socken..... 3
Koberga (nu Värnberg), Roslags-Bro
sn..... 182, 187
Kolsvik, Blidö sn..... 415
Kolmar, stadsbibliotek..... 692
Konstanz..... 900
Kortfors (Närke), bruk..... 510
Kudoxa, Blidö sn..... 415
Kullboda, Gräsö sn..... 622, 644
Kumla (Västm.), kyrkan..... 23
Kumlunge (Ålands skärgård), kyrkan 206
Kungsgården, se Rådmansö kungs-
gård
Kårsta, kyrkan..... 823, 824
Kåstad (»de Qvastadum»), Roslags-
Bro sn..... 186, *187
Kökar (Åland), Franciskanerklostret 196
Köln..... 699
Königsberg..... 552, 567, 568
Köpenhamn..... 896
Lagga, kyrkan..... 839
Landskrona..... 510, 890
Lau (Gotl.), kyrkan..... 923
Ledsund (Åland)..... 228
Leipzig..... 178
Leningrad, Eremitaget..... 286
Letala (Finl.), kyrkan..... 270, 324
Leufsta bruk, Valö sn 430, 440, 514,
547, 600
Lichtenstein, hertigen von Urachs
konstsamling..... 87

- Prag..... 305
 Preussen..... 756
 Putsaari (Finl.), kapell..... 417
- Q**vastadum, se Kåstad
- R**asbo, kyrkan..... 488, 726
 — socken..... 892
 Rasbo-Kil, kyrkan 441, 453, 598, 758, 828
 Riala, kyrkan 263, 496, 514, 592, 666
 Ribbingsberg, Härene sn (Västerg.)
 61, 188
 Riddersholm, Rådmansö sn 312, 317,
 326, 335
 — gravkapell..... 314
 Riga..... 900
 Rogstad (Häls.), kyrkan..... 222
 Rom..... 838
 Ronö, Edebo sn..... 892
 Ronöholm (Roneholm), Edebo sn
 809, 876, 878, 894, 938
 Roslagen..... 679, 718, 730, 802, 936
 Roslags-Bro, kyrkan 119—193, 225,
 346, 366, 476, 496, 597, 756, 827,
 922—924
 — socken..... 241
 Roslagskulla, kyrkan..... 317
 Rudhma (Rådmansölandet)..... 312
 Rydboholm (Ö. Ryds sn)..... 224
 Ryttern (Västm.), kyrkan..... 284
 Rådmansö, kapellet 312, *313,
 315—318, 324, 338, 415, 417
 se även Åkerö
 — kungsgård, Rådmansö sn 268,
 301, 302, 312, 313, 314, 315, 317,
 324, 330, 334
 — kyrkan..... 311—340, 415, 928
 — socken..... 241, 312
 Rävsten, Gräsö sn..... 622, 651
 Rö, kyrkan..... 923
 Röllöga, Blidö sn..... 415
- S**ala (Sahla)..... 511
 Salista se Salsta
 Salsta, Lena sn..... 587, 588, 623
 Sanda (Gotl.), kyrkan..... 130
 Sandby, Hökhuvuds sn..... 741
 Sandika, Edebo sn..... 729, 809, 900
- Sandika, Hargs sn..... 598
 Seglinge, Almunge sn.... 890, 892, 894
 Schlesien..... 563, 655
 Sidö (nu Riddersholm), Rådmansö sn 335
 Sigtuna..... 878
 — dominikanerklostret..... 258
 — Mariakyrkan..... 17, 251
 Sikmarö (i texten felaktigt Sigmarö),
 Blidö sn..... 397
 Singö..... 49
 — kapell..... 101, 708
 — kyrkan. 76, 80, 99—115, 182, 922
 Sinvik, Rådmansö sn..... 340
 Själbottna, Blidö sn..... 415
 Skara, domkyrkan..... 616
 Skebo(-holm, Skebo bruk) Ununge sn
 (tidigare Edebo sn) 5, 890, 899, 900
 Skedebo, se Skebo bruk
 Skederid, kyrkan.. 791, socken... 2
 Skedika, Börstils sn..... 572
 Skedika, Hökhuvuds sn 741, 744,
 745, 746, 799
 Skeppsmyra, Vätö sn..... 227
 Skepptuna, kyrkan..... 803
 Skokloster, kyrkan.. 17, 258, 431, 900
 Skuttunge, kyrkan..... 792
 Skäfthammar, kyrkan..... 592, 798
 Skälby, Edebo sn.. 809, 880, 892, 900
 Skärsta, Edebo sn..... 889
 Småland..... 223
 Sneslinge(berg), Börstils sn 572, 585,
 596, 617
 Solingen (Rhenprov.)..... 188, *193
 Sollentuna, kyrkan..... 762
 Solö, Länna sn..... 928
 Sorunda (Söderm.), kyrkan..... 296
 Spanien..... 640
 Sparsätra, kyrkan..... 506
 Stavby, kyrkan..... 648
 Stigamo, Byarum sn (Smål.), ... 223
 Stockholm 56, 63, 65, 66, 67, 68, 73,
 76, 83, 86, 89, 90, 96, 110, 114,
 127, 177, 181, 182, 222, 223, 224,
 225, 226, 229, 294, 306, 316, 330,
 362, 365, 378, 380, 381, 390, 402,
 406, 412, *491, 523, 526, 527, 530,
 547, 548, 552, 592, 612, 616, 617,
 640, 642, 643, 645, 649, 650, 651,

- 657, 658, 680, 684, 716, 719, 720,
722, 724, 727, 730, 733, 746, 784,
787, 788, 789, 790, 792, 798, 800,
802, 803, 828, 838, 882, 884, 887,
890, 891, 896, 898, 900, 916, 917,
918, 919, 921, 922
- Stockholm Artillerimuseum 302
- Arvfurstens palats..... 540
- Borgila..... 887, 921
- Dominikanerklostret..... 365
- Ersta paramentverkstad... 612, 891
- Gråbrödraklostret..... 196
- Hedvig Eleonora kyrka..... 526
- Kanslihuset..... 540
- Katarina kyrka..... 336, 526
- Klara kyrka..... 584
- Konstakademien..... 540
- Kungsholms glasbruk..... 226
- Kungsholms missionshydda.... 234
- Libraria..... 382, 412, 890
- Licium..... 181, 182, 890, 891, 921
- Maria Magdalena kyrka 900
- Nordiska Museet 165, 216, 217,
220, 221, 222, 224, 226, 232, 233,
306, 330, 333, 334, 337, 924, 928
- Pietas..... 411
- S. Olofs kapell..... 316
- Riddarholmskyrkan 11, 526, 527
- Riddarholmskyrkan, Fältherre-
gravkoren..... 269, 308, 309, 310
- S H M 44, 57, *60, 61, 87, 98, 114,
115, 164, 165, 168, 170, 171, 180,
182, 192, 193, 214, 217, 231, 280,
284, 286, 296, 298, 310, 338, 362,
371, 410, 411, 412, 490, 494, 609,
611, 615, 924, 926
- Slottet..... 540
- Storkyrkan 25, 87, 98, 188, 217, 264
- Stora Tuna (Dalarna), kyrkan 442, 504
- Sturefors, Vists sn (Österg.)..... 386
- Stummelsbo, Valö sn.... 424, 430, 513
- Strängnäs..... 646
- Sund, Edebo sn..... 809, 900
- Roslags-Bro sn..... 186, *187
- Sunda, Blidö sn..... 415
- Sundbyholm (Söderm.)..... 826
- Sundsång, Gräsö sn..... 651
- Svartlöga, Blidö sn..... 407, 415
- Svenska högarna, Rådmanö sn (un-
der medeltiden i Länna sn)..... 415
- kapellet 316, 338, 339, 415, 416—
417, 418
- Söderboda, Gräsö sn, by 622, 624, 640
- kapell..... 633
- Söderby, Häverö sn..... 2
- Söderby-Karl, kyrkan..... 29, 75
- Söderby, socken..... 114
- Södersund, Roslags-Bro sn ... 122, 186
- Söderöra, Blidö sn..... 406, 415
- S. Råda (Värml.), kyrkan..... 357
- Tegelsmora, kyrkan..... 499
- Thorn..... 791
- Tjockö, Rådmanö sn..... 333
- Tjällmo (Österg.), kyrkan..... 156
- Tolfta, kyrkan..... 701
- Torsvi, kyrkan..... 287
- Torsåker (Ångerm.), kyrkan..... 838
- Torsång (Dalarna), kyrkan..... 442
- Tortuna..... 774
- Torö (Söderm.) 938
- Tranvik, Singö sn..... 114
- Trondheim..... 483
- Trönö (Häls.), klockstapeln.... 5, 68
- Tulka (Talka), by, Häverö sn.. 59, 60
- Tuna, kyrkan..... 374, 506, 648
- socken..... 744
- Tyskland..... 452, 694
- Täby, kyrkan..... 29, 498, 584
- Ulfsparrnäs (ej identifierat)..... 188
- Ulriksdal..... 497
- Ulvö (Ångerm.), kapell..... 417
- Ununge, kyrkan.... 389, 441, 467, 732
- Uppland..... 136, 223, 269, 357, 371
- Uppsala 51, 67, 294, 330, 430, 476,
495, 496, 498, 552, 590, 594, 652,
680, 716, 717, 730, 741, 744, 758,
786, 788, 789, 802, 803, 828, 884,
917, 918, 930
- Domkyrkan 164, 273, 434, 504,
588, 589, 597, 612, 617, 808, 828, 882
- — byggnadshyttan 164, 284
- — byggnadskassan..... 120
- — vapen (ärkestiftets) . *31, 36,
143, 273, *274

- Uppsala, Slottet 504, 909
 — Upplandsmuseet.. 13, 214, 223, 229
 Uppsala-Näs, kyrkan..... 823
 Utål, Roslags-Bro sn 164, 171, 179,
 180, 188
 Uusikirrko (Finl.), kyrkan..... 270
- Vada, kyrkan..... 168, 324
 Vadstena, klosterkyrkan..... 136
 Vagn, Edsbro sn..... 353
 Vagnsunda, Blidö sn..... 353, 415
 Valö, kyrkan 423—517, 434, 438,
 439, 452, 454, 476, 488, 497, 498,
 499, 500, 506, 514, 530, 648, 678,
 682, 758, 759, 775, 798, 834, 838,
 839, 840, 930—932
 — S. Holmgers kapell..... 430—443
 — socken..... 424, 431, 467, 560
 — Valö-Forsmarks hembygdsgård . 903
 Vamlingbo (Gotl.), kyrkan..... 130
 Vansö (Söderm.), kyrkan..... 286
 Vaxtuna (Vakstuna), Länna sn (fel-
 aktigt Valstuna)..... 380
 Vendel, kyrkan..... 590, 928
 Vetlanda..... 883
 Vetershaga, Länna sn..... 929
 Viby (S. Olofs sn, Sigtuna) cister-
 cienserklöster..... 415
 Vidbo, kyrkan..... 252
 Wiggan, se Söderboda
 Vigersted (Danmark), kyrkan..... 494
 Viks gård vid Stockholm..... 511
 Virestad (Smål.), sn..... 73
 Visby, domkyrkan..... 176, 205, 233
 Wismar..... 789
 Vreta gård, Valö sn..... 930
 Väddö, kyrkan 55, 57, 69—98, 109,
 162, 922
 Värmdö, kyrkan..... 900
 — skeppslag..... 584
 Värnberg (Koberga), Roslags-Bro sn
 158, 163, 179, 180, 181, 187, 188
 — gravkor *123, 127, 137, 191, se
 även Koberga
 Västerby, Gräsö sn..... 622, 657
 Västerfärnebo (Västm., i texten Fer-
 nebo), kyrkan..... 506
- Västerlövsta, kyrkan..... 165, 774
 Västermo (Söderm.), kyrkan..... 287
 Västerås..... 722
 Västerås, domkyrkan..... 251, 386
 Västra Ryd, kyrkan..... 87
 Väte (Gotl.), kyrkan..... 170
 »Waetetorpe», Vätö sn..... 196
 Vätö, kyrkan 194—233, 294, 307,
 308, 309, 373, 415, 592, 708 924—926
 — socken..... 195, 294
- Ystad..... 92
 Yttergran, kyrkan..... 762, 828, 923
 Ytter-Länna (Ångerm.), kyrkan... 838
 Yxlö, Blidö sn..... 398, 415
- Årby, Rasbokils sn..... 598
 Årsunda (Gästr.), kyrkan..... 838
 Åkerö, Rådmanö sn..... 318
 — kapell..... 312, 316, 324, 338, 416
- Öisboda (Närke), bruk..... 510
 Ömne, Nordingrå sn (Ångerm.)... 62
 Örboholm (=Bro skeppslag)..... 120
 Öregrund..... 572, 643, 646
 Örstad, Hökhuvuds sn..... 741
 Ösbyholm, Frötuna sn 243, 268, 276,
 282, 296, 301, 302
 — gravkor (Löwenska gravkoret)
 244, 268, 269
 — stiglucka..... 243
- Ösmo (Söderm.), kyrkan..... 206, 211
 Össeby, kyrkan..... 922
 Össebygarn, kyrkan..... 756
 Österbotten..... 726
 Östhammar 109, 490, 496, 497, 549,
 553, 572, 573, 602, 605, 642, 718,
 741, 788, 789, 884
 Östhammarskyrkan, se Börstil
 Österby, Gräsö sn..... 622, 657
 Österåker, kyrkan..... 87
 Östra Herrestad (Skåne), kyrkan
 292, 293
 Östra Ryd, kyrkan..... 584
 Östuna, kyrkan..... 756
 Övergran, kyrkan..... 828
 Över-Järna (Söderm.), kyrkan.... 170

PERSONREGISTER

- Abraham Erson i Boda, kyrkvård
(1700-t.)..... 114
- Adelswård, Johan (Hultman, adl.)
ryttmästare, begravningsvapen
560, *561
gravsten..... 522
vapen..... 522
- Ahlander, Anders, Uppsala, guld-
smed..... 498
- Albert målare (Albertus pictor)
23, 210, 211
- Albrekt av Mecklenburg, konung
120, 366
- Alner, Martin Niclas, prost..... 120
— Nils, komminister..... 648
- Altén, Martin, kyrkoherde, gravsten
506, 508
— Pehr, komminister..... 648
- Althin, Caleb, artist..... 85
- Améen, Gustaf, arkitekt 2, 17, 40,
51, 55, 67
- Anderberg, C. G. G., envoyé..... 938
- Anders Mattsson, major († 1632) 187,
188, donation..... 182, 190
— Persson i Åkerö, bonde (1818) 318
- Andersson, Anna Karolina, g. m.
Albert Gauffin, donation..... 746
— arkitekt (»konduktör»)..... 404
- Andorin, Bengt, kronofogde, dona-
tion..... 885, 886
- Angerberg, Anders, lantmätare *932, 936
- Annell, Elias, klockgjutare..... 606
— Erik, komminister..... 606
— Jakob..... 592
— Johannes Olai, komminister 616,
donation..... 606
- Andersson, Anders i Annö, skatte-
bonde, donation..... 497
— Anders i Gräsö, sjökaptan.... 655
— Gustaf, orgelbyggare. 495, 515—517
— Sam, tecknare..... 531, *542
- Andreas Martini (Martinsson), må-
lare..... *443, *446, 452, 453, 759
— Olai (Arebroensis), kyrkoherde,
donation..... 719
- Anonymus från Groothe, målare... 774
- Ansgar..... 918
- Appelman, Johan..... 650
- Arenaria, Magdalena Joh., g. m.
Ericus Wendalius, gravsten.... 612
— Margareta, g. m. Augustinus Le-
nander, donation..... 604
- Arenarius, Johan, komminister.... 55
— (el. Bothniensis), Elias Olai,
kyrkoherde, donation..... 55
gravsten..... 63
— Olof, kyrkoherde..... 55
- Arfwedson, Carl Christoffer, kom-
merseråd..... 896
— Elisabeth Charlotte (»mademoi-
selle på Harbroholm»), g. Wrede
och Mörner, donation..... 896
- Arnander, Johan Erik, kyrkoherde 792
— Margareta g. m. Achatius Gåse
792, gravsten 796, porträtt 798, *800
- Asplund, Karl, fil. dr..... 828, 832
- Bader, Michel, klockgjutare..... 804
- Baerij, Frans, smed, donation..... 490
- Bagge af Boo, Catharina, g. m.**
Arent Carlsson Månesköld, vapen 190
— Jacob d. ä., amiral..... 190
- Baillet, Abraham, bleckslagare och
rådman i Östhammar..... 815
- Balck, Lars, prost, donation..... 643
- Banér, adelssläkt 376, vapen 224,
399, 747, 750
— Anna, g. m. Gabriel Oxenstierna,
donation..... 176
— Christina Dorotea, g. m. Eric
Leijonhufvud,..... 393, 400
— Ingeborg Isaksdotter, vapen 747, *750
- Becchius, Johannes Laurentii, se
Jöns Larsson
- Beck, Barbro, se Päckle, Barbara
— Melchior, kanngjutare..... 651
— Petter, snickare..... 592
- Beck-Friis, vapen..... 726
— Anna, f. von Otter, friherrinna,
minneskrans..... 727
— Carl Sigvard, friherre, bergsingen-
jör, donation..... 717

- Beck-Früs, Carl Joachim, friherre,
disponent, minneskrans 726
- Elisabeth, f. Wersäll, g. m. Carl
Sigvard, donation 717
- Beckman, familj i Sladdarö, donation 646
- Johan Alex., klockgjutare 97,
firma 96, 114
- Beckmark, Nils Petter, kyrkoherde 616
- Bellin, kommissarie, donation 897
- Bengt Persson i Långsunda, gravsten 745
- Berg, kronobåtsman, donation 338
- Johan Petter, guldsmed i Öst-
hammar 602, 922
- Bergbom, G. A. A. S., bonde, dona-
tion 90
- Bergholtz, K. G. & Co, klockgjuteri
566, 658, 616, 733, 919
- Bergius, Andreas Andreae, kyrko-
herde, gravsten 187
- Berglund, Margit 918
- Bergqvist, Carl Erik, se Lagerheim
- Bergström, Erik, Skedika, smed 572
- Johan, inspektor 625, donation. 644
- Olof H., Uppsala, guldsmed 496
- Bielke, adelssläkt 386, vapen 375,
386, 388, *389, 467, 617
- Bielke af Åkerö, Brita, g. m. Svante
Stenbock 928
- Erik Claesson, frih., begravnings-
vapen *388, *389
donation 298, 382
- Margareta, g. m. 1:o Axel Ryning,
2:o Gabr. Gustafsson Oxenstierna
af Eka o. Lindö, donation 375,
gravmonument *383—*385, 386,
*387, *391, 928
- Margareta Turesdotter, g. m.
Mauritz Nilsson (Gyldenstjerne) 467
- Bielke, Nils, friherre, riksråd
572, 622, 623
- grevinna (trol. grevinnan Pauline
Ernestine B., f. Fouché d'Otrante) 386
- Sten, riksskattmästare 572, 617, 622
- Billman, Anders Daniel, sockensmed
744, 802
- Bilou, Christopher, donation 91
- Birger Jonsson (sju-uddig stjärna),
vapen 729
- Birgitta Erics, g. m. Olaus Michaelis,
gravsten 612
- Birgitta Gustafsdotter, se Sture
- Björkman från Öregrund, magister 643
- Björkman, Carl, byggmästare 680
- Blix, Mårten, se Blixencron
- Blixencron, vapen 178
- Margareta, se von Wahle
- Mårten Pehrsson (Blix, adl.),
assessor 178
- Blomberg, And., kontrollör, dona-
tion 646
- Boberg, Ferdinand, arkitekt *743
- Bohman, J., inspektor, donation 500, 502
- Boje (Boye), Johan, guldsmed, dona-
tion 640
- Bonde, vapen 148, *154, 680, 885, 923
- Anna Magdalena, g. m. Erik
Oxenstierna 706, 708
- Tord, riksråd, donation 416, 885,
*887, 892
- Bonde af Björnö, donation 292, grav-
kapell *239, 243
- Gustaf, greve, riksråd 240, 276
- Tord Bernhard, greve, hovmar-
skalk, gravkapell 243
- Bonde, Karl Knutsson, se Karl
Knutsson
- Boose, Malena på Rävsten, g. m.
Mats Johansson, donation 651
- Margaretha, g. m. Abraham
Sundström, donation 654
- Borg, Anders Adolf, komminister 72, 922
- Botler, vapen på gravsten 504
- Bothler, Althea, g. m. Georg de
Besche d. ä. 557, donation 556
- gravsten 505
- vapen 523, 530
- Bothniensis se Arenarius, Elias Olai
- Botvid, gotländsk byggmästare och
skulptör (1200-t.) 130
- de Bouche, C., signatur på glasmål-
ning 545
- Bouset från Leufsta bruk, byggmä-
stare 430
- Brahe, Abraham, greve, riksråd 224
- Erik, greve 928

- Brahe, Margareta, g. 1:o Bengt Oxenstierna af Eka o. Lindö, 2:o Johan Oxenstierna af Södermöre, 3:o lantgreve Fredrik av Hessen-Homburg..... 224
 donation..... 227, 228
 — Per, d. y., greve, riksdrots.... 572
 — Per, greve, stabskapten, donation 382
 Brandel, Sven, arkitekt 584
 Brandes, Daniel, prost, porträtt... 382
 Brant, Erich, borgare i Norrtälje, donation..... 112
 Braunerhielm, Carl Magnus, kammarherre..... 892
 von Breda, Carl Fredrik, porträttmålare,..... 561, 562, *564
 Bredenius, Karl Henr., kyrkoherde, gravsten..... 726, *727
 Breuman, Nicolaus, guldsmed,.... 223
 Brita Andersdotter, g. m. Jon Jons-son, donation..... 650
 Brita Matsdotter, g. m. Lars Matsson (1600-t.), donation..... 59
 Brolin, Johan, komminister (senare kyrkoherde i Hacksta)..... 114
 Broman, Carl, lagman, donation?.. 714
 Brunberg, Fred, kronobefallningsman, gravhäll..... 893
 Brunck, Jakob, guldsmed.... 788, 789
 Brunnström, C. A., byggmästare i Östhammar..... 573
 Buchegger, Hans Konrad, byggmästare..... 523, 526, 527, 567, 568
 von der Burg, Lambrecht, guldsmed 224
 Burman, Hans, kronolänsman.... 416
 Busse Jakobsson, klockgjutare.... 732
 Bågsköld (Mats Gunnarssons ätt), vapen 190, 924
 —Johan Matsson 171, gravsten.... 186
 (—) Mats Gunnarsson, vapen 190
 Bååt (se Bonde), vapen 148, 923
 Bäckström, Pehr Olof, guldsmed... 603
 Bärk, Erik, mjölnare..... 394
 Böhm, Mathias, bildhuggare..... 173
- Cappel, Anders Hansson, snickare 592, 600
 Cæsarius av Heisterbach..... 923
- Carlberg, Johan, ingenjör (samma som efterf.?) (1854) . 392, 394, *395
 — Johan, byggmästare (1815) 394
 Carlsson, Sven, konservator 680, 796, 924
 Ceder, Magn(us) And(ers)..... 108
 Cedergren, Anna Brita, f. Högmark, donation..... 799
 — Pehr Wilhelm, marinmålare.... 799
 Christiernin, löjtnant (1805 på Blidö gård), donation..... 412
 Christina Persdotter, g. m. Olof Olsson i Norrby, donation..... 378
 Claeszon, Aris, bildhuggare... 376, 930
 Claviger, Elias Magni, kyrkoherde.. 818
 Clemens And(reae), kyrkoherde, (1471)..... 142
 Clerck, Hans, guldsmed..... 181
 Cranach (Kranack), Lukas d. ä. ... 50
 Cronhielm af Flostå, Henrik Christoffer, greve, löjtnant, donation 889
 Cronstedt, Sigge, greve, arkitekt 240, 250, 311, 320, 339, 340
 Crusebjörn, vapen..... 617
 — Cecilia, g. m. Gustaf Geete 572, 617
 Curman, Sigurd, riksantikvarie 119, 808, 824, 828
 von Cöln, Carl Friedrich, konstnär 108
- Dahl, Ernst, dekorationsmålare, 207, 213, 680, *702, 704, *705, 712
 Dahlgren, Gottfrid, kamrer, kyrkvärd, donation..... 916
 — Hildur, f. Eriksson..... 916
 Dahlström, Johan..... 495, 496
 — Nils Johan, snickare 276, 287, 291, 476, 488, 490, 493
 Dalén, Sven, konservator 210, 635, 637, 640, 643, 645, 655, 660, 661, 708
 Daniel Bryn(i)elsson, landbofogde (1600-t.), donation..... 376, 928
 Davoust, Isak, stenhuggare.. 916, *917
 De Besche, vapen 500, 504, *505, 523, 526, 552, 880
 — Anna, g. 1:o Johan Hammarström, 2:o Bergenhielm, donation 498, 499, 500, 552

- De Besche, Daniel, överstelöjtnant,
 inskriftnplåt 508
 begravningsvapen *510, 512
- Georg, d. ä., bruksägare på Forsmark 488, 520, 556, 557, 567, 568
 begravningsvapen 560
 donation 498, 551, 567
 gravsten 504, *507
 vapen 523, 530
- Georg, d. y. 520
- Gerard, bruksägare på Forsmark, arkitekt 476, 520, 526
 begravningsvapen 508, *509
 gravskrank 508, gravsten 504, *505
 vapen 508
- Margareta Beata († 1749), g. m. Jakob Grundel 557
- Margareta Beata († 1772), g. m. Jakob Olderman (Cronstedt adl.) 557
- De Geer, vapen 874, 876
- friherrinna från Holland, donation 876
- Jean Jacques på Rynhuysen († 1738) 876
- Jeanne Elisabeth, g. m. Åke Oxenstierna 878
- Louis på Gimo, donation 746
- Louis till Österby, donation ... 514
- Deien, Margareta, g. m. And. Blomberg, donation 646
- De la Gardie, vapen 358
- Kristina Katarina g. m. G. O. Stenbock 714, 730
- Delfius, Jacobus, kopparstickare ... 96
- Deurell, C. O., arkitekt 921
 (djur, fyrfota), vapen 148, *154
 (djur, halvt), vapen 150, *154
- Dordij Andersdotter, g. m. Rasmus Persson, donation 650
- Drenchler, Viet Fijthsson, kannjutare *649, 651
- Dufva, A. E., (fel för A. G.?) guldsmed 56
- A. G., guldsmed 602, 605, 788
- Duhan, byggmästare 429
- Duwall, Fredrica se Mörner, Fredrica von Düben, vapen 544
- Charlotta, g. m. Ludvig af Ugglas, inskrift på glasmålning. 545
- Eckstein, Carl Gustaf, målare o. grafiker 540, 567, 568
- Fredrik Adolf, guldsmed 89
- »Edebomästaren», målare 838, 839
- Edelia, Helena, g. m. Fred. Brunberg, gravhäll 893
- Edelius, Johan, kronofogde, donation 888
- Edén, Nils, landshövding 616
- Éghil, målare 838, 839
- Ekholm, C. A., arkitekt 680
- Ekholtz, målare 784, 787
- Ekenberg, klockare och snickare ... 880
- Ekengren, Jonas, orgelbyggare och stolmakare 716
- Eklund (Ekelund), Anders, målare. 730
- Eklöf, Fredrik, guldsmed 646
- Ekorn, Lars Petersson, hovpredikant, porträtt 729, 730, *731, 796
- madame, g. m. Lars Ekorn?, donation 796
- Elffling, L. M., byggmästare 83
- Elias Olai se Arenarius
- Elmén, G. P. 56, 921
- von Emersen, Margareta, g. m. Gerard de Besche 520, gravskrank 508
- Emporagrius, Eric, kontraktsprost. 792
- Lydert, kronobefallningsman, donation 792
- Enberg, Anna Malena, donation ... 654
- Engelcrantz, vapen 810, gravkor ... *810
- Claes, lagman, donation 891, gravkor 810
- Eva Beata g. 1:o Carl Magnus Braunerhielm, 2:o G. P. Stiernhielm, donation 892
- Engmark, fru (g. m. inspektor P. Engmark?), donation 338
- P., inspektor, donation 298
- Engström, Ludvig, godsägare, donation 883
- Enstadia, Elsa Pedersdotter, g. m. J. Halenius, donation 91, 922
- Enstadius, Petrus P., kyrkoherde 91, 922
- Ericus Michaelis, kaplan på Gräsö. 623
- Erik Andersson, kannjutare i Stockholm 651

- Erik Andersson i Skeppsmåra (1849),
donation 227
- Erik Eriksson, konung 431
- Erik Eriksson i Sandika 729
- Eric Ersson i Skälby, kyrkvård
(1760) 900
- Eric Ersson, i Österby, kyrkvård
(1788) 657
- Erik Ersson, snickare (1772). 109, 880
- Erik Larsson, bonde (1800-t.) 2
- Erik Persson i Galarmora, kyrkvård,
donation 499
- Eriksson, Hildur, g. m. Gottfrid
Dahlgren 916
- Esbernus, Petri, kyrkoherde 591
- Fahlberg (Fahlburg), Carl Nilsson,
guldsmed 330
- Falck, Anders, kavallerikorporal,
gravhäll 893
- C. i Sandika, led. av kyrkorådet. 900
- Fant, Erik, arkitekt 119, 191, 924
- Fast, Johannes Nicolai, prost 381,
gravsten 386, porträtt 382
- Nils Johansson, kyrkoherde, do-
nation 381
- Feif, Duncan, se Fife
- Fellenius, Halvar Gustaf, prost,
porträtt 382
- Fiedler, Jakob Fredrik, tenngjutare 226
- Fife, vapen *65, 66
- (Feif), Duncan, skotsk officer i
svensk tjänst (1600-t.) 66
- Finlay, Robert, grossh. tit. kom-
merseråd 520
- (Finsta-ätten), se Israel Erlandsson
- Fleming, vapen 137, 180
- Karin, g. m. Erik Bielke af Åkerö
388, donation 382
- Fleming af Liebelitz, Christina, g. m.
Tord Ulfsson Bonde 416
- Lars, friherre, riksråd 180
- Wendela Magnona, g. m. Carl
Oxenstierna af Croneborg dona-
tion 180, gravkor 137
- Flodman, Svan Alb., komminister . . 657
- Forbes, Carl Magnus, i Sund, rytt-
mästare, led. av kyrkorådet 900
- Forsberg, Petrus, konstsmid 379
- Forsgren, Olof, komminister 65
- Forsling, Arvid, inspektör, donation 651
- Maria Ulrika i Gimo, donation . . 794
- Forsman, Ol., hökare 336
- snickare 357
- (Forstenaslåkten), vapen 358
- Fredrik av Hessen-Homburg, lant-
greve 228
- von Friesen, Fredrik, kyrkoherde
803, porträtt 798
- Justina Elisabet, f. Brolin,
porträtt 798, 799
- Frimodig, båtsman 81
- Frisk, Jonas, guldsmed i Arboga . . . 646
- Frolander, förgyllare, donation 897
- Frondin, Erianna, g. m. A. Hille-
ström 95
- Fröberg, Pehr Georg, guldsmed i
Norrtälje 922
- Fölsche, Konrad, snickare 526
- Gaffz, Mattz Mattzon, skräddare . . . 502
- Gaffe, Hindrich, å Berkinge, donation 490
- Johan d. y., donation 490
- Gahn, Märta, textilkonstnärinna . . . 892
- Gauffin, Albert, handlande, donation 746
- Anna Karolina, f. Andersson,
donation 746
- Geete, vapen 617
- Gustaf 572, 617
- Carl Gustav, donation 596, vapen 596
- Gehlin, Hugo, konstnär 916, *919
- Genberg, Anton Jonsson, konstnär 130
- Georg Turesson, prost 731
- Georgius Nicolai, kyrkoherde 900
- Gerdes, Anna Christina, g. m. C. E.
Lagerheim 397
- Gerdman, Olof, bildhuggare 215, 216,
222, 223, 232, 489, 490, 592, *593,
600, 784, 786, 874, 878, 924, *927
- Geringia (Girenia), Ingrid Maria g. m.
Gabriel Lindberg, donation 644, 651
- Geringius, Erik, kopparstickare 563, 655
- Gestricius, Magnus Petri, kyrkoherde,
epitafium 300
- Gesus (Gessus) Medardus, klockgju-
tare 900

- Gieslitz, skulptör..... 470
 Godhén, Johan Hindrich, handels-
 man, donation..... 373
 van der Goes, Hugo, konstnär 42, 44, 68
 Gottman, Anders, målare..... 382
 Granlund, C., orgelbyggare..... 787
 — Magnus, kyrkodekoratör
 874, 878, 882, *885
 Greta Andersdotter, g. m. Anders
 Andersson, donation..... 497
 Grewin, Fredrik, ingenjör, disponent
 908, 909, donation..... 917
 — Gerda, f. Pedersen 908, donation 918
 Gripenhjelms, Carl, direktör för lant-
 måteriet..... 416
 Grosskopf, E., Karlsruhe, glasmåleri-
 firma..... 630
 Grubb, Magnus Petri, kyrkoherde
 300, 312
 Grundel, Martin, kamrer, donation. 298
 Grundén, Lars, kyrkoherde..... 664
 — Lars, klockare, donation..... 886
 Gråå, Anders Hansson, donation .. 378
 Grönqvist, Johan Ferdinand, guld-
 smed i Östhammar, 496, 552,
 553, 605, 718
 Grönwall, Carl Fredrik, klockgjutare
 566, 567
 — J. P., guldsmed..... 406
 — Samuel Christopher, klockgjutare 514
 Gudmund Botvidsson, kyrkoherde
 (1304)..... 120
 Gullbergsson, Per, orgelbyggare.... 645
 Gunnarson, H., kyrkoherde... 907, 908
 Gustaf I 138, 572, 622, 764, sigill 452
 Gustaf II Adolf, 182, 192, 193, dona-
 tion 228, porträtt 62, *64, 66, 96,
 899, 915
 Gustaf III 562, 657, porträtt 561,
 *564, tal 113, 190, 292, 306, 412,
 656, 934
 Gustaf IV Adolf.... 72, 540, 565, 566
 Gustaf V..... 566
 Gustaf, son till Karl XI..... 804
 Gutheimb, Ebba, g. m. Peter Rid-
 derstad, donation..... 330, 335
 Gyllenberg, Gustaf Samuel, greve,
 landshövding..... 137
 Gyllenberg, Joh. Jac., greve, lands-
 hövding 657
 Gyllenhierta, Margareta Nilsdotter,
 g. 1:o Erik Jönsson Soop, 2:o
 Johan Mattson (Bågsköld el. Mats
 Gunnarssons ätt), 3:o Christer
 Carlsson Månesköld, 171, gravsten 186
 — Nils Svensson..... 171
 Gyllenstierna, vapen..... 467
 — Elsa, g. m. Abr. Brahe, donation 224
 Gåse, Achatus, kyrkoherde 791, 792,
 donation 791, gravsten 796, por-
 trätt..... 798, *800
 — Erik, magister 792, gravsten... 796
 — Johan, komminister 792, gravsten 796
 — Nils, kyrkoherde 791, 890, por-
 trätt..... 382
 — Petter, komminister, donation.. 381
 Gösling, Haquin, komminister.... 803
 Haag, Margareta g. m. Johan Edelius,
 donation..... 888
 — Petter, häradsfogde..... 179
 Hadorph, Johan, riksantikvarie... 498
 Hagberg, Anders, prost..... 275
 Hageman, Eric, prost..... 114
 von der Hagen, Catharina, g. m. Joh.
 Kihn..... 76
 Hagtorn, Lars, inspektor, gravhäll. 670
 — Per, kapten på Järinge 878, do-
 nation..... 893
 Halenia, Elsa, g. 1:o J. Hoffman,
 2:o I. Hilleström 92, 928
 Halenius, Johan, prost, donation.. 91
 Hallberg, C. G., guldsmed..... 726
 Hallman, Johan, inspektor..... 640
 Hammarberg, Nils, orgelbyggare... 787
 Hammarström, vapen..... 500
 — Johan (Stensson adl.), bruksägare
 500, 518, 520, 552
 begravningsvapen..... 510, *511
 donation..... 498
 gravsten..... 506
 (Hammerstaätten), vapen..... *275
 Hans Ersson, bonde i Skedika
 744, 745, 746
 Hans Jöransson..... 900
 Hans Mickil Sifredson, klockgjutare 803

- Hansson, Olof, kyrkvård..... 656
 — snickare..... 880
 Harald i Harg, vice-curator, dominus 664
 Haton, Claude, kopparstickare..... 563
 Hawerman, Johan Adolf, arkitekt
 70, 76, *79, 82, 83, 85, 97, 98
 Hebel (i texten felaktigt Hebbel),
 Hans, bildhuggare..... 287
 — Marcus, bildhuggare..... 287, 362
 Hedenberg, Erik, guldsmed i Öst-
 hammar..... 603, 605, 718, 884
 Hedengran, Ambrosius, tecknare o.
 kopparstickare.... 63, 96, 306, 563
 Hedenricus, klockgjutare..... 922
 Hedin, Ludwig, arkitekt. 392, 401, 414
 Heinrich Wilhelm, bildhuggare.... 387
 Heland, M. R., etsare..... *542, 544
 von Heland, fröken, 1820 på Råd-
 mansö kungsgård (Catharina
 Charlotta?) donation..... 334
 Hellberg i Glyxnäs, kyrkvård..... 397
 Hellberg, Magnus, skolmästare i
 Harg, målare..... 642, 680
 — Nils, guldsmed i Norrtälje
 224, 378, 406
 Hellman, A. F., guldsmed..... 883
 Helmer, Joachim, snickare... 494, 645
 Hemming Nilsson, ärkebiskop 1, 69, 241
 Henne, Jost, bildhuggare..... 387
 Henning, Peter, guldsmed..... 56
 Henning Petri (Petters, Pettersson)
 i Nyköping, guldsmed..... 498
 Henrik Ludvigsson, Uppsalakanik.. 741
 Herkepeus, A. G., guldsmed... 224, 330
 Hermelin, Katarina g. m. Karl Gus-
 tav Geete, vapen..... 596
 Hernodius, Olof Jakob, komminister
 642, 656, 658
 von der Heyde, Henning, skulptör
 283, 286
 Hilleström, Anders, prost, donation
 80, 85, 95
 — Helena, donation..... 90
 — Iwar, prost, 80, 90, 93, donation
 91, 92
 — Jacob Eric, kyrkoherde, donation 90
 — Pehr, löjtnant, donation..... 92
 Hirscheit, Jacob Carl, överstelöjt-
 nant, donation..... 890, 892
 (Hjortö-släkten el. Ulfsparre), Inge-
 borg Ivarsdotter, g. m. Arent
 Carlsson Månesköld, donation.. 179
 Hoffman, Johan, kyrkoherde.. 91, 922
 Hollner, Eric, snickarålderman 51,
 *54, *55, 57, 67
 Holm, Carl, snickarmästare 680, 706, 714
 — Johan Jönsson, guldsmed..... 225
 — Petter, byggmästare..... 573, 580
 Holmberg, Gustaf, snickarmästare.. 373
 Holmers, Gustaf, överjägmästare,
 donation..... 225
 — Hedvig C., donation..... 227
 — Mathias, kapten vid Ostindiska
 kompaniet, donation..... 227
 epitafium..... *205, 229
 gravkapell..... *198
 Holmger Knutsson, Knut Långes
 son..... 430, 431
 Holmstein, Catharina, g. m. Johan
 Lisson, donation..... 295
 Holmström, Andreas, klockare 797, 798
 — Erik i Nötsveden, lots, donation 650
 — Lasse, Lundås, donation..... 890
 — Oscar, Lundås, donation.. 889, 890
 — skräddarmästare..... 612
 Hoos, Evert..... 520
 Horn, vapen..... 178, 186
 — Brita, g. m. Gustaf Otto Stenbock 730
 Horn af Marienberg, Gustaf, friherre,
 generalmajor, donation..... 178
 — af Rantzien, Jurgen Rudolf,
 greve, kapten, donation..... 411
 — Sofia Christina, g. m. J. R. Horn
 af Rantzien, donation..... 411
 Horner, Gerhard, klockgjutare..... 616
 Hultman se Adelswärd
 Humble, Charlotta Christina, dona-
 tion..... 298
 — Christoffer, prost, 298 och 927
 (felaktigt för Olof H.), 312, por-
 trätt..... *381, 382
 — Hedvig, distriktssköterska, do-
 nation..... 918
 — Hilda Sofia, f. Malmberg, dona-
 tion..... 918, 919

- Humble, Margreta Lovisa, donation 379
 — Olof, prost 298 (där felaktigt Chr. Humble) 341, 379, 927
   porträtt 382
 — Olof Abraham, kyrkoherde, donation? 918, 919
 Hvessingius, Ioannes Ioannis 331
 Hårleman, Johan, arkitekt 633
 Hägerflycht, Arvid, tit.landshövd. 938
 — Helena Christina, g. m. J. Teet 938
 Höjer, Johan Gustaf, prost, donation 56
 Hök, Eva, g. 1:o Henrik Insen, 2:o Carl Broman 714
 Hökerberg, O., arkitekt 544, 546
 Hörner (Horner), Eric, kyrkoherde 514, donation 496
 — Johan, konstnär 896, *898
 — Maria, g. m. Nils Gåse 890
- I**ngberg, skolmästare 655
 Ingemund Axelsson (i texten felaktigt Nilsson) (1600-t.), donation 295, 927
 Ingvar i Kåstad (Iggvarus de Qvastadum), gravsten 186, *187
 Insen, Henrik, se Insenstjerna
 Insenstjerna, Henrik (Insen adl.), bruksarrendator 714
 Insulin, Fredrica Lovisa, donation . . 181
 — Margareta Sophia, donation . . . 181
 — Nils, prost 181
 Israel Erlandsson (Finstaätten), biskop i Västerås 808, 809
- J**acobus Balthasari, prost, inskriftstavla 613
 Jakob Erics, domprost, gravsten . . 612
 Jakob Ersson, kyrkvård, byggmästare 645
 Jakob Nilsson (Jacobus filius Nicolai de Sund), gravsten 186, *187
 Jakob Ulfsson, ärkebiskop 267, 415, 441, 678, bomärke 612
   vapen (örnfot) 29, *31, 36, 68, 142, 143, 262, 273, *274, 307, 309, 310, 442, 467, 597, 599, 612, *686, 692, 728, 834—838, *856, 862, 932
 Jansson, August, hemmansägare . . . 921
- Jansson, Jonas, byggmästare 76
 — Karin, (bondhustru?, 1905) 60
 — Matts i Backö, kyrkvård 616, donation 607
 Jennings, Frans, bruksägare 520
 — John, köpman 520, 552, donation 567
 Jerling, Hans, bildhuggare 362
 Johan Andersson, epitafium . . 187, *189
 Johan Bengtsson, guldsmed (1600-t.) 179
 Johan Larson i Lund, kyrkvård, donation 499
 Johan Lisson (antagl. prosten i Frötuna A. Hagbergs styvson, kamrer Litzon se Herdam.), donation 295
 Johannes, prost, gravsten 506
 Johannes Boosson, klockgjutare (1500-t.) 389, 731, 732
 Johnsen, Johan, målare 520, 526, 530, 556, 557
 Johnson, Axel, donation 916
 — Hildur, donation 916
 Jon Jonsson i Norrboda, bonde, donation 650
 Jägerhorn af Spurila, vapen 186
 — Cecilia Christersdotter, g. m. Nils Svensson Gyllenhierta 171
 Jöns Larsson, kyrkoherde (trol. = Bechius, J. L.), donation . . 190, 924
 Jöran Jöransson 900
- K**are, namn på runsten 185
 Karen Pedersdotter (1600-t.) 331
 Karl Knutsson (Bonde), konung 120, 196, 267, 415
 Karl XI 628, 629, 631, 659, 660, kyrkolag *62, 63, minnestavla 563, 655
 Karl XII 50, 63, 306, bibel 63, 565, 614, 656, 801, namnchiffer 50
 Karl XIII, tal 96, 190, 338, 562, 656, 800, 897
 Karl XIV Johan 803, skådepenning 294
 Karl Filip, hertig 572, 622
 Karl Fredrik, hertig av Holstein . . 938
 Karlsson, mjölnarförman 398
 Karlström, Arnold, guldsmed 916
 Katarina Börgelsdotter, g. m. Duncan Fife, donation 66
 Keckermann, Willem, klockgjutare 932

- Kenicius, Petrus, ärkebiskop..... 622
- Kerstin Persdotter g. m. Bengt Persson, gravsten..... 745
- Kidronius (i texten felaktigt Kindronius), Thomas Michaelis, kyrkoherde, gravsten..... 63
- Kihn, Johan, bälgmakaråldermandon, donation..... 76
- Kihlmark, Edvard, kyrkoherde.... 828
- M., donation..... 891
- Kirstin Matsdotter, g. m. Mats Erson, gravsten..... 744, 745
- Kirstin Mickelsdotter, g. m. Nils Nilsson Skült, donation..... 295
- Klemens se Clemens
- Klint, Erik, kyrkoherde, kontraktsprost 573, 576, 606, 616, 658, donation..... 651
- gravsten 614, porträtt..... 614
- Johan Ludvig, guldsmed
378, 884, 886
- Klopper, Jan, ritmästare vid Uppsala universitet..... 382
- Klosterberg, A. G., kyrkoherde.... 18
- Knut Långe, konung..... 430
- Knut Simonsson, kyrkoherde
(1400-t.), sigillstamp..... 802, *803
- Kolmodin, E. M., fru..... 60
- Koskull, Fredrik Johan, frih., ryttmästare, donation..... 652
- Krietz, Erik Pettersson, kanngjutare
722, 922
- Kristina Jonsdotter, se Rickebyätten
- Krook, Jon., adjutant, donation... 496
- Kröger, Anna, g. m. Joh. Telin, epitafium..... 62
- Kröpelin (Crepelin), vapen..... 138
- Kumlien, Axel (Akke), målare.... 560
- Kyle, vapen.. *725, 726, 732, 826, 892
- Anna Claesdotter g. 1:o Johan Wernstedt, 2:o Sven Ribbing, vapen..... *825, 892
- vapen på glasmålning..... 826
- Claes, gravsten..... *725, 726
- Hans, landshövding 732, donation 722, gravsten..... 726
- Köhler, Jacob, målare 321, donation 338
- Lafrans Botvidarsson, gotländsk byggmästare och skulptör (1200-t.)..... 130, 192
- Lagerheim, adessläkt, donation... 412
- Carl Erik (Bergqvist adl.), friherre, president, donation
397, 407, 412
- Lagerholm, Anna Christina, se Stierncrona
- Landin, Peter, komminister..... 616
- Lantz, Margareta, donation..... 379
- Lars Johansson se Laurencius Johannis
- Lars Matsson i Tulka by, bonde?
(1600-t.), donation..... 59
- Lars Persson, svarvare..... 791
- Larsson, Christian..... 774, 777
- Jan, kyrkvård..... 803
- J. L. (Johan Lambert, orgelbyggare i Ystad)..... 2, 67, 921
- Lars Strängeson, snickare (1600-t.) 287
- Laurell, Johan, kamrer, donation
378, 929
- Laurencius Johannis, kyrkoherde
(† 1439), gravsten..... 385
- Laurens Tomasson, vapen.... 598, 729
- Leijonhufvud, vapen..... 223, 399
- Beata, g. m. Ture Oxenstierna af Croneborg..... 223
- Eric, friherre, överste 393, 397,
398, 400, 413, 414
- Ove, friherre, arkitekt 741, 808, 810
- Lemon (Lemoine), Carl, guldsmed
717, 789
- Erik, guldsmed..... 604
- Jacob, tenngjutare... 110, 381, 922
- Lenander, Augustinus (Augustin Jacobi) 613, 631, donation 604,
gravsten..... 612
- Jacobus..... 656
- Johannes, kyrkoherde..... 731
- (Leopard), frälsesläkt, vapen..... 148
- Lillie, Christina Beata, g. 1:o Karl Filip Sack, 2:o Erik Sparre.... 929
- Lindberg, Elna, textilkonstnärinna
917, 918
- Gabriel, kantor, donation..... 644
- fältväbel, donation..... 226

- Lindberg, kontrollör, donation 651
 Lindblom, Jakob, ärkebiskop . . 20, 50
 Lindbohm, Maria, g. m. Eric Lithovius 357
 Lindeberg, klockare . . . 392, *396, 412
 Lindegren, Agi, arkitekt 306
 — H., orgelbyggare 915, 921, 922
 Linderstedt, Johan, häradshövding, donation 180, gravkor 127
 Lindgren, Gustaf, arkitekt 680
 — Harald Emanuel Emil, porträttmålare 799
 Lindholm, D., konstglasmästare . . 746
 Lindman, Jöns, hovslagare 666, gravsten 670
 Lindqvist, Jonas, konstnär 270
 Lindroth, Reinhold Fredrik, guldsmed i Östhammar 549, *550
 Lindskog, Frans, arkitekt . . 70, 83, 97
 Lindström, Jonathan, målare i Östhammar 490
 Lionardo da Vinci 44, 68, 108
 Lithovius, Eric, kyrkoherde 357
 Litzon, Johan, se Johan Lisson
 Loiu, Joh., Christ., arkitekt 70, 76, *77
 Longberg, Maria g. m. Fredrik von Friesen 798
 Lucretia Magnusdotter, g. m. Chr. Wernstedt 171
 Lund, Johan, guldsmed 378
 — Johan, orgelbyggare 330
 Lundberg, Einar, arkitekt . . . 392, 414
 — Erik, professor 756
 Lundell, J., i Faringe, smed 809
 Lundén, A., klockare och organist. 735
 Lundgren, Samuel, bildhuggare . . . 786
 Lundin, C. L., dekorationsmålare . . 828
 Lundström, Yngve, konstnär 574
 Lütke(n)schwager, Jochim, bildhuggare 62, 67, *370, 372
 Lützwow, Joachim Wilhelm, hovmarskalk, begravningsvapen . . 302, *305
 — Otto Wilhelm, begravningsvapen 302
 von der Lyhe, vapen . . . *725, 726, 732
 — Elsa Katharina g. m. Hans Kyle 732, gravsten 726
 Löfgren, Lars, kanngjutare i Uppsala 552
 Löfman, Johannes Benjamin, kyrkoherde, gravsten 797
 Löfvander, C. R., orgelbyggare . . . 495
 Löwen, donation 276, gravkor 244, 252, *264, 268, 269, 302, 304, 307, 309, 310
 — Axel, greve, riksråd 302, donation 282
 — Carl Axel, greve, kapten 302
 Mackey, Isak, bruksarrendator . . . 714
 Magnus, hertig av Östergötland . . 171
 Malin Mikelsdotter, g. m. kyrkoherde Jöns Larsson, donation 190
 Malmborg, C. G., kanngjutare i Stockholm 110, 922
 Manquer, Jacob, prost i Munsö . . . 726
 — Erik, gravsten 726
 Margareta Augustina Lenea, g. m. Jacobus Balthasari, inskriftstavla 613
 Margareta N(ils)dotter, gravsten . . . 726
 Margareta Turessdotter, se Bielke
 Margareta, dansk drottning 286
 Margit Jonsdotter, g. m. Erik Eriksson, vapen 729
 Marmen, E., kyrkvård 583
 Martin, Elias, konstnär. *542, 544, 626, *629
 Martin i Pläng 186
 Martinus i Edebo, kyrkoherde 809
 Masreliéz, Louis Adrien, målare o. dekoratör 540, 567, 568
 Mats Erson i Hannunda, gravsten 744, 745
 (Mats Gunnarssons ätt) se Bågsköld
 Mats Larsson 900
 Matts Mattsson i Järinge, kyrkvård 900
 Mattsson, J. E. i Tulka (hemmansägare? 1905), donation 60
 — J. H., kyrkvård, donation 890
 — Matts i Bohl, kyrkvård 487
 — Pehr i Lund, kyrkvård 496, 513
 Matz Larsson i Tranvik, kyrkvård (1700-t.) 114
 Meister der Antwerpener Kreuzigung 472
 Meister der Danziger Schönen Madonna 478

- Meyer, (Meijer), Catharina, född Kammecker, änka efter Gerhard Meyer d. ä. 190, 306, 514
 — Gerdt, klockgjutare 730
 — Gerhard, d. ä., klockgjutare 306
 — Gerhard, d. y., klockgjutare 114, 302, 390, 412, 500, 617, 658, 802, 900
 — G. S. (son till Gerhard M. d. y.), klockgjutare 514
 — Johan, klockgjutare 73, 730, 731
 Michael Erici (Rospiggus), kyrkoherde 803
 Micrander, Eric, kyrkoherde, donation 180, gravsten 187
 Mierevelt, Johan, konstnär 62, 96
 Mineur, Elisabeth, g. m. Jöns Lindman, gravsten 670
 Montelius, Augustin, kontraktsprost, porträtt 896, *899
 — Johan, prost, porträtt 896, *898, 900
 — Margareta Beata, född Hörner, änkeprostinna, donation 886, 892
 Morheus, Hinr. Hinri[ci] 790
 Morling, Ol., mässingslagare 380
 Morten Pehrson, Uppsala, byggmästare 430
 Munck, Erik, kyrkoherde 758
 Månesköld, begravningsvapen *895, 896, epitafium 894, vapen 894
 — Arent Carlsson, vapen 190
 — Christer Carlsson 171
 — Erik Persson, major, begravningsvapen 894, *895, donation 892
 — Hebble, g. m. Erik Tönnesson Tott 890
 — Peder Johansson, ryttmästare, begravningsvapen 894, epitafium *894, vapen 894
 Måns Olufsson i Sundsäng, donation 651
 Mårtensson, Joh. Jac., klockgjutare 65, 72, 412 (i texten felakt. Joh. Zach.) 657, 930
 — J. J., mässingssmed 225
 Mästaren till Rasbo-Kils kyrkomålningar 453
 Mästaren i Hökhuvud 759
 Mörner, gravkor 122
 Mörner, Christina Eleonora g. m. Carl Oxenstierna 668, donation 724, 725, gravmonument 667, *668, *669
 — Fredrica, f. Duwall, g. m. majoren Carl Johan Mörner 127
 — Stellan, fänrik, begravningsvapen 188
 Natt och Dag, vapen 180, 224
 — Anna Ivarsdotter, g. m. Lars Fleming 180
 Nicolaus Boosson, klockgjutare (1500-t.) 389
 — Georgii, se Samsing
 Nils, kyrkoherde 514
 Nils Abjörnsson (Sparre av Tofta), riddare, riksråd, Salsta, donation 587
 Nils Alleson, ärkebiskop 1, 69, 120, 195
 Nils Jöransson, kyrkoherde, gravhäll 893
 Nils Kettilsson, se Vasa
 Nils Markusson, kyrkoherde, gravsten 725, 726
 Nils Martinsson (Nicolaus filius Martini de Pleng), gravsten 186
 Nils Olofsson, se Stråle
 Nils Ragvaldsson, ärkebiskop 252
 Nils i Sund (Nicolaus de Svnd) 186
 Nilson, Alfred, konservator 442, 454, 472, 476, 478, 479, 487, 515—517
 Nilsson, Barbro 652
 — Jan i Stummelsbo, kyrkvärd 430, 496, 513
 — Robert, konstnär 645
 Nisbeth, Åke, fil. lic. 692
 Norberg, Anna, g. m. Johan Hallman 640, 652
 — Catharina i Gräsö, donation 652
 Nordelia, Agneta, g. m. Martin Altén, gravsten 506
 Nordin-Pettersson, I. M., konservator 287
 Nordqvist, Olof, målare 878, 880
 Nordström, Abr., prost 298
 — Dorotea, donation 298
 — Engel, donation 298
 — Fritz, civilingenjör 928, 930
 — K. E., dekorationsmålare 22, 67

- Noreen, Ärland, arkitekt 308, 309,
310, 426, 442, 515—517, 667,
680, 741, 744, 756, 786, 788
- Norelia, Catharina Margareta, g. m.
Math. Holmers 198, donation... 227
- Noreus, Elias, guldsmed i Östham-
mar, ... 605, 892
- Norin, Anna g. m. Erik Klint, grav-
sten..... 614
- Nyman, Eric..... 592
— Jonas, guldsmed..... 884, 885
- Nyström, Axel Fredrik, arkitekt
311, 312, *318, 320
- Näsberg, T., sömmerska..... 612
- Näsman, Erik, klockgjutare... 65, 616
- Oderski, polsk adelssläkt, vapen... 182**
- Olaus, dominus (trol. Olaus Nicolai,
kyrkoherde)..... 617
- Olaus Michaelis, prost, gravsten... 612
- Olof, ärkebiskop... 424, 572, 664, 809
- Olof Andersson i Aspö, donation... 585
- Olof Andersson, dotter Cecilia.... 585
- Olof Björnsson, ärkebiskop 1, 69,
195, 231
- Olof Joanson..... 758
- Olof Matsson vid Skeboholm, mjöl-
nare..... 666
- Olof Matzson, klockare (1700-t.)... 114
- Olof Nilsson i Söderöra, bonde
(1700-t.), donation..... 406
- Olof Olsson i Norrby, bonde? (1800-
t.), donation..... 378
- Olof Olsson i Svartlöga, bonde (1800-
t.), donation..... 407
- Oluf Anderson, skeppare (1600-t.),
donation..... 224
- Oluff Mattzon i Gubbö..... 430
- Olsson, Erik i Assjö, kyrkvärd... 616
— Nils, kyrkvärd..... 657
- Otto Johansson, Valö, gravsten... 506
- Oxenstierna, gravkor *123, 127, 137,
191, gravmonument..... 667, 932
vapen 137, 148, 181, 223, 375,
587, 588, 590, 667, 680, 716
- Oxenstierna, Jöns Bengtsson, ärke-
biskop 267, 588, vapen 590, 592, *599
- Oxenstierna af Croneborg, Carl,
greve, överstelöjtnant..... 137
donation av arvingarna..... 177
donation..... 180
- Ture, greve, landshövding.... 223
- Wendela Helena g. m. G. S. Gyl-
lenborg..... 137
- Oxenstierna af Eka o. Lindö, Axel,
frih., överhovjägmästare, dona-
tion..... 717, 724
- Beata Elisabet, g. 1:o Coyet, 2:o
von Post, donation..... 714
- Bengt, friherre, riksråd, riksstall-
mästare 224, 228
- Carl, friherre, överhovstallmä-
stare, gravmonument 667, *668,
*669, 670, 932, 936, donation 716,
717, 738, 932, 936
- Carl Gabriel, friherre, hovmar-
skalk..... 738
- Erik, friherre, riksråd, donation
375, 928
- Gabriel Gustafsson, friherre, riks-
drots..... 386, 388
donation..... 375
- Åke, friherre..... 878
- Oxenstierna af Korsholm o. Wasa,
Eric, greve, överste.. 158, 163, 181
- Gabriel Bengtsson, greve, riks-
skattmästare..... 176, 178
- Sigrid, g. Aminoff, donation 159, 176
- Siri, f. Wallenberg, g. m. översten,
greve Eric Oxenstierna..... 158
donation..... 181
- Oxenstierna af Södermöre, Johan,
greve, riksråd..... 228
- Pallyardelle, Christina g. m. Anders**
Falck, gravhäll..... 893
- Palm, Tage, dir., donation..... 551
- Pasch, Lorens, d. y., målare..... 382
- Paulin, Corfitz, kommandör, epita-
fium..... 228, 229
- Peder Jönson, målare..... 589, 590,
- Pehrson, Matts i Lund, kyrkvärd.. 497
- Pehrsson, Pehr i Nuttö, kyrkvärd.. 616
- Per Ersson i Skälby, snickare (1772) 880
- Per Lasseson (1500-t.)..... 868

- Per Nilsson..... 900
 Per Nilsson i Tjockö, lotsdräng
 (1800-t.), donation..... 333
 Per Olofsson, snickare..... 642
 Per Persson i Karlsboda, donation 651
 Persian, Nils, donation..... 298
 Persson, Hans från Hökhuvud, mur-
 mästare..... 436
 — Jan, kyrkvärd..... 803
 Peter, målare (1400-t.)..... 211
 Peter I, tsar av Ryssland, manifest
 936, *937, 938
 Peter Andersson, kanngjutare
 (1600-t.)..... 381
 Peter i Vagn, kyrkotimmerman
 (petrus de vagn carpentarius
 ecclesiarum) (omkr. 1300)..... 353
 Petrus Erici, kyrkoherde 589, 590, 591
 Pettersson, J. P., byggmästare... 574
 — P., handlande, donation..... 790
 Pied, Marie, g. m. Gerard de Besche,
 gravskrank..... 508
 Pihlgren, Anders, guldsmed..... 109
 Pilo, Carl Gustaf, målare..... 896
 Plomgren, Hedvig Paulina, g. m.
 John Jennings, donation..... 552
 Pohl, Michel d. ä., guldsmed..... 330
 Posse, vapen, glasmålning..... 827
 Posse, Märta, g. m. Gustaf Sperling
 302, donation?..... 330
 — Sven Pedersson, kyrkoherde,
 vapen, glasmålning..... 827, 828
 Pousette, Raphael, byggmästare... 674
 Precht, Burchardt, bildhuggare
 373, 527, 530, 592
 Prosperius, Olaus Jonae, kyrkoherde,
 gravsten..... 386
 Putensen, Jurgen, klockgjutare i
 Stockholm..... 65, 66, *732, 733
 Päck (Päckes, Beck), Barbara g. m.
 Anders Mattsson 187, 188, dona-
 tion..... 190
 Pähr Carlsson, snickare..... 426
 Pär Matsson i Byringe..... 874
 Ragnar, kyrkoherde (dominus pres-
 biter ragnerus de lennum)..... 353
 Ragvald, kyrkoherde i Börstil, vapen
 599, 727, *728, *729
 Ramsell, Johan, gruvfogde, donation 102
 Ramstedt, Erik, guldsmed i Härnö-
 sand..... 646, *647
 Rasmus Persson i Norrboda, bonde,
 donation..... 650
 Reenstierna, fru (möjligen Elisabet
 Charlotta, skild 1757 från kapten
 Lars Henr. Hästesko-Fortuna),
 donation..... 405
 Reets (Reetz), Nils, bruksinspektör.
 donation..... 719
 Regel i Löfsta, kakelugnsmakare... 440
 Rehn, Jean Eric, arkitekt 667, *668,
 *669, 706, 717
 Rejle, Urban Johansson, målare... 382
 Ribbing, Christina, g. m. ståthållaren
 M. Wernstedt..... 61
 Richter, G. F., guldsmed..... 497
 — Friedrich, guldsmed..... 89, 378
 (Rickeby-ätten), Kristina Jonsdotter 138
 — vapen..... 138, *139, 189, 190
 Riddercrantz, fru (på Håknäs, 1700-t.) 226
 Ridderstad, Peter, se Soldan
 Ridderstad, Peter Johan, ryttmä-
 tare († 1748), gravkapell.. 312, 314
 — Per, hovjunkare, donation..... 317
 Ringström, N. P., a.-b. 402
 Rising, Christina Catarina g. m.
 Johan Gäse..... 792
 Rochet, Peter..... 520
 Rodabeckia, Magdalena Johannes-
 dotter, g. 1:o Elias Olai Arenar-
 rius, 2:o Thomas Michaelis Kidro-
 nius 55, gravsten..... 63
 Rode, Hermann, konstnär.... 87, 98
 Ronander, Jonas Thomasson, guld-
 smed..... 181
 Roos, Erik Olofsson, skeppare, dona-
 tion..... 224
 Roselius, Erik, skräddaremästare,
 donation..... 724
 von Rosen, Johan Christoffer, major,
 donation..... 882, 883
 — Otto..... 622
 — Sofia Elisabet f. Tiesenhausen
 883, donation..... 882

- von Rosenfeldt, Catharina, g. m.
 Gustaf Wattrang, donation..... 330
 — Verner, amiral..... 330
 Rosenlund, snickare vid Gimo.... 787
 Rosenstein, Carl von, ärkebiskop
 513, 803
 Rosladin, vapen..... 617
 — Brita, g. m. Sten Bielke..... 617
 Rubens, Peter Paul..... 286
 Rudolf av Habsburg, tysk-romersk
 kejsare (1576—1612)..... 305
 Ryman, Johan Gustaf, kanngjutare 890
 Ryning, vapen..... 386
 — Axel, riksmarsk, 375, gravmonu-
 ment 342, *383—*385, 386, *387, *391
 Rålamb, C. H., friherre, landshövding 803
 — Åke, friherre, överste, donation 226
 Sack, Johan Gabriel, friherre, kansli-
 råd, donation..... 373
 Sahagon (Sahagvm), vapensmeder.. 188
 Salan, faktor, donation..... 295
 Salomon, Uppsalakanik..... 424
 Samsing, Nils Jöransson, kyrkoherde 900
 Sandberg, K. H., kyrkvård..... 733
 Sandgren, H. F., kyrkvård..... 733
 Sandstedt, Knut, roteman, donation 614
 Santesson, Frans, kanngjutare.... 548
 Sauer, Jakob, d. ä., kanngjutare... *650
 Sauerberg, Jacob, bildhuggare 488, 530
 Scheffel, J. H., porträttmålare 896
 Schmid, Toni, fil. dr..... 800, 923
 Schmitt, Hans, hovslagare..... 202
 Schuld, Sam., donation..... 790
 Schult, J. E., kanngjutare..... 496
 Schultz, Peter, skulptör..... 527
 Schröder, Lars Petter, sjökaptен,
 gravminne..... 654
 Schwan, Olof, orgelbyggare... 600, 787
 Schyllerström, Anders, kanngjutare 788
 Schürer v. Waldheim, Johan Wil-
 helm, godsägare..... 270
 Segerholm, byggmästare..... 540
 Sehlstedt, Elias, tullinspektör, skald 930
 Setterquist, E. A. & Son, orgel-
 firma..... 716
 Sigrud, namn på runsten..... 185
 af Sillén, G., arkitekt..... 70
 Silfersparre, Isak Axelsson, överste 747
 Silfverström, Altea, g. 1:o Johan
 Adelswärd (Hultman adl.), 2:o
 Alexander de Geer till Kåreholm,
 donation..... 558
 — Johan, kammarråd, begravnings-
 vapen..... 511, *513
 Silwer, Carl Johan Anton, kyrko-
 herde, porträtt..... 382
 Silverstedt, Hedvig Maria, g. m.
 Fredrik Johan Koskull, donation 552
 Sjöberg, Erik, bonde..... 110
 Skragge, Thure, ryttmästare, dona-
 tion..... 179, 924
 (skäkta) (i texten felaktigt »ankare»),
 vapen..... 148, *154
 Skült, Nils Nilsson, arrendator,
 donation..... 295
 Sohlberg, Harald, gravhäll..... 522
 Sohlman, August, redaktör.. 808, *818
 Solander, Kristina g. m. O. Stafhell 798
 Soldan, Peter (Ridderstad adl.),
 ryttmästare († 1729) 330, dona-
 tion..... 335
 Soop, vapen..... 186
 Soop, Axel Eriksson 171, gravsten
 186, vapen..... 190
 — Erik Jönsson 171, gravsten... 186
 Sparre, vapen..... 358
 Sparre, Vendela Gustava, g. m. Axel
 Oxenstierna, donation..... 724
 Sperling, vapen..... 328
 Sperling, Caspar Otto, friherre, gene-
 ralmajor, begravningsvapen... 301
 donation 294, 324, 326, 328,
 338, gravkor 268, 269, 312, 928
 kapell i Rådmansö.... 315, 316
 — Ebba, g. m. J. W. Lützow.... 302
 — Gustaf, friherre, amirallöjtnant,
 begravningsvapen 302, donation? 330
 — Helena Christina, g. m. Axel Tott
 af Skedebo..... 302
 Sparre av Tofta, se Nils Abjörnsson
 (spetsar från sidan, fyra), trol. Lau-
 rens Tomassons vapen... 727, *729
 Spetz, Jacob, handelsman..... 416
 Sporrong, Carl, byggmästare..... 674
 — Jacob..... 755

- Staffhell, Gustaf d. ä., guldsmed... 798
 — Gustaf d. y. Andreas, guldsmed 177
 — O., kontraktsprost, porträtt 798, *799
 Starborg, H. E. 916
 Starin, Anders Bengtsson, guldsmed 177
 von Stedingk, vapen..... 544, 545
 Steen, I., guldsmed..... *550, 552
 Stenbock, vapen..... 73, 358
 — Christina Catharina, g. m. Anders
 Torstensson 360, 362, donation 73
 — Gustaf Otto, greve, riksamiral
 714, donation..... 730, 731
 — Johan Gabriel, greve, riksmar-
 skalk, donation..... 373, 714
 Stenklyft, Jacob, bokhållare, dona-
 tion..... 380
 Stensson, Johan se Hammarström
 Stierncrona, Anna Christina, f. La-
 gerholm, g. m. Gabr. Stiern-
 crona, donation..... 374
 — Gabriel, ryttmästare (senare tit.
 överstelöjtn.), donation ... 374, 928
 Stiernheim, Georg Per, kapten, be-
 gravningsvapen..... 188
 Stjernkors, vapen..... 138, *139(?)
 (stjärna, sjuuddig), trol. Laurens
 Tomassons hustru..... 727, *729
 (stjärna, sjuuddig, i styckad sköld),
 se Rickeby-ätten
 Stjärnholm, E., handlande i Skärsta,
 donation..... 889
 Stot, Johannes Petri, kyrkoherde.. 389
 Strand, Peter, orgelbyggare..... 547
 — P. Z., orgelbyggare..... 882
 Stråle, Nils Olofsson, (1359), testa-
 mente..... 186, 195
 Strömberg, slussinspektör..... 217
 Strömbäck, K., kyrkoherde, dona-
 tion..... 646
 Strömfelt, Gustaf Adolf, ståthållare
 622, donation..... 652
 Sture (sjöbladsätten), vapen..... *275
 Birgitta Gustafsdotter, g. m. Johan
 Christiernsson Vasa, vapen..... *275
 — Sten d. ä. 164, 262, 263, 267,
 276, 307, 308, 310, vapen 142,
 146, 262, 273, 307, 308, 310
 Ståhl, Helena g. m. Joh. Benj. Löf-
 man, gravsten..... 797
 Sund, Peter, donation..... 380
 Sundel, Georg Peter, krigskommis-
 sarie, donation..... 181
 — Johanna Brita, mademoiselle,
 donation..... 892
 Sundling, Anders, komminister, do-
 nation..... 407
 Sundmarck, Lena, donation..... 642
 Sundström, Abraham, vaktmästare,
 donation..... 654
 Svalberg, Mathias, orgelbyggare... 787
 Swartling, Ingrid, fil. lic..... 699, 700
 Sven, kyrkoherde (1337), test. 195, 258
 Svensson, Oscar, konservator 388, 640
 — Sam, sjökaptén, konservator... 412
 Svinhufvud, vapen..... 883
 — Erik Björnsson, vapen... 883, 884
 Sylvén, Olof, kyrkoherde..... 664
 Sylvius, Andreas, bokhållare, dona-
 tion..... 496
 — Johan, kyrkoherde..... 424, 442
 Söderblom, Nathan, ärkebiskop
 234, 616, 918
 Söderman, Anders, konterfejare och
 målare 42, 50, 51, 52, 53, 63, 67
 — Hans Hansson, styrman, dona-
 tion..... 650
 Söderström, byggmästare..... 744
 Taube af Odenkat, Anna Magdalena,
 g. m. Reinhold Strömfelt, donat. 659
 Techau, Henrik, guldsmed..... 177
 Teet, Johan 876, 938
 Tegelman, Johan..... 182
 Tegner se Thegner
 Telin, Birgitta Kristina, g. m. G. P.
 Elmén, donation..... 56, 921
 — Henric, donation..... 95
 — Johan, kyrkoherde 53, 56, 60,
 epitafium..... 34, 62, 67, 921
 — Olof, prost..... 60, 108
 Tempelman, Olof Samuel, arkitekt
 540, 541, 544, 567, 568
 Tengbom, Ivar, professor, gen.-dir.,
 *811, 815, 908, 912, 915, 916, *917
 Tenggren, Otto, lantbrukare..... 397

- Tesche, Ian, vapensmed..... 188
- Tessin, Nikodemus, d. ä..... 527, 530
— d. y..... 527, 530, 633, 634
- Thedenius, Carl Pehr, kyrkoherde,
donation (?)..... 496
- Thegner (i texten Tegner), Olof Arvidsson, frih., landshövding..... 632
- Thorild, Tomas, skald..... 565
- Tiesenhausen, Sofia Elisabet, g. m. Joh. Christoffer von Rosen, donation..... 882, 883
- Tillman, Maria, g. m. E. Brandt, donation..... 112
- Tjernström, Olov, ingenjör... 907, 908
- Tolfstadia, Dorothea, g. m. Carl Henrik Bredenius, gravsten... 726
- Tolfstadius, Ericus Nicolai, kyrkoherde..... 719, 726
- Torbjörn (skald), runristare..... 185
- Torhamn, G., konstnär 402, 404,
*406, 414, 912, *913, *914, *915
- Torstensson, vapen..... 73, 358, 362
— Anders, greve, riksråd, donation 73, 97, 358, 360—362, 378
— Lennart, greve, fältmarskalk 48, 73, 328
- Tott, vapen (felrestaurering av ett icke identifierbart vapen)..... 150
— Erik Tönnesson, till Lundås... 890
— Ingeborg, g. m. Sten Sture d. ä., vapen..... 262, 273, 307, 309, 310
- Tott af Skedebo, Axel, assessor, begravningsvapen..... 302, *304
— Catharina, g. m. Jacob Carl von Hirscheit, donation..... 890
- Trautzell, Abraham, guldsmed.... 717
- Treffler, Johan Christoph, guldsmed 330
- von Troil, Uno, ärkebiskop 2, 100, 101, 540, 541, 616, 657
- Trolle, Gustav, ärkebiskop 838, vapen..... *856, 862
- Turdinus, Johannes, kyrkoherde, epitafium?..... 300
- Törnquist, Alb., arkitekt 311, 312, *331
— Emma, g. m. E. Törnqvist, donation..... 181
— Ernst, kyrkvård, donation.... 181
- Ugla, Petrus, teol. dr, porträtt 560, *563
af Ugglas, vapen 536, 544, 546, 560, 616
— Catharina (Kate) g. Fogelmarck 554
— Charlotta Eleonora Gustava Lovisa (Lotten), donation..... 545
— Ernst Gustaf Ludvig..... 554
— Helena Charlotta..... 567
— Ludvig Gustaf Joakim, friherre, överstekammarjunkare, inskrift på glasmålning 545, minnestavla 560, *562
— Samuel (Ugla, adl.), greve, överståthållare 520, 540, 560, 562, 567, 568, 616
donation..... 548, 555, 556, 566
gravkammare..... 558, 560
vapen..... 544, 546, 560
- Ulfsparre, vapen..... 328, 883
— Anna, g. m. Erik Månesköld, donation..... 883, 892
- Ulfsparre af Broxvik, Brita, g. m. Å. Rålamb, donation..... 226
— Elin, g. m. C. O. Sperling 268, 301, donation 294, 315, 326, 328
— se även Hjortö-släkten
- Ullén, Sigge, arkitekt... 635, 660, 661
- Ulrik, son till Karl XI..... 804
- Ulrika Eleonora d. ä., drottning, minnestavla..... 655
- Unander, K. E., prost, porträtt... 382
— Mathias, kyrkoherde..... 202
- Urach, hertig av 87
- Wagner, Nils Gustaf, prost 434, 497, 513
von Wahle, Margaretha, g. m. M. Blixencron, donation... 178, 179
- Wahlgren, smed..... 436
- Wahlman, L. I., arkitekt..... 912
— Pehr L., prost..... 657
- Wahren, Carl Jacob..... 917
— Helga, f. Dahllöf, donation.... 917
- Wall, C. O., på Buska, lantbrukare? 13
- Wallenberg, Siri, se Oxenstierna af Korsholm o. Wasa
- Wallenström, Daniel, orgelbyggare. 495
- Wallin, A. J., kyrkoherde..... 263
von Warenstedt se Wernstedt
- Warg, Ol., donation..... 95

- Vasaätten, vapen 138, *139, 148,
*154, *275
- Gustaf Eriksson se Gustaf I
- Johan Christiernsson, vapen.. *275
- Krister Nilsson, drots..... 138
- Nils Kettilsson, fogde, härads-
hövding..... 138
- Vaselius, Anders, prost..... 240
- Wattrang, Gustaf, amiral..... 330
- Waxelius, Olof, kyrkoherde, dona-
tion..... 499
- Wedrup, Bo, ingenjör..... 716, 930
- Weigelt, Johan Gottfried, mur-
mästare..... 680
- Venantius Fortunatus, biskop i Poi-
tiers..... 638
- Wendalia, Maria, g. m. Johannes
Annell, donation..... 606
- Wendalius, Ericus Erici, komminis-
ter, gravsten..... 612
- Ericus Martini, kyrkoherde,
gravsten..... 612
- Wendelbladh, J. O. E., kyrkoherde 733
- Wendelius, Nils, guldsmed..... 788
- Wendelstamm, Johan, bildhuggare. 387
- Wengström, Jonas, orgelbyggarge-
säll..... 645
- Wernstedt, grav 127, vapen..... 182
- Anna, g. m. Tord Bonde, dona-
tion..... 885, *887, 892
- Brita, g. 1:o Didrik Yxkull, 2:o
Erland Kaffe, donation..... 61
- (von Warenstedt), Christoffer,
ståthållare..... 171
- Gabriel († 1644), begravningsva-
pen..... 188
- Gabriel († före 1667, yngre bror
till föreg.), donation..... 179
(Möjl. gäller uppgiften den
äldre brodern, se ovan.)
- Johan, till Harbroholm, begravn-
ningsvapen *825, vapen på glas-
målning 826, vapen 892, 895, 900
- Melchior, professor..... 826
- Melchior, ståthållare 61, begravn-
ningsvapen..... 188
- Melker, major, donation..... 180
- Wervier, Kilian..... 520
- Westerberg, Carl, kyrkvaktare
243, 244, 345
- K. M., arkitekt..... 666
- Vesterlund, J., Lövsta bruk, orgel-
byggare..... 547, 600
- Westling, G. G., Östhammar, skol-
mästare, målare..... 642
- Westman, Benjamin O., kyrkoherde,
gravkor..... 122, 127
- Eric Benjamin, prost..... 120
- Hans, arkitekt..... 428
- Wetter, Påhl, skräddare o. hemmans-
ägare, donation..... 379, 388, 929
- Wickman, Christian, kanngjutare.. 890
- Vide, N., konstnär..... 160
- Widén, Sofia, textilkonstnärinna... 796
- Widman, Joh. G., kyrkoherde 616,
donation..... 606
- Vikander, G., kronolots..... 398
- Wiksten, Hans d. y., kanngjutare i
Västerås..... 722
- Willius, Jacob, kyrkoherde..... 789
- Willyg, Jac., kyrkoherde i Hökhuvud 804
- Winge, Isaac Martin, prost, porträtt 382
- Mårten Eskil, målare, professor
vid konstakademien..... 382
- Winter, snickare..... 637, 787
- Wittfoth, vapen..... 544, 545
- Carolina, g. m. Samuel af Ugglas,
donation 548, 555, 556, 566,
gravkammare..... 560
- Wittkopf, Henrik d. ä., guldsmed
789, 882, 883
- Wulff, Jacob, arkitekt 600, *601, 618,
620, *935(?), 936
- Wänman, Anna Margareta g. m.
Andreas Holmström, gravsten
*797, 798
- Yckenberg, Johan Jacob, prost.... 65
- Young, John, kopparstickare i Lon-
don..... 561, 564
- Yttræus, Olof, guldsmed 294, 496,
498, 552, 789
- Zeitblom, Bartolomeus, konstnär.. 87
- Zethelius, Jenny Maria Sofia (Mary),
g. m. Ludvig af Ugglas, donation 554

Zethelius, minnestavla.....	560	Öhman, byggmästare.....	104
— Pehr, guldsmed.....	716, 717	— Johan i Ed, kyrkvärd.....	616
Åberg, C., g. m. Benj. Westman...	122	Öhrn, Carl, byggmästare.....	345
— Olof, prost.....	122	Öhrströmer, Fredrik, prost.....	72
Åkerman, Petter, guldsmed.....	717	Öman, sjöman i Häverö, donation	640, 641
Åkerman & Lund, orgelfirma....	922	Örn, Catharina Maria, donation....	226
Ålström, Jonas, byggmästare.....	320	(örnfot), vapen 148, *154, se även	
Åman, Pehr, komminister (sedermera		Jakob Ulfsson	
kyrkoherde i Harg), donation..	93	Östanman, Matias Johanson, dona-	
Åmark, Mats, teol. dr.....	900	tion.....	333
Årby-ätten, vapen.....	*750, 758	Österlund, John, konservator 138,	
Ängman, Jacob, ciselör.....	916	270, 584, 596, 597	
Öberg, Eric, snickarmästare.....	400	Österström, Jacob Ersson, kyrkvärd,	
		byggmästare.....	635
		Östman, Arvid, guldsmed.....	789

- Biblia pauperum 22, 23, 25, 28, 142,
151, 211, 684, 834
- S. Birgitta 38, 40, 57, *58, *280, 283,
460, 476, 638, *867, 858
- som pilgrim..... 696, *700
- Biskop..... 40, 762, 844
- Biskopsstol..... 289
- Björnskinn, matta..... 874
- Blinddörr..... 744
- Blinderingar 426, 427, 434, *436,
*437, 439, 441, 442, 909
- Bod..... 6, 13, 73, 101
- Bogårdsmur 3, 4, 71, 100, 120, 122,
*239, 241, 314, 345, 425, 427, 521,
532, 572, 573, 624, 665, 666, 667,
742, 743, 809, 810, 928
- Bokband..... *62
- Bokdyna (-pall) 94, 181, 227, 502,
555, 556, 562, 653, 654, *655, 796, 892
- Bokpallsöverklädnad..... 724
- Bokstol..... 222, 786
- Bokställ..... 61
- Bokstödsöverdrag..... 382
- Bomhåll..... 264, 427, 747, 816
- Bomärke 206, 251, 389, 442, 458, 490,
*599, 612, 838
- Bord..... 389, 412, 563, *565, 656
- S. Botvid.... 155, 460, 486, *489, 658
- Bruden i Höga Visan..... 36, 694
- Brudbälte..... 330, *332
- Brudbänk..... 389
- Brudkrona 110, 179, 225, 330, 379,
498, 552, 553, *605, *648, 718,
789, 887,
- Brudpäll 95, 227, 298, 502, *503, 556, 971
557 *558, *559, *722, *723, 724, 729
- Brudstol..... 229, 261
- Brännspegel..... 304, 974
- Bröstkedja..... 331, *332
- Bågfris..... 78
- Bågskytt..... 462, 463
- Bård, broderad..... *411
- målad 139, *152, 445, 682, *830,
832, *839
- Bårhus 198, 243, 314, 522, 573, 626,
667, 744, *811, 815, 921
- Bänkar 51, *55, 67, 80, 85, 108, 173,
*175, 215, 222, *291, 306, 324,
326, *328, *371, 373, 389, *400,
404, 442, 443, 468, 490, 491, *492,
*493, *494, 524, 530, 544, 546,
584, 597, *598, *634, *635, 644,
645, 714, *715, 756, 757, 786, 880,
897, *901, 915, 924, 926, 934
- Bärstång..... 512
- Bönpall..... 495
- S. Clemens..... 923
- Cutubilla se Kakwkylla
- Daniel, profet..... 848, 858
- David 39, 106, 454, 834, 849, 852,
858, 860, 862
- dödar Goliat..... 32, 455, 456
- och Abner..... 38
- och Jerusalems döttrar 36, 695,
*846, 852
- och Natan..... 860
- och Uria..... 455
- triumf..... 456
- Delila klipper Simsons hår..... 38
- Djävul 148, 155, 700, 764, 869, 871, *873
- och kvinna..... 464
- Djävulen hjälper en kvinna att kärna
smör..... 869, *872
- räcker en gammal kvinna ett par
skor..... *763, 764, 871
- S. Dominicus (felakt. S. Torkel).... 923
- Dopaltare..... 397, 402
- Dopbord..... 412, 600
- Dopfat 294, *376, *408, 600, *603,
788, *789, 883
- Dopfunt 55, *56, *84, 85, 134, 175,
*176, *177, 223, *228, 292, *293,
*374, *375, 496, *497, 756, *788,
882, *884, 916, *917, 928
- Dopskål 85, 179, 294, 330, 405, 496,
548, *549, 600, 602, *603, 646,
*647, 716, 717, *719, 788, 882,
883, 916
- Dopställ av trä 294, 330, 405, *407,
717, *719, 882, *885, 936
- S. Dorothea... 146, 460, 477, 696, 712
- Dosa, tenn..... 109
- »Dra gränja», folklek..... 698, *702
- Dropphåll..... 755

- Drottningen av Saba... 39, 211, 213
 Dörr 7, 13, *18, 67, 103, 130, *132,
 135, *205, 206, 251, 252, *259,
 *269, 350, 352, 396, 397, 402, 436,
 437, 439, 442, 535, 536, 540, 575,
 580, 630, 634, 635, 670, 674, 676,
 679, 747, 750, 754, 755, 816, 936
 Dörring (medeltida) 747, *752, 755, 816
- Eldurna se rökfat**
 Elia och Baals präster..... 33
 Elias himmelfärd.. 36, *209, 211, 212
 S. Elisabet..... *280, 283
 Elisabet och Maria..... 470, *471
 Enok upptages i himmelen..... 36
 Epitafium 62, 67, 187, *189, 228,
 229, 300, 398, *894, 895
 S. Erasmus..... 459, 664, 730
 — martyrium 40, 695, 852
 S. Erik 150, 151, 156, 163, 340, 364,
 370, 389, 476, 809
 — halshugges..... 370
 — korståg till Finland..... *365
 — martyrdöd..... *366
 — skeppsfärd..... 370
 Esaias, profet..... 860
 Esau, skjutande..... 34
 S. Eskil..... 151, 363, 923
 Evangelisterna, se resp. namn 445, 642
 Evangelistsymboler 89, 143, 160, 212,
 273, 474, 587, 708, 790, *791, 844,
 912, *913
 Eva och ormen, se även Adam... 36
 Evas skapelse..... 33, 148, 463
- Fabelfigurer..... *34, *35, 143, *151**
 Fattigbössa 345, 625, 626, *628, 655, 810
 S. Filippus, aposteln... 144, 213, 356
 Flykten till Egypten 36, 48, 470,
 *477, 848
 Flöjel..... 122, 131, 206, 253
 Fortuna, ödesgudinna..... 764
 Friluftspredikstol..... 666
 Fromme och världslige..... 762
 Fönster 12, 13, 15, 67, 75, 84, 103,
 127, 128, *129, *131, 134, 136,
 202, *203, *212, 250, 251, *253,
 *254, *255, 256, 258, 275, 320,
 346, *352, 396, 402, 434, 435, 436,
 438, 439, 440, 442, *443, 533, 536,
 540, 574, 575, 576, 580, 584, 630,
 633, 634, 635, 670, 671, 674, 679,
 680, 745, 746, 754, 816, 817, 819,
 820, 826, 909, 910, 928, 935
 Fönsternisch, medeltida..... *455
 Förlorade sonen..... 38, 214
 Fåglar .. 37, 143, *151, 398, 587, *830
- Gabriel, ärkeängeln..... 457, 692**
 Gavelröste *129, 258, 263, 753, 755,
 909, 924
 S. Gertrud av Nivelles 57, *59, 638, 694
 Glasmålning 275, 402, *406, 467, 533,
 536, 544, 545, 574, 584, 630, 635,
 746, 747, *750, 916, *919
 Glugg..... *17, 264, *265
 Goliat dödas av David... 32, 455, 456
 Golv 12, 16, 67, 75, 84, 103, 131, 163,
 203, 252, 350, 396, 437, 440, 442,
 522, 535, 536, 540, 544, 576, 580,
 583, 630, 634, 656, 676, 679, 680,
 750, 751, 754, 757, 818, 821, 910, 924
 Gravhäll(-sten) 12, 63, 159, 186, *187,
 300, 384, 385, 386, 504, *505,
 506, *507, 508, 509, 522, 582, 612,
 670, *725, 726, *727, 796, *797,
 798, 893
 Gravkammare..... 558, 560
 Gravkapell..... 127, *198, 243, 314
 Gravkarta *932, 936
 Gravkor 122, *123, 137, 244, 257,
 268, *810
 Gravlampan..... 667
 Gravmonument *383, *384, *385,
 386, 387, 667, *668, *669, 930,
 932, 936
 Gravskrank..... 508
 Gravvård..... *4, *71, 72, 522
 Gravöverbyggnad..... 508
 Gregorianska smärtomannen. *760, 762
 Gregorius' mässa..... 762, 770, *779
 Gregorius, kyrkofadern 32, 87, 143,
 212, 456, 587, 687, *837, 844
 Gris som blåser säckpipa *705, 868, *870
 Gud driver bort Kain..... 764

- Gud Fader 32, 155, 296, 762, 764,
784, 874, *925
- Gud skapar kvinnan..... 148
- Guds öga med strålkran..... 874
- Gångjärn..... 755
- Gässen hänga räven..... 869
- S. Göran och draken 25, *39, 40, 148,
171, 217, *220, *221, 464, 790, 962
- S. Görans prinsessa.... 219, *221, 926
- S. Hallvard..... 460
- Handklocka..... 63, 96, 515, 733, 804
- Handskriftsfragment..... 800, *801
- Hauki, Fylkiskonungen..... 424
- Hedengranstavlor 63, 96, 306, 563,
655, 800
- S. Helena med Kristi kors.... 696, *698
- Helgon, se resp. namn, *221, *283,
*303, 462, 463, 464, 478, 637, 794,
868, 870
- Helgonskåp.. 165, *280, 282, 284, *287
- Helige Andes duva 404, 487, 574,
640, 641, 642, 784, 844, 870, 874,
883, 916
- utgjutande..... 34, 48, 696, 852
- S. Henrik..... 476
- Herdarnas tillbedjan..... 48, 470
- Hermpilaster..... *398
- Herodes..... 848
- Herrskapsbänk..... *400
- Hesekiel, profet..... 144, 860
- Hieronimus, kyrkofadern 32, 87,
143, 212, 457, 587, 687, *837, 844
- S. Holmger..... 430, 431
- Hosea, profet..... 454
- Hyende..... 502
- Håv 61, 62, 94, 112, 182, 227, 298,
337, 382, 412, 502, 556, 612, 654,
724, 796, 892, 918
- Håvklocka..... 796
- Häxa..... 155
- Ignatius..... 144
- Innertak *23, *24, *25, 84, 103, 131,
205, 257, 350, *353, 396, 402, 438,
526, 580, 585, 676, 824, 935
- Inskrift, medeltida, målad..... *273
- Inskriftsplåt..... 507, 508
- Inskriftstavla..... 613
- Intåget i Jerusalem..... 696, 862
- Isak offras 29, 32, 148, 450, 462, 645
- Invigningskors..... 138, *153
- Jakob brottas..... 33
- Jakobs dröm..... 34
- Jakob kommer till Laban..... 39
- S. Jakob d. ä., aposteln 411, 638, 470,
696, 868
- d. y., aposteln..... 638, 852, 862
- Jakten på enhörningen *444, 445,
450, 682, 692
- Jehovah-sol 488, 501, 551, 591, 596,
652, 712, 794
- Jeremias, profet..... 860, 862
- Jerusalem..... 591
- Jesaja blir levande sågad itu..... 455
- Jesse rot 34, *212, 213, 470, *472, 701, *704
- Joakim..... 33, 151, 451, 860
- avvisas från templet..... 692
- hos herdarna..... 846
- hos översteprästen..... 844
- och Anna..... 692, 844, 862
- och ängeln..... *469, 470, 692
- Joab och Abner..... 450, 463
- Job..... 862
- Joel, profet..... 144, 456, 852, 860
- S. Johannes, aposteln 296, 358, 372,
591, 609, 630, 638, 696
- evangelisten 36, 181, 454, 459,
460, 470, 476, 687, 712, 860
- Johannes döparen..... 389, 694, 860
- födelse (?)..... 846
- halshuggning..... 48
- Jona, profet..... 860
- kastas över bord..... 33, 151
- och valfisken.... 33, 75, 642, *644
- Josef och Maria..... 275, 470, *471
- Josefs rock lämnas till Jakob..... 39
- Josef säljes till Potifar... 38, 447, 458
- Josua, profet..... 860
- Judas Iskariot..... 770, 773
- kyssen..... 701, 868
- mottager de 30 silverpenningarna
447, 868, *869
- S. Judas Taddeus, aposteln..... 213
- Jungfrun och hinden..... 692

- Kristus inför Herodes (Pilatus?)... 869
 — inför Kaifas..... 48
 — intåget i Jerusalem..... 696, 862
 — i rosenkransmandorla och strålkran-
 skrans..... 696
 — i Simons hus..... 32
 — i skärselden..... 696
 — i strålkran..... 458, 696
 — i templet..... 275
 — konungarnas tillbedjan 33, 48,
 *104, 105, 470, *475, 478, *480,
 767, *769, 846, 852
 — korsbärandet 37, 45, 55, 274, 701,
 764, 767, *774, 852
 — korset förfärdigas..... 770
 — korsfästelsen se även Kristus på
 korset 44, 156, *160, 591, 592,
 637, 638, 790, *791, 794, 874, 860, 892
 — korsnedtagningen 37, 44, *216,
 363, *775
 — ligger framstupa på marken... 108
 — ligger på knä..... 107, 213
 — låten barnen komma till mig... 402
 — med de tolv apostlarna..... 914
 — med de visa och fåvitska jung-
 frurna..... *842, 849
 — med gloria och kors..... 784
 — med Marias själ..... 694
 — med världsklotet 181, 358, 372,
 712, *925
 — monogram..... 501
 — måltiden i Emaus..... 322
 — nattvarden 108, 322, 397, 447,
 463, 701, 868
 — omskärnelsen 48, *104, 105, 470,
 *474, 478, *481, 767, 769, *771, 846
 — passionshistoria..... 155, 770
 — pinoredskap 148, 156, 212, 358,
 458, 527, 762, 770, 870
 — porträtt av hans plågare... 770, *780
 — på korset 86, *87, 274, 296, 321,
 358, *367, 630, 896
 — på regnbågen..... 214
 — smärtornas man 56, *57, 86, 87,
 *88, 156, *161, 165, *168, 527,
 852, 870, 921, 922
 — som död..... 165, *167
 — som skeppare..... 699
 Kristus som världshärskare..... 804
 — som örtagårdsmästare.. 33, 45, 464
 — stamträd..... *854, 860, 862
 — stillar stormen..... 404
 — stående på vattnet..... 645
 — svepes..... 37
 — svävande..... 770
 — tillfångatages..... 48, 764
 — törnekröningen..... 44, *299, 869
 — uppenbarar sig..... 37, 45, 852
 — uppståndelsen 37, 45, 464, 544,
 770, *778
 — uppståndne Kristus..... 762
 — vapen («Arma Christi») 701, 702,
 *705, 762, 834, 870, *873
 Krucifix *217, 282, *303, 479, *483,
 592, 609, 622, 640, *641, *644,
 708, *710, 883, 892, *912, 914
 Kröningsscen (ur S. Eriks el. S. Olofs
 legend)..... *153
 — Jungfru Maria..... *925
 Kungatal 512, 562, 614, 656, 800, 897
 Kvinnofigurer, allegoriska... 924, *927
 Kvinnorna, de sörljande vid Kristi
 grav..... 37
 Kyrkliga representanter..... 696
 Kyrkofäder, se resp. namn..... 445
 Kyrkogårdsgrind 428, 521, 572, *625,
 743, 744
 Kyrkogårdsingång 3, 71, 100, 122,
 345, 426, 428, 572, *625, 665, 743,
 744, *911, 936
 Kyrkogårdsmur, se bogårdsmur
 Kyrkovaktarroock... 95, 337, 796, 893
 Kyrkvall..... 343
 Källare..... 440, 540, 580, 670, 674
 Käring..... 764
 Laggkärl..... *648
 Lamm 80, 89, 592, 646, 712, 714, 717,
 718, 784, 788
 Lampett..... 60, *61, 225
 S. Landulphus(?)..... 144, 923
 Lanternin..... 429, 535, 583
 S. Lars..... 363, 638
 S. Leonhard..... 154, 844
 Linkläde..... 398

- Ljusarm 60, 90, 91, 180, 226, 295,
406, 500, *501, 606, 651, *720,
721, 791, 889, *891
- Ljuskrona, glas 110, 180, 333, 379,
406, 407, *409, *418
- försilvrad brons..... *889
- järn *379, 498, *499, 500, 718,
887, *888, 930
- malm eller mässing 59, 60, 90, 91,
*92, *93, 110, 179, 225, 294, 333,
379, 406, 498, 499, 500, 554, 606,
650, 718, 719, 790, 888, 889
- trä..... 791
- Ljusplåt 60, 93, *94, 180, 333, *380,
554, 650, 721, 791, *792, 889
- Ljusramp, gotisk..... 61
- Ljusstake, glas..... 226, *229
- malm el. mässing 61, 93, *94, 181,
295, 296, 333, 380, 500, 554, 605,
606, 722, 792, *793, 890, *891, 917
- nysilver..... 651
- porslin..... 500, *502
- silver..... *180, 296, 917
- tenn 110, 181, 226, 296, *333, 380,
381, 408, 651, 722, 792, 890
- trä.... 606, *607, *651, *721, 723
- Ljusstav..... 57, *60, 487, *488
- Longinus..... 638
- S. Ludvig av Toulouse..... 923
- S. Lukas, evangelisten 32, 36, 212,
273, 451, 454, 687, 712
- målار Madonnans porträtt *456,
461, 452
- Luther, Martin, målning..... 915
- Lutspelände gosse..... *840, 849
- Lyckohjulet 37, 75, 151, 213, 274,
464, 759, 764, *765, *855, 862
- Lykta 61, 181, 296, 380, 554, *555,
889, *891
- Lås..... 7, 13, 293, *315, 436, 442
- Läktare 53, 80, 81, 85, 109, 137, 174,
223, 292, 326, 374, 437, 443, 495,
530, 536, 540, 584, 598, 629, 630,
635, 645, 656, 716, 756, 757, 787,
824, 880, 915, 927, 935
- Madonna med barnet, se Maria med
barnet
- Madonnaskåp se Mariaskåp
- Malkus..... 764, 770, *780
- Mannaregnet..... 35, 48, 447, 458
- S. Margareta.... 33, 156, 477, 712, 790
- Maria 424, 468, *485, 591, 609, 630,
638, 696, 758, 759, 764, 770, *838,
846, 860, 870, 879
- bebådelsen 48, *104, 105, 213,
*444, *445, *457, 470, *471, 476,
..... 767, *768, 846, 852 (?)
- begravning..... 844
- bild..... 780, 783, 926
- buren av änglar..... 151
- död..... 105, *106, 694, 844
- födelse..... 692, *836, 844
- knäböjande..... *216
- kröning 151, *153, 156, 211, 214,
852, *925
- med barnet 86, *88, 89, 164, *166,
*219, 220, 377, 451, 470, 476, 482,
*485, 609, 640, *644, 692, 710,
777, 778, 779, 780, *782, *783,
790, 852(?), *873, 916, 922, *930, *931
- med enhörningen..... 34, 457
- med översteprästen..... 44
- och Elisabet 151, 213, 470, *471,
692, 767, *768, 770, 846
- och Johannes..... 296, 794
- och Josefs förmålning 44, 470, *471
- samlar själarne under sin mantel 156
- sju smärtor..... 270, *272, 274
- som himladrottning..... *450, 470,
*473, *929
- tempelgång..... 470, *471
- trolovningen..... 477, *480
- Maria Magdalena 148, 286, 296, 321,
358, 464, 638, 790, 860, 870, *872
- Maria Kleophas..... 470
- Maria Salome med Zebedeus..... 470
- Mariaskåp 676, 710, *711, 712, 777,
778, 779, 780, *782, *783
- Mariorna, de tre..... 45
- S. Markus, evangelisten 32, 36, 273,
454, 687, 712
- S. Martin av Tours 155, 450, *459,
463, 486, *487, 696, 809
- Matta..... 654, 712, 725, 892, 918
- björnskinn..... 874

- Matta, flossa 796
 S. Matteus, evangelisten 32, 36, 454,
     712, 862
 Melkisedek och Abraham 38, *322,
     770, *779
 Mezzotintogravyr..... 561, 562, *564
 S. Mikael, stridande mot draken... *486
 — som själavägare 154, 700, *701, 869
 Minneskrans..... 560, *562, 726
 Minnestavla..... 560, *562
 Mirjam..... 36, 40
 Missale..... 800
 Moses..... 36, 39, 48, 860
 — krossar lagens tavlor..... 455
 — och Aron..... 36, 40
 — slår vatten ur klippan..... 458
 Munk..... 44
 Munkens vision..... *703, *865, 868
 Munkförband..... 438
 Munkrutor..... 13
 Målaryrkets vapen *446, *447, 451,
     452, 458
 Måttstock..... 802
 Männen i den brinnande ugnen... 38
 Mässhake 61, 93, 94, *95, 110, *111,
     112, 182, 227, 296, *301, 334,
     *335, *336, 382, 400, 412, 500,
     501, 555, 607, 608, 609, *610,
     *611, *613, *615, 652, *653, 724,
     794, *795, 891, 892, 918, 928
 Mässingsbricka..... 566
 Mässkjorta..... 502, 504
 Mörsare..... 302

 Natan och David..... 860
 Nattkärl..... 802
 Nattvarden 108, 322, 397, 447, 463,
     701, 868
 S. Nikolaus 363, 461, 526, 664, *691,
     694, 695, 730, 923
 Nisch 440, 536, *546, *547, 819, 820, 935
 Nordstjärnan..... *624, 627, 628, 629
 Nyckelskylt 7, 263, 306, 747, *752, 756, 816
 Nummertavla 52, 85, 109, 173, 222,
     292, 324, 374, 404, *495, 496,
     547, 600, *602, 644, *716, *717,
     721, *787, 882, *883
 Nådastolen..... 784, 790

 Obadja..... 860
 Oblatask 89, 90, 109, 177, 224, 294,
     *295, 330, 378, 498, *550, 551,
     *604, 605, 646, 717, 788, 789, 884,
     885, 916, 921
 Oblatjärn..... 512, 565, 886
 Offerbord..... 79
 Olavus Petri, målning..... 915
 Oljemålning, se även porträtt, 108,
     110, 150, 286, 321, 338, 357, *381,
     383, 397, 526, 560, *563, 706,
     798, *799, *800, 896, 897, *898, *899
 S. Olof 160, 151, 156, 266, *282, 284,
     *364, 370, 424, 460, 479, *484,
     638, 732
 — dröm före slaget vid Stiklastad. 370
 — dödas vid Stiklastad..... 370
 — martyrdöd..... *366
 — skeppsfärd..... 370
 Orgel 55, 67, 109, 174, 326, *329,
     *331, 404, *546, 547, 600, *601,
     645, 646, 716, 787, 882, 915, 922,
     930, 932, *935, 936
 Orgelverk 223, 292, 374, 495, 584,
     600, 716, 787, 882
 Orpheus..... 144
 Ostaltare el. kakaltare 468, 483, 708,
     712, 776

 Pall..... 286, *287, 467
 Paradiset i form av en kyrka..... 844
 Paten 55, *90, 109, 176, *179, 223,
     330, 406, 549, *551, 602, 646, 717,
     788, 789, 884, 916, 921, 922, 924
 S. Paulus, aposteln 108, *213, 296,
     372, 609, 696, 915
 Pelikanen..... 37, 398, 844
 »Peta gylta», folklek..... 699, *702
 S. Petrus, aposteln 36, 108, *213, 296,
     372, 411, 609, 638, 645, 696, 844,
     858, 879
 — förnekelse..... 770, *780
 Petrus martyren..... 144, *145
 Pietà..... 156, *161, *285, 286, 322
 Pilatus..... 44, 701
 — och hans skrivare..... 637
 — två sina händer..... 770, *777

- Podium av målat trä..... 783, *784
 — till helgonskåp..... *287
- Portal 13, 75, 84, 103, 128, 130, *132,
 *133, 137, 203, *205, 206, 251,
 252, *256, 350, 402, 436, 437,
 *439, 442, 533, 536, 575, 576,
 580, *625, 630, 674, 679, 680,
 747, 750, *751, *753, 754, 755,
 757, 816, 909, 910
- Portklapp..... 251, *269
- Porträtt 62, *381, 382, 560, 561, 562,
 *563, *564, *731, 798, *799, *800,
 896, 897, *898, *899
- Primklocka, se handklocka
- Predella *51, 79, 87, *89, 107, 159,
 470, *930, *931
- Predikstol 50, 51, *54, 67, 80, 85,
 108, 173, *174, 222, *224, *225,
 287, *288, *289, 324, 327, *370,
 372, *398, *399, 400, 404, 435,
 487, 488, *491, 526, 527, *529,
 530, 545, 584, *595, 596, 630, 635,
 637, 642, *643, 655, 666, 712,
 *713, 714, 756, 757, 783, 784,
 *785, *786, 880, *881, *912, 915, 926
- Predikstolsaltare..... 637, 642
- Predikstolskläde..... 612, 654, 918
- Processionskrucifix *279, 280, 708, *710
- Profetbröstitbild 687, 692, 694, 695, 696
- Profeter 48, 148, 151, 212, 454, 456,
 458, *470, *472, *699, 844, 860
- Präst..... 762
- Prästbänk..... 598
- Putto 57, 80, *391, 488, 527, 591,
 596, 600, 641, *706, 707, 708, 712
- Pyramid 50, 79, 80, 82, 109, 215, 221,
 222, *227, *290, 373, 400, *404, 708
- Relief, alabaster..... 642, *644**
- Relikgömma..... 260, 261, 467
- Relikkors..... 790, *791
- Riksvapen *446, *447, 451, 452, 458,
 692, *728, *729
- Riksäpple med kors..... 880
- S. Rochus..... 461
- Rosenkrans 696, *697, *847, *848,
 *849, 852
- Ruben besöker Josef vid brunnen . 33
- Runinskrift från 1696..... 551
- Runsten..... 185, 300, 382, 504, 924
- Ryggkotor från en val..... 898
- Rysssaltaret se Nordstjärnan
- Rättfärdigas vedergällning..... 36, 844
- Rökelsekar..... 284, *378, 379
- Rökfat..... 222, 926
- Sakarja..... 860
- Sakrament, sju..... 767, 770, 921
- Sakramentshus... 169, *172, *173, 924
- Sakristia *14, 15, 67, 75, 76, 83, 84,
 134, 136, 206, 244, 256, 257, *263,
 351, 396, 434, 439, 440, 441, 524,
 526, 540, 567, 574, 580, 585, 626,
 629, 630, 631, 632, 634, 635, 656,
 676, 677, 680, 745, 753, 754, 755,
 757, 819, 820, 821, 822, 823, 824,
 909, 912, 926, 935
- Salomas..... 470
- Salomo..... 456, 858, 862
- Sanddosa..... 229, 389, 656, 730
- S. Sebastians martyrium..... 150
- Serafimerkedja..... 536
- Series pastorum..... 754
- Sigillstamp, medeltida..... 802, *803
- Simeon..... 848
- S. Simon, aposteln 213, 690(?), 694(?)
- Simson..... 29, 33, 38, *209, 214
- bär Gazas portar..... 458
- klippes och bländas..... 458
- och Delila..... 38
- och lejonet..... 458, 694
- Sked 90, 110, 179, 330, 603, 646, 718,
 789, 886, 917
- Skrin..... 656, 730
- Skåp..... 306, 512, 802
- Skäpta (felakt. ankare)..... 923
- Sköld, senmedeltida, använd som
 begravningsvapen..... *617
- Sockenbudstyg 147, 224, 294, 330,
 378, 406, 497, 552, 605, 648, 718,
 789, 884
- Sockenmagasin..... *428, 626
- Solur..... 656
- Spejarna med druvklasen 38, 214,
 458, *857, 860

- S. Stefan 150, 165, *168, 486, *489, 794(?)
Stephaton..... 638
Stiglucka 3, 71, 72, 76, 122, *123,
198, *239, 242, *244, *314, *425,
426, 427, 428, 572, 573, 666, 744,
810, 936
Stolar *96, 565, 584, 614, 656, 897, 918
Straffstock..... 229, 306, 412
Stridande män..... 862
Stridsscen (ur S. Eriks el. S. Olofs
legend)..... *153
Stridssköld..... 614
»Sängebenk» se korbänk
Sångkör..... 34
Säteritak..... 630, 633

Tak, se inner-, ytter-
Takfot..... 438
Takprydnad..... 76
Takryttare..... 680
Takspån..... *8
Takstol *11, 17, 133, 253, 438, 440,
442, 585, 753, 818
Tal se kungatal
Tavla av trä..... 655
Tegelplatta med järnkors..... *752
Tiburtinska sibyllan och kejsar
Augustus..... 692
Timglas 51, 80, 108, 174, 222, *226,
289, 324, *326, 373, 404, 488, 489,
490, 545, *548, *596, *597, 643,
714, 786, 880, *882
Tobias och ängeln..... 338
S. Tomas, aposteln 34, 37, 48, 213,
852, 862
S. Torkel..... *150, 155, 923
Torn 76, 103, 320, 522, 533—535,
544, 582, 680, 932, *934, 935
Tornhuv..... 526, 583, 674
Trappa..... 674, 676, 753, 935
Triumfbåge..... 576, 584, 585, 586
Triumfkrucifix *86, 134, 160, *162,
163, 216, *218, *278, 279, *367,
371, 478, *482, 708, *709, 776,
*781, 914, *915, 922, 924
Träskulptur, se äv. altarskåp, hel-
gonskåp, triumfkrucifix 56, *57,
*58, *59, 67, 86, *87, *88, 164,
165, *166, *168, *169, 216, *217,
*219, *220, *280, *281, 282, 283,
284, 285, 286, *363, 371, *367,
*368, *369, 468, *485, 640, *641,
879, 880, 914, *915
Träsnideri..... *306
Tsarmanifest..... *936—938
— sv. regeringens svar härpå..... 938

Uttömningssten..... 77
Uria inför David..... 455
Urna..... 397, 400
S. Ursula..... 33, 148, 870
— med tolv jungfrur..... *864, *865
— och munkens vision *703, *865, 868
— seglats..... 699, *703, *863, 868
Urverk..... 338

Vagn..... 35
Valv, murat kryss (ribbvalv) 16, 74,
75, 84, 134, *137, *140, *141, 152,
*200, 206, *207, 440, 442, 576,
580, 751, 753, 754, 756, 819, 824,
935, 936
— murat stjärn- 10, 67, 74, 136,
252, 438, 676
— murat tunn- 67, 75, 84, 256, 438,
522, 536, 676, 677, 678, 822, 823,
824, 935
— murat 8-delat..... 10, *22, *23
— segment- av trä 396, 397, 402, 536
— spegel-..... 526, 630, 633, 634
— trätunn- 131, 133, 137, 350, 438, 441
Vapen, se även begravningsvapen
138, *139, 148, *154, *155, *275,
*388, *466, *599, *686, 692, *728,
*729, *750, 758, *759, *825, *856,
*858, 862, 876
Vapen på dopfunt..... *375
— på hillklockan..... *65
Vapenhus 13, 15, 16, 18, 67, 75, 76,
*123, 137, 206, 244, *250, 259,
*267, 356, *357, 396, 434, 442,
468, 574, 576, 589, 590, 591, 629,
630, 631, 634, 635, 640, 656, 679,
745, 755, 756, 757, 816, *817, 818,
819, 826, 909, 924, 936

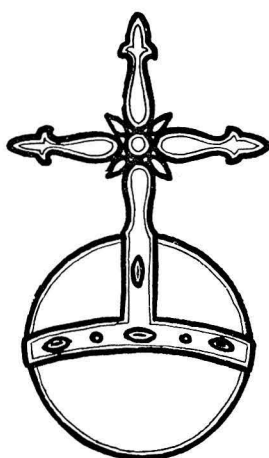
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

PÅ UPPDR. AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

UPPLAND

BAND II

HALVBAND I

S. 1—420

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG
STOCKHOLM 1918—1945

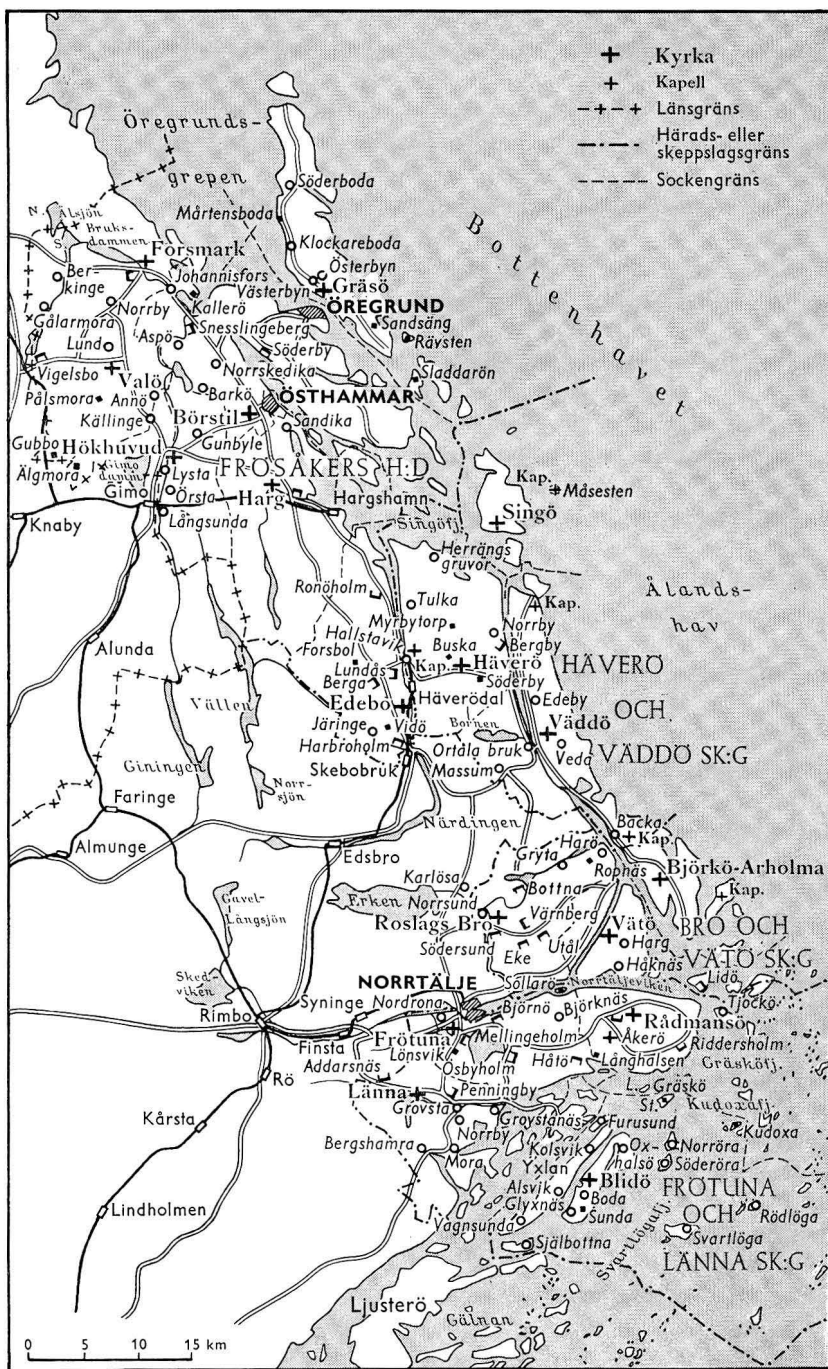
UTGIVET MED BIDRAG AV
HUMANISTISKA FONDEN

ESSELTE AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1956

UPPLAND

BAND II
HALVBAND 1

HÄVERÖ OCH VÄDDÖ
BRO OCH VÄTÖ
FRÖTUNA OCH LÄNNA
SKEPPSLAG

Karta över det i Band II behandlade området.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

till Band II

Karta över det i band II behandlade området	IV
Utgivarnas förord	VI
Förkortningar använda i band II	VII—IX

Halvband 1.

Häverö och Vaddö skeppslag av Karl Asplund och Martin Olsson.

Häverö kyrka	1
Vaddö	69
Singö	99
Måsestens kapell inom Singö	116

Bro och Vätö skeppslag av Ingeborg Wilcke-Lindqvist.

Roslags-Bro kyrka	119
Vätö kyrka	194
Björkö-Arholma kapell	234

Frötuna och Länna skeppslag av Ingeborg Wilcke-Lindqvist.

Frötuna kyrka	239
Rådmansö kyrka	311
Länna kyrka	341
Blidö kyrka	392
Kapellen på fiskeskären	415

Halvband 2.

Frösåkers härad av Erik Bohm och Armin Tuulse.

Valö kyrka	423
Forsmarks kyrka	519
Börstils kyrka	570
Gräsö kyrka	621
Hargs kyrka	663
Hökhuvuds kyrka	740
Edebo kyrka, med bidrag av K. Asplund och S. Curman	807

Hallstaviks brukskapell i Häverö sn av Sigurd Curman .....
 907 |

Rättelser och tillägg till band II .....
 921 |

Register utarbetade av Ingeborg Wilcke-Lindqvist och Lydia Tuulse.

Ortsregister	939
Personregister	946
Sakregister	964

UTGIVARNAS FÖRORD

till Uppland, band II

Det nu fullbordade band II av de uppländska kyrkornas beskrivningar har varit under arbete under en mycket lång tidsperiod. Själva fältarbetet påbörjades redan 1912 och det första häftet, omfattande Häverö och Väddö skeppslag, utkom av trycket 1918. Betydande svårigheter, främst av ekonomisk natur, förorsakade därefter ett långt uppehåll i utgivningen. Först 1940 utkommo beskrivningarna från Bro och Vätö samt 1945 från Frötuna och Länna skeppslag. Efter ännu en paus hava nu beskrivningarna över Frösåkers härads stora och innehållsrika kyrkor framlagts i två häften, utkomna åren 1955 och 1956. Därmed har publicerats en viktig och tidigare relativt litet känd del av det kyrkliga Uppland, omfattande hela norra Roslagen.

I företalen till de enskilda häften hava utgivarne sökt redovisa det mycket omfattande och betydelsefulla bistånd, som generöst lämnats dem av ett stort antal forskare och specialister både utom och inom våra offentliga museer, arkiv och bibliotek, liksom även av vederbörande prästerskap och kyrkobetjäning inom de genomgångna socknarna. Under hänvisning till nämnda detaljredovisning vilja utgivarne gärna i samband med detta bands slutförande ånyo betyga sin tacksamhet mot alla dem, som i olika avseenden gagnat detta arbete, varvid vi främst vända oss till beskrivningarnas författare.

Enbart tack vare betydande anslag från Humanistiska fonden har det på senare tid varit möjligt att fullfölja kyrkobeskrivningsarbetet i en snabbare takt än tidigare, något som vi hava grundad anledning att hoppas också skall visa sig under de närmaste åren i form av ofta utkommande häften, särskilt beträffande kyrkorna i Uppland.

Stockholm i januari 1956.

Sigurd Curman

Johnny Roosval

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA BAND

Övriga förekommande förkortningar i överensstämmelse med förkortningsregistret i Nordisk Familjebok, 3:e uppl.

- AFRITNINGAR = Afritningar af Kyrkor och Kyrko-vapen i Upland. Ms i KB, sign. F. 1. 3: a—b. Teckningarna utförda åren 1680—1685 av Antikvitetskollegiets tecknare Johan Leitz och Petrus Helgonius. — I tryck utgiven av Erik Vennberg under titeln: Johan Hadorphs resor: Afritningar af Kyrkor och Kyrkovapen i Uppland 1676—1685, Sthlm 1917.
- ALMQVIST = Joh. Ax. Almqvist, Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning. 1: 2. Stockholm 1931. (Skrifter utg. av Svenska Riksarkivet, 1).
- ANREP = Svenska adelns ättartavlor, utg. av G. Anrep, Sthlm 1858—64.
- ANT. TIDSKR., se ATS.
- ATA = Antikvariskt-topografiska arkivet, omfattande en sockenvis ordnad avbildnings- och en skriftsamling. Förvaras i VHAA.
- ATS = Antikvarisk Tidskrift för Sverige, utg. av VHAA. D. 1—22, Sthlm 1864—1924.
- BAUTIL = J. Göransson, Bautil, det är: Alle Svea ok Götha rikens runstenar . . . Sthlm 1750.
- G. BOËTHIUS = Gerda Boëthius, De tegelornrade gråstenskyrkorna i norra Svealand. Ak.avh. Sthlm 1921.
- B. p. = Biblia pauperum, se s. 684, not 1.
- BRANTING-LINDBLOM = A. Branting o. A. Lindblom, Medeltida vävnader och broderier i Sverige, I—II, Sthlm 1928—29.
- BSt = K. Byggnadsstyrelsens arkiv, Sthlm.
- CORNELL o. WALLIN se CORNELL—WALLIN II.
- CORNELL-WALLIN II = Henrik Cornell och Sigurd Wallin, Uppsvenska målar-skolor på 1400-talet, Sthlm 1933.
- CORNELL-WALLIN III = Uppsvenska kyrkomålningar på 1500-talet, Sthlm 1953. dep. = deponerad, deposition.
- DIPL. SUEC., se SD.
- Domkap. = Uppsala domkapitel och dess arkiv.
- ED handl. = Ecklesiastikdepartementets handlingar i RA.
- ELGENSTIERNNA = Den introducerade svenska adelns ättartavlor, utg. av G. Elgenstierna, Sthlm 1925—36.
- exk. prot. = exkursionsprotokoll.
- FORNV. = Fornvännen. Meddelanden från VHAA 1906—.
- GARDELL = Sölve Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid, I—II, Sthlm 1945.
- GRAU = Olof Grau, Hushålds anmärkningar under resan igenom Upsala och Stockholms län år 1748. Tillika med socknekyrkior uti Upsala och Stockholms läner, Aftecknade wid deras förbiresa år 1748. Utg. av Sven T. Kjellberg. UFT 8, bil. I. 1919.
- h. h. = hans hustru.
- HERDAM. = Uppsala ärkestifts herdaminne 1—3, utg. av J. E. Fant o. A. Th. Låstbom. Ups. 1842—45. — 4, Ny följd, utg. av L. Nyström. Ups. 1893.
- HILDEBRAND, Ö. Uppl. = H. Hildebrand, Berättelse om en resa i östra Uppland. Ms inlämnat till VHAA 1868.

VIII

- IHRFORS = E. Ihrfors, *Uplandia Sacra*. 5 Bd. Ms i ATA, innehållande avbildningar och beskrivningar av Upplands kyrkor, upprättade på latin 1894—1899 av Eric Ihrfors.
- INV. = inventarieförteckning.
- KB = Kungl. Biblioteket, Stockholm.
- kh, kkh = kyrkoherde.
- KKR. PROT. = kyrkorådsprotokoll.
- KLINGSPOR = C. A. Klingspor, *Anteckningar under resor i Uppland*. UFT bd I—II, Sthlm 1871—1889.
- LINDBLOM = A. Lindblom, *Sveriges konsthistoria från forntid till nutid*, 1—3, Sthlm 1944—46.
- LST = K. Lantmäteristyrelsens arkiv, Sthlm.
- LÖFGREN = Alb. Löfgren, *Det svenska kanngjutarehantverkets historia*. Del I, bd 1—3, Sthlm 1925—50.
- Mbl. = VHAA:s månadsblad.
- ms = manuskript.
- NORDIN = Nordiska samlingen, ms i UB.
- Nord. mus. = Nordiska Museet, Stockholm.
- NORRT. TIDN. = Norrtälje tidning.
- PALMSKIÖLD = Palmskiöldska samlingen, ms i UB.
- PERINGSKIÖLD, se PER. MON.
- PER. MON. I—X = J. Peringskiöld, *Monumenta Sueo-gothorum antiqua et recentia I—X*. Ms i KB, sign. F. h. 1—10. — I slutet av vol. III funnos tidigare anteckningar av Hadorpha hand, i 8:o, som 1955 togos ut ur denna volym och förvaras för sig.
- RA = Riksarkivet, Stockholm.
- RADLOFF = F. V. Radloff, *Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län*, 1—2. Upps. 1804—05.
- RHEZELIUS = Ion. Haquini Rhezelii *Monumenta uplandica*. Reseanteckningar från åren 1635, 1636, 1638 och 1641. Utg. av C. M. Stenbock o. O. Lundberg (efter ms i KB, sign. F. c. 6). Upps. 1915—17. (Bil. till UFT 7, 1913—17.)
- RHEZELIUS F. c. 6. = Rhezelius' originalms i KB.¹
- Rig = Rig. Föreningens för svensk kulturhistoria tidskrift, Stockholm 1918 —.
- RIKSREG. = Riksregistraturen, ms i RA.
- RPB = Svenska Riks-Archivets pergamentsbrev (1351—1400), förtecknade av N. A. Kullberg. Sthlm 1866—72.
- RÄK. = räkenskaper.
- SBL = Svenskt Biografiskt Lexikon, Sthlm 1918—.
- SCHLEGEL-KLINGSPOR = B. Schlegel o. C. A. Klingspor, *Den med sköldebref förlånade, men ej af riddarhuset introducerade svenska adelns ättar-taflor*. Sthlm 1875.
- SD = Svenskt diplomatarium 1—6 (t. o. m. år 1355) och [ny ser.]. 1—4 (åren 1401—20) Sthlm 1829—1946.
- SNABBINV. 1917 = Den för Upps. utförda summariska inventeringen av landskapets kyrkor.
- sn = socken.
- SOA = Svenska Ortnamnsarkivet i Uppsala.
- SHM, St. H. M. = Statens Historiska Museum, Sthlm.
- SSA = Stockholms Stadsarkiv.
- SST. PROT., ST. PROT. = sockenstämmoprotokoll
- STF = Svenska Turistföreningen

- stplr, (-d) = stämplrar, (-d).
- ST. TIDN. = Stockholms-Tidningen
- STYFFE = C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden. 3. uppl., Sthlm 1911.
- SV. ARKITEKTUR = Svensk arkitektur. Uppmätningar af äldre svenska byggnadsverk jämte fotografi-reproduktioner och beskrifvande text utg. af Arkitekturminnesföreningen, K. Konsthögskolan.
- SvD = Svenska Dagbladet.
- SVERIGE = Sverige, Geografisk topografisk statistisk beskrifning under medverkan af flere författare, utg. av K. Ahlenius, A. Kempe, E. Apelquist och O. Sjögren, Sthlm 1908—1924.
- SvK = Sveriges Kyrkor, konsthistoriskt inventarium, utg. av S. Curman och J. Roosval, 1912—.
- SV. KONSTNÄRSLEXIKON = Svenskt konstnärslexikon; utg. av Allhems förlag, I, Malmö 1952.
- SV. MED. III = H. Hildebrand, Sveriges medeltid, 3, Sthlm 1898—1903.
- SV. RUNINSKR. = Sveriges runinskrifter, utg. av VHAA 1900—.
- SYLWAN-GEIJER = V. Sylwan o. A. Geijer, Siden och brokader, Sthlm 1931.
- TEXT.KAT. 1929 = Kyrklig textilkonst i Sverige under 8 århundraden. Katalog vid SHM:s utställning 1929. Sthlm 1929.
- THAM = Wilh. Tham, Beskrifning öfver Stockholms län, Sthlm 1850.
- TILAS = Sockne-Skrifware eller Svenska Resesamlingar, ms i KB författat av Daniel Tilas 1751—64, sign. M. 25: 1—3.
- UB = Uppsala universitetsbibliotek.
- UFT = Upplands Fornminnesförenings Tidskrift, Uppsala 1879—.
- ULA = Landsarkivet i Uppsala.
- UNT = Uppsala Nya Tidning.
- UPMARK = Gustaf Upmark, Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850, Sthlm 1925.
- Uppland = Uppland. Skildring av land och folk. Utg. av Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala. . . Sthlm (Upps.) 1905—08.
- UPPLANDS KYRKOR = Upplands kyrkor, Konsthistorisk vägledning [utg. av] Stiftsrådet i Uppsala ärkestift, I—, Upps. 1945—.
- Uppl. Mus. = Upplandsmuseet, Uppsala.
- UPPS. STUD. = Utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala 1918. Studier i Upplands kyrkliga konst, Upps. 1918.
- UPPS. URST. = Utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala 1918.
- UPPS. UTSK. KAT. = Katalogen till Upps. urst.
- WESTIN = Westinska samlingen, ms i UB.
- vis. = visitation.
- vis. PROT. = visitationsprotokoll.
- VHAA = K. Vitterhets Historie o. Antikvitets Akademien, Stockholm.
- ÖIÄ = K. Överintendentsämbetet (efter 1918 BSr), Sthlm.
- ÖIÄ skr. = Skrivelser till ÖIÄ i RA.

I FÖRENING MED MÅTTUPPGIFTER

B = bredd, D = diameter, Dj = djup, H = höjd, L = längd.

Sv. f. = svensk fot (29,7 cm).

gr. f. = grekisk fot (33 cm).

Samtliga mått äro, där ej annat angives, i cm.

Väderstrecken förkortas: N S Ö V.

Silverstämplar tydda enl. UPMARK.

Tennstämplar tydda enl. LÖFGREN.

HÄVERÖ OCH VÄDDÖ SKEPPSLAG

AV

KARL ASPLUND
OCH
MARTIN OLSSON

Fig. å omstående sida: Vaddö sockens sigill
(Riksens ständers beslut 1604, p. 28, RA).

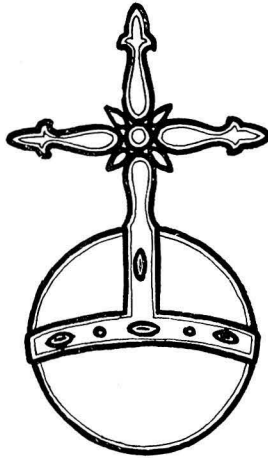
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

PÅ UPPDR. AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNYROOSVAL

UPPLAND

BAND II

HALVBAND 2

S. 421—974

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG
STOCKHOLM 1955—1956

UTGIVET MED BIDRAG AV
HUMANISTISKA FONDEN

Å motstående sida: Frösåkers härads sigill år 1568.
(Riksdagsakta 1561—1569, sigill å 1568). Teckning i *RA*.

ESSELTE AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1956

UPPLAND

BAND II
HALVBAND 2

FRÖSÅKERS HÄRAD

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

till Band II, halvband 2

Frösäkers härad av Erik Bohrn och Armin Tuulse.

Valö kyrka	423
Forsmarks kyrka	519
Börstils kyrka	570
Gräsö kyrka	621
Hargs kyrka	663
Hökhuvuds kyrka	740
Edebo kyrka, med bidrag av Karl Asplund och Sigurd Curman	807

Hallstaviks brukskapell i Häverö socken av Sigurd Curman .....

907

Rättelser och tillägg till band II .....

921

Register utarbetat av Ingeborg Wilcke-Lindqvist och Lydia Tuulse.

Ortsregister	939
Personregister	946
Sakregister	964

Karta över det i band II behandlade området samt
Förkortningsförteckning återfinnes i halvband 1, s. IV och VII.

(Forts. från omslagets 2:a sida)

- DALARNE. (6) Band I, h. 1. *Leksands och Gagnefs tingslag*. Pris 4: 50.
» (9) Band I, h. 2. *Falu domsagas norra tingslag*. Pris 12 kr.
» (37) Band I, h. 3. *Falu domsagas södra tingslag*. Med register till Bd I. Pris 16 kr.
» (52) Band II, h. 1. *Falun*. Pris 12: 50.
- ÖSTERGÖTLAND. (13) Band I, h. 1. *Bankekinds härad*. 1. (Askeby, Svinstad). Pris 14 kr.
» (14) Band I, h. 2. *Bankekinds härad*. 2. (Vårdsberg, Örtomta). Pris 13 kr.
» (43) Band II. *Vreta klosters kyrka*. Med register till Bd II. Pris 15 kr.
- VÄRMLAND. (18) Band I, h. 1. *Grums härad*, norra delen. Pris 9: 50.
» (19) Band I, h. 2. *Grums härad*, södra delen. Pris 6: 50.
- BLEKINGE. (22) Band I, h. 1. *Östra härad*. Pris 13 kr.
» (36) Band I, h. 2. *Medelsta härad*. Med register till Bd I. Pris 14 kr.
» (51) Band II. *Bräkne och Listers häraden*. Med register till Bd II. Pris 13 kr.
» (59) Band III, h. 1. *Fredrikskyrkan i Karlskrona*. Pris 5 kr.
» (65) Band III, h. 2. *Trefaldighetskyrkan eller Tyska kyrkan i Karlskrona*. Pris 8 kr.
- MEDELPAD. (30) H. 1. *Njurunda och Sköns tingslag samt Sundsvalls stad*. Pris 10 kr.
» (47) H. 2. *Indals, Ljustorps och Västra Domsagans tingslag*. Med register. Pris 16 kr.
- DALSLAND. (34) Band I, h. 1. *Sundals härad*. Pris 10 kr.
- SKÅNE. (38) Band I, h. 1. *Kävlinge kyrkor i Harjagers härad*. Pris 2: 50.
- GÄSTRIKLAND. (39) H. 1. *Gävle stads kyrkor*. Pris 10 kr.
» (44) H. 2. *Landskyrkorna*. Med register. Pris 17 kr.
- NÄRKE. (46) Band I, h. 1. *Örebro stads kyrkor*. Pris 12 kr.
» (63) Band I, h. 2. *Örebro härad*. Pris 20 kr.
- SMÅLAND. (48) Band I. *Jönköpings och Huskvarna kyrkor*. Med register till Bd I. Pris 8 kr.
- BOHUSLÄN. (57) Band I, h. 1. *Västra Hisings härad*. Pris 8 kr.

SVERIGES KYRKOR

utgives och försäljes häftesvis och kan erhållas i bokhandeln eller direkt från

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG

Drottninggatan 20, Stockholm 16
Tel. lokalsamtal 22 95 00, rikssamtal 22 95 40

